

Uloga Europskih strukturnih i investicijskih fondova u poticanju regionalnog razvoja

Vukašina, Martina

Doctoral thesis / Disertacija

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:237861>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU
i
LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZAJEDNIČKI POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
MEĐUNARODNI ODNOSI

MARTINA VUKAŠINA

**ULOGA EUROPSKIH STRUKTURNIH I INVESTICIJSKIH
FONDOVA U POTICANJU REGIONALNOG RAZVOJA**

Doktorski rad

Zadar; Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

i

LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE

ZAJEDNIČKI POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ

MEĐUNARODNI ODNOSI

MARTINA VUKAŠINA

**ULOGA EUROPSKIH STRUKTURNIH I INVESTICIJSKIH
FONDOVA U POTICANJU REGIONALNOG RAZVOJA**

Doktorski rad

Mentorica

Prof. dr. sc. Ines Kersan-Škabić

Zadar; Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Martina Vukašina

Naziv studijskog programa: Zajednički poslijediplomski sveučilišni studij Međunarodni odnosi

Mentorica: prof.dr.sc. Ines Kersan-Škabić

Datum obrane: 12. listopada 2021. godine

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: Društvene znanosti, polje: interdisciplinarne društvene znanosti

II. Doktorski rad

Naslov: Uloga Europskih strukturnih i investicijskih fondova u poticanju regionalnog razvoja

UDK oznaka: 339.923:339.727(497.5:4-67 EU)(043)

Broj stranica: 199

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 3/27/53

Broj bilježaka: 25

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 249

Broj priloga: 0

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. izv. prof. dr.sc. Mladen Rajko, predsjednik
2. izv.prof.dr.sc. Lela Tijanić, članica
3. izv.prof.dr.sc. Kristina Afrić Rakitovac, članica

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. izv. prof. dr.sc. Mladen Rajko, predsjednik
2. izv.prof.dr.sc. Lela Tijanić, članica
3. izv.prof.dr.sc. Kristina Afrić Rakitovac, članica

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Martina Vukašina

Name of the study programme: Joint postgraduate doctoral study International Relations

Mentor: Professor Ines Kersan-Škabić, PhD

Date of the defence: 12th of October 2021.

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Social Sciences, Field of Interdisciplinary Social Sciences

II. Doctoral dissertation

Title: Role of European Structural and Investment Funds In Supporting Regional Development

UDC mark: 339.923:339.727(497.5:4-67 EU)(043)

Number of pages: 199

Number of pictures/graphical representations/tables:3/27/53

Number of notes: 25

Number of used bibliographic units and sources: 249

Number of appendices: 0

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Associate Professor Mladen Rajko, PhD, chair
2. Associate Professor Lela Tijanić, PhD, member
3. Associate Professor Kristina Afrić Rakitovac, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Associate Professor Mladen Rajko, PhD, chair
2. Associate Professor Lela Tijanić, PhD, member
3. Associate Professor Kristina Afrić Rakitovac, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Martina Vukašina**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Uloga Europskih strukturnih i investicijskih fondova u poticanju regionalnog razvoja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 12. listopada 2021.

Hvala svima koji su vjerovali u mene i podržavali me na putu stvaranja ovog rada.

Posebno hvala mojoj mentorici na bezuvjetnoj podršci i pomoći.

Ovaj rad posvećujem svima koji nikad ne odustaju od svojih snova.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1 Predmet i problematika istraživanja.....	1
1.2. Cilj, svrha i hipoteze.....	5
1.3. Metodologija.....	7
1.4. Struktura rada.....	9
2. REGIONALNA POLITIKA EUROPSKE UNIJE	11
2.1. Osnovne značajke regionalne (kohezijske) politike.....	12
2.2. Statistička nomenklatura teritorijalnih jedinica (NUTS).....	14
2.3. Instrumenti kohezijske politike.....	16
2.3.1. Kohezijski fond.....	18
2.3.2. Europski fond za regionalni razvoj.....	22
2.3.3. Europski socijalni fond.....	26
2.3.4. Europski fond za pomorstvo i ribarstvo.....	31
2.3.5. Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj.....	36
2.4. Strateški okvir Europskih strukturnih i investicijskih fondova.....	41
2.4.1. Strategija Europa 2020.....	41
2.4.2. Zajednički strateški okvir.....	44
2.4.3. Partnerski sporazum i Operativni programi.....	46
2.5. Regionalna politika u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine.....	49
2.6. Regionalna politika u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine.....	51
3. UTJECAJ EUROPSKIH STRUKTURNIH I INVESTICIJSKIH FONDOVA NA REGIONALNI RAZVOJ NOVIH ZEMALJA ČLANICA EUROPSKE UNIJE	55
3.1. Nove zemlje članice Europske unije.....	55
3.1.1. Komparativna analiza makroekonomskih pokazatelja novih zemalja članica (EU-13).....	61
3.2. Empirijska analiza utjecaja ESI fondova na razvoj NUTS 2 regija novih zemalja članica.....	69
3.2.1. Osnovne karakteristike panel-podataka.....	71
3.2.2. Statički modeli panel-podataka.....	72
3.2.3. Testovi za odabir modela.....	76
3.2.4. Dinamička panel-analiza.....	78
3.2.5. Ekonometrijski model.....	80
3.2.6. Izvori podataka.....	83
3.2.7. Rezultati istraživanja.....	84

3.2.8. Utjecaj ESI fondova na gospodarski razvoj novih zemalja članica Europske unije – statička analiza	86
3.2.9. Utjecaj isplaćenih ESI fondova na gospodarski razvoj novih zemalja članica EU-a – dinamički model.....	91
4. UTJECAJ EUROPSKIH STRUKTURNIH I INVESTICIJSKIH FONDOVA NA REGIONALNI RAZVOJ REPUBLIKE HRVATSKE	96
4.1. Osnovna obilježja Republike Hrvatske i usporedba pokazatelja razvoja na NUTS 3 razini.	96
4.2. Put i članstvo Republike Hrvatske u Europskoj uniji.....	103
4.2.1. Pretpristupni programi pomoći u Republici Hrvatskoj	105
4.2.2. Pretpristupni instrument IPA u Republici Hrvatskoj.....	109
4.2.3. Regionalni razvoj u Republici Hrvatskoj	114
4.2.4. Strukturni instrumenti u Republici Hrvatskoj u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine	117
4.2.5. Europski strukturni i investicijski fondovi na primjeru Republike Hrvatske u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine	131
4.2.6. NUTS klasifikacija Republike Hrvatske	138
4.3. Empirijska analiza utjecaja ESI fondova na razvoj NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj	145
4.3.1. Izvori podataka.....	146
4.3.2. Deskriptivna statistika	147
4.3.3. Statički model za NUTS 3 regije Republike Hrvatske.....	150
5. ZAKLJUČAK.....	156
POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURE	161
SAŽETAK.....	187
SUMMARY	188
POPIS SLIKA.....	189
POPIS TABLICA.....	189
POPIS GRAFIKONA	192
POPIS SHEMA	193
POPIS KRATICA	194
ŽIVOTOPIS.....	199

1. UVOD

U prvom poglavlju prikazuje se problematika i sam predmet istraživanja doktorske disertacije. Pri tomu iznose se cilj, svrha istraživanja, hipoteze i metodologija istraživanja. Također, uvod sadrži i strukturu disertacije, a sve s ciljem dobivanja jasne slike o važnosti istraživanja korelacije regionalnog razvoja i Europskih strukturnih i investicijskih fondova (ESI).

1.1 Predmet i problematika istraživanja

Europska unija (EU) ekonomska je i politička nadnacionalna zajednica država u Europi. Sastavljena je od 27 država članica. Zemlje srednje i istočne Europe, tzv. nove zemlje članice, ispodprosječno su razvijene ako kao kriterij uzmemo usporedbu njihove razine bruto domaćeg proizvoda (BDP) po glavi stanovnika s prosjekom cijele Europske unije. Još veće razlike mogu se uočiti ako se promatra regionalna razina, pri čemu je očita visoka heterogenost u razvijenosti među zemljama, ali i unutar zemalja, među njihovim regijama.

Prema podacima statističke baze Eurostat (Europski ured za statistiku) iz 2017. jedna od najrazvijenijih NUTS 2 regija u novim zemljama članicama EU-a češka je regija Praha (188 % prosječnog BDP-a po NUTS 2 regijama Europske unije) i slovački Bratislavski kraj (na razini 174 % BDP-a *per capita* NUTS 2 regija Europske unije), dok s druge strane NUTS 2 regije Bugarske (BG), Rumunjske (RO) i Mađarske (HU) čine devet od deset najslabije razvijenih NUTS 2 regija Europske unije (Eurostat, 2020). Jedna od glavnih investicijskih politika Unije kohezijska je politika kojoj je cilj smanjenje regionalnih razlika unutar članica Europske unije. Ciljevi kohezijske politike ostvaruju se implementacijom projekata koji su sufinancirani instrumentima kohezijske politike. Važnost kohezijske politike povećala se ulaskom siromašnijih zemalja članica u Uniju tijekom 80-ih godina 20. stoljeća, a posebno nakon 2004. godine, ulaskom 10 tranzicijskih zemalja. Iako su države članice koje su pristupile Uniji 2004., 2007. i 2013. godine većinom prošle sličan tranzicijski period, postoje znatne razlike u razvijenosti njihovih regija. Pristupanje Europskoj uniji bio je jedan od ključnih ciljeva vanjske politike novih zemalja članica. Te su zemlje, uz procese tranzicije kroz koje su prolazile, radile na ispunjavanju uvjeta prihvaćanja pravne stečevine i usvajanja ciljeva razvoja Europske unije.

Jedan od glavnih pozitivnih učinaka i prelijevanja utjecaja članstva ove su zemlje uvidjele kroz korištenje instrumenata za financiranje kohezijske politike.

Problematika kojom se bavi ova disertacija uključuje analizu utjecaja sredstava isplaćenih iz instrumenata kohezijske politike i ostalih fondova (u nastavku ESI fondova) na gospodarsku razvijenost mjerenu razinom BDP-a po stanovniku NUTS 2 regija novih zemalja članica EU-a. Posebno će se obraditi i utjecaj ugovorenih ESI fondova na gospodarski razvoj Republike Hrvatske (RH), mjereno kroz razvijenost NUTS 3 statističkih regija. Analiza dosadašnjeg stanja utjecaja ESI fondova na razini NUTS 2 zemalja članica koje su pristupile Uniji 2004. i kasnije svakako će doprinijeti detektiranju i rješavanju izazova s kojima se susreće regionalna politika Europske unije. Kroz ovo istraživanje otvorit će se prostor za potencijalna rješenja i preporuke za što učinkovitije provođenje regionalne politike Europske unije, posebno novih zemalja članica, kroz upotrebu ESI fondova.

Kako bi se napravilo što kvalitetnije istraživanje o utjecaju ESI fondova na regionalni razvoj, bilo je potrebno proučiti i objediniti svu dostupnu literaturu koja se bavi istraživanjem ovog područja. Sukladno tomu u analizu su uzeti znanstveni radovi objavljeni na tematiku iskoristivosti instrumenata regionalne politike i njihovih implikacija, ali i službena dokumentacija Europske komisije, Eurostata te nadležnih ministarstava Republike Hrvatske. Eurostat baza podataka sadrži ključne statističke podatke i statistička izvješća zemalja članica o ekonomskim, demografskim i sociološkim pokazateljima (Europska komisija, 2016).

Zbog širine teme teško je navesti sve autore koji su se bavili ili se bave istraživanjem utjecaja EU fondova na regionalni razvoj. U ovom istraživanju posebno su važni makroekonomski pokazatelji na razini NUTS 2 statističkih regija, koji će biti ključni za ekonometrijski model panel-podataka. U nastavku poglavlja prikazani su zaključci nekih od autora koji su istraživali istu ili sličnu tematiku.

Tablica 1. Popis istraživanja s metodologijom koja se bave analizom učinka instrumenta regionalne politike na gospodarstvo

Autor	Zaključak	Metodologija	Uzorak
Nakić i Lovrinović (2016)	EU fondovi pozitivno utječu na gospodarski rast tranzicijskih zemalja članica Europske unije, ali tranzicijske zemlje ne bi trebale prenaglašavati EU fondove kao jedinu mogućnost napretka gospodarstva, već su oni samo pomoć u kreiranju vlastitih razvojnih politika.	OLS metoda najmanjih kvadrata, metoda fiksnih i slučajnih efekata	10 novih zemalja članica EU-a: razdoblje: 2000. – 2013.
Bahr (2008)	Strukturni fondovi pozitivno utječu na razvoj zemalja s visokim stupnjem decentralizacije.	OLS metoda najmanjih kvadrata, metoda fiksnih efekata i slučajnih efekata	13 zemalja članica EU-a: razdoblje: 1975. – 1995.
Soukiazis i Antunes (2004)	Strukturni fondovi imaju malen pozitivan utjecaj na razvoj regija u Portugalu.	OLS metoda najmanjih kvadrata, metoda fiksnih efekata, metoda slučajnih efekata	30 NUTS 3 regija u Portugalu: razdoblje: 1991. – 1999.
Bouvet (2005)	Strukturni fondovi imaju pozitivan utjecaj na gospodarski rast i na zaposlenost NUTS 2 regija.	OLS metoda najmanjih kvadrata, metoda fiksnih efekata	111 NUTS 2 regija zemalja članica EU-a: razdoblje: 1975. – 1999.
Dall'erba i sur. (2006)	Strukturni fondovi imaju pozitivan utjecaj na gospodarski rast NUTS 2 regija.	Analiza prostornih podataka, engl. Cross Exploratory Spatial Data Analysis (ESDA)	145 NUTS 2 regija zemalja članica EU-a: razdoblje: 1989. – 1999.
Albulescu i Goyeau (2013)	EU fondovi nemaju značajan utjecaj na zaposlenost i ekonomski rast, te ne bi smjeli biti prenaglašeni kao jedina mogućnost ekonomskog napretka zemalja članica.	Metoda fiksnih efekata	27 zemalja članica EU-a: razdoblje: 2000. – 2011.
Becker, Egger i von Ehrlich (2010)	EU fondovi pozitivno su utjecali na gospodarski rast mjeren kao BDP po stanovniku, ali nemaju značajan utjecaj na zaposlenost.	<i>Regression discontinuity analysis</i> (RDD analiza)	NUTS 3 regija 25 zemalja članica: razdoblje: 1989. – 2006.
Eggert, von Ehrlich, Fenge, König (2007)	Strukturni fondovi ubrzavaju konvergenciju, ali smanjuju stopu rasta razvijenijih njemačkih NUTS 1 regija.	Metoda najmanjih kvadrata OLS	16 NUTS 1 regija u Njemačkoj: razdoblje: 1989. – 1999.

Falk i Sinabell (2008)	Strukturni fondovi imaju malen pozitivan utjecaj na razvoj NUTS 3 regija EU-15.	Metoda najmanjih kvadrata OLS; <i>median regression approach</i>	1084 NUTS 3 regije: razdoblje: 1995. – 2014. (EU-15)
Beugelsdijk i Eijffinger (2005)	Strukturni fondovi imaju pozitivan, ali malen utjecaj na ekonomski rast zemalja članica EU-a. Također, pozitivno utječu na konvergenciju, smanjujući jaz između razvijenih i slabije razvijenih poput Grčke. Utjecaj EU fondova na razvoj nije u korelaciji s korupcijom.	Dinamička panel analiza; GMM (generalizirana metoda momenata) estimator	EU-15: razdoblje: 1995. – 2001.
Becker, Egger i von Ehrlich (2018)	Primjena regionalne politike putem strukturnih fondova generalno pozitivno utječe na razvoj regija mjeren kao BDP po stanovniku. Također, istraživanje pokazuje da je slabiji učinak bio za vrijeme svjetske ekonomske krize 2009. godine.	<i>Regression discontinuity analysis</i> (RDD analiza)	1989. – 1993.; 187 EU-12 NUTS 2 regija; 1994. – 1999.; 209 EU-15 NUTS 2 regija; 2000. – 2006.; 2007. – 2013.; 253 EU 25 NUTS 2 regija
Garcia-Milá i McGuire (2007)	Primjena EU projekata nema učinak na razvoj slabije razvijenih NUTS 2 regija Španjolske.	OLS metoda najmanjih kvadrata	NUTS 2 regije u Španjolskoj: razdoblje: 1977. – 1992.
Puigcerver-Peñalver (2007)	Strukturni fondovi pozitivno su utjecali na konvergenciju, ali ne i na ostale ciljeve kohezijske politike.	OLS metoda najmanjih kvadrata, metoda fiksnih efekata	EU-15 (NUTS 2 regije): razdoblje: 1989. – 2000.
Ederveen, de Groot i Nahuis (2002)	Pozitivan utjecaj strukturnih fondova na razvoj EU-13 u korelaciji je s kvalitetom institucionalnog sustava.	OLS metoda najmanjih kvadrata, metoda fiksnih efekata	EU-13: razdoblje: 1960. – 1995.
Kersan-Škabić i Tijanić (2017)	Ovo istraživanje pokazalo je da su varijable: razina obrazovanja, stopa nezaposlenosti, investicije, institucionalni okvir i infrastruktura one koje determiniraju apsorpcijske kapacitete za provođenje regionalne politike.	Dinamička panel-analiza; GMM estimator	272 NUTS 2 regija; EU-28: razdoblje: 2000. – 2013.

Izvor: Obrada autora prema više izvora navedenih u tablici 1.

U Hrvatskoj je objavljeno i nekoliko diplomskih radova i doktorskih disertacija koji u sebi sadrže pretežito narativne dijelove vezane za tematiku ove doktorske disertacije. Posebno je zanimljiva doktorska disertacija Marka Šostara (2013) u kojoj je kroz empirijske analize Hrvatske, Slovenije, Mađarske i Poljske, metodom ankete, odnosno strukturiranog upitnika na uzorku od 255 ispitanika, koji su bili zaposleni na pripremi i/ili provedbi projekata sufinanciranih bespovratnim sredstvima EU fondova, razvio Model regionalnog razvoja temeljen na EU fondovima. Ključan znanstveni doprinos rada očituje se u razvijenom aplikativnom modelu koji može poslužiti kao dobar temelj za praćenje apsorpcije EU fondova. U istraživanju Šostar zaključuje da je najveći naglasak za uspješnu apsorpciju ESI fondova potrebno staviti na razvoj ljudskih resursa koji su pokretači razvoja.

1.2. Cilj, svrha i hipoteze

Cilj je ove disertacije istražiti postoji li i koliki je utjecaj sredstava isplaćenih kroz ESI fondove na gospodarski razvoj mjereno u BDP-u po stanovniku NUTS 2 regija novih zemalja članica Europske unije. Grupa novih zemalja članica Europske unije obuhvaća sljedeće zemlje: Cipar, Malta, Mađarska, Latvija, Litva, Estonija, Poljska, Slovačka (SK), Češka (CZ), Slovenija te Rumunjska i Bugarska. Uz to, posebno će se istražiti primjer utjecaja ugovorenih ESI fondova na gospodarski razvoj, mjereno kao BDP po stanovniku, NUTS 3 regija, odnosno županija u Republici Hrvatskoj.

Svrha istraživanja ove disertacije jest provođenje dubinske i detaljne analize stvarnih učinaka sredstava iz ESI fondova na gospodarski razvoj novih zemalja članica Europske unije. Naime, tematika vezana za ESI fondove dosta je aktualna u javnim medijima, često se spominju projekti koji su sufinancirani bespovratnim sredstvima EU fondova, no u svim tim parcijalnim informacijama očit je nedostatak kvantificiranja stvarnih učinaka primljenih sredstava. Nadalje, u interpretaciji dostupnih sredstava koriste se izrazi „ugovorena“ sredstva, „isplaćena“ sredstva, „ovjerena“ sredstva, što su pokazatelji primanja sredstava iz ESI fondova u odnosu na ukupno alocirana sredstva, ali je jako značajno razlikovati ove izraze i pravilno ih povezati s gospodarskim razvojem. Isto tako, ovim izrazima može se manipulirati ovisno o tome koji je cilj određenih izjava.

Kad se želi pokazati veću uspješnost, onda će se pribjeći korištenju izraza i podataka koji se odnose na ugovorena sredstva, a ako se želi ukazati na nisku iskorištenost ESI fondova, onda će se prikazati podatci koji se odnose na isplaćena ili ovjerena sredstva. Svrha je ovog istraživanja i stvaranje kvalitetne podloge za buduća znanstvena istraživanja u području regionalne politike, kao i implementacija istraživanja u planove razvoja i strateške dokumente za buduće financijske perspektive.

Ova doktorska disertacija obuhvaća dva povezana istraživanja. Prvo istraživanje sastoji se od mjerenja utjecaja isplaćenih sredstava iz ESI fondova na BDP po stanovniku na razini NUTS 2 regija novih zemalja članica. Paralelno s tim istraživat će se utjecaj ugovorenih ESI fondova na gospodarski razvoj Republike Hrvatske na razini županija, odnosno NUTS 3 regija.

Sukladno navedenom, osmišljene su dvije afirmativne hipoteze koje će se prihvatiti ili odbaciti nakon provedene ekonometrijske analize panel-podataka.

Hipoteza 1 (H1): ESI fondovi pozitivno su utjecali na BDP po stanovniku NUTS 2 regija zemalja članica koje su pristupile Europskoj uniji 2004. godine i kasnije.

Obrazloženje: Prva hipoteza odbacit će se ili prihvatiti nakon provedene ekonometrijske analize panel-podataka. Ciljane su regije NUTS 2 regije novih zemalja članica Europske unije, njih ukupno 57. Pod terminom „nove zemlje članice“ promatramo one zemlje koje su postale članice 2004. i 2007. godine. U ovu grupu nije ubrojena Republika Hrvatska jer je za nju rađena posebna analiza, a i ESI fondovima počela se koristiti tek ulaskom u EU (2013.), dok se prije toga koristila pretprijetnim instrumentima.

Kao zavisna varijabla uzet će se BDP po stanovniku NUTS 2 regija za razdoblje od 2008. do 2016. godine. Nezavisne varijable koje će se promatrati jesu: isplaćena sredstva iz ESI fondova na razini NUTS 2 po stanovniku, udio zaposlenih u radnoj snazi, bruto investicije u fiksni kapital, ulaganje u istraživanje i razvoj po glavi stanovnika, postotak visokoobrazovanih osoba u populaciji te udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama. Sve varijable detaljnije su objašnjene u 3. poglavlju ove disertacije.

Hipoteza 2 (H2) : Povlačenje ESI fondova pozitivno je utjecalo na razvoj NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj.

Obrazloženje: Druga hipoteza odbacit će se ili prihvatiti nakon provedene ekonometrijske analize panel-podataka. Promatrat će se utjecaj ugovorenih sredstava iz ESI fondova na NUTS 3 regije u Republici Hrvatskoj. Naime, ugovorena sredstva uzeta su u obzir jer u trenutku analize nisu postojali podatci o isplaćenim i ovjerenim sredstvima. Ciljane su regije NUTS 3 regije, odnosno županije i Grad Zagreb u Republici Hrvatskoj, njih ukupno 21.

Zavisna varijabla bit će BDP po stanovniku NUTS 3 regija (županija) u Republici Hrvatskoj u vremenskom okviru od 2013. do 2017. godine. Nezavisne će varijable biti: udio zaposlenih u radnoj snazi, ugovorena sredstva iz ESI fondova po stanovniku, postotak visokoobrazovanih u populaciji, udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama, broj prijavljenih patenata, broj diplomiranih studenata, godišnja stopa nezaposlenosti te udio vanjskotrgovinske razmjene u ukupnom BDP-u NUTS 3 regija. Sve su varijable detaljnije objašnjene u 4. poglavlju ove disertacije.

1.3. Metodologija

Od brojnih istraživanja koja analiziraju ulogu i utjecaj regionalne politike Europske unije na rast i razvoj, rijetka primjenjuju kvantitativne pristupe evaluaciji, odnosno temeljito se bave identifikacijom uzročnih faktora na regionalni rast (Persson i sur., 2012, Mohl i Hagen, 2009 i Dall'erba i sur., 2006).

Kao što predlažu Gripiaios i sur. (2008) u kontekstu evaluacije regionalne politike Europske unije posebno je teško uspostaviti uzročnu situaciju iz koje se može procijeniti kauzalnost. Osim toga, identifikacija postaje još problematičnija zbog preklapanja politika na nadnacionalnoj, nacionalnoj i regionalnoj razini. Noviji empirijski doprinosi odgovorili su na ove nedostatke upotrebom inovativnih metodoloških rješenja. Općenito, primjenjuju se dva različita metodološka rješenja, a to su strukturni i eksperimentalistički pristup, koji su dobili značaj na polju evaluacije politike (Holmes, 2010).

Eksperimentalistički pristup podrazumijeva analizu mikropodataka kao što je analiza utjecaja implementacije pojedinačnog projekta sufinanciranog ESI fondovima na gospodarstvo. Suprotno navedenom, strukturni pristup stavlja u fokus makropodatke kao što je analiza utjecaja investicija (uključujući i ESI fondove), ljudskog kapitala i istraživanja i razvoja na gospodarstvo.

Ovi metodološki pristupi obećavajući su jer naglašavaju važnost kontroliranja samo-izbora (engl. self-selection¹) u tretman moguće endogenosti i nepoznate funkcionalne forme empirijskog modela. Ipak, i oni se suočavaju s nedostacima. Primjerice, Becker i sur. (2012) i Mitze i sur. (2015) samo ispituju učinkovitost različitih intenziteta financiranja za financirane regije, a ne učinkovitost financiranja.

Štoviše, Mitze (2014) i Mitze i sur. (2015) zaključuju da u regionalnim podacima, regionalna heterogenost i prisutnost prostorne zavisnosti između regija može rezultirati podoptimalnim odabirom „statističkih blizanaca” potrebnih za upotrebu eksperimentalnih metoda. S druge strane, strukturni pristup omogućava transformiranje teoretskih modela u određene empirijske modele. Takvim pristupom omogućava se procjena utjecaja određene politike na unaprijed definirani ishod. Iako i tu postoje nedostaci koji se prvenstveno ogledaju u specifikaciji samog empirijskog modela, koji zatim imaju i utjecaj na ishod konvergencije između regija, novija metodološka dostignuća u polju panel-analize omogućavaju procjenu učinaka regionalne politike, odnosno utjecaja EU fondova na regionalni razvoj.

Eksperimentalistički pristup u kontekstu ovog istraživanja obuhvaćao bi detaljnu analizu utjecaja pojedinačnih projekata na ekonomski rast regije mjeren kao BDP po stanovniku. Budući da se tematika ovog doktorata bavi mjerenjem utjecaja instrumenta kohezijske politike na regionalni razvoj, koristit će se strukturni pristup. Strukturni pristup će teorijski model koji se temelji na neoklasičnom i endogenom modelu rasta transformirati u empirijski model što je detaljno objašnjeno u poglavljima u nastavku, prije same analize.

¹ Pristranost samo-izbora problem je koji se vrlo često javlja kad ispitanici smiju sami odlučiti žele li ili ne žele sudjelovati u istraživanju. U mjeri u kojoj je sklonost ispitanika prema sudjelovanju u istraživanju u korelaciji s temom koju istraživači proučavaju, u rezultatima dolazi do problema samo-selekcije (engl. self-selection). U većini će slučajeva samo-selekcija dovesti do problema pristranosti (engl. bias) jer ispitanici koji odluče sudjelovati ne predstavljaju cjelokupnu ciljanu populaciju (engl. target population) (Glen, 2017).

Empirijskom analizom utvrdit će se utjecaji više varijabli na regionalni rast mjeran kao BDP po stanovniku. Varijable uzete u modele koje su detaljno objašnjene prije same empirijske analize u 3. i 4. poglavlju temelje se na neoklasičnom modelu rasta (investicije), ali također vođeni teorijama endogenog rasta u modele su uzete varijable vezane za ljudski kapital i istraživanje i razvoj. Modeli u sklopu ovog istraživanja jedinstveni su jer su u trenutku izrade empirijske analize u trećem kvartalu 2020. godine obuhvaćali najnovije podatke te više varijabli koje determiniraju regionalni razvoj što je detaljnije objašnjeno u nastavku rada, prije same empirijske analize.

U sklopu istraživanja koristit će se panel-podatci, što uključuje statičke i dinamičke modele, čemu će prethoditi dijagnostički testovi. S obzirom na strukturu podataka i ciljeve istraživanja, kao i općeprihvaćeni pristup u analizi utjecaja EU fondova na regionalni razvoj, prije rezultata analize (3. i 4. poglavlje) detaljnije će se objasniti panel-analiza, njezine prednosti i nedostaci, kao i dijagnostički testovi koji će se upotrijebiti u empirijskoj analizi ovog istraživanja, u svrhu odabira pravilno specificiranih modela.

1.4. Struktura rada

Prvi dio istraživanja „Uvod“ sadrži definiranje problematike, predmeta i sažeti prikaz metodologije istraživanja u sklopu ove disertacije. Također, sadrži cilj istraživanja, svrhu i hipoteze definirane u istraživanju, kao i strukturu same disertacije. Glavni je cilj uvoda staviti naglasak na važnost istraživanja, kao i na njegov tijek.

Drugi dio „Regionalna politika Europske unije“ opisuje ciljeve jedne od ključnih europskih politika. Ovo poglavlje dat će uvid u ciljeve i svrhu regionalne (kohezijske) politike, kao i opis svakog od ESI fondova pojedinačno, s posebnim naglaskom na financijsku perspektivu od 2007. do 2013. i na financijsku perspektivu od 2014. do 2020. godine.

Kroz treće poglavlje „Utjecaj Europskih strukturnih i investicijskih fondova na regionalni razvoj novih zemalja članica Europske unije“ provest će se ekonometrijska analiza panel-podataka, koja će rezultirati prihvaćanjem ili odbacivanjem prve hipoteze (H1). Kako bi istraživanje imalo kvalitetniju podlogu, osim empirijskog dijela, ovo poglavlje sadrži i teorijski dio koji prikazuje osnovnu makroekonomsku sliku novih zemalja članica te podatke o povlačenju EU fondova u razdoblju koje analiziramo.

Četvrto poglavlje „Utjecaj Europskih strukturnih i investicijskih fondova na regionalni razvoj Republike Hrvatske“ opisuje proces ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju, podjelu Hrvatske prema NUTS klasifikaciji, alocirana sredstva iz ESI fondova te potencijale i mogućnosti korištenja ESI fondova za razvoj Hrvatske. U ovom dijelu provodi se empirijsko istraživanje koje uključuje panel-analizu podataka pomoću koje će se prihvatiti ili odbaciti druga hipoteza (H2).

Posljednje, peto poglavlje „Zaključak“ povezuje sva prethodna saznanja i spoznaje vezane za utjecaj ESI fondova na gospodarski razvoj NUTS 2 regija novih zemalja članica, a posebno NUTS 3 regija Republike Hrvatske kao najmlađe zemlje članice. Također, u zaključku bit će obuhvaćene preporuke za buduća istraživanja u područjima koja se bave istom i/ili sličnom tematikom.

2. REGIONALNA POLITIKA EUROPSKE UNIJE

Ideja stvaranja Europske unije kao zajednice europskih država bila je, tijekom povijesti, san mnogih filozofa i vizionara nadahnutih humanističkim idealima. Taj, uvjetno rečeno, „san“ bilo je teško ostvariti u prvoj polovici 20. stoljeća zbog dvaju krvavih svjetskih ratova koji su se velikim dijelom odvijali na prostoru Europe. No, nakon ruševina Drugog svjetskog rata stvoreno je plodno tlo za prekid međunarodne mržnje i rivalstva unutar Europe. Nakon 2. svjetskog rata do 1950. nekoliko ključnih političkih aktera, uključujući Winstona Churchilla Roberta Schumana, Konrada Adenauera i Alcidea De Gasperija, bilo je odlučno okrenuti novu stranicu europske povijesti. Robert Schuman koji je bio francuski ministar vanjskih poslova, preuzimajući Jean Monnetovu ideju, 9. svibnja 1950. predložio je osnivanje „Europske zajednice za ugljen i čelik“. Tako je 1951. nastala „Europska zajednica za ugljen i čelik“ koja je okupljala Zapadnu Njemačku (DE), Francusku (FR), Italiju i zemlje Beneluxa (Belgija (BE), Luksemburg (LU) i Nizozemska). Nekadašnji ratni neprijatelji proizvodnju čelika i ugljena stavili su u nadležnost Visokog tijela. Time su, kroz duboki simbolizam, ratne sirovine pretvorene u sredstva zajedništva (Europska komisija, 2017a).

Potpisujući Rimski ugovor 25. ožujka 1957. šest istih zemalja osnovalo je Europsku agenciju za atomsku energiju (EUROATOM) i Europsku ekonomsku zajednicu (EEZ). Rimskim sporazumom stvoren je prvi stup Europske unije, a to je zajedničko tržište. Sloboda kretanja cijelog niza proizvoda i usluga rezultirala je 1. srpnja 1968. potpunim ukidanjem carina između šest država. Također, u tom su razdoblju uspostavljene zajedničke politike s posebnim naglaskom na područje trgovine i poljoprivrede. Europska ekonomska zajednica počela se širiti. Prvo proširenje dogodilo se 1973. kada su EEZ-u pristupile nove tri članice. To su bile Danska, Ujedinjeno Kraljevstvo (UK) i Irska (IE). Europski fond za regionalni razvoj (EFRR) osnovan je 1975. godine. Sljedeće proširenje EEZ-a dogodilo se 1981. pridruživanjem Grčke (EL), a potom, 1986., Španjolske i Portugala. Upravo zbog tih proširenja nesrazmjer u razvijenosti regija unutar EEZ-a bio je sve veći te je potreba za provedbom regionalnih programa postajala sve nužnija. Najveće proširenje Europske unije dogodilo se 2004. godine. Uniji su tad pristupile: Slovenija, Češka, Slovačka, Poljska, Malta, Cipar, Latvija, Litva, Estonija i Mađarska. Sljedeće proširenje dogodilo se 2007. godine kad su članice postale Rumunjska i Bugarska.

Posljednje se proširenje dogodilo 1. srpnja 2013. godine kad je Uniji pristupila Republika Hrvatska. Ujedinjeno Kraljevstvo prva je zemlja članica koja je napustila Europsku uniju (31. siječnja 2020.). Europska unija tako broji 27 zemalja članica, pet zemalja kandidatkinja (Makedonija, Albanija, Crna Gora, Srbija i Turska) i dvije zemlje potencijalne kandidatkinje (Kosovo i Bosna i Hercegovina) (Europski parlament, 2020a).

Ovo poglavlje bavi se osnovnim značajkama kohezijske, odnosno regionalne politike Europske unije. Kroz poglavlje detaljno se objašnjavaju EU fondovi koji su ključ za provedbu regionalne politike, uloga i značaj NUTS klasifikacije, ključne značajke regionalne politike u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine te u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine.

Ulaskom zemalja članica nakon 2004. godine, dispariteti među regijama Unije povećali su se te se tako regionalna politika našla pred novim izazovima. U literaturi se navode brojni uzroci regionalnih dispariteta, oni tako mogu biti u korelaciji s geografskom udaljenosti, društveno-ekonomskim promjenama ili naprosto kombinacija tih činitelja (Kersan-Škabić, 2015 i Kandžija, 2003). Ti nedostaci vidljivi su u društvenom osiromašenju, lošem odgojno-obrazovnom sustavu, visokoj stopi nezaposlenosti te lošoj infrastrukturi. U nekim se zemljama Unije nerazvijenost dovodi u vezu s posljedicama djelovanja bivših centralističko-planskih ekonomskih sustava. Većina novih zemalja članica spada u bivše centralističko-planske zemlje. Upravo je to bio glavni okidač za promjenu prioriteta regionalne politike. Naime, sve nove zemlje članice, izuzev Cipra i Slovenije, imale su dohodak po stanovniku niži od Grčke koja je tada bila najsiromašnija članica EU-15 (Jovančević, 2012). Upravo su te zemlje članice predmet istraživanja ove disertacije. U sljedećem poglavlju dat će se detaljniji makroekonomski prikaz svake od novih zemalja članica kako bi se dobio bolji uvid u njihovu socioekonomsku sliku.

2.1. Osnovne značajke regionalne (kohezijske) politike

Uz Zajedničku poljoprivrednu politiku (ZPP) financijski najznačajnija zajednička politika Europske unije jest kohezijska politika. Unutar Ugovora o osnivanju Europske zajednice (čl. 2. i čl. 4.) (Lisabonski ugovor čl. 3., čl. 4., i čl. 119., 2010) definiran je cilj kohezijske politike koji ističe važnost ove politike u promicanju ekonomskog i socijalnog napretka te cilj

postizanja visoke razine zaposlenosti, uz postizanje ujednačenog i održivog razvoja. Glavni je cilj kohezijske politike smanjenje regionalnih dispariteta unutar Europske unije.

Ciljevi kohezijske politike ostvaruju se pomoću instrumenata kojima se financiraju projekti s ciljem smanjenja razlike između NUTS regija, ali s ciljem jačanja konkurentnosti europskog gospodarstva. Cilj fondova nije preraspodjela bogatstava unutar Unije, već smanjenje regionalnih dispariteta na način da se poboljšaju uvjeti života i rada građana slabije razvijenih dijelova Unije. Iako unutar svih zemalja članica postoje regionalni dispariteti, zajedničko bavljenje regionalnom politikom nije bilo u fokusu do proširenja Unije na siromašnije zemlje članice. Tadašnja ekonomska kriza u nekim zemljama članicama prelijevala se i na socijalna pitanja. Stoga je pitanje kohezijske politike postalo sve vidljivije u državama poput Italije, gdje je jug sve više zaostajao za sjeverom. Godine 1968. u Europskoj komisiji formirana je i uprava koja se trebala baviti regionalnom politikom. Na razvoj kohezijske politike dodatno je utjecao i ulazak Irske i Ujedinjenog Kraljevstva u Zajednicu 1973. godine. Irska je uvelike razvojno zaostajala za ostatkom Unije. Dva ključna događaja stavila su veći fokus na regionalnu politiku: uspostavljanje službe za regionalnu politiku pri Europskoj komisiji 1968. godine i osnivanje Europskog fonda za regionalni razvoj 1975. godine (Kandžija, 2003, p. 352).

Sve aktivnosti regionalne politike moraju biti temeljene na pet načela. Prvo načelo odnosi se na geografsku koncentraciju regija prema jedinstvenim kriterijima koji su definirani stvaranjem NUTS 2 regija, tzv. načelo konvergencije. Drugo načelo jest načelo programskog planiranja koje označava planiranje sredstava za financiranje regionalne politike. Slijedi načelo pridodavanja koje označava to da je svaki projekt potrebno sufinancirati vlastitim sredstvima. Načelo partnerstava četvrto je načelo koje označava procese dogovaranja između zemalja članica i Europske komisije o aktivnostima regionalne politike. Posljednje je načelo efikasnosti, koje označava proces provjere i nadgledanja sredstava regionalne politike (Kersan-Škabić, 2015, p. 182-183).

Temeljni ciljevi kohezijske politike s vremenom su se mijenjali. Do 1994. godine glavni prioriteti kohezijske politike bili su usmjereni na gradnju infrastrukture. Nakon toga u fokusu je bio razvoj poduzetništva i inovacija sve do 2004., do najvećeg proširenja. Nakon 2004. prioritet je opet postala izgradnja infrastrukture u novim zemljama članicama.

S ciljem lakšeg praćenja podataka o pojedinim regijama statistički ured Europske unije – Eurostat ured osmislio je Nomenklaturu prostornih jedinica za statistiku, poznatu pod akronimom NUTS (Europska komisija, 2020b).

U nastavku poglavlja bit će detaljnije objašnjen značaj NUTS klasifikacije, kao i ključni prioriteti i izazovi posljednjih dviju financijskih perspektiva.

2.2. Statistička nomenklatura teritorijalnih jedinica (NUTS)

Pravna osnova Nomenklature statističkih jedinica (NUTS) određena je Uredbom (EZ) br. 1059/2003 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. svibnja 2003. Izmijenjena je u nekoliko navrata (NUTS 2003, NUTS 2006, NUTS 2010, NUTS 2013, NUTS 2016 i NUTS 2021) uglavnom kao posljedica proširenja Europske unije (Europski parlament, 2020d).

Prema NUTS 2016, koja je na snazi od 1. siječnja 2018. godine Europska unija uključujući i Ujedinjeno Kraljevstvo brojala je 104 NUTS 1 regije, 281 NUTS 2 regiju i 1348 NUTS 3 regija (Europska unija, 2020). NUTS 2021 klasifikacija nije uključila promjene u broju NUTS 1 regija. Promjene su se dogodile na NUTS 2 i NUTS 3 razini. Nova NUTS klasifikacija tako broji 104 NUTS 1 regije, 283 NUTS 2 i 1345 NUTS 3 regija (Eurostat, 2021b). Glavna je uloga NUTS klasifikacije: „prikupljanje, obrada, analiza i publiciranje statističkih prostornih podataka na razini Europske unije“ (MRRFEU, 2019c). Sustav NUTS-a obuhvaća i izvanteritorijalna područja kao što su „teritorijalne vode, zračni prostor, epikontinentalni pojas, teritorijalne enklave (veleposlanstva, konzulati i vojne baze), nalazišta resursa u međunarodnim vodama koja iskorištavaju države Unije“ (Europski parlament, 2020d).

Ova klasifikacija ključan je alat za konzistentno praćenje i provedbu kohezijske politike. NUTS klasifikacija dijeli se, ovisno o broju stanovnika, na tri razine. To su: NUTS 1, NUTS 2 i NUTS 3 regije. Svaka razina predstavlja potpodjelu hijerarhijski veće razine. Svaka zemlja članica može provesti još detaljniju podjelu unutar razine NUTS 3 (Borić, 2018).

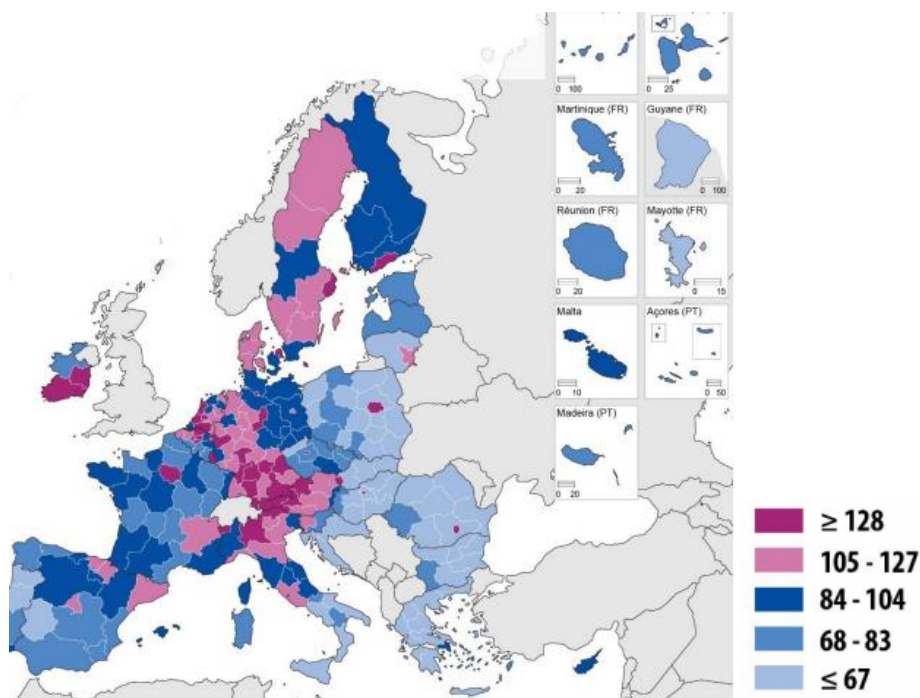
Koja će razina NUTS klasifikacije biti primjenjiva za određeno područje, određuje se brojem stanovnika. Slijedom navedenog postoje (Europski parlament, 2020d):

- „NUTS 1 razina koja obuhvaća prostor koji ima od 3 do 7 milijuna stanovnika
- NUTS 2 razina koja obuhvaća prostor koji ima od 800 000 do 3 milijuna stanovnika
- NUTS 3 razina koja obuhvaća prostor koji ima od 150 000 do 800 000 stanovnika“

Sustav lokalnih upravnih jedinica (engl. local administrative unit, LAU) nadopunjuje NUTS klasifikaciju. To je pripadajući dio NUTS-a i unutar Europske unije ekvivalent je općinama. Kad nastupi situacija da nema dovoljno velikih upravnih jedinica, NUTS razina nastat će na način da se spoje manje teritorijalno povezane upravne jedinice koje se tada nazivaju neupravne jedinice. Promjene unutar NUTS sustava donose se isključivo u drugoj polovici godine i to ne učestalije od tri godine. Izmjene se mogu donositi u kraćem roku jedino u slučaju većih izmjena u preostroju upravne strukture članice, o čemu države članice moraju obavijestiti Europsku komisiju. Klasifikacija se mijenja ako dolazi do premještanja više od jedan posto stanovništva predmetnih prostornih jedinica razine NUTS 3, odnosno kada dođe do smanjenja standardne razlike u samom broju stanovnika usporedno sa svim prostornim jedinicama Unije (Kołodziejski, 2020).

Unutar EU-a postoje značajne razlike u razvoju između članica, ali i unutar samih zemalja članica, što prikazuje slika 1. u nastavku.

Slika 1. Prikaz BDP-a po stanovniku mjenog u paritetu kupovne snage (PPS) u NUTS 2 regijama EU-a u 2018. godini mjereno kao % (EU 27 = 100)

Izvor: preuzeto s Eurostat (2020a)

Iz slike 1. razvidno je da postoji značajna razlika u razvijenosti među državama članicama EU-a, ali i unutar njih. Najrazvijenija regija unutar EU-27 bila je Luksemburg, 263 % prosjeka EU-27, slijedi Južna Irska (225 % prosjeka EU-27), Istočna i Središnja Irska (210 %), Brussels Region u Belgiji (203 %), Hamburg u Njemačkoj (197 %) i Prag u Češkoj (192 %).

U 2018. godini ukupno je 39 regija imalo BDP po stanovniku iznad 128 % prosjeka EU-27. Slika 1. prikazuje ukupno 57 regija s BDP-om po stanovniku manjim od 67 % prosjeka EU-27. Najsiromašnija je regija prekomorska francuska regija Mayotte (30 % prosjeka EU-27) te NUTS 2 regije u Bugarskoj, North-West (34 %), North-Central (35 %) i South-Central (36 %) (Eurostat, 2020a).

2.3. Instrumenti kohezijske politike

Europska unija nema zajedničku fiskalnu politiku. Jedini je centralizirani instrument iz njezina djelokruga proračun, koji se donosi na godišnjoj razini, a kao takav dio je proračunskog okvira u trajanju od sedam godina.

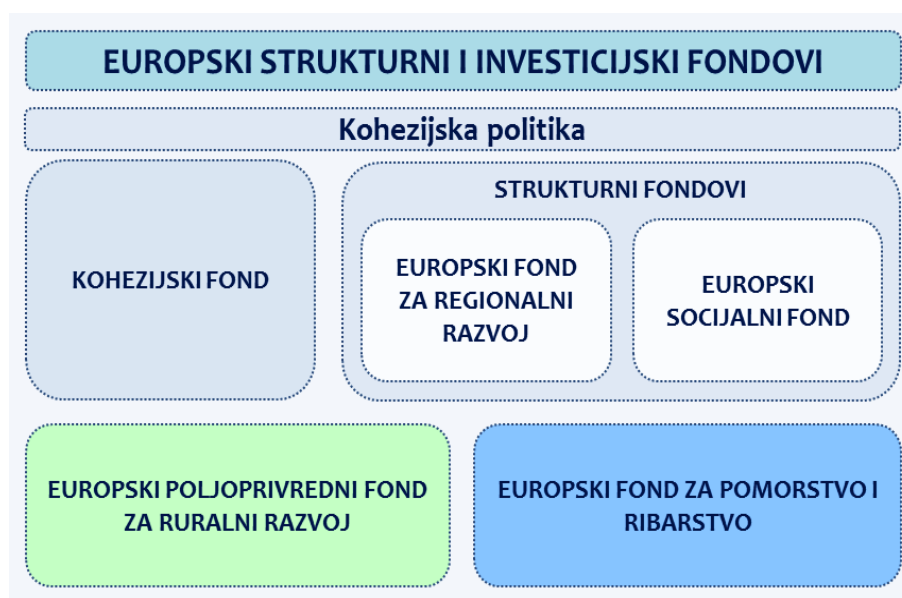
Izvori prihoda u proračunu su (preuzeto od Kersan-Škabić, 2015, p. 112):

1. „prihodi od carina na uvoz poljoprivrednih proizvoda
2. prihodi od carina na uvoz nepoljoprivrednih proizvoda
3. dio prihoda od poreza na dodanu vrijednost
4. prihodi koji se temelje na bruto nacionalnom dohotku.“

Glavni prihod proračuna Europske unije maleni je postotak bruto nacionalnog proizvoda zemalja članica (oko 0,7 %). Temelj na kojem počiva ova vrsta prihoda jest solidarnost koja se odnosi na platnu sposobnost države članice. Sljedeći prihod još je manji postotak (oko 0,3 %) standardiziranih prihoda od poreza na dodanu vrijednost država članica i posljednje je većinski dio uvoznih carina na proizvode iz trećih zemalja, s tim da država koja naplaćuje carinu zadržava određeni manji postotak. Glavna svrha proračuna Europske unije nije preraspodjela bogatstva, već odgovor na potrebe građana Unije (Europska komisija, 2020c).

U financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine tzv. strukturni fondovi (Europski fond za regionalni razvoj (EFRR) i Europski socijalni fond (ESF)) te Kohezijski fond (CF) bili su planirani za financiranje kohezijske politike odnosno za ciljeve konvergencije, regionalne konkurentnosti i zapošljavanje uz europsku teritorijalnu suradnju (Europska komisija, 2020n). Navedeni su fondovi i u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine i dalje aktualni za financiranje projekata u sklopu regionalnog razvoja, no ovim fondovima dodana su još dva nova te su oni zajedno obuhvaćeni nazivom Europski strukturni i investicijski fondovi (Shema 1).

Shema 1. Prikaz Europskih, strukturnih i investicijskih fondova

Izvor: preuzeto s mrežnih stranica SAFU-a (Središnja agencija za financiranje i ugovaranje programa Europske unije) (SAFU, 2020a)

Europski fond za regionalni razvoj i Europski socijalni fond čine strukturne fondove Unije. Ruralni razvoj i poljoprivreda financiraju se iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EAFRD), a razvoj ribarstva i pomorstva iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo (EMFF). U nastavku poglavlja detaljnije je opisan svaki od navedenih fondova (Strukturni fondovi.hr, 2019a).

2.3.1. Kohezijski fond

Kohezijski fond (*Cohesion Fund*, CF) najmlađi je financijski instrument koji je ustanovljen Ugovorom iz Maastrichta (čl. 129. i čl. 130.) 1993. godine. Konačno je uspostavljen Uredbom Vijeća 1164/EC od 16. svibnja 1994. godine. Pravo na korištenje ovog fonda imaju članice čiji BDP ne prelazi 90 % prosjeka BDP-a Unije. U trenutku početka njegova rada, sredstva iz fonda mogle su dobiti: Grčka, Španjolska, Portugal i Irska.

Uspostavljen je s ciljem financiranja velikih infrastrukturnih projekata na području transeuropskih mreža i okoliša. Svrha je ovog fonda jačanje kohezije (socijalne, ekonomske i teritorijalne) kroz promicanje održivog razvoja. S obzirom na to da su Maastrichtski kriteriji (1992.) ograničili javni dug i javne deficite novim zemljama članicama, bilo je teže uhvatiti korak s ostatkom Unije. Upravo zbog toga sva potpora iz Kohezijskog fonda bila je usmjerena na jačanje prometne i ekološke infrastrukture. Istodobno, sva ova ulaganja trebaju doprinijeti projektu jedinstvenog tržišta te u konačnici i gospodarsko-monetarne Unije (Europska komisija, 2020d).

U posljednjim dvjema financijskim perspektivama sredstva iz Kohezijskog fonda namijenjena su sljedećim zemljama članicama: Bugarskoj, Cipru, Češkoj, Estoniji, Grčkoj, Hrvatskoj, Latviji, Litvi, Mađarskoj, Malti, Poljskoj, Portugalu, Rumunjskoj, Slovačkoj i Sloveniji. Kohezijski fond razlikuje se od ostalih zato što jedini uzima u obzir razvijenost cijele zemlje članice, dok ostali uzimaju razvijenost na razini NUTS 2 regija, vodeći se načelom supsidijarnosti koje propisuje decentralizaciju provedbe i donošenje odluka na nižoj razini. Iako se Kohezijskim fondom većinom financiraju veliki nacionalni projekti čiji su korisnici tijela javne vlasti, mogućnosti za privatni sektor otvaraju se kroz moguće sudjelovanje u postupcima javne nabave kao izvršitelji i isporučitelji dobara, usluga i radova.

Obustava pomoći iz Kohezijskog fonda nastaje od strane Vijeća u slučaju pretjeranog javnog deficita članice te istodobnog nepoduzimanja mjera za rješavanje navedenog problema. Maksimalan iznos sufinanciranja projekata iz ovog fonda ne može prelaziti 85 % prihvatljivih troškova projekta. Uz to, maksimalan iznos javne pomoći, koji čine i druge potpore Unije, ne smije premašiti 90 % ukupne vrijednosti projekta.

U iznimnim situacijama, Europska komisija odobrava 100 % sufinanciranje troškova pripreme tehničke dokumentacije i studija koje su nužne za provođenje projekata sufinanciranih iz Kohezijskog fonda (Europska komisija, 2020d).

U nastavku dan je prikaz raspoloživih i potrošenih sredstava iz Kohezijskog fonda za nove zemlje članice u razdoblju od 2007. do 2013. (Tablica 2.) i u razdoblju od 2014. do 2020. (Tablica 3.)

Tablica 2. Alocirana i isplaćena sredstva iz Kohezijskog fonda u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine izraženo u milijardama eura i u %

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% iskorištenosti</i>
<i>Cipar</i>	<i>0,21</i>	<i>0,21</i>	<i>100,00</i>
<i>Češka</i>	<i>8,82</i>	<i>8,64</i>	<i>98,02</i>
<i>Estonija</i>	<i>1,15</i>	<i>1,15</i>	<i>100,00</i>
<i>Latvija</i>	<i>1,54</i>	<i>1,54</i>	<i>100,00</i>
<i>Litva</i>	<i>2,31</i>	<i>2,31</i>	<i>100,00</i>
<i>Mađarska</i>	<i>8,64</i>	<i>8,58</i>	<i>99,32</i>
<i>Malta</i>	<i>0,28</i>	<i>0,28</i>	<i>100,00</i>
<i>Poljska</i>	<i>22,39</i>	<i>22,39</i>	<i>100,00</i>
<i>Slovačka</i>	<i>3,90</i>	<i>3,78</i>	<i>97,07</i>
<i>Slovenija</i>	<i>1,41</i>	<i>1,41</i>	<i>100,00</i>
<i>Rumunjska</i>	<i>6,55</i>	<i>5,85</i>	<i>89,25</i>
<i>Bugarska</i>	<i>2,28</i>	<i>2,21</i>	<i>96,88</i>
<i>Hrvatska</i>	<i>0,29</i>	<i>0,28</i>	<i>97,84</i>

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na stranicama Europske komisije (Europska komisija, 2020d i Europska komisija, 2020e)

Tablica 3. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz Kohezijskog fonda u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura²

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Ugovoreno</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% iskorištenosti (ugovoreno/ alocirano)</i>	<i>% iskorištenosti (isplaćeno /alocirano)</i>
<i>Cipar</i>	<i>0,35</i>	<i>0,30</i>	<i>0,13</i>	<i>86,74</i>	<i>37,69</i>
<i>Češka</i>	<i>7,23</i>	<i>7,36</i>	<i>4,14</i>	<i>57,30</i>	<i>57,30</i>
<i>Estonija</i>	<i>1,53</i>	<i>1,44</i>	<i>1,00</i>	<i>65,66</i>	<i>65,66</i>
<i>Latvija</i>	<i>1,47</i>	<i>1,07</i>	<i>0,67</i>	<i>45,38</i>	<i>45,38</i>
<i>Litva</i>	<i>2,40</i>	<i>2,42</i>	<i>1,55</i>	<i>64,50</i>	<i>64,50</i>
<i>Mađarska</i>	<i>7,09</i>	<i>8,33</i>	<i>4,33</i>	<i>61,14</i>	<i>61,14</i>
<i>Malta</i>	<i>0,26</i>	<i>0,27</i>	<i>0,14</i>	<i>55,42</i>	<i>55,42</i>
<i>Poljska</i>	<i>27,30</i>	<i>25,37</i>	<i>13,16</i>	<i>48,19</i>	<i>48,19</i>
<i>Slovačka</i>	<i>4,79</i>	<i>4,83</i>	<i>2,45</i>	<i>51,25</i>	<i>51,25</i>

² Pregledano 05. 02. 2021.; obuhvaća razdoblje do 30. 09. 2020. godine.

<i>Slovenija</i>	<i>1,08</i>	<i>1,02</i>	<i>0,54</i>	<i>49,90</i>	<i>49,90</i>
<i>Rumunjska</i>	<i>7,69</i>	<i>12,74</i>	<i>2,78</i>	<i>36,22</i>	<i>36,22</i>
<i>Bugarska</i>	<i>2,60</i>	<i>2,61</i>	<i>0,76</i>	<i>29,17</i>	<i>29,17</i>
<i>Hrvatska</i>	<i>2,93</i>	<i>4,54</i>	<i>0,81</i>	<i>27,55</i>	<i>27,55</i>

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (Europska komisija, 2020f)

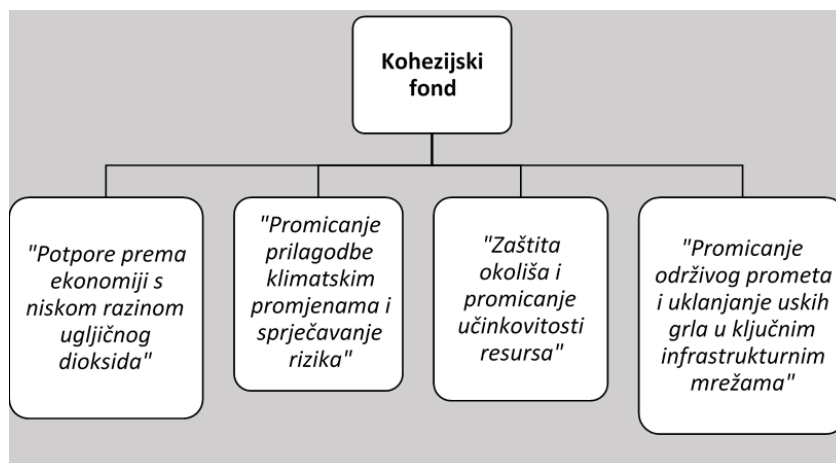
U financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine ukupna vrijednost koja je dodijeljena Kohezijskom fondu za sve zemlje koje su imale pravo korištenja iznosila je 61 milijardu eura (58 milijardi eura plus 3 milijarde eura za posebnu prijelaznu pomoć), dok za financijsku perspektivu od 2014. do 2020. godine sredstva Kohezijskog fonda iznose 63,4 milijarde eura na razini cijele Europske unije. Promatrajući tablicu 2. uočavamo da su Cipru, Estoniji, Latviji, Litvi, Malti, Poljskoj i Sloveniji isplaćeni cjelokupni iznosi alociranih sredstava u sklopu Kohezijskog fonda u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine. Najlošija bila je Rumunjska kojoj je isplaćeno 89 % planiranog iznosa. Ostale nove zemlje članice iskoristile su velik postotak, više od 97 % od alociranih iznosa. Promatrajući omjer alociranih i isplaćenih sredstava u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. uočavamo da je Estoniji isplaćeno 65,66 % od alociranog iznosa sredstava, dok je Hrvatska potrošila tek 27,55 %. Jako mali postotak iskorištenosti ima i Bugarska, svega 29,17 %. Češka, Litva, Malta i Mađarska isplatile su više od 50 % alociranih sredstava.

Kohezijski fond sastoji se od 4 Potprograma (preuzeto od Europski fondovi, 2019b) :

- „Transeuropske prometne mreže (TEN-T mreža),
- Transportna infrastruktura (izvan TEN-T mreža),
- Okolišna infrastruktura,
- Učinkovito korištenje energije i korištenje obnovljivih izvora energije“.

Navedeni potprogrami mogu se financirati i pomoću drugih financijskih instrumenata. U nastavku slijedi prikaz ključnih aktivnosti koje se mogu sufinancirati iz Kohezijskog fonda.

Shema 2. Ključne aktivnosti za sufinansiranje iz Kohezijskog fonda

Izvor: obrada autora prema Europski-fondovi.eu (2019b)

Kao što se vidi iz sheme 2., ovaj Fond osigurava financijsku potporu na način da zahtijeva adekvatnu infrastrukturu i zaštitu okoliša vodeći se inovativnim i ekološki održivim principima. U nastavku slijedi tablica s primjerima projekata financiranih iz Kohezijskog fonda.

Tablica 4. Primjeri projekata financiranih iz Kohezijskog fonda

<i>Naziv projekta</i>	<i>Opis projekta</i>
„Nova autocesta u Rumunjskoj“	<i>Output: Izgrađena autocesta s četiri trake (85 km) između Orastie i Sibiu. Ukupni proračun: 600.180.280,00 eura Kohezijski fond: 510.180.238,00 eura</i>
„Nova cesta i most u Poljskoj“	<i>Output: Izgrađen 4,1 km državne ceste br. 1 uključujući 540 m dugi most preko rijeke Visle u gradu Torunu. Ukupni proračun: 139.651.241,00 eura Kohezijski fond: 116.538.961,00 eura</i>
„Rekonstrukcija prometne mreže na Malti“	<i>Output: Rekonstruirano i nadograđeno pet sekcija cestovne mreže na Malti i Gozu. Ukupni proračun: 57.588.381,00 eura Kohezijski fond: 48.950.124,00 eura</i>
„Izgradnja autoceste u Sloveniji“	<i>Output: Izgrađena četiri traka autoceste na dionici Beltinci – Lendava ukupne dužine 17 km. Ukupni proračun: 116.458.864,00 eura Kohezijski fond: 41.625.251,00 eura</i>
„Unaprjeđenje vodovodnog sustava u regiji Sjeverozapad, Češka Republika“	<i>Output: Produžen i infrastrukturno unaprijeđen postojeći sustav odvoda otpadnih voda na području gradova Cheba (31 235 stanovnika) i Mariánske Lázně (5 339 stanovnika). Ukupni proračun: 21.965.548,00 eura Kohezijski fond: 15.414.543,00 eura</i>

<p>„Sustav grijanja za čišći životni okoliš u Temišvaru, Rumunjska“</p>	<p>Output: Nadograđen postojeći gradski sustav grijanja na toplane infrastrukturnim unaprjeđenjem.</p> <p>Ukupni proračun: 58.346.700,00 eura</p> <p>Kohezijski fond: 27.131.200,00 eura</p>
<p>„Novi dunavski most za ubrzanje međunarodnog prometa, Rumunjska i Bugarska“</p>	<p>Output: Novoizgrađeni most koji premošćuje rijeku Dunav duž 430 km granice između Rumunjske i Bugarske.</p> <p>Ukupni proračun: 226.000.000,00 eura</p> <p>Kohezijski fond: 70.000.000,00 eura</p>
<p>„Bolja prometna povezanost s Crnim morem, Bugarska“</p>	<p>Output: Dovršeno posljednjih 115 km autoceste od Stare Zagore do Karnave.</p> <p>Ukupni proračun: 357.724.490,00 eura</p> <p>Kohezijski fond: 286.179.590,00 eura</p>
<p>„Zatvaranje starih odlagališta zauvijek u Malti“</p>	<p>Output: Tri sanirana i obnovljena odlagališta u Malti.</p> <p>Ukupni proračun: 26.224.400,00 eura</p> <p>Kohezijski fond: 22.290.700,00 eura</p>

Izvor: preuzeto s EU-projekti.info (2020a)

Kao što se vidi iz prethodne tablice, sredstva Kohezijskog fonda podupiru velike infrastrukturne projekte s ciljevima jačanja prometne povezanosti, izgradnje infrastrukture i zaštite okoliša. U financijskoj perspektivi od 2021. do 2027. godine ciljevi koji će se financirati sredstvima iz Kohezijskog fonda ostaju isti kao i u perspektivi od 2014. do 2020. Zbog toga ostaje mogućnost financiranja sličnih projekata u okviru sektora prometa, energetike i zaštite okoliša (Maletić i sur., 2020).

2.3.2. Europski fond za regionalni razvoj

Proširenjem Unije na tri nove članice (Irsku, Dansku i Veliku Britaniju) 1973. godine pojavila se potreba za osnivanjem Europskog fonda za regionalni razvoj (ERDF) koji treba biti posvećen srednjoročnom i dugoročnom razvoju europskih regija (Kandžija, 2003, p. 352). Tadašnje zemlje članice usuglasile su se u prosincu 1974. godine, a u ožujku 1975. godine Vijeće je prihvatilo Uredbu (724/75) kojom je osnovan Europski fond za regionalni razvoj (ERDF). Dogovorena financijska omotnica iznosila je 1,4 milijarde ECU-a³ za trogodišnje

³ Europska obračunska jedinica koja je preteča eura, a zasnovana je na košari europskih valuta (Afhüppe, 2001).

razdoblje od 1975. do 1977., što je bilo oko 4 % ukupnog proračuna Zajednice tadašnjih devet članica.

Daljnijim širenjem Unije krajem 80-ih godina dolazi do prilagodbe ključnih ciljeva ERDF-a. Ulaskom Švedske i Finske u Uniju uvodi se novi prioritetni cilj zbog izazova s rijetko naseljenim područjima. Ulaskom novih zemalja članica značaj regionalne politike postaje još veći te se značajniji iznos sredstava izdvaja za regionalnu politiku, tako i za ERDF (Europska Komisija, 2020g).

Konvergencija koja se financira iz ERDF-a podrazumijeva investicijske aktivnosti svrstane u četiri podgrupe: razvoj ljudskih potencijala, jačanje poslovanja, poticanje cjeloživotnog obrazovanja te globalne trgovine, tehnologije i znanja. Ovaj fond posebno je usmjeren na financiranje projekata u regijama koje se suočavaju s ozbiljnim i trajnim prirodnim i/ili demografskim izazovima. Što se tiče financijske komponente, ERDF ima fokus na izravnim ulaganjima i svim vrstama investicija (Europski parlament, 2020b) .

Kroz ERDF financira se cilj kohezijske politike – Europska teritorijalna suradnja koja ima cilj riješiti prekogranične probleme te zajednički ostvariti potencijal raznih područja. Mjere suradnje financiraju se posredstvom triju glavnih sastavnica: prekogranična suradnja, transnacionalna suradnja i međuregionalna suradnja. Kroz programe europske teritorijalne suradnje, najmanje 80 % sredstava usmjereno je na četiri prioritetna područja: istraživanje i razvoj, digitalizacija, razvoj malog i srednjeg poduzetništva i ekonomija s niskim emisijama ugljika (Strukturni fondovi.hr, 2020a). Resursi dodijeljeni navedenim prioritetima ovise o razvijenosti regije. U više razvijenim regijama, minimalno 80 % resursa usmjerava se na najmanje dva od predmetnih prioriteta, u tranzicijskim regijama 60 %, a 50 % u najslabije razvijenim regijama. Oni dijelovi Unije koji su u geografski nepovoljnom položaju (geografski dislocirana ili slabo naseljena područja) imaju mogućnost najvećeg sufinanciranja i mogućnosti korištenja ovog fonda (Europska komisija, 2020g).

U nastavku slijede tablični prikazi alociranih i iskorištenih sredstava iz ERDF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine, kao i pregled planiranih, ugovorenih i isplaćenih sredstava u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. i financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine.

Tablica 5. Alocirana i isplaćena sredstva iz ERDF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine izraženo u milijardama eura

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% Iskorištenosti</i>	<i>Prosjek broja stanovnika u milijunima 2007. – 2013.</i>	<i>Alocirani iznos po stanovniku</i>	<i>Isplaćeni iznos po stanovniku</i>
<i>Cipar</i>	0,28	0,28	100,00	0,82	342,12	342,12
<i>Češka</i>	13,93	13,19	94,68	10,43	1336,14	1265,03
<i>Estonija</i>	1,86	1,86	100,00	1,33	1396,34	1396,34
<i>Latvija</i>	2,41	2,41	100,00	2,12	1136,62	1136,62
<i>Litva</i>	3,44	3,44	100,00	3,12	1104,37	1104,37
<i>Mađarska</i>	12,65	12,62	99,77	10,00	1265,28	1262,42
<i>Malta</i>	0,44	0,44	100,00	0,41	1074,10	1074,10
<i>Poljska</i>	34,79	34,79	100,00	38,08	913,53	913,52
<i>Slovačka</i>	6,10	5,83	95,61	5,39	1131,73	1082,04
<i>Slovenija</i>	1,93	1,93	100,00	2,04	948,96	948,96
<i>Rumunjska</i>	8,98	8,15	90,79	20,40	439,97	399,45
<i>Bugarska</i>	3,21	3,01	94,03	7,42	431,79	406,02
<i>Hrvatska</i>	0,44	0,34	77,44	4,30	101,69	78,74

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020e) i Eurostata (2020j)

Tablica 6. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz ERDF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura⁴

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Ugovoreno</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% iskorištenosti (Ugovoreno/Alocirano)</i>	<i>% iskorištenosti (Isplaćeno/Alocirano)</i>	<i>Prosjek broja stanovnika u milijunima 2014. – 2019.</i>	<i>Alocirano po stanovniku u eurima</i>	<i>Ugovoreno po stanovniku u eurima</i>	<i>Isplaćeno po stanovniku u eurima</i>
<i>Cipar</i>	0,35	0,43	0,21	121,62	58,16	0,86	411,19	500,10	239,16
<i>Češka</i>	17,11	15,88	7,85	92,81	45,86	10,57	1618,35	1501,92	742,16
<i>Estonija</i>	2,44	2,33	1,21	95,51	49,59	1,32	1853,09	1769,83	919,02
<i>Latvija</i>	2,90	3,10	1,57	107,03	54,24	1,96	1478,74	1582,69	802,08
<i>Litva</i>	4,01	4,45	2,13	111,05	53,28	4,03	993,21	1102,92	529,20
<i>Mađarska</i>	12,64	13,92	6,09	110,10	48,18	9,82	1287,79	1417,85	620,44
<i>Malta</i>	0,47	0,44	0,23	92,27	49,46	0,46	1036,54	956,37	512,65
<i>Poljska</i>	47,51	47,51	23,70	99,99	49,87	37,99	1250,83	1250,73	623,80
<i>Slovačka</i>	9,07	8,31	2,58	91,56	28,39	5,43	1670,36	1529,33	474,24
<i>Slovenija</i>	1,82	1,88	0,88	103,31	48,22	2,07	881,53	910,67	425,03
<i>Rumunjska</i>	13,50	16,61	4,39	123,00	32,52	19,68	686,13	843,91	223,11
<i>Bugarska</i>	4,11	3,85	2,47	93,68	60,12	7,13	577,34	540,86	347,12
<i>Hrvatska</i>	5,55	2,19	1,11	39,40	19,92	4,17	1331,53	524,59	265,28

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020f) i Eurostata (2020j)

Iz tablica 5. i 6. vidljivo je da je najviše sredstava na raspolaganju u obje financijske perspektive imala Poljska, a najmanje Cipar i Malta, što je u korelaciji s brojem stanovnika.

⁴ Pregledano 05. 02. 2021.; obuhvaća razdoblje do 30. 09. 2020. godine.

U financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine ukupna vrijednost ERDF-a za sve zemlje članice iznosila je 202 milijarde eura, a u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. predviđena alokacija iznosi 183,3 milijarde eura. Ako uzmemo u obzir iznos alociranih sredstava po glavi stanovnika u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine, tada vidimo da prednjači Estonija s alociranih 1396 eura po glavi stanovnika, slijedi Češka s alociranih 1336 eura po glavi stanovnika te Mađarska s alociranih 1265 eura po glavi stanovnika. Na začelju EU-13 nalazila se Republika Hrvatska s alociranih 101,69 eura po stanovniku te isplaćenih 78,74 eura po stanovniku. U financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. najmanji iznos alociranih sredstava po glavi stanovnika ima Hrvatska (265,28 eura), dok po iznosu alociranih sredstava prednjači Estonija (1853,09 eura po stanovniku), slijede Slovačka (1670,36 eura po stanovniku) i Latvija (1478,74 eura po stanovniku). Jedan od ključnih razloga većoj ili manjoj alokaciji po glavi stanovnika pregovaračka je moć zemlje članice. Republika Hrvatska bila je najlošija u tom procesu što se može pripisati iskustvu koje kao nova zemlja članica nije imala. Najčešći korisnici sredstava iz ovog fonda istraživački su centri, jedinice lokalne i regionalne samouprave, škole, mali, srednji i veliki poduzetnici, državna uprava, sveučilišta te organizacije civilnog društva. U nastavku poglavlja slijedi prikaz primjera dobre prakse projekata koji su sufinancirani Europskim fondom za regionalni razvoj.

Tablica 7. Primjeri projekata financiranih iz Europskog fonda za regionalni razvoj

<i>Naziv projekta</i>	<i>Opis projekta</i>
„Ekoturizam u slivu rijeke Drave“	Output: Ojačana turistička ponuda u Mađarskoj koja uključuje šetnje uređenim pješačkim stazama, vožnje kanuima, posjet osmatračnicama te staništima ptica. Bespovratna sredstva iz ERDF-a: 3.300.000,00 eura
„Kvalitetniji željeznički promet na prostoru cijele Slovačke“	Output: Nabavljene 2 nove električne lokomotive, renovirano je 10 starih lokomotiva te kupljena 32 nova željeznička vagona kapaciteta 290 sjedalica po lokomotivi. Ukupna vrijednost projekta: 177.021.100,00 eura Bespovratna sredstva iz ERDF-a: 88.510.600,00 eura
„Dobar poljoprivredni posao za Baltičko more (Danska, Latvija, Litva, Poljska, Finska, Švedska)“	Output: Objedinjen rad 100 poljoprivrednih gospodarstava 6 zemalja članica da bi se bilježile najbolje metode rada. Na ovaj je način smanjeno zagađenje okoliša te osnažena konkurentnost poljoprivrednicima na tržištu. Ukupna vrijednost projekta: 3.768.100,00 eura Bespovratna sredstva iz ERDF-a: 2.973.500,00 eura

<p>„Regionalni tim za poslove i edukaciju (Austrija, Češka, Slovačka, Mađarska)“</p>	<p><i>Output: Organizirani brojni susreti, predavanja, radionice i kulturne aktivnosti s ciljem upoznavanja i druženja studenata i profesora na međunarodnoj razini.</i></p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 677.700,00 eura</p> <p>Bespovratna sredstva iz ERDF-a: 576.100,00 eura</p>
<p>„Čišćenje otrovnih otpadnih laguna zauvijek u Latviji“</p>	<p><i>Output: Poboljšana kvaliteta podzemne i površinske vode, tla i podzemlja u susjednim područjima odlagališta do te mjere da ljudsko zdravlje i okoliš više neće biti ugroženi.</i></p> <p>Ukupan trošak: 29.000.000,00 eura</p> <p>Bespovratna sredstva iz ERDF-a: 21.000.000,00 eura</p>

Izvor: preuzeto s EU-projekti.info (2020b)

Kao što je vidljivo iz tablice 7. ERDF, između ostalog, financira projekte čije su aktivnosti usmjerene na jačanje malog i srednjeg poduzetništva, s ciljem povećanja i/ili modernizacije proizvodnih procesa, te posljedično stvaranje novih i održivih radnih mjesta. Ciljevi projekata financiranih iz ovog Fonda jesu stvaranje ili održavanje transnacionalne europske prometne i telekomunikacijske mreže, zaštita okoliša, energetika i inovacije te financijski instrumenti poput fondova za lokalni razvoj koji imaju svrhu pružanja podrške regionalnom i lokalnom razvoju. Kroz ERDF financiraju se mjere tehničke pomoći koje imaju svrhu poboljšati implementaciju projekata za koje su odobrena sredstva iz ESI fondova, primjerice savjetodavne usluge (Uredba (EU) br. 1301/2013).

U financijskoj perspektivi od 2021. do 2027. godine ciljevi koji će se financirati sredstvima ERDF-a ostaju i dalje usmjereni na inovacije, digitalizaciju, MSP-ove, energetske učinkovitost, zaštitu okoliša, korištenje obnovljivih resursa, razvoj prometne i energetske infrastrukture te poticanje integriranog društvenog i ekonomskog razvoja (Maletić i sur, 2020).

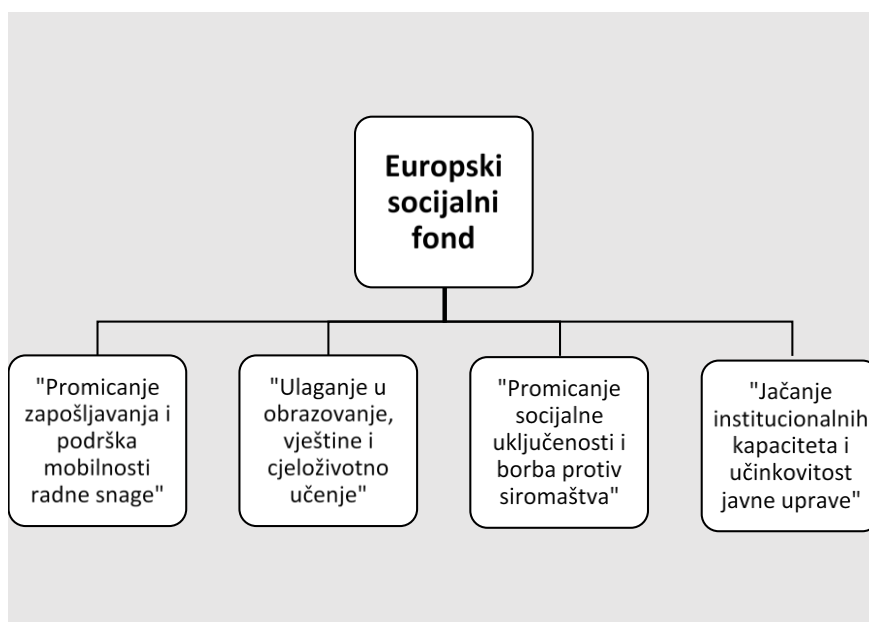
2.3.3. Europski socijalni fond

Europski socijalni fond (ESF) jedan je od strukturnih instrumenata osnovan još 1958. godine. Glavno usmjerenje ESF-a odnosi se na poticanje zapošljavanja kroz pružanje podrške posloprimcima, posebno u regijama s velikim stopama nezaposlenosti.

Sumarno, glavni ciljevi projekata financiranih iz ovog Fonda usmjereni su na konvergenciju, posebno u životnom standardu, članica Unije. Jedan od primarnih ciljeva ovog instrumenta jest jačanje i razvoj poduzetništva, što je i povezano s ključnim razvojem ljudskih resursa (ESF.hr, 2020).

Prema podacima Europske komisije (2020h) kroz Europski socijalni fond u prosjeku se izdvaja 10 milijardi eura za usklađivanje kvalifikacije radne snage s potrebama tržišta rada, posebno marginaliziranih skupina. Navedeni aspekt očituje se u sklopu jačanja socijalne uključenosti, što jasno poručuje da je zapošljavanje ključ za bolju integraciju marginaliziranih skupina u društvo. Financijska kriza iz 2008. godine dovela je do udvostručavanja izazova u zadržavanju postojećih radnih mjesta i/ili potpore u pronalasku posla i onima koji su ostali bez istog. Europska komisija skupa sa zemljama članicama određuje zajedničke prioritete ESF-a i načine trošenja njegovih financijskih sredstava. Kroz ESF treba se ojačati prilagodljivost radnika na novonastale uvjete uzrokovane modernizacijom poslovanja. Također, prioriteti su usmjereni na pružanje podrške u boljem pristupu zapošljavanju, posebno mladima koji su izišli iz obrazovnog sustava. Projekti financirani iz ovog fonda pružaju podršku svima onima čije kvalifikacije nisu u skladu s potrebama tržišta rada na način da im pruže mogućnost dodatnog usavršavanja i obrazovanja. ESF je važan čimbenik za ostvarenje ciljeva krovne strategije u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine – strategije Europa 2020. To se ostvaruje kroz inicijativu „Mladi u pokretu“ koja potiče integraciju mladih na tržište rada kroz primjenjivanje projekata koji podržavaju mlade do 25 godina u pronalasku posla i stjecanju novih kompetencija i vještina koje su u skladu s potrebama tržišta rada. U nastavku je prikazana shema 3. koja sadrži ključne aktivnosti koje se financiraju iz ESF-a.

Shema 3. Ključne aktivnosti koje se financiraju iz ESF-a

Izvor: obrada autora prema Europski-fondovi.eu (2020a)

Projekti koje ESF sufinancira dijelom ili u potpunosti razlikuju se po svrsi, veličini i ciljevima, te su stoga namijenjeni širokom spektru ciljnih skupina. Korisnici projekata većinom su organizacije civilnog društva te javne i privatne organizacije. Sudionici, odnosno ciljna skupina, imaju izravnu korist od primjene projekta. Svaka članica u dogovoru s Europskom komisijom ima pravo odabrati jedan ili više operativnih programa za financiranje iz ESF-a tijekom sedmogodišnje financijske perspektive. Za financiranje ciljeva ESF-a za sve zemlje članice u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine osigurano je 75 milijardi eura, a u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020 taj je iznos povećan na 120,2 milijarde eura. Financiranje projekata ESF-a dolazi iz Europske komisije, ali ne izravno, već posredstvom nadležnih organizacija, tzv. upravljačkih tijela u državi odnosno regiji (ESF.hr, 2020).

U nastavku prikazan je iznos sredstava u financijskim perspektivama od 2007. do 2013. i od 2014. do 2020. godine po novim zemljama članicama.

Tablica 8. Alocirana i iskorištena sredstva iz ESF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine izražena u milijardama eura

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% iskorištenosti</i>	<i>Prosjek broja stanovnika 2007. – 2013. u milijunima</i>	<i>Alocirano po stanovniku u eurima</i>	<i>Isplaćeno po stanovniku u eurima</i>
<i>Cipar</i>	0,12	0,12	100,00	0,82	146,62	146,62
<i>Češka</i>	3,79	3,59	94,89	10,43	363,24	344,70
<i>Estonija</i>	0,39	0,39	100,00	1,33	293,89	293,89
<i>Latvija</i>	0,58	0,58	100,00	2,12	275,29	275,29
<i>Litva</i>	1,03	1,03	99,93	3,12	329,94	329,72
<i>Mađarska</i>	3,63	3,58	98,74	10,00	363,00	358,43
<i>Malta</i>	0,11	0,11	100,00	0,41	270,96	270,96
<i>Poljska</i>	10,01	10,01	100,00	38,08	262,77	262,77
<i>Slovačka</i>	1,50	1,41	94,01	5,39	278,22	261,57
<i>Slovenija</i>	0,76	0,76	100,00	2,04	370,84	370,84
<i>Rumunjska</i>	3,68	3,00	81,36	20,40	180,58	146,91
<i>Bugarska</i>	1,19	1,18	99,38	7,42	159,70	158,71
<i>Hrvatska</i>	0,15	0,15	96,75	4,30	35,95	34,79

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020e) i Eurostata (2020j)

Tablica 9. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz ESF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura⁵

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Ugovoreno</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% Iskorištenosti (Ugovoreno/ Alocirano)</i>	<i>% Iskorištenosti (Isplaćeno/ Alocirano)</i>	<i>Prosjek broja stanovnika u milijunima 2014. – 2019.</i>	<i>Alocirano po stanovniku u eurima</i>	<i>Ugovoreno po stanovniku u eurima</i>	<i>Isplaćeno po stanovniku u eurima</i>
<i>Cipar</i>	0,13	0,16	0,08	122,54	56,82	0,86	156,73	192,05	89,06
<i>Češka</i>	4,20	4,23	2,18	100,73	51,80	10,57	397,45	400,34	205,88
<i>Estonija</i>	0,68	0,66	0,37	96,40	53,92	1,32	517,75	499,09	279,18
<i>Latvija</i>	0,76	0,69	0,33	90,02	43,85	1,96	388,41	349,63	170,31
<i>Litva</i>	1,41	1,38	0,73	97,73	51,74	4,03	350,07	342,13	181,11
<i>Mađarska</i>	5,60	5,63	3,05	100,58	54,49	9,82	570,28	573,57	310,72
<i>Malta</i>	0,13	0,13	0,07	99,05	53,47	0,46	288,89	286,14	154,46
<i>Poljska</i>	15,0	12,66	6,55	83,26	43,08	37,99	400,28	333,27	172,46
<i>Slovačka</i>	2,96	3,30	1,52	111,34	51,23	5,43	545,38	607,22	279,38
<i>Slovenija</i>	0,90	0,94	0,45	104,65	50,02	2,07	434,68	454,88	217,44
<i>Rumunjska</i>	5,44	4,85	2,42	89,16	44,46	19,68	276,36	246,40	122,86
<i>Bugarska</i>	1,74	1,56	0,91	89,79	52,34	7,13	243,67	218,78	127,55
<i>Hrvatska</i>	1,66	1,60	0,57	96,20	34,50	4,17	399,47	384,31	137,82

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020f) i Eurostata (2020j)

⁵ Pregledano 05. 02. 2021.; obuhvaća razdoblje do 30. 09. 2020. godine.

Iz tablica 8. i 9. razvidno je da je najviše sredstava na raspolaganju u obje financijske perspektive imala Poljska, a najmanje Cipar i Malta, što je proporcionalno veličini članice. U financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine najmanje alociranih sredstava po stanovniku imala je Hrvatska (35,95 eura). Najviše alociranih sredstava po stanovniku imala je Slovenija (370,84 eura). Slijede Mađarska s 363 eura alociranih sredstava po stanovniku te Litva s 329,94 eura. U financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine najviše alociranih sredstava po glavi stanovnika zabilježila je Mađarska (570,28 eura), dok je na začelju Cipar sa 156,73 eura po stanovniku alociranih sredstava. Jedan od ključnih razloga većoj ili manjoj alokaciji po glavi stanovnika pregovaračka je moć zemlje članice.

U tablici 10. dano je nekoliko primjera projekata financiranih sredstvima Europskog socijalnog fonda.

Tablica 10. Primjeri projekata financiranih iz Europskog socijalnog fonda

<i>Naziv projekta</i>	<i>Opis projekta</i>
„Inkluzija korak bliže društvu bez prepreka“	<i>Output: 103 učenika s poteškoćama u razvoju dobila su 70 pomoćnika u nastavi / stručnih komunikacijskih posrednika.</i> Nositelj projekta: Zadarska županija Ukupna vrijednost projekta: 1.669.013,68 eura Bespovratna sredstva iz ESF-a: 1.052.631,58 eura
„Znanje svima“	<i>Output: 22 učenika s poteškoćama u razvoju dobila su 22 pomoćnika u nastavi / stručna komunikacijska posrednika.</i> Nositelj projekta: Grad Zaprešić Ukupna vrijednost projekta: 524.547,16 eura Bespovratna sredstva iz ESF-a: 445.865,08 eura
„OZON – Obrazovanje za odrasle u nepovoljnom položaju“	<i>Output: U skladu s Pozivom i Preporukama Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ) za 2017. godinu odraslim osobama u nepovoljnom položaju s područja Zagreba i Zagrebačke županije omogućilo se stjecanje prve kvalifikacije, više razine kvalifikacije i prekvalifikacije kako bi stekli nova znanja, vještine i kompetencije i povećali vlastitu konkurentnost na tržištu rada, te spriječili vlastitu isključenost iz društva.</i> Nositelj projekta: Pučko otvoreno učilište Zagreb Ukupna vrijednost projekta: 197.065,61 eura Bespovratna sredstva iz ESF-a: 197.065,61 eura
„Mali korak za bolje sutra“	<i>Output: Projekt je osigurao promociju i provedbu triju besplatnih programa osposobljavanja za 60 polaznika, s ciljem doprinosa rješavanju problema nedovoljne uključenosti pripadnika ciljne skupine koju su činile marginalizirane skupine.</i> Nositelj projekta: Srednja škola kneza Branimira Benkovac Ukupna vrijednost projekta: 192.051,74 eura Bespovratna sredstva iz ESF-a: 192.051,74 eura

Izvor: preuzeto sa EU-projekti.info (2020c)

Kao što se vidi iz tablice 10. Europski socijalni fond (ESF) financira brojne projekte kojima se žele poboljšati mogućnosti zapošljavanja i osigurati bolja radna mjesta. Zaključno, projektima sufinanciranim ESF-om rješavaju se izazovi poput poboljšanja kvalifikacija posloprimaca, te posljedično stvaranje većih mogućnosti na tržištu rada, poboljšanja obrazovnog sustava, poboljšanja i modernizacije javne uprave i pravosuđa, te kao posljedica svega navedenog – jačanje socijalne i ekonomske kohezije Unije.

U financijskoj perspektivi od 2021. do 2027. glavni instrument za ulaganja u ljudske resurse i provedbu europskog stupa socijalnog prava bit će ESF+. Kroz ESF+ planiraju se objediniti Europski socijalni fond (ESF), Inicijativa za zapošljavanje mladih (YEI), Fond europske pomoći za najpotrebitije (FEAD), Program za zapošljavanje i socijalne inovacije (EaSI) i Program djelovanja EU-a u području zdravlja (Zdravstveni program). Svrha ovog spajanja jest povećanje usklađenosti i komplementarnosti instrumenata Unije, povećanje fleksibilnosti i pojednostavljenje programiranja fonda kao i administrativno rasterećenje za tijela u sustavu i korisnike (Maletić i sur., 2020).

2.3.4. Europski fond za pomorstvo i ribarstvo

Europski fond za pomorstvo i ribarstvo (*European Maritime and Fisheries Fund – EMFF*) financijski je instrument kojim se financiraju projekti iz sektora ribarstva. Primarni je cilj njegova prilagodba promjenjivim uvjetima u sektoru i postizanje ekološke i gospodarske održivosti. Fond je nastao s ciljem osiguranja održivog ribarstva i industrije akvakulture, što uključuje uzgoj ribe, školjkaša i podvodnog bilja.

Kako bi se modernizirala Zajednička ribarska politika⁶ (ZRP) Europska komisija 2009. godine pokrenula je javno savjetovanje o njezinoj modernizaciji.

⁶ Zajednička ribarska politika (ZRP) formirana je u Rimu 1958 godine. Nastavno na reformu iz 2002. godine njezin je glavni cilj osiguravanje održivog ribarstva te jamstvo za prihode i radna mjesta ribara. Vijeće i Parlament postigli su 2013. godine konsensus o novom ZRP-u. Glavni je cilj ZRP-a prvenstveno održivost ribarstva i akvakulture, što podrazumijeva ekološku, socijalnu i gospodarsku održivost (Europski parlament, 2020c).

U svibnju 2013. godine, postignut je prvi sporazum temeljen na trima glavnim stupovima: novom ZRP-u (Uredba br. 1380/2013), zajedničkoj organizaciji tržišta proizvoda ribarstva i akvakulture (Uredba br. 1379/2013) i Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo (Uredba br. 508/2014). Potencijalni korisnici sredstava iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo gospodarski su subjekti i organizacije civilnog društva unutar Unije. Omjer sufinanciranja i vlastitih sredstava ovisi o vrsti projekta. U nastavku slijedi tablica u kojoj su navedena ključna područja za financiranje iz EMFF-a.

Tablica 11. Ključna područja predviđena za sufinanciranje iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo

Područje	Objašnjenje
<i>Pametno, zeleno ribarstvo</i>	<i>Podržava prijelaz na održivo ribarstvo.</i>
<i>Pametna, zelena akvakultura</i>	<i>Usmjerava se na jačanje globalne konkurentnosti i potrošače EU-a u smislu jačanja ponude proizvoda visoke kvalitete i nutritivne vrijednosti.</i>
<i>Održiv i uključiv teritorijalni razvoj</i>	<i>Podrazumijeva razvoj novih/dodanih vrijednosti ribolovu i njemu srodnim djelatnostima.</i>
<i>Integrirana pomorska politika (izravno centralizirano upravljanje)</i>	<i>Usmjerava sufinanciranje projekata koji imaju cilj ojačati pomorstvo kroz jačanje znanja o pomorstvu te integrirano upravljanje obalnim područjem s naglaskom na održivost i zaštitu okoliša u obalnim područjima.</i>

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnoj stranici Europskog parlamenta (2020c)

Osim navedenog u tablici 11., ovim fondom mogu se financirati i aktivnosti koje se bave znanošću u pomorstvu i ribarstvu, razvojem tržišta za ribarstvo te tehnička pomoć. Kako bi sudjelovala u sufinanciranju projekata iz ovog fonda, država članica sastavlja nacionalni strateški plan za implementaciju provedbe EMFF-a.

Svaka država članica predstavlja tako srednjoročnu stratešku verziju sektora ribarstva i akvakulture kojom se pokrivaju područja financiranja. Članica ima svoj operativni program sa

svrhom provođenja strateškog plana te slobodom odlučivanja o načinu raspodjele financijskih potpora prema prioritetima fonda (Operativni program za pomorstvo i ribarstvo, 2020; Europski fond za pomorstvo i ribarstvo, 2019). U nastavku slijedi prikaz alociranih i ugovorenih sredstava iz EMFF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. i financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine.

Tablica 12. Alocirana i iskorištena sredstva iz EMFF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine u milijardama eura

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% iskorištenosti</i>	<i>Prosjek broja stanovnika 2007. – 2013.</i>	<i>Alocirano po stanovniku (u eurima)</i>	<i>Isplaćeno po stanovniku (u eurima)</i>
<i>Cipar</i>	19,72	19,72	100,00	0,82	24,15	24,15
<i>Češka</i>	27,11	24,21	89,33	10,43	2,60	2,32
<i>Estonija</i>	84,57	81,39	96,24	1,33	63,48	61,09
<i>Latvija</i>	125,10	124,62	99,68	2,12	59,02	58,83
<i>Litva</i>	54,71	53,10	96,92	3,12	17,56	17,01
<i>Mađarska</i>	34,85	33,47	96,02	10,00	3,49	3,35
<i>Malta</i>	8,37	8,37	100,00	0,41	20,25	20,25
<i>Poljska</i>	734,10	710,44	96,78	38,08	19,28	18,65
<i>Slovačka</i>	13,69	10,33	75,52	5,39	2,54	1,92
<i>Slovenija</i>	21,64	19,98	92,34	2,04	10,62	9,81
<i>Rumunjska</i>	230,71	169,36	73,41	20,40	11,31	8,30
<i>Bugarska</i>	80,00	59,64	74,55	7,42	10,78	8,04
<i>Hrvatska</i>	8,70	7,84	90,16	4,30	2,03	1,83

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na stranicama Europske komisije (2020e) i Eurostata (2020j)

Tablica 13. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz EMFF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine u milijardama eura⁷

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Ugovoreno</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% iskorištenosti (ugovoreno/ alocirano)</i>	<i>% iskorištenosti (isplaćeno/ alocirano)</i>	<i>Prosjek broja stanovnika 2014. – 2019.</i>	<i>Alocirano po stanovniku (u eurima)</i>	<i>Ugovoreno po stanovniku (u eurima)</i>	<i>Isplaćeno po stanovniku (u eurima)</i>
<i>Cipar</i>	0,053	0,033	0,015	61,89	29,13	0,86	61,52	38,08	17,92
<i>Češka</i>	0,041	0,030	0,015	72,92	35,78	10,57	3,89	2,84	1,39
<i>Estonija</i>	0,128	0,092	0,053	71,76	41,45	1,32	97,05	69,65	40,23
<i>Latvija</i>	0,183	0,116	0,066	63,40	35,90	1,96	93,19	59,08	33,45
<i>Litva</i>	0,083	0,049	0,022	59,18	27,00	4,03	20,47	12,11	5,53
<i>Mađarska</i>	0,051	0,033	0,014	64,89	27,59	9,82	5,19	3,37	1,43
<i>Malta</i>	0,029	0,026	0,011	90,79	37,53	0,46	63,14	57,32	23,70
<i>Poljska</i>	0,711	0,382	0,205	53,79	28,90	37,99	18,70	10,06	5,41
<i>Slovačka</i>	0,016	0,004	0,004	23,91	23,91	5,43	2,87	0,69	0,69
<i>Slovenija</i>	0,029	0,012	0,005	40,66	18,19	2,07	14,16	5,76	2,58
<i>Rumunjska</i>	0,224	0,143	0,062	63,75	27,87	19,68	11,37	7,25	3,17
<i>Bugarska</i>	0,104	0,074	0,023	70,67	22,02	7,13	14,64	10,34	3,22
<i>Hrvatska</i>	0,345	0,191	0,104	55,40	30,06	4,17	82,82	45,88	24,90

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020f) i Eurostata (2020j)

Ukupna vrijednost proračuna Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine iznosila je 4,3 milijarde eura, a u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine 7,9 milijardi eura (EU-projekti.info, 2020d). Ako promatramo tablicu 13., tada vidimo da je najmanje alociranih sredstava po stanovniku imala Hrvatska – 2,03 eura, a najviše Estonija – 63 eura po stanovniku. U financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine najmanji iznos alociranih sredstava po stanovniku imala je Češka, dok je najveći iznos namijenjen Estoniji, u iznosu od 97,05 eura po stanovniku.

U nastavku slijedi prikaz primjera dobre prakse projekata sufinanciranih iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo.

⁷ Pregledano 05. 02. 2021.; obuhvaća razdoblje do 31. 12. 2019. godine.

Tablica 14. Primjeri projekata financiranih iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo

<i>Naziv projekta</i>	<i>Opis projekta</i>
„Promicanje tržnica ribe i riblje kulture u Nizozemskoj“	<p>Output: U provinciji na sjeveru Nizozemske tri su se ribarnice pretvorile u kulturno i kulinarsko iskustvo gdje kupci mogu saznati više o samom ribolovu. Sredstvima iz Fonda tržnice su otvorile internetsku stranicu i uložile u promotivne materijale.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 318.000,00 eura Iznos bespovratnih sredstava iz EMFF-a: 61.374,00 eura</p>
„Poslovi za ozlijeđene ribare u Francuskoj“	<p>Output: Tvrtka „Atelier des Gens de Mer“ projektom je pokrenula povratak na posao ozlijeđenih ribara te njihovo zapošljavanje u ribarnicama i na drugim mjestima povezanim s ribolovom na području Marennes-Oléron u Francuskoj.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 89.271,00 eura Iznos bespovratnih sredstava iz EMFF-a: 19.994,00 eura</p>
„Ribarstvo, ribolov i edukacija u Latviji“	<p>Output: Ovim projektom omogućila se poduka ribolova i zaštite okoliša za djecu i mlade. Provedba projekta donijela je uspješniju turističku sezonu te otvaranje novih radnih mjesta.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta 16.800,00 eura Iznos bespovratnih sredstava iz EMFF-a: 11.400,00 eura</p>
„Turistički trening za ribare, Sjeverna i Istočna Laponija u Finskoj“	<p>Output: Kroz ovaj se projekt obučilo 14 od 20 lokalnih ribara. Dobili su potrebne kvalifikacije, vještine i sigurnosne certifikate koji su im potrebni kako bi kasnije razvili uspješne turističke pakete.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 78.000,00 eura Iznos bespovratnih sredstava iz EMFF-a: 30.186,00 eura</p>
„Obnavljanje populacije europske jegulje u Sjevernoj Irskoj“	<p>Output: Ovim projektom uspostavljena su razna stručna tijela koja će se brinuti o tome da riblji fond bude zdrav te da se populacija konstantno povećava.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 3.300.000,00 eura Iznos bespovratnih sredstava iz EMFF-a: 1.000.000,00 eura</p>
„Modernizacija luke Orjaku u Estoniji“	<p>Output: Modernizacija luke provedena je u tri faze; najprije je nadograđena lučka obala, zatim je rekonstruirana komunalna infrastruktura u luci i konačno, u posljednjoj fazi, izgrađeni su objekti koji su dani na korištenje ribarima (sobe za spavanje, spremišta za opremu, rashladni uređaji za ribu itd.).</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 536.980,00 eura Iznos bespovratnih sredstava iz EMFF-a: 55.536,00 eura</p>

Izvor: preuzeto s EU-projekti.info (2020d)

Kao što se vidi iz tablice, projekti su uglavnom usmjereni na inovacije, gospodarsku diverzifikaciju te stvaranje radnih mjesta u području ribarstva i akvakulture, a sve s naglaskom na održivost. U financijskoj perspektivi od 2021. do 2027. Komisija je predložila 5,9 milijardi eura za EMFF. Slijedom preporuka proizašlih iz evaluacija, ocjena i stavova dionika te procjena učinaka, fokus je nove Uredbe (COM 390/2018) o EMFF-u u evoluciji, a ne u radikalnim promjenama. Stoga je novi prijedlog Uredbe u skladu s postizanjem ključnih

ciljeva zajedničke ribarske politike, posebno ribolova na održivim razinama u svim morskim bazenima i nakon 2020. godine omogućavajući uvjete za olakšavanje inovacija i razvoj tržišta (Maletić i sur., 2020).

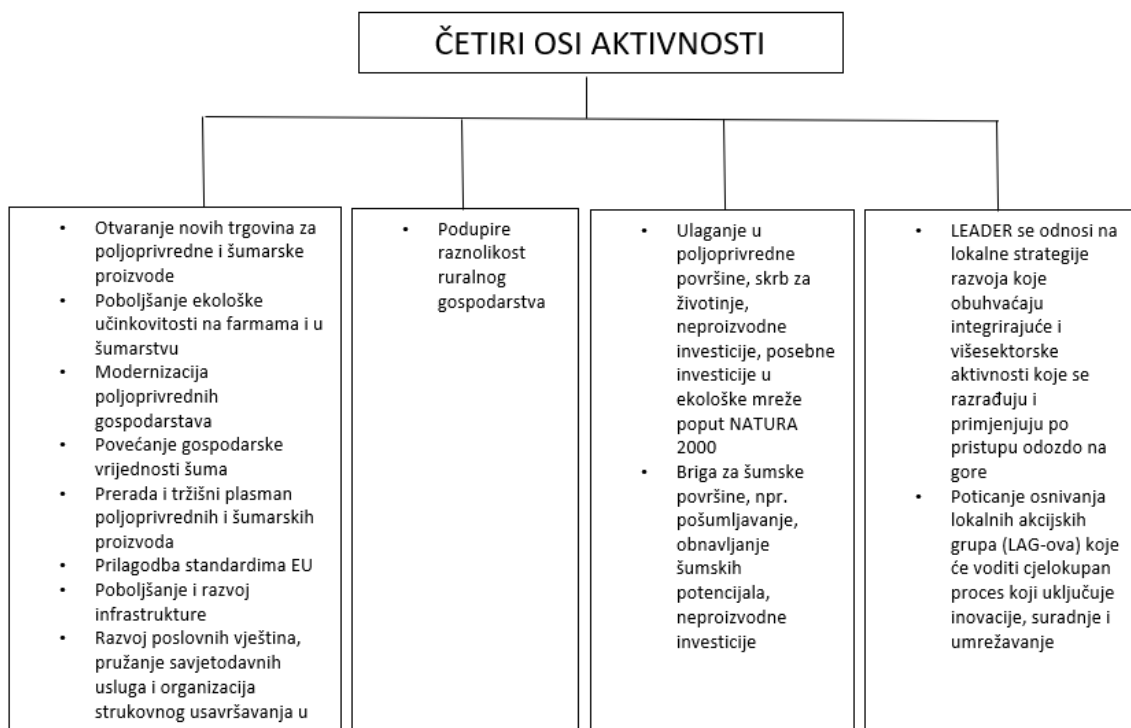
2.3.5. Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (*Agricultural Fund for Rural Development*, EAFRD) osnovan je 1968. godine s ciljem modernizacije i strukturnog razvoja europske poljoprivrede. Ovaj fond financira se sredstvima Zajedničke poljoprivredne politike⁸. Usmjeren je na jačanje poljoprivrede, šumarstva i na ruralni razvoj unutar Unije. Sredstva iz ovog fonda dijele se na tri cjeline, a to su: povećanje konkurentnosti poljoprivrede i šumarstva, unaprjeđenje brige o okolišu te podizanje kvalitete i raznolikosti života u ruralnim krajevima. Ovim fondom pružena je podrška za razvoj modernih, održivih i uključivih ruralnih sredina koje će kao takve biti pokretači razvoja država članica. EAFRD-om sufinancira se do 85 % ukupne vrijednosti projekta.

U nastavku slijedi prikaz četiriju osi aktivnosti koje su predviđene za sufinanciranje iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine (Europska komisija, 2020j).

⁸ Zajednička poljoprivredna politika utemeljena je 1962. godine kao partnerstvo poljoprivrede i društva, a s ciljem podupiranja europskih poljoprivrednika i sigurnosti opskrbe hranom (Europska komisija, 2020i).

Shema 4. Ključne četiri osi aktivnosti EAFRD-a u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine

Izvor : obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020j)

U nastavku tablično i grafički prikazani su iznosi alociranih, isplaćenih i ugovorenih sredstava u novim državama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. i financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine.

Tablica 15. Alocirana i iskorištena sredstva iz EAFRD-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine izraženo u milijardama eura

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% iskorištenosti</i>	<i>Prosjek broja stanovnika milijunima 2007. – 2013.</i>	<i>Alocirano po stanovniku (u eurima)</i>	<i>Isplaćeno po stanovniku (u eurima)</i>
Cipar	0,16	0,16	99,95	0,82	201,46	201,35
Češka	2,86	2,85	99,84	10,43	274,03	273,60
Estonija	0,72	0,72	99,90	1,33	543,26	542,73
Latvija	1,05	1,05	99,98	2,12	497,77	497,68
Litva	1,77	1,76	99,87	3,12	566,57	565,86
Mađarska	3,86	3,77	97,59	10,00	386,10	376,81
Malta	0,08	0,08	98,42	0,41	187,86	184,90
Poljska	13,40	13,38	99,89	38,08	351,82	351,42
Slovačka	2,00	1,98	99,32	5,39	370,49	367,98
Slovenija	0,92	0,91	99,66	2,04	449,50	447,98
Rumunjska	8,12	7,13	87,76	20,40	398,20	349,45
Bugarska	2,64	2,47	93,60	7,42	355,96	333,16

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020e) i Eurostata (2020j)

Tablica 16. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz EAFRD-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura ⁹

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Alocirano</i>	<i>Ugovoreno</i>	<i>Isplaćeno</i>	<i>% Iskorištenosti (Ugovoreno/ Alocirano)</i>	<i>% Iskorištenosti (Isplaćeno/ Alocirano)</i>	<i>Prosjek broja stanovnika u milijunima 2014. – 2019.</i>	<i>Alocirano po stanovniku (u eurima)</i>	<i>Ugovoreno po stanovniku (u eurima)</i>	<i>Isplaćeno po stanovniku (u eurima)</i>
Cipar	0,24	0,21	0,16	84,56	66,71	0,86	284,79	240,83	189,99
Češka	3,54	2,84	2,74	80,35	77,38	10,57	335,26	269,38	259,42
Estonija	0,99	0,86	0,71	86,82	71,25	1,32	752,51	653,32	536,13
Latvija	1,53	1,51	1,32	98,40	85,89	1,96	777,38	764,94	667,72
Litva	2,02	1,44	1,36	71,16	67,01	4,03	472,45	336,19	316,60
Mađarska	4,17	4,24	2,52	101,62	60,55	9,82	424,28	431,14	256,92
Malta	0,13	0,09	0,07	72,70	56,54	0,46	287,66	209,14	162,65
Poljska	13,61	7,75	6,44	56,96	47,28	37,99	358,33	204,10	169,43
Slovačka	2,10	1,73	1,35	82,49	64,13	5,43	386,71	319,01	248,01
Slovenija	1,11	0,80	0,78	72,64	69,99	2,07	536,42	389,66	375,47
Rumunjska	9,44	8,13	6,80	86,13	72,01	19,68	478,27	411,94	344,41
Bugarska	2,90	2,27	1,58	78,46	54,62	7,13	405,30	318,00	221,36
Hrvatska	2,38	1,92	1,49	80,57	62,59	4,17	569,49	458,83	356,46

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020f) i Eurostata (2020j)

⁹ Pregledano 05. 02. 2021.; obuhvaća razdoblje do 31. 12. 2020. godine.

U financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj najmanje sredstava po stanovniku bilo je alocirano i isplaćeno Malti (184,90 eura), dok je najuspješnija bila Litva kojoj je iznos alociranih i isplaćenih sredstava po stanovniku bio 565,86 eura. U financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. najviše sredstava po stanovniku alocirano je Latviji (777,38 eura), a slijedi je Estonija sa 752,51 eurom. Najmanje je alocirano Cipru (284,79 eura). Što se tiče apsorpcije, najuspješnija je Latvija koja je ugovorila i kojoj je isplaćen najveći iznos sredstava iz EAFRD-a po stanovniku.

Svaka zemlja u svrhu korištenja sredstava iz EAFRD-a podnosi Europskoj komisiji svoj strateški plan na nacionalnoj razini, koji kasnije provodi u sklopu programa ruralnog razvoja. Odgovarajuće institucije na nacionalnoj razini, koje su osnovale vlade članica, zadužene su za provedbu programa ruralnog razvoja. Zemlje članice u sklopu vlastitih programa za ruralni razvoj mogu doprinijeti nadnacionalnim prioritetima ruralnog razvoja. Poseban naglasak stavljen je na mlade poljoprivrednike, male farme, teže dostupna (brdsko-planinska) područja i male lance opskrbe. Potencijalni su korisnici sredstava iz ovog Fonda gospodarski poljoprivredni subjekti, udruge za zaštitu okoliša i ruralni razvoj te tijela javne vlasti kao i javno-pravna tijela (UREDBA (EU) br. 1305/2013, 2013). U nastavku prikazani su neki od projekata koji su sufinancirani EAFRD-om.

Tablica 17. Primjeri projekata financiranih iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj

Naziv projekta	Opis projekta
„Modernizacija tretiranja otpadnih voda u ruralnim dijelovima Rumunjske“	<p><i>Output:</i> Rezultat ovog projekta bio je uklanjanje ruralnih zapreka za lokalna poduzeća te poboljšanje kvalitete života lokalnog stanovništva, kao i zaštita okoliša od zagađenja.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 2.500.000,00 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 2.000.000,00 eura</p>
„Očuvanje kulturnog naslijeđa u ruralnim dijelovima Malte“	<p><i>Output:</i> Svrha je projekta proučavanje, istraživanje, očuvanje i zaštita rimskih kupelji Ghajn Tuffieha u Mgarru i paleokršćanskih katakombi u Mosti. Izgrađeni su pristupni putevi na pokrove koji će štititi mozaike te na izgradnju sadržaja za posjetitelje.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta 10.783.000,00 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 7.479.000,00 eura</p>
„Modernizacija pčelarstva u Latviji“	<p><i>Output:</i> Nabavljeno je 50 prijenosnih košnica, obnovljene su postojeće zgrade te je kupljena potrebna oprema.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta 54.902,00 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 22.268,00 eura</p>

<p>„Potpora razvoju posla mladog farmera na Cipru“</p>	<p><i>Output:</i> Ovim projektom kupljena je nova oprema te je izgrađen novi staklenik za organsku proizvodnju povrća. Provedba projekta omogućila je otvaranje dvaju novih radnih mjesta, a nova oprema jamči sigurnost i dobre uvjete na farmi.</p> <p style="text-align: center;">Ukupna vrijednost projekta 900.000,00 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 270.000,00 eura</p>
<p>„Preseljenje i modernizacija jedinice za preradu mlijeka na Cipru“</p>	<p><i>Output:</i> Rezultat ovog projekta bilo je preseljenje jedinice u novu, modernu zgradu, kupovina nove opreme i razvitak novih sustava za upravljanje. Također, povećani su proizvodnja, prihodi te izvoz.</p> <p style="text-align: center;">Ukupna vrijednost projekta: 3.000.000 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 2.100.000 eura</p>
<p>„Razvoj i raznolikost obiteljske farme u Cluju u Rumunjskoj“</p>	<p><i>Output:</i> Projektom je kupljena nova oprema i traktor. Provedbom projekta površina farme povećala se sa 100 hektara na 450 hektara, a otvoreno je i pet novih radnih mjesta.</p> <p style="text-align: center;">Ukupna vrijednost projekta: 206.679 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 121.576 eura</p>
<p>„Ratarstvo Agrorev – modernizacijom do konkurentnosti u Slovačkoj“</p>	<p><i>Output:</i> Obnovljene su zgrade te je kupljena oprema za proizvodnju usjeva. Provedba projekta rezultirala je povećanjem uroda, smanjenjem troškova te kvalitetnom proizvodnjom usjeva.</p> <p style="text-align: center;">Ukupna vrijednost projekta: 3.361.576 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 1.260.591 eura</p>
<p>„Organska klaonica u Sasovu u Republici Češkoj“</p>	<p><i>Output:</i> Sredstva dobivena iz Fonda utrošena su na izgradnju moderne klaonice opremljene novom opremom. Klaonica Sasov prva je organska klaonica u pokrajini Vysocina te prva organska klaonica za svinje u Češkoj. Provedbom projekta porastao je interes za organskim mesom kao i interes ostalih organskih farmera za ovom vrstom klaonice.</p> <p style="text-align: center;">Ukupna vrijednost projekta : 742.000 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 260.000 eura</p>

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na EU-projekti.info (2020e)

Sufinanciranje iz ovog Fonda podupire primjenu brojnih mjera za jačanje ruralnog razvoja za one projekte kojima banke iz bilo kojeg opravdanog razloga ne mogu dati zajmove, kao primjerice novopečene i malene poljoprivredne pothvate bez imovine kao kolaterala.

U financijskoj perspektivi od 2021. do 2027. EAFRD-om planiraju se financirati intervencije u području zaštite okoliša i klime s ciljem dobrog upravljanja, ulaganja u modernizaciju te u pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika i novoosnovana ruralna poduzeća. Posebno će se poticati suradnja te razmjena znanja i iskustava među različitim dionicima u službi pokretanja ruralnog razvoja svih zemalja Europske unije (Maletić i sur., 2020).

2.4. Strateški okvir Europskih strukturnih i investicijskih fondova

Za vrijeme izrade projektnih prijedloga za prijavu na natječaje za financijska sredstva fondova Europske unije, posebno se mora obratiti pozornost na zakonodavni i strateški okvir Europske unije. To znači da svaki projektni prijedlog mora biti usklađen sa strateškim dokumentima Europske unije. U nastavku poglavlja opisani su ključni strateški dokumenti koji sadrže prioritete Europske unije značajne za korištenje Europskih strukturnih i investicijskih fondova u sedmogodišnjoj proračunskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine.

2.4.1. Strategija Europa 2020

Krovna strategija Europske unije u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine jest Strategija Europa 2020 koja nasljeđuje Lisabonsku strategiju¹⁰ (Maletić i sur., 2016). Pojačana konkurencija iz Sjedinjenih Američkih Država (SAD), Kine i Južne Koreje, kao i nestabilnost i krhkost svjetskog financijskog tržišta, sve ekstremnije vremenske prilike, deficit sirovina i prirodnih resursa, ovisnost o naftnim derivatima stavlja Europsku uniju pred velike izazove i zahtjeva snažno i odvažno djelovanje (Tufekčić i Tufekčić, 2013).

Europska unija već niz godina zaostaje u dinamici gospodarskog rasta i razvoja za svojim najznačajnijim konkurentima, zbog čega je 2000. godine započela sa zajedničkim aktivnostima u cilju povećanja konkurentnosti zemalja članica. Svako proširenje EU-a čini je sve više heterogenom i njezin se prosječni BDP po glavi stanovnika smanjuje pa se tako i jaz prema globalnim konkurentima povećava. Europska unija u razdoblju od 2000. do 2010. godine implementirala je Lisabonsku strategiju želeći postati najjače gospodarstvo na svijetu, temeljeno na znanju, kvalitetnim radnim mjestima i većoj socijalnoj inkluziji (Kesner-Škreb, 2009b; Jovančević, 2005, p. 275).

¹⁰ Lisabonska strategija preteča je Europi 2020. Usvojena je u ožujku 2000. godine na sastanku Europskog vijeća. Glavni cilj ove strategije bio je da Europska unija do 2010. postane dinamično i konkurentno gospodarstvo na globalnoj razini, koje se temelji na znanju, održivom razvoju i socijalnoj koheziji (Kesner-Škreb, 2007).

Svjetska gospodarska kriza koja je zahvatila SAD i snažno se preselila na europska gospodarstva tijekom 2008. i 2009. godine ograničila je potencijal realizacije postavljenih ciljeva, no Unija je zauzela čvrst stav o potrebi zajedničkog djelovanja koje vodi ka krajnjem cilju – porastu konkurentnosti.

Europska je komisija 03. ožujka 2010. godine predložila Strategiju Europa 2020. Glavni cilj strategije jest pametan, održiv i uključiv rast uz veću koordinaciju nacionalne i nadnacionalne politike. Mjerljivi ciljevi ove strategije definirani 2010. godine jesu (preuzeto s Europska komisija, 2010):

- „povećati stopu zaposlenosti stanovništva u dobi od 20 do 64 godine sa 69 % na najmanje 75 %
- postizanje cilja ulaganja 3 % BDP-a u istraživanje i razvoj, posebno poboljšanjem uvjeta za istraživanje i razvoj ulaganja od strane privatnog sektora i razvijanje novog pokazatelja za praćenje inovacija
- smanjiti emisiju stakleničkih plinova za najmanje 20 % u usporedbi s razinama iz 1990. godine, povećati udio obnovljive energije u finalnoj potrošnji energije na 20 % i postići povećanje energetske učinkovitosti od 20 %
- smanjiti udio ranog napuštanja školovanja s 15 % na 10 % te povećati udio stanovništva u dobi od 30 do 34 godine koji su završili tercijarno obrazovanje s 31 % na najmanje 40 %
- smanjiti broj europskih stanovnika koji žive ispod nacionalnih linija siromaštva za 25 %, smanjiti broj stanovnika na rubu siromaštva za 20 milijuna“ .

S ciljem pravilne implementacije strategije, vlade zemalja članica postavile su nacionalne ciljeve koji su usklađeni s nadnacionalnim, pri čemu pojedinačni ciljevi trebaju biti realni, ali isto tako treba razvijati ambicioznost. U sklopu godišnjeg programa nacionalnih reformi zemlje članice izvještavaju o postizanju spomenutih ciljeva. U Tablici 18. prikazano je 7 predvodničkih inicijativa koje je osmislila Europska komisija s ciljem aktivacije svakog segmenta koji se može uključiti u postizanje prioriteta strategije Europa 2020.

Tablica 18. Sedam predvodničkih inicijativa

Naziv projekta	Opis projekta
„Modernizacija tretiranja otpadnih voda u ruralnim dijelovima Rumunjske“	<p>Output: Rezultat ovog projekta bio je uklanjanje ruralnih zapreka za lokalna poduzeća te poboljšanje kvalitete života lokalnog stanovništva, kao i zaštita okoliša od zagađenja.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 2.500.000,00 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 2.000.000,00 eura</p>
„Očuvanje kulturnog nasljeđa u ruralnim dijelovima Malte“	<p>Output: Svrha je projekta proučavanje, istraživanje, očuvanje i zaštita rimskih kupelji Ghajn Tuffieħa u Mgarru i paleokršćanskih katakombi u Mosti. Izgrađeni su pristupni putevi na pokrove koji će štiti mozaike te na izgradnju sadržaja za posjetitelje.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 10.783.000,00 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 7.479.000,00 eura</p>
„Modernizacija pčelarstva u Latviji“	<p>Output: Nabavljeno je 50 prijenosnih košnica, obnovljene su postojeće zgrade te je kupljena potrebna oprema.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 54.902,00 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 22.268,00 eura</p>
„Potpora razvoju posla mladog farmera na Cipru“	<p>Output: Ovim projektom kupljena je nova oprema te je izgrađen novi staklenik za organsku proizvodnju povrća. Provedba projekta omogućila je otvaranje dvaju novih radnih mjesta, a nova oprema jamči sigurnost i dobre uvjete na farmi.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 900.000,00 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 270.000,00 eura</p>
„Preseljenje i modernizacija jedinice za prerađivanje mlijeka na Cipru“	<p>Output: Rezultat ovog projekta bilo je preseljenje jedinice u novu, modernu zgradu, kupovina nove opreme i razvitak novih sustava za upravljanje. Također, povećani su proizvodnja, prihodi te izvoz.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 3.000.000 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 2.100.000 eura</p>
„Razvoj i raznolikost obiteljske farme u Cluju u Rumunjskoj“	<p>Output: Projektom je kupljena nova oprema i traktor. Provedbom projekta površina farme povećala se sa 100 hektara na 450 hektara, a otvoreno je i pet novih radnih mjesta.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 206.679 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 121.576 eura</p>
„Ratarstvo Agrorev – modernizacijom do konkurentnosti u Slovačkoj“	<p>Output: Obnovljene su zgrade te je kupljena oprema za proizvodnju usjeva. Provedba projekta rezultirala je povećanjem uroda, smanjenjem troškova te kvalitetnom proizvodnjom usjeva.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 3.361.576 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 1.260.591 eura</p>
„Organska klaonica u Sasovu u Republici Češkoj“	<p>Output: Sredstva dobivena iz Fonda utrošena su na izgradnju moderne klaonice opremljene novom opremom. Klaonica Sasov prva je organska klaonica u pokrajini Vysocina te prva organska klaonica za svinje u Češkoj. Provedbom projekta porastao je interes za organskim mesom kao i interes ostalih organskih farmera za ovom vrstom klaonice.</p> <p>Ukupna vrijednost projekta: 742.000 eura Bespovratna sredstva iz EAFRD-a: 260.000 eura</p>

Izvor: preuzeto s Europska komisija (2020k)

Strategija Europa 2020 leži na dvama temeljima. Prvi je tematski pristup (prioriteti i glavni ciljevi), a drugi izvještavanje zemalja članica koje im pomaže u razvijanju vlastitih razvojnih strategija. Postizanje svih navedenih ciljeva na razini država članica postiže se korištenjem ESI fondova i programa Europske unije.

S ciljem kvalitetne provedbe strategije Europa 2020, Europska komisija svake godine provodi detaljnu analizu proračunskog plana, makroekonomskih izazova i potreba za strukturnom reformom svake članice, tzv. Europski semestar. Europski semestar dio je okvira Unije za gospodarsko upravljanje koji je uveden 2010. godine. Ima jasan raspored prema kojem članice primaju „smjernice“ te potom podnose svoje planove politika („nacionalne programe reformi” i „programe stabilnosti ili konvergencije”) koji se vrednuju na razini Unije. Nakon ocjena planova, članice dobivaju individualne preporuke te se od njih očekuje da te preporuke uvažavaju pri donošenju proračuna za sljedeću godinu i pri donošenju odluka vezanih za vlastite razvojne politike (Europsko vijeće i Vijeće Europske unije, 2020).

Nacionalni programi reformi sačinjavaju politike i mjere koje potiču otvaranje radnih mjesta i rast općenito. Temelje se na strategiji Europa 2020, a usvajaju se krajem travnja tekuće godine. Glavni ciljevi Nacionalnog programa reformi jesu rast konkurentnosti gospodarstva, prilagođavanje obrazovnog sustava potrebama tržišta rada i održivost javnih financija. U nacionalnom programu reformi također su definirane mjere za postizanje nacionalnih ciljeva temeljenih na strategiji Europa 2020. Sadrži i izvještaj o korištenju sredstava iz ESI fondova i usklađenosti nacionalnih i europskih strategija (Vlada Republike Hrvatske, 2019). Osim nacionalnog programa reformi, zemlje koje su članice eurozone donose program stabilnosti koji uključuje trogodišnji proračunski plan, a zemlje koje nisu članice eurozone svoj trogodišnji proračunski plan donose kroz konvergencijski program (Europska komisija, 2020p).

2.4.2. Zajednički strateški okvir

Zajednički strateški okvir predstavlja sveobuhvatnu i detaljnu strategiju koja pretvara ciljeve iz strategije Europa 2020 u projekte za potencijalno financiranje iz ESI fondova.

Također, njime se uspostavljaju koordinacijski mehanizmi kojima se simplificira teritorijalna i sektorska koordinacija intervencija s ostalim primjenjivim politikama i instrumentima Unije (Maletić i sur., 2016).

Zajednički strateški okvir uspostavljen je s ciljem maksimizacije iskorištenosti sredstava iz ESI fondova te kako bi se utemeljila ključna strateška načela za pojednostavljenje procesa programiranja na nacionalnoj i regionalnoj razini. Obvezujući je za svaku zemlju članicu Unije (Vela, 2015).

Zajednički strateški okvir definira jedanaest tematskih ciljeva odnosno prioriteta ulaganja u aktualnom proračunskom sedmogodišnjem razdoblju. Zajednički strateški okvir definira jedanaest tematskih ciljeva odnosno prioriteta za ulaganje:

1. „Jačanje istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija.
2. Bolje korištenje i kvaliteta IT tehnologije.
3. Jačanje konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva te poljoprivrede i ribarstva.
4. Potpore gospodarstvima koja prelaze na poslovanje temeljeno na nižoj emisiji CO₂ u svim sektorima.
5. Prilagodba klimatskim promjenama, prevencije te upravljanje rizicima.
6. Zaštita okoliša te bolja učinkovitost resursa.
7. Jačanje održivosti prometa te uklanjanje uskih grla na ključnoj infrastrukturi prometne mreže.
8. Jačanje zapošljavanja i mobilnosti radne snage.
9. Jača socijalna uključenost i borba protiv siromaštva.
10. Ulaganje u obrazovanje i vještine s posebnim naglaskom na cjeloživotno obrazovanje.
11. Jačanje institucionalnih kapaciteta i učinkovitosti javne uprave. „ (Prilog 1. Zajedničke uredbe EU-a, br. 1303/2013)

Sredstvima iz ERDF-a podržava se financiranje svih navedenih 11 prioriteta, uz to da se prva četiri podrazumijevaju kao glavni prioriteti za ulaganja u sklopu ERDF-a. Ključni prioriteti za financiranje iz ESF-a ciljevi su od 8. do 11., s napomenom da ESF podržava i prva četiri cilja. Kohezijskim fondom financiraju se ciljevi od 4. do 7. kao i 11. cilj.

Navedeni ciljevi dalje se razrađuju u ostalim strateškim dokumentima i operativnim programima te u fondovskoj regulativi Europske unije. Svaki projekt, da bi dobio financijsku potporu fondova Europske unije, mora doprinosti barem jednom od navedenih ciljeva Europske unije. Države članice moraju u svoje nacionalne strateške dokumente implementirati strateške ciljeve, no s obzirom na komplementarnost navedenih ciljeva, preporuka je odabrati nekoliko njih vodeći se rezultatima SWOT¹¹ analize (Maletić i sur., 2016).

2.4.3. Partnerski sporazum i Operativni programi

Nacionalni plansko-programski dokumenti utvrđeni zajedničkom uredbom jesu Partnerski sporazum i Operativni programi (Uredba (EU) br. 1303, 2013). Prema tomu svaka je članica obavezna donijeti Partnerski sporazum kojim utvrđuje strategiju za povlačenje ESI fondova u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine. U dogovoru s Europskom komisijom u proces izrade Partnerskog sporazuma, odnosno proces programiranja uključene su: jedinice regionalne i lokalne samouprave, gospodarski i socijalni partneri te organizacije civilnog društva. Prema definiciji (Europska komisija, 2020k) Partnerski sporazum dokument je između države članice i Europske komisije kojim se utvrđuju strateška područja za ulaganje iz ESI fondova te djelotvorni mehanizmi i prioriteti za provedbu krovne strategije Europa 2020 na nacionalnoj razini. Proces započinje krajem financijske perspektive kad se po načelu participativnog planiranja izrađuje nacrt partnerskog sporazuma koji sadrži strategiju države kao i akcijski plan u obliku popisa programa.

¹¹ „SWOT analiza kvalitativna je analitička metoda koja kroz četiri čimbenika nastoji prikazati snage, slabosti, prilike i prijetnje određene pojave ili situacije“ (WMD, 2020).

Osim navedenog, članice podnose nacрте svojih Operativnih programa. Potom slijedi proces pregovora s Europskom komisijom. Po završetku pregovora sklapa se Sporazum o partnerstvu između Europske komisije i zemlje članice.

U nastavku poglavlja dan je prikaz osnovnih ciljeva odnosno prioriternih područja u proračunskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine partnerskih sporazuma novih zemalja članica. Podatci za Republiku Hrvatsku, koji se tiču partnerskog sporazuma, nalaze se u poglavlju 4. ove disertacije.

Tablica 19. Osnovni tematski ciljevi partnerskih sporazuma novih zemalja članica Europske unije

Nova zemlja članica	Datum sklapanja	Tematski ciljevi
Bugarska	7. kolovoza 2014. godine	„Ulaganje u obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje, veća ulaganja u istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa, poboljšanje učinkovitosti javne uprave.“
Cipar	20. lipnja 2014. godine	„Promicanje društvene uključenosti te borba protiv siromaštva i diskriminacije, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa.“
Češka	26. kolovoza 2014. godine	„Promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, veća ulaganja u istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije, poboljšanje konkurentnosti malih i srednjih tvrtki, poboljšanje učinkovitosti javne uprave, promicanje društvene uključenosti te borba protiv siromaštva i diskriminacije, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa.“
Estonija	20. lipnja 2014. godine	„Ulaganje u obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje, promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, promicanje društvene uključenosti te borba protiv siromaštva i diskriminacije, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa, poboljšanje konkurentnosti malih i srednjih tvrtki.“
Mađarska	24. kolovoza 2014. godine	„Poboljšanje konkurentnosti malih i srednjih tvrtki, promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa, promicanje društvene uključenosti te borba protiv siromaštva i diskriminacije.“

Latvija	18. ožujka 2014. godine	„Veća ulaganja u istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije, poboljšanje pristupa informacijskim i komunikacijskim tehnologijama te njihova korištenja i kvalitete, poboljšanje konkurentnosti malih i srednjih tvrtki, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa.“
Litva	20. lipnja 2014. godine	„Veća ulaganja u istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije, poboljšanje pristupa informacijskim i komunikacijskim tehnologijama te njihova korištenja i kvalitete, poboljšanje konkurentnosti malih i srednjih tvrtki, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa, promicanje održivog prometa i poboljšanje mrežnih infrastruktura, promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, poboljšanje učinkovitosti javne uprave, ulaganje u obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje.“
Malta	29. listopada 2014. godine	„Podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa, promicanje održivog prometa i poboljšanje mrežnih infrastruktura, promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage.“
Poljska	23. svibnja 2014. godine	„Poboljšanje konkurentnosti malih i srednjih tvrtki, promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa.“
Rumunjska	06. kolovoza 2014. godine	„Promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, promicanje održivog prometa i poboljšanje mrežnih infrastruktura, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa, poboljšanje učinkovitosti javne uprave.“
Slovenija	30. listopada 2014. godine	„Poboljšanje konkurentnosti malih i srednjih tvrtki, promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa, promicanje održivog prometa i poboljšanje mrežnih infrastruktura, poboljšanje učinkovitosti javne uprave.“
Slovačka	20. lipnja 2014. godine	„Poboljšanje konkurentnosti malih i srednjih tvrtki, promicanje održivog prometa i poboljšanje mrežnih infrastruktura, promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, podržavanje prijelaza na gospodarstvo s manjim udjelom ugljika, poticanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencije opasnosti i upravljanja, očuvanje i zaštita okoliša i promicanje učinkovitosti resursa, poboljšanje učinkovitosti javne uprave.“

Izvor: preuzeto iz partnerskih sporazuma novih zemalja članica dostupnih na stranicama Europske komisije (2020l)

Kao što se vidi iz tablice, svi prioritetni ciljevi povezani su i doprinose ostvarenju ključnih ciljeva strategije Europa 2020. Glavni instrumenti za ostvarenje navedenih ciljeva jesu projekti financirani iz ESI fondova. Detaljni planovi u kojima su definirana predviđena sredstva iz ESI fondova u programskom razdoblju jesu Operativni programi.

Njih izrađuju države članice na temelju Sporazuma o partnerstvu. Postoji mogućnost povlačenja za određenu regiju ili tematski cilj na razini cijele članice, primjerice okoliš. Vežano za europsku teritorijalnu suradnju sastavljaju se prekogranični ili međuregionalni operativni programi. U financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. operativni program rukovodi se jednim od 11 tematskih ciljeva koji su navedeni prije u poglavlju. Programe priprema svaka zemlja članica i/ili regija. Sama priprema programskih dokumenata financira se iz Europskog fonda za regionalni razvoj ili iz Kohezijskog fonda (Europska komisija, 2020a).

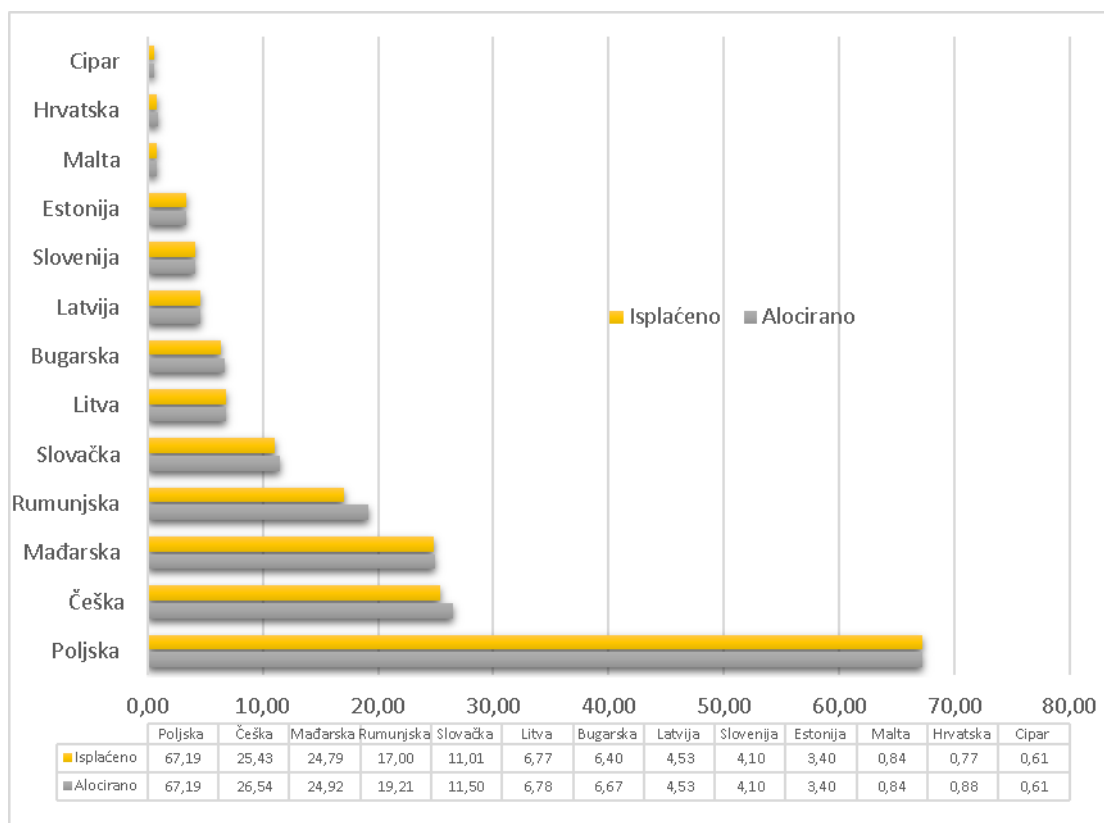
2.5. Regionalna politika u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine

Prvi cilj kohezijske politike u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine bila je konvergencija, odnosno poticanje razvoja slabije razvijenih regija s ciljem smanjenja dispariteta unutar Unije. U glavnom fokusu konvergencije bile su regije koje imaju BDP po stanovniku manji od 75 posto prosječnog BDP-a po stanovniku EU-a. Zemlje članice koje su predmet istraživanja ove disertacije upravo su članice u kojima prevladavaju slabije razvijene regije. U fokusu financiranja unutar prvog cilja bili su infrastrukturni projekti, poticanje otvaranja novih radnih mjesta i briga o okolišu. Instrumenti za financiranje konvergencije bili su: Europski fond za regionalni razvoj, Europski socijalni fond i Kohezijski fond. Drugi cilj regionalne politike bila je regionalna konkurentnost i zaposlenost. Sve zemlje mogle su se prijaviti za korištenje sredstava u sklopu navedenog cilja preciznije 168 NUTS 2 regija s 314 milijuna stanovnika (Kersan-Škabić, 2015, p. 187). U svrhu ostvarenja ovog cilja financirali su se projekti koji su poticali inovativnost, održiv razvoj, poduzetništvo i razvoj tržišta. Ovaj cilj financiran je sredstvima iz Europskog fonda za regionalni razvoj i Europskog socijalnog fonda. Treći je cilj bio poticanje Europske teritorijalne suradnje, sa svrhom jačanja suradnje na prekograničnoj, transnacionalnoj i međuregionalnoj razini.

Svrha je promicanje zajedničkih projekata u svrhu održivog razvoja, urbanog i ruralnog razvoja, razvoja malog i srednjeg poduzetništva, istraživanja i razvoja i slično. Navedeni cilj financiran je iz Europskog fonda za regionalni razvoj (Jovančević, 2012).

U financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine, čak je 35,7 % europskog proračuna bilo za kohezijsku politiku. Financijska omotnica za poticanje regionalne politike bila je približno 350 milijardi eura. Nove zemlje članice, koje su predmet istraživanja u ovoj disertaciji, imale su na raspolaganju 51 % ukupnih sredstava namijenjenih kohezijskoj politici (Strukturni fondovi.hr, 2019a). U nastavku je prikazan iznos alociranih i isplaćenih sredstava iz instrumenata kohezijske politike u novim zemljama članicama Unije.

Grafikon 1. Alocirana i isplaćena sredstva iz instrumenata kohezijske politike za EU-13 u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine u milijardama eura

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020e)

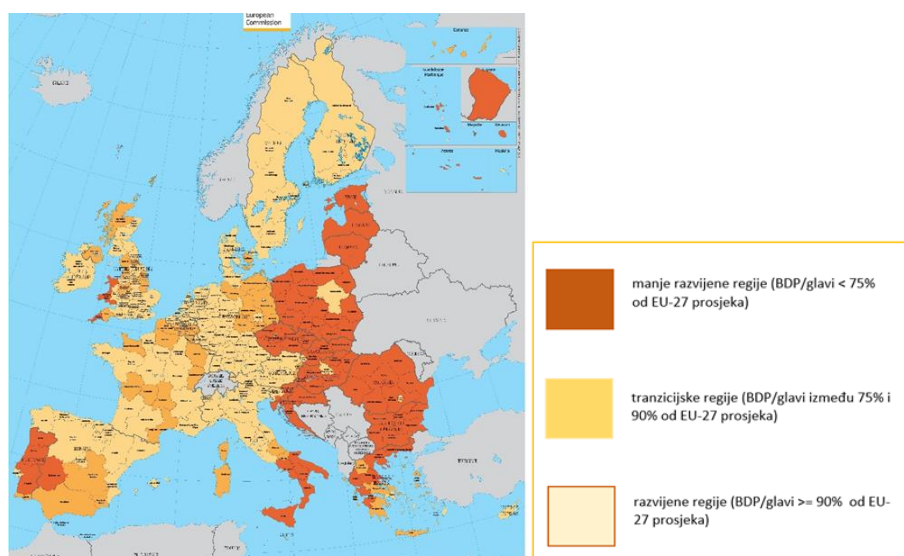
Kod novih zemalja članica došlo je do sporije apsorpcije sredstava zbog uvođenja „n+3“ pravila. To pravilo znači automatski opoziv sredstava kohezije tri godine nakon njihova doznačavanja članici.

Iz tog razloga, sredstva su se isplaćivala kroz tri umjesto kroz dvije godine nakon odobravanja za određenu godinu u programskom razdoblju (Europski revizorski sud, 2018). Najbolju apsorpciju sredstava (omjer isplaćenih sredstava u odnosu na alocirana sredstva) imale su Poljska, Slovenija, Latvija, Estonija, Malta i Cipar, dok je najlošija bila Hrvatska. Glavni izazovi ove financijske perspektive bili su izazov sufinanciranja projekata nacionalnim sredstvima te utjecaj svjetske ekonomske krize, što će se uzeti u obzir u empirijskoj analizi za dokazivanje prve hipoteze (H1).

2.6. Regionalna politika u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine

Kohezijsku politiku ove financijske perspektive obilježile su brojne promjene u odnosu na prethodnu. Sve promjene navedene su u ciljevima strategije Europa 2020, koji su detaljno opisani prije u poglavlju. Glavni cilj regionalne politike i dalje je smanjenje regionalnih dispariteta, te je stoga većinski dio sredstava namijenjen slabije razvijenim regijama. U ovoj financijskoj perspektivi fokus je stavljen na jačanje i razvoj inovacija, jačanje obrazovnog sustava, kvalitetu okoliša i socijalnu uključenost. Regionalnom politikom obuhvaćene su ukupno 274 regije (slika 2.) unutar Europske unije kategorijom prihvatljivosti za instrumente kohezijske politike u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine (Europska komisija, 2014b).

Slika 2. Regije unutar Europske unije koje su prihvatljive za korištenje Europskih strukturnih i investicijskih fondova u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine

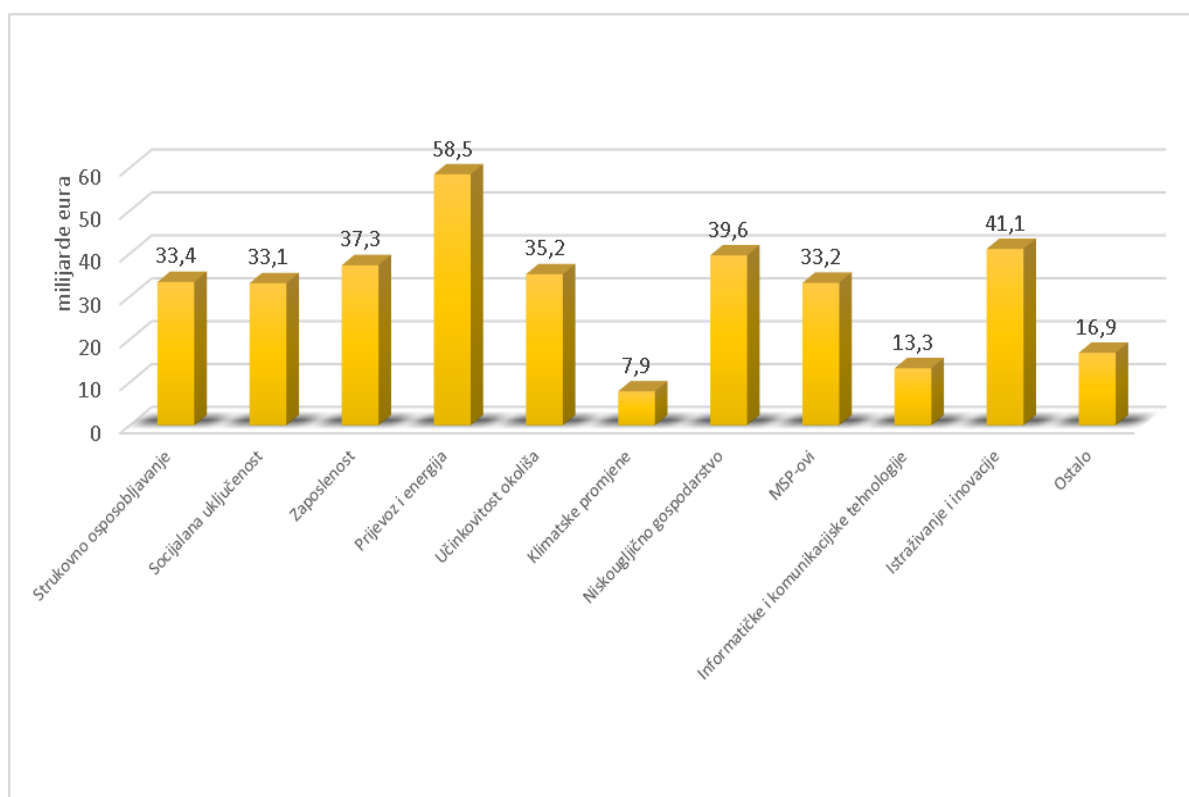

Izvor: preuzeto sa stranica Europske komisije (2020n)

U financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. proračun za kohezijsku politiku iznosi 351,8 milijardi eura (32,5 % ukupnog proračuna EU-a). Poseban naglasak stavljen je na financiranje ulaganja u četirima glavnim prioritetima: istraživanje i razvoj inovacija, digitalna agenda, potpora malim i srednjim poduzećima i gospodarstvo s niskim emisijama ugljika, koja su sastavni dio ključnog strateškog dokumenta Europa 2020. Uz navedeno, novost je u ovoj financijskoj perspektivi davanje većeg naglaska rezultatima projekata kroz jasne i mjerljive ciljeve, za postizanje većeg stupnja odgovornosti. Također, Europska komisija slobodna je obustaviti financiranje zemlje članice koja se ne pridržava gospodarskih pravila Unije. U ovom razdoblju uvodi se kategorija tzv. tranzicijskih regija. To su one regije koje imaju BDP po stanovniku između 75 % i 90 % prosjeka EU-28. Predviđene stope sufinanciranja EU-a iznose: 75 – 85 % za najmanje razvijene regije (one koje imaju BDP ispod 75 % prosjeka EU-28), 60 % za tranzicijske regije i 50 % za razvijene regije. Ostatak sredstava treba se osigurati iz vlastitih izvora (Kersan-Škabić, 2015, p. 198).

Budući da su sredstva u prijašnjem razdoblju bila namijenjena za velik broj područja, ali ipak nedostavno za ona područja koja bi više doprinosila postizanju ciljeva konvergencije, tom izazovu pokušalo se doskočiti uvođenjem 11 tematskih ciljeva (grafikon 2.), od kojih su se odabrali ključni prioriteti za financiranje iz triju glavnih fondova (Kohezijski fond, ERDF i ESF) u određenim planiranim iznosima.

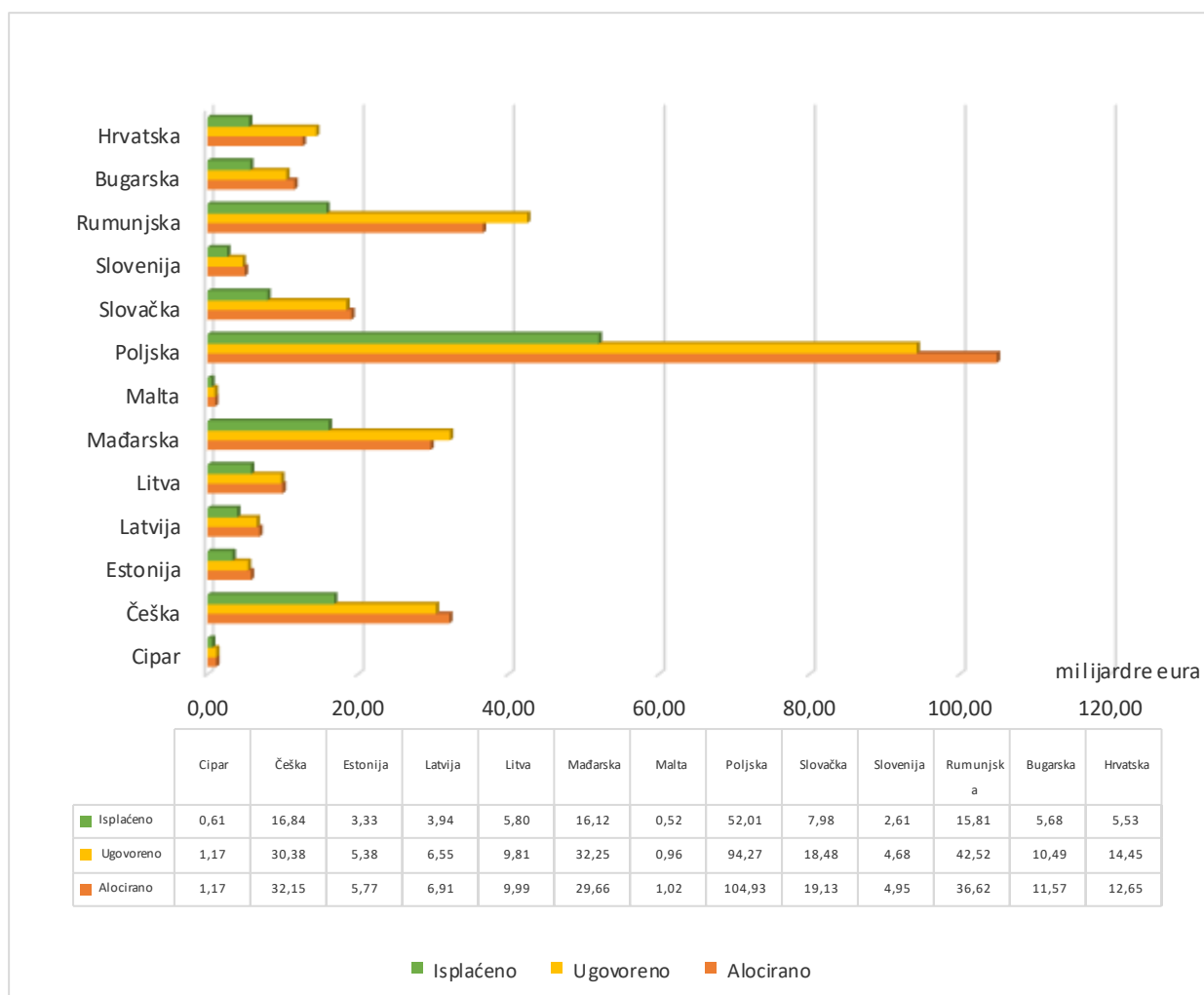
Grafikon 2. Vrijednost ključnih područja predviđenih za financiranje sadržanih u strateškom dokumentu Europa 2020 u milijardama eura

Izvor: obrada autora prema Europska komisija (2017b).

Instrumenti za financiranje regionalne politike u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. jesu instrumenti iz prethodne financijske perspektive (ERDF, ESF i KF) koji su skupa s EARDF-om i EMFF-om obuhvaćeni u termin Europski strukturni i investicijski fondovi. U nastavku prikazana je apsorpcija ESI fondova u svim zemljama članicama (Grafikon 3.).

Grafikon 3. Planirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz ESI fondova po zemljama članicama EU-a u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura¹²

Izvor: obrada autora prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Europske komisije (2020f)

Prema izvješćima novih država članica broj projekata linearno je rastao svake godine, što ukazuje na činjenicu da nove članice napreduju u procesu korištenja ESI fondova, postizanju konkretnih rezultata i u konačnici izjednačavanju životnog standarda stanovnika Unije.

¹² Podatci se odnose na razdoblje do 30. 9. 2020. (preuzeto 22. 01. 2021.).

3. UTJECAJ EUROPSKIH STRUKTURNIH I INVESTICIJSKIH FONDOVA NA REGIONALNI RAZVOJ NOVIH ZEMALJA ČLANICA EUROPSKE UNIJE

Najveće proširenje Europske unije dogodilo se 01. svibnja 2004. godine. Tada se Europska unija proširila za 10 novih članica, odnosno povećala se za 70 milijuna stanovnika. Uniji je tada pristupilo 8 tranzicijskih zemalja i dvije mediteranske. To su: Poljska, Slovenija, Slovačka, Češka, Mađarska, Malta, Cipar, Latvija, Litva i Estonija. Kasnije, 01. siječnja 2007. godine Uniji pristupaju Rumunjska i Bugarska te u konačnici Hrvatska, 01. srpnja 2013. godine. Navedene zemlje članice smatraju se novim zemljama članicama, odnosno EU-13. Kroz ovo poglavlje donijet će se kratki pregled osnovnih karakteristika novih zemalja članica, osim Republike Hrvatske koja je obrađena u sljedećem poglavlju. Poseban naglasak stavit će se na iskorištenost instrumenta kohezijske politike. Kako bismo dobili kvalitetniju sliku istraživanja, koristit će se metoda komparacije BDP-a, zaposlenosti, nezaposlenosti, javnog duga, iskorištenosti i ugovorenosti ESI fondova među novim zemljama članicama. U drugom dijelu poglavlja bit će prikazana empirijska analiza koja se radila s ciljem prihvaćanja ili odbacivanja prve hipoteze (H1).

3.1. Nove zemlje članice Europske unije

S obzirom na ekonomsko i socijalno zaostajanje za ostatkom Europe, pripremni proces za ulazak novih zemalja članica u integraciju Europske unije trajao je dugo. Na samitu¹³ u Kopenhagenu 1993. godine osmišljeni su novi kriteriji kojima se odobrava članstvo novim zemljama, a koji su se odnosili na kriterije za članstvo i usvajanje pretpristupnih strategija.

To su (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2020a):

- „Politički kriterij: odnosi se na stabilnost institucija koje osiguravaju demokraciju, vladavinu prava, poštivanje temeljnih ljudskih prava i prava manjina te prihvaćanje političkih ciljeva Europske unije
- Gospodarski kriterij: odnosi se na jako tržišno gospodarstvo i sposobnost suočavanja s konkurentskim pritiscima na tržištu EU-a

¹³ Konferencija najviših predstavnika država; sastanak na vrhu.

- Pravni kriterij: odnosi se na usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom Europske unije.“

Posljednji, četvrti kriterij definiran je u Madridu 1995. godine te se naziva administrativnim kriterijem. Ovim kriterijem podrazumijeva se administrativno prilagođavanje struktura sa svrhom zadovoljavanja uvjeta za skladnu i postupnu integraciju. To podrazumijeva osnaživanje učinkovitosti javne uprave s ciljem što učinkovitijeg procesa implementacije pravne stečevine Unije.

U Luksemburgu, 1997. godine donesena je odluka o početku pregovora s državama srednje i istočne Europe. Službeno su s Ciprom, Češkom, Estonijom, Mađarskom, Poljskom i Slovenijom (tzv. Luksemburškom skupinom) pregovori započeli 31. ožujka 1998. godine. U Helsinkiju, u prosincu 1999. godine donesena je odluka o početku pregovora s Bugarskom, Latvijom, Litvom, Maltom, Rumunjskom i Slovačkom. Pregovori s ovom tzv. Helsinškom skupinom započeli su 14. veljače 2000. godine (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, 2020).

U nastavku poglavlja slijedi tablični prikaz osnovnih informacija vezanih za nove zemlje članice.

Tablica 20. Osnovne informacije o novim zemljama članicama Europske unije koje će se uzeti u analizu

<i>Nova zemlja članica</i>	<i>Broj stanovnika</i>	<i>Broj NUTS 2 regija</i>	<i>Predaja zahtjeva za članstvo</i>	<i>Potpis Europskog sporazuma (Sporazum o pridruživanju)¹⁴</i>	<i>Pristupanje Europskoj uniji</i>	<i>Eurozona¹⁵</i>	<i>Schengenski prostor¹⁶</i>
Cipar	888.005	1	3. srpnja 1990.	prosinac 1972.	1. svibnja 2004.	DA (1. siječnja 2008.)	NE
Malta	514.564	1	16. srpnja 1990.	prosinac 1970.	1. svibnja 2004.	DA (1. siječnja 2008.)	DA (21. prosinca 2007.)
Mađarska	9,769.526	7	31. ožujka 1994.	prosinac 1991.	1. svibnja 2004.	NE	DA (21. prosinca 2007.)
Poljska	37,958.138	16	5. travnja 1994	prosinac 1991.	1. svibnja 2004.	NE	DA (21. prosinca 2007.)
Rumunjska	19,328.838	8	22. lipnja 1995.	veljača 1993.	1. siječnja 2007.	NE	NE
Slovačka	5.457.873	4	27. lipnja 1995.	listopad 1993.	1. svibnja 2004.	DA (1. siječnja 2009.)	DA (21. prosinca 2007.)
Latvija	1,907.675	1	13. listopada 1995.	lipanj 1995.	1. svibnja 2004.	DA (1. siječnja 2014.)	DA (21. prosinca 2007.)
Estonija	1,328.976	1	24. studenog 1995.	lipanj 1995.	1. svibnja 2004.	DA (1. siječnja 2011.)	DA (21. prosinca 2007.)
Litva	2.794.090	2	8. prosinca 1995.	lipanj 1995.	1. svibnja 2004.	DA (1. siječnja 2015.)	DA (21. prosinca 2007.)
Bugarska	6,951.482	6	14. prosinca 1995.	prosinac 1993.	1. siječnja 2007.	NE	NE
Češka	10,693.939	8	17. siječnja 1996.	listopad 1993.	1. svibnja 2004.	NE	DA (21. prosinca 2007.)
Slovenija	2,095.861	2	10. lipnja 1996.	lipanj 1996.	1. svibnja 2004.	DA (1. siječnja 2007.)	DA (21. prosinca 2007.)

Izvor: obrada autora prema Eurostat (2021), Ministarstvo vanjskih i europskih poslova (2020), Ministarstvo pravosuđa i uprave (2020b)

¹⁴ Sporazum o pridruživanju (engl. Association Agreements), poznatiji pod nazivom Europski sporazum (engl. Europe Agreements) ima za cilj pripremiti pridružene članice za priključenje Uniji temeljem usvajanja načela poštivanja ljudskih prava, demokracije, pravne države i tržišnog gospodarstva. Obuhvaća područja političke suradnje, predviđene bilateralnim i multilateralnim savjetovanjima u svim područjima od istog interesa; trgovinska pitanja, što se odnosi na stvaranje područja slobodne trgovine; gospodarska, kulturna i financijska suradnja; te usklađivanje zakonodavstva (Bilušić i sur., 2004).

¹⁵ Eurozona područje je zemalja članica Unije (njih 19 od 27) koje su prihvatile euro kao svoju službenu valutu (Europski parlament, 2020a).

¹⁶ Schengenski prostor sačinjavaju teritoriji 26 zemalja članica koje su usvojile Schengenski sporazum iz 1985. godine. Karakteristika Schengena je što funkcionira kao područje jedne države, s kontrolama na vanjskim granicama, a bez unutarnjih (Europski parlament, 2020a).

Promatrajući podatke iz tablice 20. uočavamo da nove zemlje članice bez najmlađe članice, Republike Hrvatske, imaju ukupno 99,6 milijuna stanovnika, što čini otprilike petinu stanovništva Unije. U sklopu ovog doktorata empirijski će se analizirati ukupno 57 NUTS 2 regija novih zemalja članica. Zahtjevi za članstvo predavali su se u razdoblju od 1990. kad su zahtjev predale Cipar i Malta, do 1996. godine kad je zahtjev za članstvom predala Slovenija. Deset novih zemalja pristupilo je Uniji 01. svibnja 2004. godine, dok su Rumunjska i Bugarska pristupile 01. siječnja 2007. godine. Nakon ulaska u punopravno članstvo EU-a, 7 zemalja ušlo je i u Eurozonu, dok prostoru Schengena od promatranih članica pripadaju sve zemlje, osim Cipra, Rumunjske i Bugarske. Također, važno je istaknuti da su zemlje pristupnice različite veličine (mjereno brojem stanovnika) o čemu ovisi i njihova uloga u odlučivanju u institucijama Europske unije. Tako je najveća nova zemlja članica Poljska, koja broji 52 zastupnika u Europskom parlamentu, a najmanja je Malta, koja broji 6 zastupnika u Europskom parlamentu.

Prva zemlja koja je predala zahtjev za članstvom jest Cipar. Unatoč tomu što je Cipar pristupio Uniji podijeljeno, cijelo područje otoka Cipra smatra se područjem Europske unije. Svi Turci koji žive na Cipru, a koji imaju EU putne isprave ili ispunjavaju uvjete za dobivanje istih, smatraju se građanima Unije. Ali, Europsko pravo ne primjenjuje se u onim područjima koji nisu pod stvarnom kontrolom ciparske vlade. Dva su službena jezika na Cipru: grčki i turski. No, jedino se grčki smatra službenim jezikom Unije (Europa.eu, 2020a; Europa.eu, 2020b). Cipar je podijeljen na 3 NUTS regije (1 NUTS 1, 1 NUTS 2 i 1 NUTS 3 regiju) i 615 LAU oblasti (Eurostat, 2021a).

Nakon Cipra, Malta je predala zahtjev za članstvom. Malta je otočna zemlja u Sredozemnom moru i svojom površinom najmanja država članica Unije. Malta broji 4 NUTS regije (1 NUTS 1 regiju, 1 NUTS 2 regiju i 2 NUTS 3 regije). Ima ukupno 68 LAU oblasti (Eurostat, 2021).

Mađarska je država srednje Europe bez izlaza na more, a zahtjev za članstvom u EU-u predala je 1994. godine. Prema podacima Eurostata iz 2020. godine (Eurostat, 2020b; Europa.eu, 2020c), Mađarska broji 31 NUTS regiju, od čega 3 NUTS 1 regije, 8 NUTS 2 regija i 20 NUTS 3 regija. Ima 3155 LAU oblasti. Važno je napomenuti da je ova NUTS klasifikacija na snazi od 01. siječnja 2018. godine.

Naime, tada su uvedene 2 nove NUTS 2 regije, tj. jedna NUTS 1 regija podijeljena je na dvije regije. Uzimajući u obzir da je promatrano razdoblje empirijskog istraživanja u ovom radu od 2008. do 2016. godine, u sklopu istoga uzet će se stara klasifikacija NUTS 2 regija. Dakle, promatrat će se 7 NUTS 2 regija (Europa.eu, 2020).

Poljska je također u travnju 1994. godine podnijela zahtjev za članstvom u Europskoj uniji. Sporazumom između Državnog zavoda za statistiku Poljske i Eurostata NUTS klasifikacija koristi se od pristupanja Poljske Uniji, 01. svibnja 2004. godine (Europa.eu, 2020d). Tada je u Poljskoj bilo 6 regija NUTS 1, 16 NUTS 2 regija (vodvodstva – województwa) i 45 jedinica NUTS 3 regije. Prva promjena NUTS klasifikacija u Poljskoj bila je 2006. godine, a na snazi je od 01. siječnja 2008. godine. Broj NUTS 1 i NUTS 2 regija nije se mijenjao. Promjene su se dogodile povećanjem broja NUTS 3 regija u 14 NUTS 2 regija. Broj NUTS 3 regija porastao je s 45 na 66. Sljedeća promjena dogodila se revizijom NUTS regija 2013 godine. Broj NUTS 3 regija povećan je sa 66 na 72. Ove su promjene na snazi od 01. siječnja 2015. godine (*Statistics Poland*, 2020). U sklopu empirijskog istraživanja, u nastavku, promatrat će se 16 NUTS 2 regija jer je vremenski okvir promatranja varijabli u razdoblju od 2008. do 2016. godine. Promjene na svim NUTS razinama regija dogodile su se 2016. godine, promjene su stupile na snagu 2018. godine i aktualne su i danas (prosinac, 2020. godine). U Poljskoj tako postoji 97 NUTS regija, 7 NUTS 1 razine, 17 NUTS 2 razine i 73 NUTS 3 razine. Od 2017. godine u dogovoru s Eurostatom sve zemlje članice Unije, tako i Poljska, dodale su još jednu administrativno-statističku razinu. To su jedinice unutar NUTS 3 regija koje odgovaraju jedinicama lokalne samouprave (*Local administrative Unit-LAU*). U Poljskoj su to općine. Poljska ih broji 2478 (Eurostat, 2021a).

Zemlja jugoistočne Europe, Rumunjska, Sporazum o pridruživanju Europskoj uniji sklopila je 1993. godine, a zahtjev za članstvom predala je 22. lipnja 1995. godine (Europa.eu, 2020e). Rumunjska broji 4 NUTS 1 regija, 8 NUTS 2 regija i 42 NUTS 3 regije. Ima ukupno 3180 LAU oblasti. Ova klasifikacija uzeta je u empirijskoj analizi u nastavku poglavlja (Eurostat, 2021a).

Slovačka je podnijela zahtjev za članstvom 1995. godine, a članicom je postala 2004. godine. Smještena je na istoku srednje Europe (Europa.eu, 2020f).

Slovačka broji jednu NUTS 1 regiju, četiri NUTS 2 regije, koje će se promatrati u sklopu ovog istraživanja, i 8 NUTS 3 regija. Ukupno ima 2926 LAU jedinica. Od pristupanja Uniji nisu se dogodile promjene u NUTS klasifikaciji Slovačke (Eurostat, 2020b).

Pribaltička zemlja Latvija podnijela je zahtjev za članstvom 1995. godine, a pristupila je Europskoj uniji 01. svibnja 2004. godine, članica je Schengenske zone od 21. prosinca 2007. godine, a Eurozone od 01. siječnja 2014. godine (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2020b). Latvija ima ukupno 8 NUTS regija (1 NUTS 1, 1 NUTS 2 i 6 NUTS 3 regije) i ukupno 119 LAU oblasti (Eurostat, 2020b; Europa.eu, 2020g).

Najsjevernija pribaltička zemlja Estonija podnijela je zahtjev za članstvom 1995. godine, a postala je punopravna članica 01. svibnja 2004. godine. Članica je Schengenskog prostora od 21. prosinca 2007. godine, a članica Eurozone od 01. siječnja 2011. godine (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2020b). Što se tiče NUTS klasifikacije, Estonija broji 7 NUTS regija koje sačinjava 1 NUTS 1 regija, 1 NUTS 2 regija i 5 NUTS 3 regija. Ima ukupno 79 LAU oblasti (Eurostat, 2020b; Europa.eu, 2020h).

Površinom i brojem stanovnika najveća pribaltička zemlja Litva predala je zahtjev za članstvom u Uniji 1995. godine, postala je članica Europske unije 01. svibnja 2004. godine. Članica je Schengena od 21. prosinca 2007. godine, a od 01. siječnja 2015. godine članica je Eurozone (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2020b). Što se tiče NUTS klasifikacije, Litva broji ukupno 13 NUTS regija. Od toga ima 1 NUTS 1 regiju, 2 NUTS 2 regije i 10 NUTS 3 regija. Litva broji 60 LAU oblasti. U 2016. godini u Litvi je došlo do cijepanja NUTS 2 regije na dvije. Za istraživanje u sklopu disertacije koristit će se klasifikacija prije promjene gdje je NUTS 2 istovjetna NUTS 1, odnosno cijeloj državi (Eurostat, 2020b; Europa.eu, 2020i).

Bugarska je zemlja članica smještena u središnjem dijelu Balkanskog poluotoka. Predala je zahtjev za članstvom u Uniji 1995. godine, a pristupila je 01. siječnja 2007. godine. Nije članica ni Schengena ni Eurozone (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2020b). Bugarska ima ukupno 36 NUTS regija, od čega 2 NUTS 1 regije, 6 NUTS 2 regija i 28 NUTS 3 regija. Ima ukupno 265 LAU oblasti. U empirijsku analizu u nastavku uzeto je 6 NUTS 2 regija (Eurostat, 2020b; Europa.eu, 2020j).

Republika Češka kontinentalna je zemlja srednje Europe. Nastala je kao i Slovačka raspadom Čehoslovačke 1993. godine. Češka je predala zahtjev za članstvom u Uniji 1996. godine, a postala je punopravna članica 01. svibnja 2004. godine.

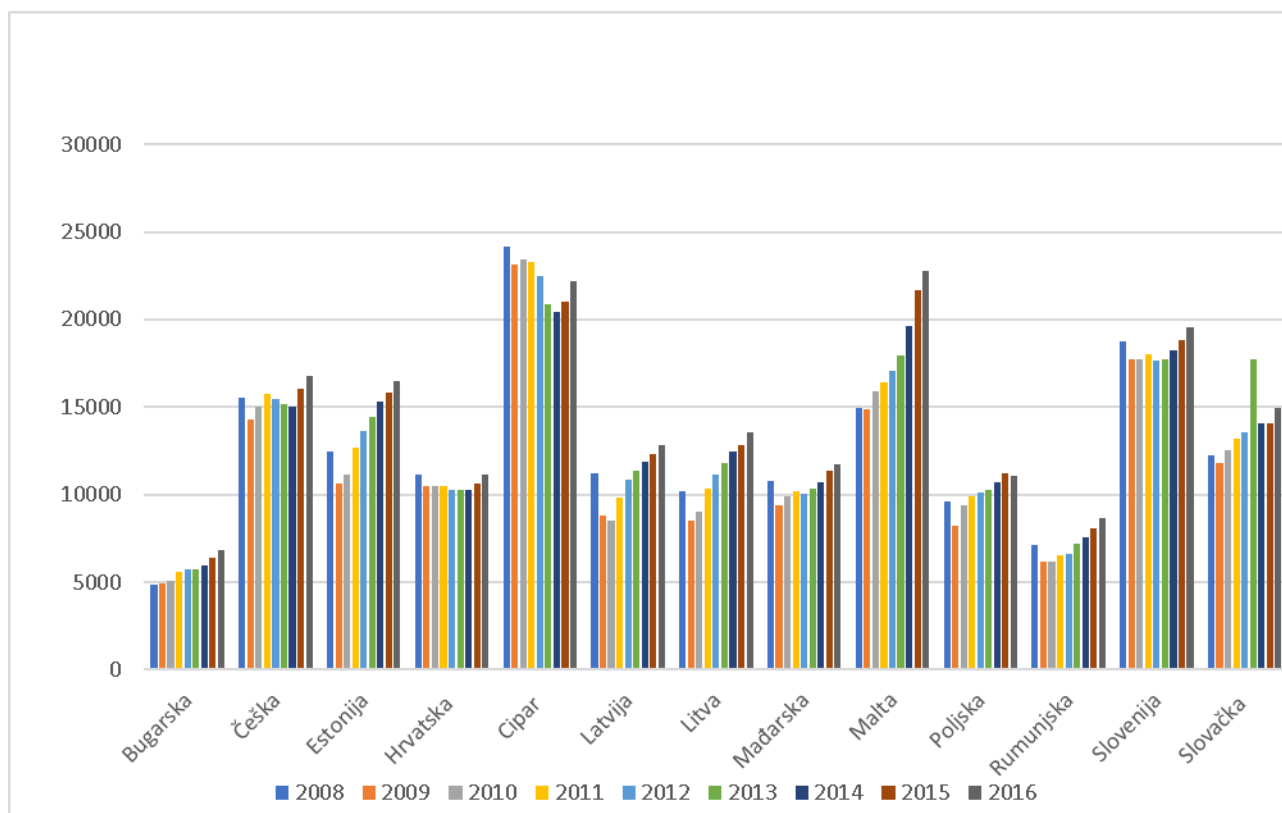
Članica je Schengenske zone od 21. 12. 2007. godine, nije članica Eurozone (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2020b). Češka ima jednu NUTS 1 regiju, 8 NUTS 2 regija, 14 NUTS 3 i 6258 LAU oblasti. U empirijskoj analizi analizirat će se 8 NUTS 2 regija (Eurostat, 2020b; Europa.eu, 2020k). Posljednja od promatranih zemalja, koja je predala zahtjev za članstvom 1996. godine, jest Slovenija. Postala je punopravna članica Europske unije 1. svibnja 2004. godine. Članica je Eurozone od 1. siječnja 2007. godine i Schengenskog prostora od 21. prosinca 2007. godine (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2020b). U NUTS regionalizaciji Slovenije od pristupanja Uniji nisu se događale promjene. Slovenija ima 1 NUTS 1 regiju, 2 NUTS 2 regije i 12 NUTS 3 regija. Slovenija broji 212 LAU oblasti (Eurostat, 2020b; Europa.eu, 2020l).

3.1.1. Komparativna analiza makroekonomskih pokazatelja novih zemalja članica (EU-13)

Makroekonomski pokazatelji koje ćemo prikazati u nastavku poglavlja odnose se na: BDP po glavi stanovnika, nezaposlenost, isplaćena sredstva iz ESI fondova, neto izvoz, proračunski deficit te javni dug. Prema Borožan (2006) makroekonomski pokazatelji vrijedni su indikatori makroekonomskih performansi svakog gospodarstva. U grafikonu 4. u nastavku prikazano je kretanje BDP-a po stanovniku za nove zemlje članice od 2008. do 2016. godine¹⁷.

¹⁷ Podatci su analizirani zaključno s 2016. godinom jer će se i empirijska analiza odnositi na to razdoblje.

Grafikon 4. Kretanje BDP-a po stanovniku novih zemalja članica u razdoblju od 2008. do 2016. godine u eurima

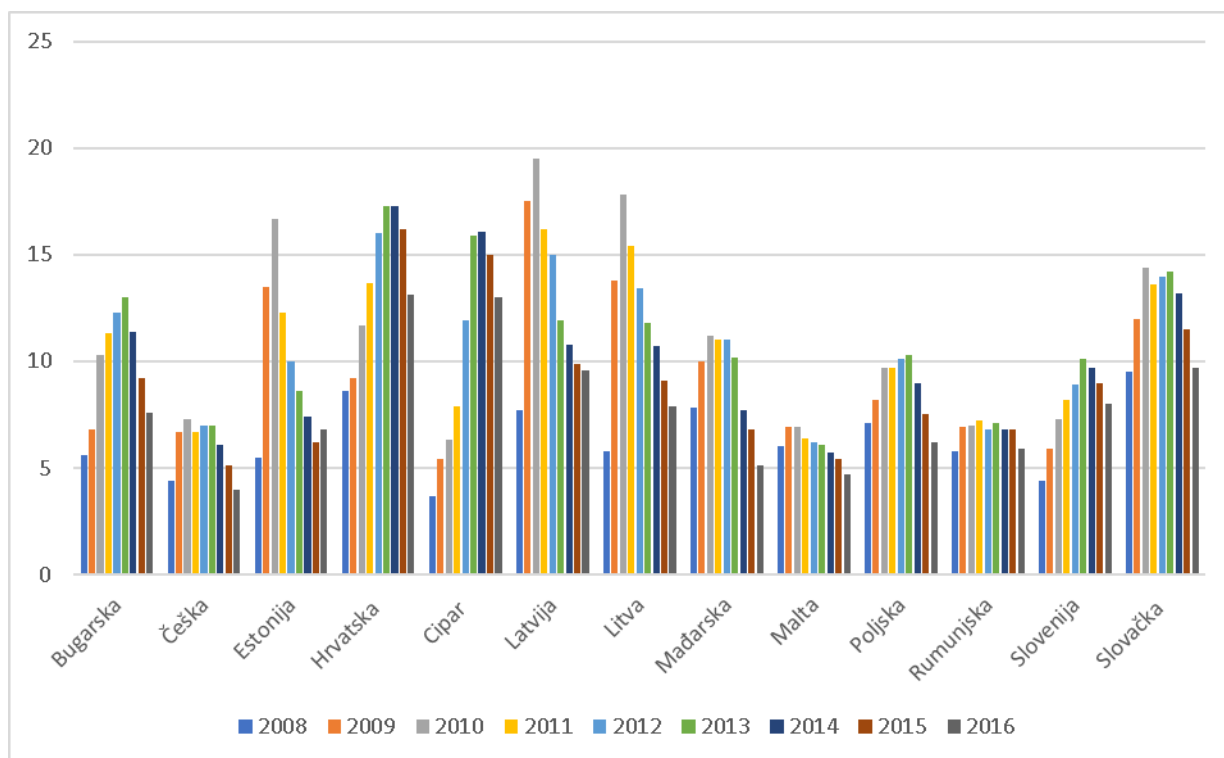

Izvor: obrada autora prema Eurostat (2020b)

Grafikon 4. prikazuje BDP po stanovniku novih zemalja članica Unije (EU-13), u razdoblju od 2008. do 2016. godine, mjeren u stalnim cijenama u eurima. Iz grafikona se jasno vidi da u promatranom razdoblju najveći BDP po stanovniku ostvaruje Cipar u 2008. godini, dok je najmanji BDP po stanovniku zabilježen u Bugarskoj 2008. godine. Zbog utjecaja svjetske ekonomske krize 2009. i 2010. godine u svim novim zemljama članicama zabilježen je pad BDP-a po stanovniku. U 2011. godini primjećuje se oporavak gospodarstava većine novih zemalja članica. Ipak, Slovenija tek 2014. bilježi stope rasta BDP-a po stanovniku, a Cipar i Hrvatska tek 2015. godine. Ako promatramo 2016. godinu, odnosno posljednju godinu promatranog vremenskog niza, tada se BDP po stanovniku kreće od 6200 eura u Bugarskoj do 22 760 eura u Malti.

U nastavku slijedi grafikon 5. gdje je prikazana stopa nezaposlenosti u novim zemljama članicama u % .

Grafikon 5. Stope nezaposlenosti (u populaciji od 15 do 74 godine) u novim zemljama članicama izraženo kao %

Izvor: obrada autorice prema Eurostat (2020c)

Grafikon 5. prikazuje stopu nezaposlenosti izraženu kao % u aktivnom stanovništvu (od 15 do 74 godine) novih zemalja članica. Najveću stopu nezaposlenosti bilježi Latvija u 2010. godini, 19,5 %. Primjetno je da stopa nezaposlenosti raste i doseže vrhunac u 2010. godini, što se može povezati s svjetskom ekonomskom krizom 2009. godine. Prosječno najveću stopu nezaposlenosti bilježi Republika Hrvatska (15,4 %), a najmanju Malta i Češka (6,8 %).

Tablica 21. Stopa inflacije mjerena kroz HICP¹⁸ u novim zemljama članicama EU-a u razdoblju od 2008. do 2016. godine izražena u %

Zemlja	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Bugarska	12.0	2.5	3.0	3.4	2.4	0.4	-1.6	-1.1	-1.3
Češka	6.3	0.6	1.2	2.2	3.5	1.4	0.4	0.3	0.6
Estonija	10.6	0.2	2.7	5.1	4.2	3.2	0.5	0.1	0.8
Hrvatska	5.8	2.2	1.1	2.2	3.4	2.3	0.2	-0.3	-0.6
Cipar	4.4	0.2	2.6	3.5	3.1	0.4	-0.3	-1.5	-1.2
Latvija	15.3	3.3	-1.2	4.2	2.3	0.0	0.7	0.2	0.1
Litva	11.1	4.2	1.2	4.1	3.2	1.2	0.2	-0.7	0.7
Mađarska	6.0	4.0	4.7	3.9	5.7	1.7	0.0	0.1	0.4
Malta	4.7	1.8	2.0	2.5	3.2	1.0	0.8	1.2	0.9
Poljska	4.2	4.0	2.6	3.9	3.7	0.8	0.1	-0.7	-0.2
Rumunjska	7.9	5.6	6.1	5.8	3.4	3.2	1.4	-0.4	-1.1
Slovenija	5.5	0.8	2.1	2.1	2.8	1.9	0.4	-0.8	-0.2
Slovačka	3.9	0.9	0.7	4.1	3.7	1.5	-0.1	-0.3	-0.5

Izvor: obrada autora prema Eurostat (2020d)

Tablica 21. daje prikaz prosječne godišnje stope promjene inflacije za EU-13 u razdoblju od 2008. do 2016. godine. Tablica prikazuje da Latvija ima najveću stopu inflacije u iznosu od 15,3 % u 2008. godini. Suprotno, najnižu stopu odnosno deflaciju bilježi Cipar u 2010. godini u iznosu od -1,5 %.

U nastavku slijedi tablični prikaz javnog duga u novim zemljama članicama koji je izražen kao % BDP-a. Promatrano razdoblje odnosi se na razdoblje od 2008. do 2016. godine.

¹⁸„Harmonizirani indeks potrošačkih cijena (HICP) jest ekonomski pokazatelj koji mjeri promjenu u razini cijena dobara i usluga koje u tijeku vremena nabavljaju, koriste se njima ili plaćaju kućanstva te kao takav predstavlja skupinu europskih indeksa potrošačkih cijena izračunatih prema harmoniziranom pristupu i posebnom setu definicija koji omogućava usporedivu mjeru inflacije u području eura, Europskoj uniji, Europskom ekonomskom području te za zemlje kandidatkinje“ (Državni zavod za statistiku (DZS), 2018b).

Tablica 22. Javni dug u novim zemljama članicama izražen kao % BDP-a u razdoblju od 2008. do 2016. godine

Zemlja	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Bugarska	13.0	13.7	15.4	15.2	16.7	17.1	27.1	26.0	29.3
Češka	28.3	33.6	37.4	39.8	44.5	44.9	42.2	40.0	36.8
Estonija	4.5	7.2	6.6	6.1	9.8	10.2	10.6	10.0	10.2
Hrvatska	39.3	48.7	57.8	64.4	70.1	81.2	84.7	84.3	80.8
Cipar	45.6	54.3	56.4	65.9	80.3	104.0	109.2	107.5	103.4
Latvija	18.6	36.9	48.1	43.9	42.4	40.3	41.6	37.3	40.9
Litva	14.6	28.0	36.3	37.2	39.8	38.7	40.6	42.6	39.7
Mađarska	71.8	78.2	80.6	80.8	78.6	77.4	76.8	76.2	75.5
Malta	62.6	67.6	67.5	70.2	67.8	68.4	63.4	58.0	55.5
Poljska	46.7	49.8	53.5	54.5	54.1	56.0	50.8	51.3	54.3
Rumunjska	12.3	21.8	29.6	34.0	37.0	37.6	39.2	37.8	37.3
Slovenija	21.8	34.5	38.3	46.5	53.6	70.0	80.3	82.6	78.7
Slovačka	28.6	36.4	41.0	43.5	51.8	54.7	53.5	51.9	52.0

Izvor: obrada autora prema Eurostat (2020e)

Najveći javni dug bilježi Cipar 2015. godine u iznosu od 107,5 % od cjelokupnog BDP-a. Najmanji iznos javnog duga zabilježen je u Estoniji 2008. godine u iznosu od 4,5 % od ukupnog BDP-a. Promatrajući ukupne podatke primjetan je trend rasta zaduživanja novih zemalja članica Europske unije.

Tablica 23. Proračunski deficit (opće države) novih zemalja članica Europske unije u razdoblju od 2008. do 2016. godine izražen kao % BDP-a

<i>Zemlja</i>	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
<i>Bugarska</i>	1.6	-4.0	-3.1	-2.0	-0.3	-0.4	-5.4	-1.7	0.1
<i>Češka</i>	-2.0	-5.5	-4.2	-2.7	-3.9	-1.2	-2.1	-0.6	0.7
<i>Estonija</i>	-2.6	-2.2	0.2	1.1	-0.3	0.2	0.7	0.1	-0.5
<i>Hrvatska</i>	-2.8	-6.0	-6.5	-7.9	-5.4	-5.3	-5.3	-3.3	-1.0
<i>Cipar</i>	0.9	-5.4	-4.7	-5.7	-5.6	-5.8	-8.7	-1.0	0.3
<i>Latvija</i>	-4.3	-9.6	-8.7	-4.3	-1.4	-1.2	-1.6	-1.4	0.2
<i>Litva</i>	-3.1	-9.1	-6.9	-9.0	-3.1	-2.6	-0.6	-0.3	0.2
<i>Mađarska</i>	-3.8	-4.8	-4.5	-5.2	-2.3	-2.6	-2.8	-2.0	-1.8
<i>Malta</i>	-4.2	-3.2	-2.4	-2.4	-3.5	-2.4	-1.7	-1.0	1.0
<i>Poljska</i>	-3.6	-7.3	-7.4	-4.9	-3.7	-4.2	-3.6	-2.6	-2.4
<i>Rumunjska</i>	-5.4	-9.1	-6.9	-5.4	-3.7	-2.1	-1.2	-0.6	-2.6
<i>Slovenija</i>	-1.4	-5.8	-5.6	-6.6	-4.0	-14.6	-5.5	-2.8	-1.9
<i>Slovačka</i>	-2.5	-8.1	-7.5	-4.5	-4.4	-2.9	-3.1	-2.7	-2.5

Izvor: obrada autora prema Eurostat (2020f)

Iz tablice 23. vidi se da je najveći proračunski državni deficit EU-13 registriran u Sloveniji 2013. godine: -14,6 % BDP-a. U razdoblju koje promatramo suficit su bilježile Bugarska, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Malta i Cipar. Najveći suficit registriran je u Bugarskoj u 2007. godini s 1,6 % BDP-a. Kroz cijelo razdoblje velika većina članica bilježila je deficit. Najveći zbroj deficita zabilježen je u 2009. godini, dok je najmanji u 2016. godini. U 2016. godini najmanji deficit imala je Češka, a najveći Rumunjska. U 2009. godini najmanji deficit bilježi Estonija, a najveći Latvija. Kao posljedica kontinuiranog deficita u promatranom razdoblju jest rast udjela javnog duga u BDP-u.

Promatrajući tablice 22. i 23. jasno je da je najkontroverznije razdoblje bilo od 2009. do 2014. godine. To je razdoblje obilježeno mjerama štednje te rastom javnog duga u svim zemljama osim Mađarske. Iako je svjetska gospodarska kriza loše utjecala na stanje javnih financija, nove zemlje članice u 2009. godini nisu bilježile dvoznamenkaste vrijednosti deficita kao što je to bio slučaj sa starim članicama (Glibo, 2017).

Također, u razdoblju od 2009. do 2014. godine promatrane zemlje dvostruko su smanjile proračunske deficite, dok se hrvatsko smanjenje deficita od 0,7 postotnih poena zapravo ne može smatrati približavanjem proračunskoj ravnoteži. Sumarno, iako neuspješne u obuzdavanju duga, nove zemlje članice ipak su dobro odgovorile na izazove koje je nametnula svjetska gospodarska kriza.

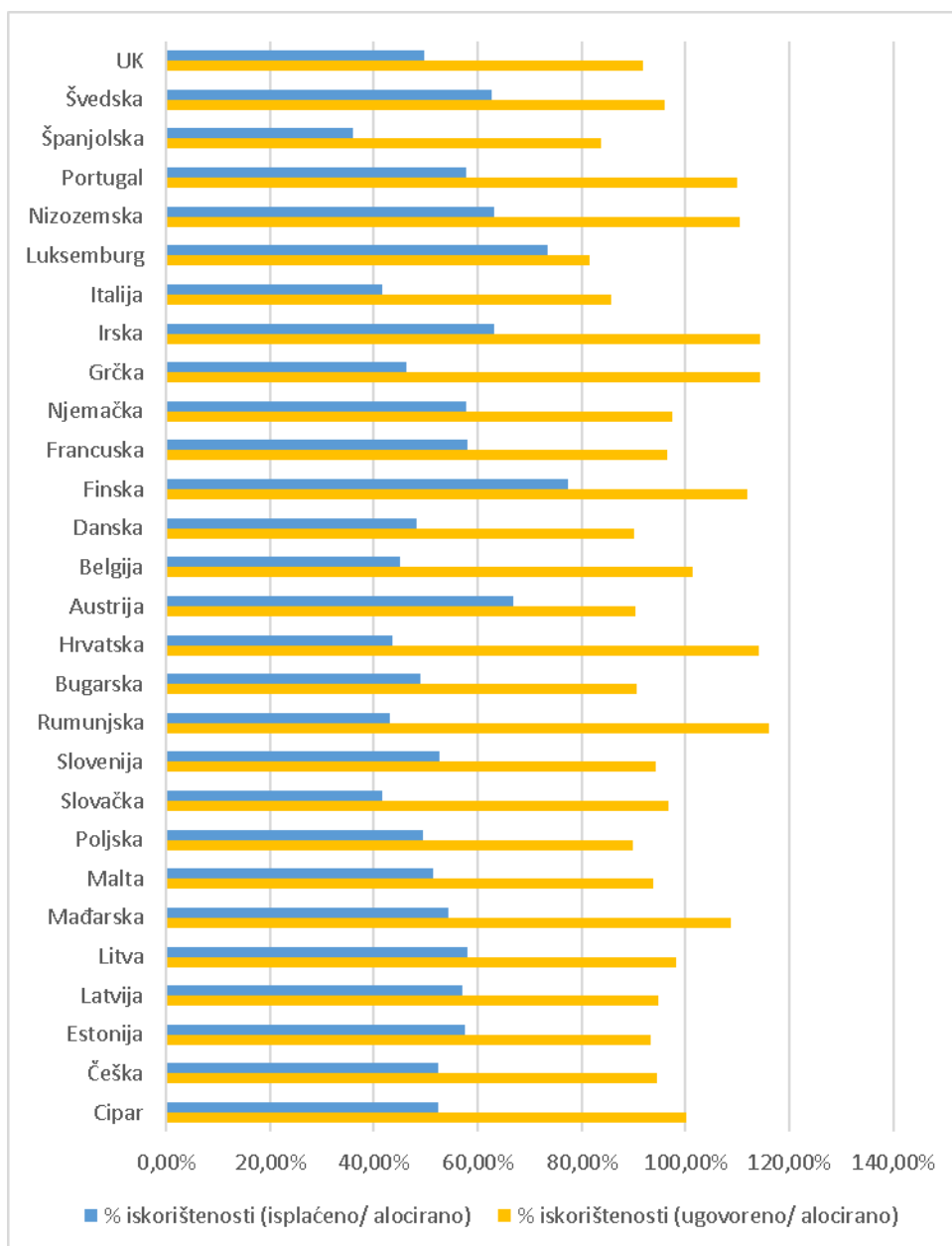
Tablica 24. Neto izvoz u novim zemljama članicama u razdoblju od 2008. do 2016. godine izražen u milijardama eura

<i>Država</i>	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
<i>Cipar</i>	-2,426	-0,999	-1,619	-0,758	-0,372	0,284	0,163	0,468	0,321
<i>Češka</i>	3,502	5,824	4,828	6,246	7,745	8,780	9,996	10,075	13,535
<i>Estonija</i>	-0,649	0,702	-87,615	0,970	0,297	0,508	0,700	0,812	0,784
<i>Latvija</i>	-3,106	-0,375	-0,375	-1,166	-1,180	-0,996	-0,695	-0,424	0,083
<i>Litva</i>	-3,791	-0,473	-0,571	-0,841	11,378	12,805	0,666	-0,372	0,280
<i>Mađarska</i>	0,385	3,805	5,243	6,212	6,756	7,134	6,721	8,963	10,083
<i>Malta</i>	-0,114	-0,057	0,004	0,102	0,262	0,605	1,049	0,976	1,188
<i>Poljska</i>	-19,312	-3,118	-7,863	-8,215	-2,957	5,653	3,962	11,864	16,096
<i>Slovačka</i>	-1,173	-0,108	-0,211	0,502	4,056	4,166	3,674	2,453	2,390
<i>Slovenija</i>	-0,798	23,357	29,659	0,451	-36,415	-38,386	2,542	3,109	3,453
<i>Rumunjska</i>	-18,858	-8,046	-8,320	-7,765	-7,017	-1,296	-0,635	-1,318	-1,775
<i>Bugarska</i>	-7,350	-3,069	-1,089	0,155	-1,339	-0,187	-0,420	0,437	2,408
<i>Hrvatska</i>	-4,913	-2,530	-0,761	-0,772	-0,713	-0,887	-0,167	0,095	0,525

Izvor: obrada autora prema Eurostat (2020g)

Promatrajući podatke iz tablice 24. vidimo da vanjsko-trgovinski suficit u cijelom promatranom razdoblju imaju Češka i Mađarska. Najveću negativnu vanjsko-trgovinsku bilancu imala je Rumunjska u 2008. godini. Najveći suficit bilježi Poljska u 2016. godini. U promatranom razdoblju, generalno, vidljiv je trend smanjenja deficita u svim novim zemljama članicama EU-a.

Grafikon 6. Iskorištenost sredstava iz ESI fondova u zemljama članicama EU-a za financijsku perspektivu od 2014. do 2020. izraženo u %

Izvor: Obrada autora prema stranicama Europske komisije (2020e; 2020f; 2020o)

U grafikonu 6. prikazana je iskorištenost sredstava iz ESI fondova u svim zemljama članicama Europske unije (EU-28) u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine zaključno sa 30. 09. 2020. godine. Dakle, to nisu finalni podatci za predmetno razdoblje jer će se sredstva isplaćivati po principu n+3, dakle do kraja 2023. godine.

Ako promatramo isplaćena sredstva u odnosu na alocirana sredstva, tada najlošiju iskorištenost ima Španjolska (36,03 %), a od novih zemalja članica to je Slovačka koja je na 41,72 %. Od svih članica EU-a najuspješnija je Estonija kojoj je isplaćeno 77,37 %, a od novih zemalja članica to je Litva s 58,03 % isplaćenih sredstava u odnosu na alocirana sredstva. Uzimajući u obzir sve zemlje članice, prosječan omjer isplaćenih i alociranih sredstava iznosi 53,94 %. Ispod prosjeka nalazi se 15 zemalja, od čega je 9 novih zemalja članica. Dakle, od novih zemalja članica samo Estonija, Latvija, Litva i Mađarska nalaze se iznad prosjeka. To ukazuje na slabiju apsorpciju ESI fondova novih zemalja članica u odnosu na stare članice. Više je razloga koji mogu determinirati tu situaciju, a najistaknutiji faktor u uspješnoj apsorpciji EU fondova zasigurno je institucionalni aparat zemlje članice (Ederveen, de Groot, Nahuis, (2002); Kersan-Škabić i Tijanić (2017)). Jačanje institucija, posebno ljudskih resursa stvara kvalitetan temelj za uspješnu apsorpciju ESI fondova.

3.2. Empirijska analiza utjecaja ESI fondova na razvoj NUTS 2 regija novih zemalja članica

Prije same analize napraviti će se distinkcija između gospodarskog rasta i razvoja. Rast je dinamičan proces koji se mjeri kao promjena BDP-a po stanovniku u odnosu na bazno razdoblje. Gospodarski razvoj obuhvaća povećanje dobra i blagodati u društvu te se očituje kroz nisku stopu nezaposlenosti, jačanje konkurentnosti ekonomije, rast izvoza te bolju zdravstvenu i socijalnu skrb (Ćosić i Fabac, 2001).

Utjecaj EU fondova na rast NUTS 2 regija mjeren u BDP-u po glavi stanovnika novih zemalja članica oslanja se na teorije ekonomskog rasta. Tri se pristupa obično koriste za razumijevanje uloge javnih investicija u poticanju rasta. Tradicionalni pristup temelji se na teoriji neoklasičnog rasta koji se oslanja na pretpostavke opadajućeg povrata kapitala i stalne i egzogene stope tehnološkog napretka. EU fondovi odgovaraju javnim ulaganjima koja se alociraju regijama s ograničenim kapitalom, pa stoga povećavaju stopu njihova rasta te omogućavaju bržu konvergenciju prema svojoj stabilnoj razini, ali samo za kratko vrijeme (Solow, 1956; Swan, 1956). U dugom roku nema promjene stope rasta uslijed opadajućih prinosa na kapital (Mervar, 2003).

Prema neoklasičnom modelu, samo promjene u tehnološkom napretku koje se smatraju egzogenima utječu na stopu rasta. Pretpostavka smanjenja graničnog povrata kapitala nije pomirljiva s pretpostavkama endogene teorije rasta. Na temelju pretpostavki konstantnih prinosa na kapital (na regionalnoj razini), endogenog tehnološkog napretka i lokalnih eksternalija, modeli endogenog rasta pretpostavljaju da nova ulaganja u javni kapital povećavaju granični proizvod privatnog kapitala. Ovo dugoročno potiče akumulaciju i rast kapitala u regiji primatelja sredstava iz fondova (Romer, 1986; Barro, 1990; Aschauer, 1989). Endogene teorije rasta imaju težnju identificirati mehanizme koji mogu objasniti tehnološki napredak u vremenu i k tomu pokazati da je on proizvod procesa unutar gospodarstva. Glavna je pretpostavka novih teorija rasta da unatoč razlici u odnosu na fizički kapital, postoje rastući prinosi na znanje. Glavno obilježje rastućih prinosa na znanja jest nesuparništvo, to jest aspekt općeg (javnog) dobra.

Ni neoklasična ni endogena teorija rasta nisu dovoljno specifične kad se radi o tipu javnog kapitala koji se financira. Stoga, bilo je potrebno okrenuti se trećoj teoriji ekonomskog rasta, teoriji nove ekonomske geografije (Krugman, 1991; Fujita i sur., 1999). Prema Krugmanu (1991), infrastrukturne investicije mogu utjecati na regionalnu konkurentnost. Ako se novac ulaže uglavnom u poboljšanu međuregionalnu infrastrukturu, povećana dostupnost siromašnijih regija više bi mogla pomoći već dobro razvijenim regijama. To bi moglo potaknuti još više poduzetnika da se kreću k regijama sa specijaliziranim tržištem rada, eksternalijama znanja i dodatnim aglomeracijskim prednostima jer poboljšana nacionalna infrastruktura povećava veličinu tržišta tvrtki u aglomeracijama i minimizira konkurenciju na njima. Također, povećava profit tvrtki u drugim regijama jer oni mogu izvoziti robu lakše i jeftinije u ove regije, što zauzvrat povećava konkurenciju u siromašnijim regijama. Ovaj argument vrijedi posebno za ulaganja u infrastrukturu u ekonomski slabije razvijenim i slabije naseljenim regijama.

Istražujući literaturu kao i dostupne baze podataka koje sukladno svim navedenim modelima determiniraju rast i razvoj, u modele su uzete egzogene varijable vezane za isplaćena sredstva iz ESI fondova po stanovniku kao i bruto investicije u fiksni kapital na razini NUTS 2 regija novih zemalja članica Unije.

Osim egzogenih varijabli, modeli sadrže i endogene varijable koje se temelje na ljudskom kapitalu (udio zaposlenih u radnoj snazi i postotak visokoobrazovanih osoba u populaciji) i istraživanju i razvoju (ulaganja u istraživanje i razvoj po stanovniku te udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama).

3.2.1. Osnovne karakteristike panel-podataka

Panel-podatci mogu se definirati kao skup podataka koji sadrži prostornu i vremensku komponentu te su stoga i same procjene parametara u empirijskom modelu preciznije. Pristranost podataka koja je uzrokovana nepostojanjem podataka uvelike se smanjuje primjenjivanjem panel-podataka kao i postojanjem mogućnosti definiranja i provođenja testova kompleksnijih ekonometrijskih modela (Škrabić Perić, 2012).

Neke od prednosti panel-podataka u odnosu na pojedinačnu vremensku seriju ili prostorne podatke koji sadrže više varijabli za nekoliko subjekata, kao što su tvrtke, regije ili pojedinci, ogleda se u kontroliranju individualne heterogenosti. Također, panel-podatci pružaju više informacija, imaju veću varijabilnost, umanjuju problem multikolinearnosti te su procjene parametara efikasnije, drugim riječima točnije (Hsiao, 2014). S druge strane, panel-podatci sadrže i neke nedostatke kao što su kratka vremenska serija u većini slučajeva. Većina panela uključuje samo godišnje podatke koji tako pokrivaju kratko razdoblje za svakog pojedinačnog subjekta što znači da asimptotički argumenti zavise samo od broja subjekata, koji teži u beskonačnosti (Ninić, 2019).

Zbog nemogućnosti pretpostavke nezavisnosti među opažanjima jedne jedinice opažanja kroz razdoblje, za panel-analizu podataka nije uvijek moguće koristiti obične višestruke regresije. Uzimajući u obzir da panel-podatci podrazumijevaju praćenje istog subjekta (tvrtke, regije, pojedinca) kroz određeno vrijeme može se dogoditi da određeni subjekti nemaju opažanje za svaku godinu, što dovodi do nepotpunih podataka, a samim time i smanjenja efikasnosti procjenitelja (Baltagi, 2005).

S obzirom na kriterij raspoloživih podataka, razlikujemo balansirane i nebalansirane panel-podatke. Balansirane podatke obilježava to da svaka jedinica promatranja ima isti broj promatranja u vremenskom nizu, tj. vremenski nizovi iste su duljine.

Kad imamo situaciju da se broj promatranja razlikuje za svaku jedinicu, tada se radi o nebalansiranim panel-podacima. Ako se uzme u obzir ovisnost o zavisnosti varijabli, razlikujemo još statičke i dinamičke modele.

3.2.2. Statički modeli panel-podataka

Statički modeli za analizu panel-podataka mogu se u najširem smislu podijeliti na sljedeće kategorije:

1. Obični najmanji kvadrati (engl. pooled OLS)
2. Model fiksnih efekata (engl. fixed effect)
3. Model slučajnih efekata (engl. random effect).

Model običnih najmanjih kvadrata („pooled OLS“)

Najjednostavniji model panel-podataka jest Model običnih najmanjih kvadrata (engl. Pooled OLS) koji se definira kao (Škrabić Perić, 2012):

$$y_{it} = \alpha + \beta_1 x_{it1} + \beta_2 x_{it2} + \dots + \beta_k x_{itk} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$i = 1, \dots, N, t = 1, \dots, T.$

pri čemu:

N – broj jedinica opservacije

T – broj vremenskih razdoblja

y_{it} – vrijednost zavisne varijable (y) jedinice (i) u trenutku (t),

$x_{k;it}$ – vrijednost nezavisne varijable (x_k) jedinice (i) u trenutku (t),

α – konstanta, jednaka za sve jedinice koje se promatraju, ne mijenja se kroz vrijeme,

β_1, \dots, β_k – nepoznati regresijski parametar k -te nezavisne varijable za i -tu jedinicu promatranja u trenutku t

ε_{it} – označava grešku relacije jedinice (i) promatranja u vremenu (t) s pretpostavkom da su ε_{it} identično i nezavisno distribuirane slučajne varijable po jedinicama promatranja i vremenu sa sredinom 0 i varijancom σ^2 . Pretpostavka je da su svi x_{itk} nezavisni u odnosu na ε_{it} za sve i, t, k .

Najveće ograničenje na parametre modela počiva u tomu da su svi parametri modela konstantni, to jest pretpostavka je da za sve i i t postoji konstantan utjecaj nezavisnih varijabli na zavisnu. S obzirom na to da panel-podatci podrazumijevaju subjekt koji se ponavlja kroz nekoliko vremenskih nizova, sasvim je realno očekivati međusobnu koreliranost grešaka relacije u različitim vremenskim razdobljima. Isto tako, teško da se može očekivati nekoreliranost grešaka relacije s nezavisnim varijablama te konstantnu varijancu između jedinica koje se promatraju. Jednako, konstantna varijanca između jedinica promatranja gotovo je nemoguća. Zbog svega navedenog parametri regresije nekonzistentni su i pristrani te su standardne greške podcijenjene što može dovesti do toga da su neke varijable statistički značajne iako to nisu (Škrabić Perić, 2012).

Model fiksnih efekata

Glavna karakteristika modela fiksnih efekata direktna je uključenost individualnih efekata u model kao fiksnih parametara preko varijabilnih slobodnih članova.

Jednadžba modela fiksnih efekata glasi:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_1 x_{it1} + \beta_2 x_{it2} + \dots + \beta_k x_{itk} + \varepsilon_{it}, i = 1, \dots, N, t = 1, \dots, T \quad (2)$$

Ovim se modelom pretpostavlja da je slučajna greška ε_{it} normalno distribuirana. Osim toga, pretpostavlja se nekoreliranost grešaka $Cov(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{js}) = E(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{js}) = 0$ i nekoreliranost grešaka i nezavisnih varijabli $Cov(x_{k,it}, \varepsilon_{it}) = E(x_{k,it}, \varepsilon_{it}) = 0$.

Ono što razlikuje model fiksnih efekata od združenog modela definiranog u prethodnom dijelu jest postojanje korelacije između nezavisnih varijabli i individualnih efekata $Cov(\alpha_i, x_{k,it}) = E(\alpha_i, x_{k,it}) \neq 0$, zbog čega je OLS procjenitelj nepristran i nekonzistentan (Pavić, 2019).

Kad se u model fiksnih efekata ubaci *dummy* varijabla, tada se model formulira na način:

$$y_{it} = \alpha + \alpha_1 D_{1i} + \dots + \alpha_{N-1} D_{(N-1)i} + \beta_1 x_{it1} + \dots + \beta_k x_{itk} + \varepsilon_{it}, i = 1, \dots, N, t = 1, \dots \quad (3)$$

Gdje su D_j pomoćne varijable koje poprimaju vrijednost 1, ako je $j = i$, i je vrijednost nula za sve ostalo. Na temelju formule dolazi se do zaključka da za procjenu modela s fiksnim efektom treba procijeniti N parametre $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$ uz N *dummy* varijablu. Za razliku od združenog modela koji je karakterističan po samo jednom zajedničkom konstantnom članu za sve jedinice koje se promatraju, model fiksnih efekata sadrži N različitih konstantnih članova, po jedan za svaku jedinicu promatranja. Na temelju navedenog dolazi se do zaključka da je za ovaj model nužnije da se procijeni $N-1$ parametar u odnosu na prvi model (OLS).

Glavni izazov kod procjene ovog modela jest taj što uključuje procjenu velikog broja parametara što posljedično uzrokuje gubitak velikog broja stupnjeva slobode. U slučaju da postoji velik broj jedinica koje se promatraju, to jest ako N teži u beskonačnost, tada i broj koeficijenata uz pomoćne varijable također teži u beskonačnost pa stoga procjene nisu konzistentne. No, i dalje su konzistentne procjene za β_K (Wooldridge, 2012).

S obzirom na nedostatke LSDV modela (*least squares dummy variable*), da bi se moglo procijeniti parametre $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_K$, pomoću modela s fiksnim efektom, nužno je eliminirati pojedinačne efekte α_i pomoću transformacije podataka. To se postiže na način da se stavi u prosjek originalna jednadžba po vremenu.

$$\underline{y}_i = \underline{\alpha} + \alpha_i + \beta_1 \underline{x}_{1i} + \dots + \beta_k \underline{x}_{ki} + \underline{\varepsilon}_i, i = 1, \dots, N \quad (4)$$

Gdje je

$$\bar{y}_i = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T y_{it}, \bar{x}_{ki} = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T x_{k,it}, \bar{\varepsilon}_i = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T \varepsilon_{it}, \bar{\alpha} = \alpha, \bar{\alpha}_i = \alpha_i \quad (5)$$

Od jednadžbe modela s fiksnim efektom (2) oduzme se jednadžba (4) i dobije se sljedeća jednadžba:

$$Y_{it} - \bar{Y}_i = (\alpha - \alpha_i) + (\alpha_i - \alpha_i) + \beta_1(x_{1,it} - \bar{x}_{1i}) + \dots + \beta_k(x_{k,it} - \bar{x}_{ki}) + (\varepsilon_{it} - \bar{\varepsilon}_i) \quad (6)$$

Dobiveni regresijski model predstavlja model odstupanja vrijednosti varijabli od prosjeka vrijednosti svake od jedinica promatranja bez uključivanja fiksnog efekta.

Procjene parametara $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ koje su dobivene OLS metodom (metodom najmanjih kvadrata) temeljem transformiranog modela dobivaju naziv procjene „unutar“ jedinica promatranja (engl. Within estimates).

Procjene koje su dobivene navedenom metodom iste su kao i procjene dobivene OLS metodom s uključenim *dummy* varijablama uz ključnu razliku što model između jedinica koje promatramo ne procjenjuje pojedinačni efekt za svaku jedinicu koju promatramo (Škrabić Perić, 2012).

Model sa slučajnim efektom

Karakteristika ovog modela jest da je to linearni jednostavni model u kojem vrijedi to da je svaka jedinica koju promatramo odabrana na slučajan način kao i to da su razlike među njima slučajne. Vodeći se navedenim osnovnim značajkama, model sa slučajnim efektom može se izraziti:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_1 x_{it1} + \dots + \beta_k x_{kit} + v_{it}, v_{it} = \alpha_i + \varepsilon_{it}, i = 1, \dots, N, t = 1, \dots, T \quad (7)$$

gdje su α_i i ε_{it} normalno distribuirani s očekivanjem $E(\alpha_i) = E(\varepsilon_{it}) = 0$ i homoskedastičnim varijancama $Var(\alpha_i) = \sigma_\alpha^2, Var(\varepsilon_{it}) = \sigma_\varepsilon^2$. Ovaj model pretpostavlja nekoreliranost komponenata greške kao i njihovu nekoreliranost s nezavisnim varijablama. Ovaj model ne dopušta korelaciju individualnih efekata i regresora, to jest $Cov(\alpha_i, x_{k,it}) = 0$.

S obzirom na to da greške sada sadrže vremenski nepromjenjivu komponentu α_i , one sada postaju korelirane te procjenitelj OLS postaje neefikasan.

Upravo zbog navedenog treba se koristiti *Generalizirana metoda najmanjih kvadrata* (engl. Generalized Least Squares Method, GLS). Ona je otporna na korelacije grešaka relacije iste promatrane jedinice u različitim trenucima. GLS transformacijama uklonit će se korelacija među greškama relacije iste promatrane jedinice. Glavna karakteristika GLS procjenitelja njegova je konzistentnost kad $N \rightarrow \infty$, odnosno $T \rightarrow \infty$ ili kad oboje teži u beskonačnost. Isto tako, omogućava uvođenje varijabli neovisnih o vremenu, ima manji gubitak stupnjeva slobode u odnosu na model s fiksnim efektima, kao što ima manju varijancu od OLS procjenitelja (Mamić, 2015).

3.2.3. Testovi za odabir modela

Prilikom empirijske analize potrebno je uzeti u obzir i opravdanost modela koji je korišten u istraživanju. Pritom se koriste odgovarajući dijagnostički testovi koji pomažu u odlučivanju između združenog panel-modela (OLS), modela s fiksnim i modela sa slučajnim efektima. Odabir pogrešnog modela može dovesti do pogrešnih zaključaka, koji se očituju u vrijednostima koeficijenata modela, statističkoj signifikantnosti i/ili predznaku koeficijenta. Kod odabira procjenitelja, potrebno je posebno uzeti u obzir obilježja uzorka, dinamiku zavisne varijable, potencijalni problem endogenosti, rezultate dijagnostičkih testova te svojstva procjenitelja.

F-test

Pomoću F-testa može se ustvrditi postojanost fiksnih (individualnih) efekata, odnosno je li prikladniji model fiksnih efekata ili združeni (OLS) model. Ovim testom, testira se nulta hipoteza o jednakosti konstantnih članova α_i za sve jedinice koje se promatraju.

Ako se odbaci nulta hipoteza, prihvaća se činjenica da je model s fiksnim efektom opravdaniji u procjeni parametara modela koji je definiran. Nasuprot tomu, prihvaćanjem nulte hipoteze dolazi se do zaključka da model s fiksnim efektom nije primjeren u procjeni te se parametri upućuju na korištenje OLS modela najmanjih kvadrata (Greene, 2002, p. 291).

Breusch-Paganov test

Hoće li se koristiti model slučajnih efekata, testira se pomoću testa koji polazi od Lagrangeovog multiplikatora. Jedan od njih modificirani je Breusch-Paganov LM test kojim se može testirati prisustvo individualnih efekata. Nultom hipotezom LM testa pretpostavljamo to da je varijanca slučajnog efekta jedinica koje promatramo nula. Ako se odbaci nulta hipoteza, dolazi se do zaključka da je model sa slučajnim efektom primjereniji za procjenu parametara. Ako nastupi situacija da je nulta hipoteza istinita, zaključuje se da nema heterogenosti među jedinicama koje promatramo, stoga je OLS model prikladniji (Greene, 2002, p. 298 – 301).

Hausmanov test

Prilikom odabira između modela s fiksnim i slučajnim efektima uzima se u obzir nekoliko značajki procjenitelja. Model sa slučajnim efektima prikladan je kad u uzorku imamo varijable koje su nepromjenjive kroz vrijeme (primjer geografske udaljenosti) ili se sporo mijenjaju (primjer institucionalnih varijabli). Također, što su veći uzorci, GLS metoda ima manju varijancu. S druge strane, GLS metoda daje pristrane i nekonzistentne parametre ako su fiksni efekti korelirani s nezavisnim varijablama (Greene, 2002, pp. 301 – 307).

Ako uspoređujemo procijenjene koeficijente modela s fiksnim i modela sa slučajnim efektima, tada koristimo Hausmanov test. Ovaj test vodi se idejom da su oba procjenitelja konzistentna ako nema korelacije između α_i i nezavisnih varijabli x_{itk} . Ukoliko su oba procjenitelja doista konzistentna, utoliko će doći do toga da će u velikim uzorcima procjene konvergirati onoj pravoj vrijednosti parametra, te će procjene parametara modela s fiksnim efektom biti slične procjenama modela sa slučajnim efektom. Nulta hipoteza Hausmanova testa ima pretpostavku ne korelacije slučajne greške i nijedne nezavisne varijable. U slučaju da se prihvati nulta hipoteza, tada imamo situaciju da je procjenitelj slučajnog efekta efikasniji. Nasuprot tomu, odbacivanjem nulte hipoteze, dolazi se do zaključka da procjenitelj slučajnog efekta nije konzistentan, te je sukladno tomu primjenjivije korištenje procjenitelja fiksnog efekta (Baltagi, 2005).

3.2.4. Dinamička panel-analiza

Kao većina ekonomskih varijabli, tako i BDP po stanovniku ima dinamičku komponentu, što upućuje na ovisnost njegove sadašnje vrijednosti o prethodnim vrijednostima te iste varijable. Dinamički panel-model sadrži zavisnu varijablu s pomakom za jedno ili više razdoblja unatrag ovisno o karakteristikama zavisne varijable.

Dinamički model ima sljedeći oblik:

$$Y_{it} = \mu + \delta Y_{i,t-1} + \beta_1 x_{it1} + \beta_2 x_{it2} + \dots + \beta_K x_{itK} + v_i + u_{it}, \quad i = 1, \dots, N, t = 1, \dots, T \quad (8)$$

Gdje N označava broj regija u našem slučaju, T je broj razdoblja, y_{it} je vrijednost zavisne varijable (u našem slučaju to je BDP po stanovniku) regije i u razdoblju t , parametar μ je konstanta, $y_{i,t-1}$ zavisna je varijabla s jednim vremenskim pomakom, δ parametar je procjene, x_{it1}, \dots, x_{itK} nezavisne su varijable i K je broj nezavisnih varijabli u modelu, $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_K$ parametri su egzogenih varijabli. Konačno, v_i je fiksni efekt ili specifična greška za svaku regiju, a u_{it} je greška procjene u modelu. Pretpostavlja se da su sve varijable striktno egzogene i nekorelirane s u_{it} . Uključivanje zavisne varijable s vremenskim pomakom u model, ona postaje korelirana s v_i (Greene, 2002, pp. 307 – 308).

S ciljem postizanja pristranosti i nekonzistentnosti OLS procjenitelja parametara modela, zapažena korelacija ne bi se trebala uzeti u obzir te bi se model trebao procijeniti OLS metodom. Ako se prilikom procjene modela (8) koristi procjenitelj fiksnog efekta s transformacijom „unutar“ jedinica promatranja (engl. Within estimator), izgubit će se i v_i , ali će $(Y_{i,t-1} - \underline{Y}_{i,-1})$ biti korelirana s $(\varepsilon_{it} - \underline{\varepsilon}_i)$, usprkos tomu što su u_{it} međusobno nekorelirane slučajne varijable. Ta korelacija postoji jer je $(Y_{i,t-1} - \underline{Y}_{i,-1})$ koreliran s $\underline{\varepsilon}_i$.

Stoga, najčešći procjenitelj u empirijskim istraživanjima jest korištenje „generalizirane metode momenata“ (engl. generalized method of moments, GMM). Za prevladavanje korelacije između $y_{i,t-1}$ i v_i , Anderson i Hsiao (1981) i Arellano i Bond (1991) predložili su korištenje prvih diferencija kako bi se uklonio slučajni efekt v_i , iz modela. Na taj način jednadžba (8) postaje:

$$Y_{it} - Y_{i,t-1} = \delta(Y_{i,t-1} - Y_{i,t-2}) + \beta_1(x_{it1} - x_{i,t-1,1}) + \beta_2(x_{it2} - x_{i,t-1,2}) + \beta_K(x_{itK} - x_{i,t-1,K}) + (\mu_{it} - \mu_{i,t-1}); i=1,\dots,N, t=1,\dots,T \quad (9)$$

Iako diferenciranjem uklanjamo slučajni efekt v_i , i dalje ostaje izazov korelacije među varijablama $\Delta Y_{i,t-1} = (Y_{i,t-1} - Y_{i,t-2})$ i $\Delta \varepsilon_{i,t-1} = (\varepsilon_{i,t-1} - \varepsilon_{i,t-2})$. Da bi se riješio taj problem, u model se dodaju instrumentalne varijable.

Anderson i Hsiao (1981) predložili su $\Delta Y_{i,t-2} = (Y_{i,t-2} - Y_{i,t-3})$ ili $Y_{i,t-2}$ korištenje kao instrumentalne varijable za $\Delta Y_{i,t-1}$. Na taj način definirane varijable nisu korelirane sa $\Delta \varepsilon_{i,t-1}$.

Dakle, ovaj je procjenitelj nadmašio prethodne procjenitelje u pogledu smanjivanja pristranosti, ali je pokazao slabost kad je zavisna varijabla visoko korelirana i u slučaju kad je omjer varijance fiksnog efekta i preostale varijance slučajne greške $(\frac{\sigma_v^2}{\sigma_u^2})$ povećan.

Arellano i Bover (1995), Blundell i Bond (1998) tako predlažu korištenje systemske GMM metode (engl. System generalized method of moments, GMM) koja je učinkovitija od diferencirane metode (engl. Difference generalized method of moments, GMM).

Uvođenje dodatne jednadžbe koja uključuje varijable u sadašnjem vremenu (engl. Levels equation) u model objašnjava se argumentom da prošle promjene mogu bolje predvidjeti sadašnje vrijednosti, nego što sadašnje vrijednosti mogu predvidjeti buduće kad vremenska serija slijedi slučajni hod (engl. Random walk). Dodatna značajka systemskog GMM-a jest ta što omogućava uključivanje varijabli koje se polako mijenjaju kroz vrijeme ili su vremenski invariantne. Konačno, Roodman (2009) sugerira da systemski GMM djeluje bolje u slučaju nebalansiranih panel-podataka jer diferencirani GMM povećava rupe u podacima. Glavni nedostatak GMM modela moguća je proliferacija instrumenata jer prevelik broj može oslabiti dijagnostiku koja se koristi za testiranje valjanosti instrumenata. Opće pravilo koje je predložio Roodman (2009) jest da broj instrumenata ne smije premašiti broj skupina, u našem slučaju regija.

Da bismo pravilno specificirali model i zadovoljili statistička svojstva, potrebno je zadovoljiti određene dijagnostičke testove. Valjanost instrumenta provjerava se Hansen testom i Arellano-Bond testom za autokorelaciju u prvim diferencijama slučajnih grešaka.

Nulta hipoteza pretpostavlja da su instrumentalne varijable nekorelirane sa slučajnim greškama. Ako odbacimo nultu hipotezu, dolazimo do zaključka koreliranosti nekih instrumenata s rezidualima, odnosno da postoji prisustvo problema endogenosti u modelu.

Drugi test ispituje hipotezu koja upućuje na to da nema serijske korelacije. Testovi za autokorelaciju, poznati kao m1 i m2, ispituju nultu hipotezu o nepostojanju problema autokorelacije tako da test m1 testira mogućnost problema autokorelacije prvog reda među prvim diferencijama reziduala, a test m2 problem autokorelacije drugog reda među prvim diferencijama reziduala. GMM procjenitelj zahtijeva postojanje serijske korelacije prvog reda (m1 test), ali da u rezidualima nema serijske korelacije drugog reda (test m2).

3.2.5. Ekonometrijski model

Usprkos različitim teorijama ekonomskog rasta, empirijska literatura vezana za tematiku ovog istraživanja oslanja se gotovo isključivo na neoklasični model beta-konvergenције koji su definirali Barro i Sala-i-Martin (1991) kako bi ekonometrijski procijenili utjecaj EU fondova na rast dohotka po glavi stanovnika. U literaturi o konvergenciji razine dohotka (npr. BDP po stanovniku) razlikuju se takozvana beta i sigma-konvergencija. Prva predviđa da ako zemlje imaju iste determinante stabilnog stanja (engl. steady state) koje konvergiraju zajedničkom uravnoteženom rastu, tada zemlje s relativno niskim početnim stopama dohotka rastu brže od bogatijih zemalja (Durlauf, Johnson i Temple, 2005, p. 585). Nadalje, beta-konvergencija može se lako procijeniti u linearnom regresijskom kontekstu, npr. modela neoklasicističkog rasta. Pod pretpostavkom da beta-konvergencija vrijedi za $i = 1, \dots, N$ regije, prirodni logaritam prihoda y regije i u vremenu t (npr. mjereno kao BDP po glavi stanovnika) može se približno aproksimirati kao:

$$\ln(y_{it}) - \ln(y_{it-1}) = \alpha + \beta \ln(y_{t-1}) + \mu_{it} \quad (1)$$

Model neoklasičnog rasta pretpostavlja da gospodarstva (zemlje ili regije) sa sličnim ekonomskim uvjetima konvergiraju s obzirom na njihovu razinu prihoda odnosno BDP-a. Apsolutna i bezuvjetna konvergencija odnosi se na obrnut odnos između rasta dohotka i početne razine ako su kontrolne varijable odsutne iz modela, tj. značajno negativan beta-koeficijent u gore opisanom regresijskom okviru.

Uvjetna konvergencija prevladava ako ovaj odnos i dalje postoji nakon dodavanja kontrolnih varijabli. Dakle, neoklasični model rasta predviđa negativni beta-koeficijent. Problem gornjeg modela prikazanog u jednadžbi (1) jest taj što pretpostavlja da se razlike u dohotku između regija događaju samo zbog razlika u dostupnosti fizičkog kapitala. Osnovno rješenje za prevladavanje ove slabo prihvatljive pretpostavke moglo bi biti uključivanje fiksnih efekata u panel-analizu, koje uzima u obzir postojanje regionalnih razlika. Zanemarivanje ovih potencijalnih determinanti očito bi dovelo do pristranosti koeficijenta u regresiji (Islam, 1995).

Koncept sigma-konvergenције jest mjera statističke disperzije dohotka u razdoblju t . Sigma-konvergencija vrijedi ako se disperzija razina dohotka smanji između t i $t + 1$. Koncepti beta i sigma-konvergenције povezani su: beta-konvergencija pruža neophodan, ali ne i odgovarajući uvjet za sigma-konvergenciju.

Kao posljedica toga, sigma-konvergencija može se postići samo beta-konvergencijom, dok ne vrijedi obrnuto. Stoga, čak i ako se opaža beta-konvergencija (siromašnije regije rastu brže od bogatijih), disperzija između razina prihoda u regijama može se povećavati tako da ne bi bilo sigma-konvergenције (mjeri varijaciju u dohodcima).

Gotovo sve ekonometrijske studije koje analiziraju efekte instrumenta kohezijske politike na gospodarski rast zemalja članica temelje se na neoklasičnom modelu rasta tipa Solow (1956) i Swan (1956), odnosno jednadžba (1) nadopunjena je daljnjim teorijskim varijablama. U tom se kontekstu pretpostavlja da plaćanja iz fondova odgovaraju investicijama (Ederveen, de Groot i Nahuis, 2006; Mohl i Hagen, 2009). Jednadžba regresije za regionalne podatke može se specificirati kao prošireni neoklasični model konvergenције sličan Acemoglu (2009) i Breidenbach i sur. (2016):

$$\ln(y_{i,t}) = \alpha_i + \delta \ln(y_{i,t-1}) + \sum_{k=1}^K \varphi_{1,k} \ln(x_{i,t-1,k}) + \delta_t + \mu_{i,t} \quad (2)$$

gdje $i = 1, \dots, 57$ označava regiju, a t označava razdoblje promatranog uzorka u rasponu od 2008. do 2016. godine.

Zavisna varijabla realni je BDP po stanovniku (u PPS) regije i u vremenu t . Skup nezavisnih varijabli određen je s jedne strane obrazloženim teorijskim postavkama, a s druge strane dostupnošću podataka iz Eurostatove baze podataka i podataka o isplaćenim sredstvima iz EU fondova na NUTS 2 razini koji su dostupni na stranicama Europske komisije (2020e).

Varijable na desnoj strani jednadžbe (vektor x) uključuju realni BDP po stanovniku (u PPS) regije i u vremenu $t-1$. Njegova vrijednost u vremenu $t-1$ bilježi uvjetnu konvergenciju. Također, *GFCF* predstavlja bruto investicije u osnovni kapital. Koliko nam je poznato, nema kvalitetnih podataka o obrazovanju poput onih koje su na državnoj razini predložili De La Fuente i Domenech (2006), Barro i Lee (2001). Stoga, kao aproksimacija kvalitete ljudskog kapitala koristi se udio ukupnog stanovništva s terciarnim obrazovanjem. Dodatan razlog za odabir ove varijable postoji i zbog toga što su podatci dostupni u Eurostatovoj statističkoj bazi podataka, što ga čini dosljednim i usporedivim u svim regijama u uzorku. Inovacije su odavno prepoznate kao ključni faktor održivog gospodarskog rasta. Křístková (2012, 2013) nalazi pozitivan utjecaj aktivnosti istraživanja i razvoja na gospodarski rast u Češkoj.

Unatoč ograničenoj dostupnosti podataka na regionalnoj razini, privatni i javni izdatci za istraživanje i razvoj ili broj podataka o patentima ipak su dostupni. Budući da patentna aktivnost u odabranom uzorku nije toliko velika, javni izdatci za istraživanje i razvoj vide se kao najprikladnija opcija. Javni izdatci za istraživanje i razvoj iskazuju se po stanovniku (*RD*).

Uz ljudski kapital i ulaganja u istraživanje i razvoj, u modelu se još kontrolira udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama (*HTzap*), stopa zaposlenosti (*zaposlenost*) i razdoblje financijske krize (*dummy kriza*). Budući da su zemlje tijekom istraženog razdoblja doživjele financijsku i gospodarsku krizu koja je uzrokovala značajan pad gospodarskog rasta, pojavljuje se sumnja u prisutnost strukturnog sloma. Stoga je u model uključena *dummy* varijabla koja poprima vrijednost 1 u kriznim godinama (2008. i 2009.) i nula u ostalim godinama. Glavna varijabla od interesa jesu EU plaćanja iz EU fondova (*EU plaćanja*) koja su izražena po glavi stanovnika. Razlog zašto su se uzela plaćanja, a ne alocirana sredstva sastoji se u tome što alocirana sredstva koja se široko koriste u literaturi ne daju nikakav učinak te se daleko razlikuju od efektivno povučenog (utrošenog, investiranog) novca (Breidenbach i sur., 2016). Konačno, upotrebom regionalnih fiksnih efekata model uklanja učinak onih vremenski nepromjenjivih karakteristika koje mogu dovesti do pristranosti parametara (α_i). Ti efekti kontroliraju sve razlike među regijama koje se s vremenom ne mijenjaju, tako da procijenjeni koeficijenti modela fiksnih učinaka ne mogu biti pristrani zbog izostavljenih vremenski nepromjenjivih karakteristika. Model također uključuje vremenski fiksne efekte (δ_t) kako bi se kontrolirali neočekivani događaji u vremenu koji mogu utjecati na varijablu ishoda (BDP po stanovniku) poput financijske krize.

Potrebno je naglasiti da su sve varijable u modelu, osim *dummy* krize izražene kao prirodni logaritam što olakšava interpretaciju varijabli kad su one izražene u različitim jedinicama, a ujedno se parametri procjene interpretiraju kao elastičnosti odnosno postotne promjene.

3.2.6. Izvori podataka

Skup podataka sadrži podatke za 57 NUTS 2 regija novih zemalja članica isključujući Republiku Hrvatsku koja je posebno obrađena u sljedećem poglavlju. Uzorak podataka godišnje obuhvaća razdoblje od 2008. do 2016. godine, a odnosi se na isplaćena sredstva ESI fondova¹⁹ iz financijske perspektive od 2000. do 2006. i od 2007. do 2013. godine. Podatci za isplaćena sredstva iz ESI fondova uzeti su iz Izvora Europske komisije “Historic EU payments“, a za ostale varijable u dolje prikazanom empirijskom modelu preuzeti su iz Eurostat Regio baze podataka (Europska komisija, 2020e).

Važno je napomenuti da su uzeti u obzir iznosi sredstava koji su stvarno isplaćeni državama članicama tj. NUTS 2 regijama, za razliku od sredstava koja su alocirana na početku svakog programskog razdoblja. Postoji razlika između utrošenog novca i prvobitno programiranih sredstava koja će se dodijeliti državama članicama, što je rezultat ograničenog kapaciteta zemalja za uspješno i transparentno korištenje sredstava. U tablici 25. prikazan je opis varijabli.

¹⁹ ESI se u ovom slučaju odnosi na zbroj isplaćenih sredstava iz ERDF-a, KF-a, ESF-a i EARDF-a.

Tablica 25. Opis varijabli

Varijabla	Opis indikatora
BDPpc	BDP po stanovniku izražen po paritetu kupovne moći.
Zaposlenost	Udio zaposlenih u radnoj snazi.
EU plaćanja po stanovniku	Plaćanja iz ESI fondova po stanovniku.
GFCF	Bruto investicije u osnovni kapital.
RD	Ulaganja u istraživanje i razvoj po stanovniku.
VSS	Postotak visokoobrazovanih osoba u populaciji.
HTzap	Udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama.
Dummy kriza	Dummy varijabla koja poprima vrijednost 1 u 2008. i 2009. godini.

Izvor: obrada autora

3.2.7. Rezultati istraživanja

Analiza je započeta uobičajenom deskriptivnom statistikom. Stoga, u tablici 26. prikazane su minimalne, maksimalne, srednje vrijednosti i pripadajuće standardne devijacije varijabli uključenih u model.

Tablica 26. Deskriptivna statistika

Varijabla	Broj opažanja	Srednja vrijednost	Standardna devijacija	Minimum	Maksimum
BDPpc	472	17.437.92	8.273.10	6.700.00	55.300.00
GFCF	504	3.970.000.000.00	2.720.000.000.00	408.000.000.00	23.100.000.000.00
Zaposlenost	504	0.42	0.07	-	0.56
HTzap	499	0.03	0.02	-	0.10
EU fondovi plaćanja	504	236.59	138.02	-	737.04
VSS	495	21.59	7.55	7.00	43.00
RD	494	102.60	140.66	3.00	961.00

Izvor: obrada autora

Podatci pokazuju da je prosječna vrijednost BDP-a po stanovniku u novim zemljama članicama iznosila 17,337,92 eura, dok je maksimalna vrijednost 55,300 eura ostvarena u NUTS 2 regiji Bratislavski kraj. S druge strane, najmanju kupovnu moć imaju regije u Bugarskoj. Tako, regija Severozapaden ima BDP po stanovniku koji iznosi 6,700 eura.

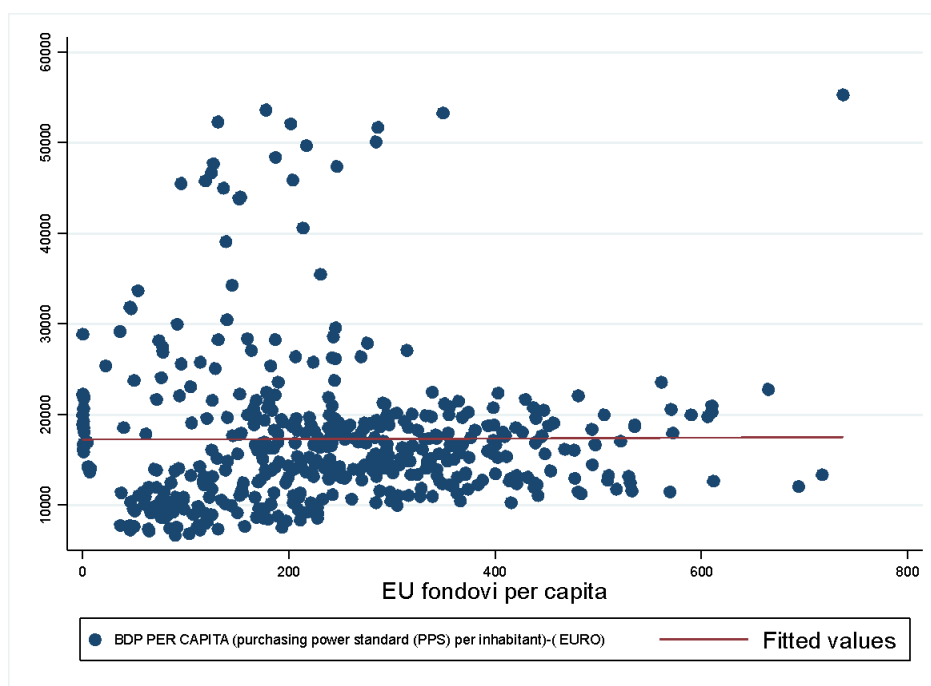
Nadalje, prosječna bruto ulaganja u kapital iznose 3,97 milijardi eura, no i tu postoje velike varijacije jer minimalna ulaganja iznose 408 milijuna, dok maksimalna iznose 23,1 milijardu eura. Udio visokoobrazovanih u prosjeku iznosi nešto više od 21 %. Od tog broja, može se zaključiti da relativno mali broj radi u visokotehnološkim industrijama jer od ukupnog broja zaposlenih, u prosjeku samo 3 % radi u navedenim industrijama. Nadalje, ulaganja u istraživanje i razvoj iznose u prosjeku 102,6 eura s prosječnim odstupanjem od 140,7 eura. Maksimalan je iznos ulaganja 961 euro po glavi stanovnika, a minimalan samo 3 eura po glavi stanovnika.

Promatrajući varijablu od interesa, može se vidjeti da prosječna plaćanja iz ESI fondova iznose 237 eura po glavi stanovnika u NUTS 2 regijama. Naravno, i tu postoje velika odstupanja kao što se može primijetiti uvidom u standardnu devijaciju koja iznosi 138,02 eura.

Najveći iznos plaćanja iz ESI fondova iznosi 737 eura i to u Del-Alfold regiji u Mađarskoj. Također, i drugi i treći najveći iznosi alocirani su u mađarske regije Eszak-Alfold i Nyungat-Dunantul. S druge strane, najmanji iznos plaćanja iz ESI fondova odlazi u Cipar koji je uz Estoniju, Latviju i Litvu zemlja koja ima samo jednu NUTS 2 regiju.

Često korišteni, vizualni način provjere odnosa između dviju varijabli jest dijagram rasipanja. On se najčešće koristi kao polazna točka prilikom identificiranja korelacije između dviju varijabli. Na grafikonu 7. prikazan je dijagram rasipanja za BDP po stanovniku i ESI plaćanja u novim zemljama članicama.

Grafikon 7. Odnos BDP-a *per capita* i isplaćenih sredstava iz ESI fondova u novim zemljama članicama (EU-12)

Izvor: obrada autora prema podacima Europske komisije (2020e) i Eurostata

Iako linearna korelacija između BDP-a po stanovniku i EU plaćanja nije jasno uočljiva, pomoću regresijskog pravca (engl. fitted values) utvrdili smo veoma blagu pozitivnu korelaciju među navedenim varijablama.

3.2.8. Utjecaj ESI fondova na gospodarski razvoj novih zemalja članica Europske unije – statička analiza

Zbog mogućnosti pojave problema multikolinearnosti, procijenjeno je šest modela s ciljem izbjegavanja istodobnog uvrštavanja varijabli koje su u međusobnoj korelaciji. Ako postoji problem multikolinearnosti, može doći do pogrešne procjene varijance, a zbog čega su standardne greške parametara previsoke, dok je empirijska *t*-statistika premala što umanjuje statističku značajnost parametra u regresiji.

Na osnovi korelacijske matrice za sve nezavisne varijable (tablica 27.) utvrđeno je da parcijalni koeficijenti korelacije za varijable ulaganja u istraživanje i razvoj (RD) i udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama (HTzap), imaju vrijednosti koje mogu ukazivati na problem multikolinearnosti. Kako bi se testirala stabilnost modela u odnosu na eventualni problem multikolinearnosti, u varijacijama modela naizmjenično su izostavljene te dvije varijable.

Također, kao dodatnu provjeru, naizmjenično je isključen udio populacije koji je visoko obrazovan (VSS) i udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama (HTzap) s obzirom na to da te dvije varijable služe kao (engl. proxy) procjena za kvalitetu ljudskog kapitala. Na kraju su sve tri varijable uključene zajedno u model.

Tablica 27. Korelacijska matrica

	lnbdppc	lnVSS	lnRD	lnzapo~t	lnHTzap	lneufo	lngfcf
lnbdppc	1						
lnVSS	0.5490	1					
lnRD	0.8379	0.5149	1				
lnzaposlent	0.5282	0.2107	0.4162	1			
lnHTzap	0.7216	0.3958	0.7191	0.3394	1		
lneufondov	0.0423	-0.0558	0.2003	0.0006	0.1456	1	
lnGFCF	0.7282	0.3134	0.6789	0.4041	0.4231	0.0123	1

Izvor: obrada autora

U nastavku su prikazani rezultati za osnovni model, kao i za model proširen s dodatnim kontrolnim varijablama. Procedura ocjene modela slična je kao i kod Mohl i Hagen (2010). Dijagnostički testovi (F-test, LM test i Hausman test) provedeni su za svaku specifikaciju modela s ciljem određivanja najprikladnijeg statičkog panel-modela (združeni, model s fiksnim efektom ili model sa slučajnim efektom) za procjenu. U prvom koraku, osnovni model (kolona 1, Tablica 28.) ocijenjen je korištenjem združenog OLS modela.

Zatim, model s fiksnim efektima preferiran je u odnosu na združeni i model sa slučajnim efektima na osnovi rezultata F-testa (292.83; p-vrijednost: 0.000) i Hausmanova testa (58.76; p-vrijednost: 0.000).

Specifikacija fiksnih efekata u skladu je sa Islam (2003) i Abreu i sur. (2005) koji naglašavaju da specifikacija slučajnih učinaka nije prihvatljiva pod neoklasičnim okvirom rasta jer podrazumijeva da su pojedinačni efekti u korelaciji s nekim regresorima (za koje se očekuje da će biti egzogeni). Drugim riječima, slučajni efekti na taj bi način stvorili pristrane procjene parametara zbog endogenosti.

Za otkrivanje moguće heteroskedastičnosti proveden je Wald test koji sugerira na postojanje iste s obzirom na to da je test statistički značajan (p-vrijednost jednaka nuli). Osim heteroskedastičnosti, testirana je i autokorelacija. Wooldridgeov test autokorelacije prvog reda (Wooldridge, 2002) ukazuje na prisustvo autokorelacije u ocijenjenom modelu.

S obzirom na navedene probleme, upotrijebljene su Driscoll i Kraay standardne greške, uzimajući u obzir moguće postojanje korelacije reziduala ne samo unutar već i između regija (Hoechle, 2007). Na taj su način standardne greške robusne (rezultati se ne mijenjaju kad se isključuju varijable iz modela) za opće oblike vremenske i prostorne korelacije te heteroskedastičnost.

Tablica 28. Dijagnostika statičkog modela

Model	1		2		3	
	Hi-kvadrat	p-vrijednost	Hi-kvadrat	p-vrijednost	Hi-kvadrat	p-vrijednost
Heteroskedastičnost	4861.97	0.0000	7149.34	0.000	7979.42	0.000
Autokorelacija	51,886	0.0329	52,473	0.0292	50,885	0.0403
F-test (Pooled OLS vs Fixed)	292.83	0.000	184.98	0.000	167.25	0.000
LM-test (Random vs Pooled OLS)	1387.80	0.000	1213.51	0.000	1195.08	0.000
Hausman (Fixed vs Random)	58.76	0.000	27.35	0.000	67.15	0.000

Model	4		5		6	
	Hi-kvadrat	p-vrijednost	Hi-kvadrat	p-vrijednost	Hi-kvadrat	p-vrijednost
Heteroskedastičnost	15109.51	0.000	10826.46	0.000	14997.21	0.000
Autokorelacija	47,718	0.0742	48,852	0.0600	47,228	0.0812
F-test (Pooled OLS vs Fixed)	132.85	0.000	145.13	0.000	146.88	0.000
LM-test (Random vs Pooled OLS)	1125.44	0.000	1135.58	0.000	1111.72	0.000
Hausman (Fixed vs Random)	45.95	0.000	22.73	0.0004	304.07	0.000

Izvor: obrada autora

Ocijenjeni rezultati za različite specifikacije modela prikazani su u tablici 29. u nastavku. Za ocjenu parametara korišten je model s regionalnim i vremenskim fiksnim efektima.

Tablica 29. Utjecaj ESI fondova na regionalni razvoj – rezultati statičkog modela

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
VARIJABLE	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc
lnfcf	0.0695** (0.0294)	0.0668** (0.0296)	0.0688** (0.0293)	0.0676** (0.0306)	0.0657** (0.0307)	0.0683** (0.0318)
lnfondovipc	0.00636** (0.00301)	0.00613** (0.00299)	0.00567* (0.00311)	0.00466 (0.00313)	0.00512* (0.00302)	0.00478 (0.00309)
lnzaposlenost	0.215** (0.0833)	0.185** (0.0886)	0.181** (0.0901)	0.211** (0.0970)	0.215** (0.0955)	0.225** (0.0925)
lnRD		-0.00694 (0.0131)	-0.00577 (0.0135)	-0.000337 (0.0114)	-0.00161 (0.0110)	
lnVSS			-0.0671 (0.0597)	-0.0688 (0.0577)		-0.0691 (0.0567)
lnHTzap				0.00893 (0.0155)	0.00984 (0.0166)	0.00916 (0.0155)
dummy_crisis	-0.215*** (0.0124)	-0.221*** (0.0156)	-0.242*** (0.0212)	-0.235*** (0.0204)	-0.214*** (0.0149)	-0.235*** (0.0191)
GODINA = 2009.	-0.0429*** (0.00929)	-0.0423*** (0.0100)	-0.0388*** (0.00962)	-0.0373*** (0.0101)	-0.0408*** (0.0105)	-0.0367*** (0.00987)
GODINA = 2010.	-0.218*** (0.0157)	-0.223*** (0.0190)	-0.238*** (0.0236)	-0.229*** (0.0239)	-0.214*** (0.0194)	-0.227*** (0.0218)
GODINA = 2011.	-0.173*** (0.0148)	-0.177*** (0.0169)	-0.189*** (0.0196)	-0.182*** (0.0197)	-0.170*** (0.0169)	-0.180*** (0.0182)
GODINA = 2012.	-0.132*** (0.0127)	-0.133*** (0.0134)	-0.141*** (0.0152)	-0.134*** (0.0161)	-0.126*** (0.0143)	-0.134*** (0.0155)
GODINA = 2013.	-0.120*** (0.0131)	-0.121*** (0.0135)	-0.126*** (0.0140)	-0.121*** (0.0151)	-0.116*** (0.0147)	-0.121*** (0.0147)
GODINA = 2014.	-0.0810*** (0.0121)	-0.0802*** (0.0121)	-0.0834*** (0.0118)	-0.0792*** (0.0124)	-0.0759*** (0.0128)	-0.0797*** (0.0123)
GODINA = 2015.	-0.0284*** (0.0101)	-0.0256** (0.0100)	-0.0267*** (0.00972)	-0.0226** (0.0101)	-0.0215** (0.0104)	-0.0234** (0.0101)
GODINA = 2016., izostavljena	-	-	-	-	-	-
Konstanta	8.440*** (0.613)	8.498*** (0.626)	8.657*** (0.688)	8.730*** (0.715)	8.565*** (0.655)	8.730*** (0.731)
Broj opažanja	464	454	454	442	442	448
R-kvadrat	0.857	0.864	0.865	0.867	0.865	0.865
Broj grupa	57	57	57	57	57	57
Vremenski efekt	da	da	da	da	da	da

Napomena: Robusne standardne greške u zagradama; Statistička značajnost: $P < 0.01$ ***; $P < 0.05$ **; $P < 0.10$ * Izvor: obrada autora u programu Stata 15

Iako je model 1 predstavljao preferirani izbor u ovoj empirijskoj analizi, u modelima 3, 4, 5 i 6 prikazani su rezultati koji su uključivali korištenje alternativnih mjera za ljudski kapital (postotak visokoobrazovanih osoba u populaciji - $\ln VSS$ i udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama - $\ln HTzap$).

Ocijenjeni koeficijenti uz sve varijable u nekim se specifikacijama razlikuju po nivou statističke značajnosti, ali su konzistentni u smislu smjera ocijenjenog efekta jer zadržavaju isti predznak u svim specifikacijama, čak i kad su statistički neznačajne.

U svim specifikacijama, varijable bruto investicije u osnovni kapital i zaposlenost imaju veoma sličan ekonomski i statistički značaj. Naime, ocijenjeni koeficijenti uz ove varijable pozitivni su i statistički značajni. Ako se bruto investicije u osnovni kapital povećaju za 1 %, očekuje se porast BDP-a po stanovniku za nešto više od 0.067 % (točne vrijednosti koeficijenata po modelima prikazane su u tablici 29.). Povećanje zaposlenosti za 1 % rezultirat će povećanjem BDP-a po stanovniku za oko 0.2 % (koeficijenti variraju od 0.18 do 0.23 u različitim modelima u tablici 29.). Također, *dummy* varijabla za razdoblje ekonomske krize, kada je uključena u model, očekivano, ima negativan predznak i veoma je statistički značajna na nivou 1 %.

U prosjeku, očekivano smanjenje BDP-a po stanovniku tijekom razdoblja kriza bilo je nešto veće od 20 % u zavisnosti od modela (koeficijenti u tablici 29.) u odnosu na ostala razdoblja u modelu. Koeficijenti uz varijablu od interesa ovog istraživanja, ESI fondove, kada su statistički značajni, imaju očekivan, pozitivan koeficijent u svim regresijama, implicirajući da će veći distribuirani iznos iz ESI fondova po glavi stanovnika rezultirati povećanjem BDP-a po stanovniku. Točnije, ocijenjeni rezultati pokazuju da je očekivano da povećanje ESI fondova po glavi stanovnika za 1 % rezultira povećanjem BDP-a *per capita* za od 0.0051 do 0.0064 %, *ceteris paribus*. Ostale kontrolne varijable nisu statistički značajne niti u jednoj specifikaciji. Točnije, ulaganja u istraživanje i razvoj, udio visokoobrazovanih u populaciji i udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama ne daju doprinos povećanju BDP-a po stanovniku u promatranom razdoblju što je u skladu sa Sterlacchini (2008); Hanushek (2016) i Holmes (2013).²⁰

²⁰ Također, detaljnije se analizirao utjecaj vremenskih pomaka. Može se tvrditi da projekti strukturnih fondova, poput infrastrukturnih ulaganja, postaju efektivni tek nakon nekog vremena. Međutim, kad smo uključili vremenske pomake, varijable u modelu postale su statistički neznačajne.

3.2.9. Utjecaj isplaćenih ESI fondova na gospodarski razvoj novih zemalja članica EU-a – dinamički model

Procjenu odnosa između ESI plaćanja i BDP-a po stanovniku u regijama komplicira potencijalna endogenost. Potonji problem ima više izvora. Prvo, kriteriji za raspodjelu obveza prema ESI fondovima vjerojatno će biti u korelaciji sa zavisnom varijablom što dovodi do problema obrnute kauzalnosti. Prije svega, raspodjela ESI fondova temelji se na omjeru regionalnog BDP-a po stanovniku (u PPS) i BDP-a u cijelom EU-u. Ako je taj omjer ispod 75 posto, regija je takozvana regija Cilj 1., odnosno Konvergencije što podrazumijeva da je podobna za najveće transfere iz ESI fondova u odnosu na BDP. Štoviše, učinkovita plaćanja Europske komisije regijama ovise o sposobnosti regija ili država da pokrenu i zajednički upravljaju tim projektima, odnosno njihovom apsorpcijskom kapacitetu. Drugo, mogu postojati nemjerljive varijable (nezamijećena heterogenost) ili (zbog nedostatka dostupnosti podataka) izostavljene varijable, koje imaju utjecaj na regionalne stope rasta, ali koje nisu uključene u jednadžbu i stoga su dio greške modela. Ako su ove izostavljene varijable u korelaciji s jednom nezavisnom varijablom u modelu, ta je eksplanatorna varijabla endogena. Primjer takvih varijabli jesu prelijevanja (engl. spillovers) jer efekt kohezijske politike u jednoj regiji ima i utjecaj na druge regije u okolini. Taj problem još je više naglašen u našem slučaju jer su regije klasificirane po administrativnom, a ne ekonomskom kriteriju.

Treći problem vezan je za samu specifikaciju modela. Imajući na umu teorijske postavke modela, očito je da ekonometrijski pristup zahtijeva uvođenje dinamike u model. Uključujući BDP po stanovniku pomaknuto za jedno razdoblje unazad na desnu stranu jednadžbe X, dovodi do korelacije između te varijable i greške modela.

To rezultira podcijenjenom vrijednošću samog parametra (BDP po stanovniku_{t-1}) što se još naziva i Nickellova pristranost (engl. Nickell bias).

Da bi se riješio prvi i drugi problem, IV procjenitelj u kombinaciji s fiksnim efektima ili prvim razlikama čini se kao pravi izbor. Međutim, koliko znamo, u literaturi nije predložen nikakav uvjerljiv vanjski instrument. Dakle, identifikacija se mora temeljiti na internim instrumentima pomoću GMM procjenjivača (Arellano i Bond, 1991; Roodman, 2009).

Osim toga, GMM procjenitelji također su prikladni za rješavanje trećeg problema, instrumentiranjem početne razine dohotka (BDP po stanovniku) kao i drugih endogenih varijabli s njihovim prethodnim vrijednostima.

Kako bismo provjerili validnost instrumenata i validnost samog GMM estimatora, proveli smo Arellano-Bond testove autokorelacije prvog i drugog reda (m_1 i m_2), kao i Sargan-Hansen testove prekomjerno identificiranih ograničenja. Naime, kako bi instrumenti bili validni, ne smiju biti engodgeni, a u situaciji autokorelacije vremenski varirajućih grešaka reda jedan i više dolazi do ugrožavanja ove pretpostavke. Testovi autokorelacije razlika, m_1 i m_2 , testiraju nultu hipotezu koja respektivno glasi da ne postoji autokorelacija prvog i drugog reda u greškama iz modela s diferenciranim jednadžbama. S obzirom na to da su prve razlike $\Delta\varepsilon_{it}$ matematički povezane s razlikama $\Delta\varepsilon_{(it-1)}$, jer sadrže isti član $\varepsilon_{(it-1)}$, negativna korelacija prvog reda među razlikama je očekivana (Roodman, 2009). Zbog navedenog, Arellano-Bond testom dodatno se provjerava autokorelacija razlika drugog reda kako bi se utvrdila eventualna korelacija između ε_{it-1} i ε_{it-2} te se očekuje odsustvo autokorelacije drugog reda (testirano s m_2).

Testovi su potvrdili očekivanja, potvrđujući postojanje autokorelacije prvog reda i odsustvo autokorelacije drugog reda u svakoj specifikaciji, što ukazuje da su instrumenti validni.

Jedna od osnovnih pretpostavki za valjanost ocjene jest da instrumenti trebaju biti egzogeni kako bi bio ispunjen uvjet ortogonalnosti. Zato smo u narednom koraku koristili Sargan-Hansen testove prekomjerno identificiranih ograničenja, koji služi za testiranje egzogenosti instrumenata, tj. utvrđuje je li specifikacija modela točna.

Dobivene p-vrijednosti (tablica 30.) za promatrane modele jasno sugeriraju nepostojanje dokaza za odbacivanje nulte hipoteze o egzogenosti (validnosti) instrumenata. To upućuje da su svi uzeti u obzir instrumenti egzogeni te time i pogodni za tretiranje problema endogenosti. Rezultati dinamičkih modela prikazani su u tablici 30.

Tablica 30. Utjecaj ESI fondova na regionalni razvoj – rezultati dinamičkog modela

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
VARIJABLE	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc
lnbdppc = L.	0.896*** (0.0190)	0.804*** (0.0489)	0.776*** (0.0575)	0.742*** (0.0642)	0.750*** (0.0497)	0.740*** (0.0544)
Ingfcf	0.0375*** (0.00794)	0.0424*** (0.0147)	0.0471*** (0.0181)	0.0579*** (0.0202)	0.0546*** (0.0169)	0.0688*** (0.0203)
lnfondovipc	0.00860*** (0.00239)	0.00629* (0.00351)	0.00747*** (0.00254)	0.00358 (0.00264)	0.00272 (0.00330)	0.00570* (0.00312)
lnzaposlenost	0.0637** (0.0298)	0.104*** (0.0353)	0.103** (0.0415)	0.0965 (0.0632)	0.109* (0.0608)	0.0868 (0.0747)
lnRD		0.0275*** (0.00918)	0.0252** (0.0116)	0.0139* (0.00755)	0.0199*** (0.00616)	
lnVSS			0.0439** (0.0208)	0.0396* (0.0215)		0.0497** (0.0205)
lnHTzap				0.0480*** (0.0148)	0.0486*** (0.0133)	0.0589*** (0.0150)
dummy_crisis	0.130 (0.134)	0.855** (0.356)	0.895** (0.405)	-0.104*** (0.0133)	-0.105*** (0.0117)	-0.117*** (0.0161)
GODINA = 2009.	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)
GODINA = 2010.	0.227* (0.135)	0.943*** (0.355)	0.981** (0.403)	-0.0193** (0.00967)	-0.0189** (0.00874)	-0.0323* (0.0193)
GODINA = 2011.	0.238* (0.135)	0.955*** (0.354)	0.992** (0.401)	-0.00402 (0.00842)	-0.00429 (0.00802)	-0.0145 (0.0181)
GODINA = 2012.	0.235* (0.134)	0.951*** (0.356)	0.988** (0.402)	0 (0)	0 (0)	-0.0102 (0.0150)
GODINA = 2013.	0.210 (0.135)	0.930*** (0.357)	0.967** (0.403)	-0.0213*** (0.00647)	-0.0215*** (0.00626)	-0.0321** (0.0147)
GODINA = 2014.	0.243* (0.135)	0.960*** (0.358)	0.996** (0.404)	0.0102 (0.00721)	0.0118 (0.00734)	0.00125 (0.0142)
GODINA = 2015.	0.259* (0.134)	0.974*** (0.356)	1.012** (0.403)	0.0267*** (0.00767)	0.0270*** (0.00738)	0.0207 (0.0141)
GODINA = 2016.	0.237* (0.136)	0.957*** (0.359)	0.999** (0.404)	0.00261 (0.0135)	0.00199 (0.0131)	0 (0)
Konstanta	0 (0)	0 (0)	0 (0)	1.328*** (0.410)	1.430*** (0.331)	1.164*** (0.339)
Broj opažanja	409	401	401	390	390	396
Broj grupa	57	57	57	57	57	57
Vremenski efekt	da	da	da	da	da	da
Efekt regije	da	da	da	da	da	da
Broj grupa	56	55	52	53	56	49
AR(1) p-value	0.000274	0.000444	0.000526	0.000329	0.000278	0.000236
AR(2) p-value	0.996	0.469	0.456	0.457	0.461	0.578
Hansen Test p-value	0.124	0.137	0.0699	0.108	0.127	0.105

Napomena: robusne standardne greške u zagradama.; Statistička značajnost: $P < 0.01$ ***;

$P < 0.05$ **.; $P < 0.10$ * Izvor: obrada autora u programu Stata 15

Nezavisno od kojeg modela polazimo, nalazimo da je BDP po stanovniku iz prethodne godine pozitivan i statistički značajan te manji od 1 što odgovara predviđanjima teorije neoklasičnog rasta. U empirijskim istraživanjima za duža razdoblja (npr. procjene presjeka za 20 – 100 godina kao što su Barro i Sala-I-Martin (1991) ili za nekoliko petogodišnjih prosjeka, kao što je prikazano u Ederveen, de Groot i Nahuis (2006)), BDP po stanovniku pomaknut za jedno razdoblje unazad daje dokaz za uvjetnu beta-konvergenciju, tj. nakon kontroliranja drugih varijabli, ova varijabla ukazuje na to je li se siromašnija regija približila bogatijima. S obzirom na samu vrijednost BDP-a po stanovniku koja varira između 0.740 i 0.896, rezultati upućuju na relativno slabu konvergenciju između regija.

Što se tiče drugih kontrolnih varijabli, utjecaj ulaganja u istraživanje i razvoj ima značajan i pozitivan utjecaj na BDP po stanovniku. Naime, ako se ta ulaganja povećaju za 1 %, rast BDP-a po stanovniku povećat će se za 0.027 % u modelu 2. Također, visoka participacija zaposlenih u radnoj snazi dovodi do povećanja BDP-a po stanovniku između 0.064 % u osnovnom modelu (kolona 1) i 0.109 % (kolona 5) uslijed povećanja participacije za 1 %. Za razliku od statičkog modela, udio visokoobrazovanih u stanovništvu ima pozitivan i statistički značajan utjecaj na razinu BDP-a po stanovniku, što je u korelaciji s tim da efekti ulaganja u istraživanje i razvoj dolaze do izražaja nakon određenog razdoblja, a dinamički model zbog vremenskih pomaka na kojima se temelji, to uzima u obzir. U prosjeku, promatrajući sve modele, povećanje udjela visokoobrazovanih za 1 %, BDP po stanovniku povećava se za 0.04 %. Utjecaj zaposlenih u visokim tehnologijama ima značajan i pozitivan utjecaj na BDP po stanovniku.

Naime, ako se participacija zaposlenih u visokim tehnologijama poveća za 1 %, BDP po stanovniku povećat će se za 0,051 % u prosjeku.

Usredotočujući se na našu varijablu od interesa, možemo vidjeti da isplate iz ESI fondova imaju pozitivan i statistički značajan utjecaj na razinu dohotka. Naime, povećanjem plaćanja iz ESI fondova za 1 %, BDP po stanovniku u novim zemljama članicama povećava se za 0.008 % u osnovnom modelu (stupac 1), koji je ujedno i najveći utjecaj u usporedbi s drugim modelima. Iako pozitivan, ovo je jako maleni utjecaj te slijedom toga nove države članice ne bi se trebale oslanjati na ESI fondove kao jedini izvor gospodarskog napretka. Kao jedan od uzroka ovako malog utjecaja može se uzeti to da su se novim zemljama članicama, zbog pravila n+3, sporijom dinamikom isplaćivala ugovorena sredstva.

Rezultati istraživanja statičkog i dinamičkog modela pokazali su da ESI fondovi imaju pozitivan utjecaj na ekonomski razvoj mjereno kao BDP *per capita* NUTS 2 regija novih zemalja članica. Slijedom toga, prihvaća se ***Hipoteza 1 (H1): ESI fondovi pozitivno su utjecali na BDP po stanovniku NUTS 2 regija zemalja članica koje su pristupile Europskoj uniji u 2004. godini i kasnije.***

4. UTJECAJ EUROPSKIH STRUKTURNIH I INVESTICIJSKIH FONDOVA NA REGIONALNI RAZVOJ REPUBLIKE HRVATSKE

Ovo poglavlje čine tri povezana dijela. Prvi dio prikazuje sliku osnovnih obilježja Republike Hrvatske. Također, u istom se kompariraju pokazatelji razvoja NUTS 3 regija u Hrvatskoj. Drugi dio poglavlja bavi se opisivanjem uspostave suradnje između Republike Hrvatske i Europske unije, s posebnim naglaskom na proceduru ulaska u EU te samog članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji. Svaka zemlja, pa tako i Hrvatska, svoje ekonomske učinke ulaska u EU kvantificira na temelju uplaćenih sredstava u proračun EU-a i primljenih sredstava iz EU proračuna. Hrvatska je 2001. godine, nakon što je postala potencijalna kandidatkinja, počela koristiti program CARDS u okviru kojeg je na raspolaganju imala 260 milijuna eura. Stjecanjem statusa kandidatkinje 2004. godine Hrvatska je dobila mogućnost dobivanja sredstava iz PHARE (Pomoć Poljskoj i Mađarskoj za restrukturiranje), ISPA (Instrument prepristupne pomoći za strukturne politike) i SAPARD (Posebni pristupni program za poljoprivredu i ruralni razvoj) programa u iznosu od 245 milijuna eura. Od 2007. do 2013. godine Hrvatska je imala mogućnost korištenja sredstava iz Prepristupnog instrumenta IPA (*Instrument for Pre-Accession Assistance*) u iznosu od 997,65 milijuna eura. Pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji, 1. srpnja 2013. godine, dobivena je mogućnost korištenja EU fondova. Treći dio poglavlja sadrži empirijsku analizu koja za cilj ima utvrditi utjecaj ugovorenih sredstava iz instrumenata kohezijske politike na gospodarstvo NUTS 3 regija (20 županija i Grad Zagreb) u Republici Hrvatskoj. Sukladno provedenoj analizi prihvatit će se ili odbaciti Hipoteza 2 (H2): Povlačenje ESI fondova pozitivno je utjecalo na razvoj NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj.

4.1. Osnovna obilježja Republike Hrvatske i usporedba pokazatelja razvoja na NUTS 3 razini

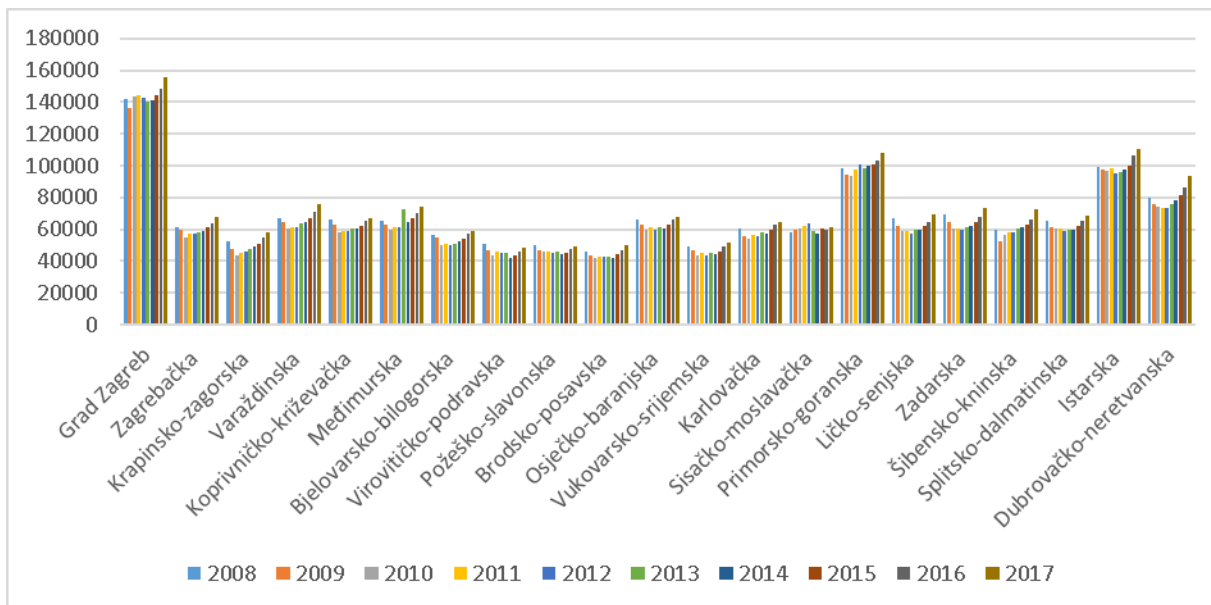
Republika Hrvatska zemlja je geografski smještena na razmeđu Jugoistočne i Srednje Europe. Prema podacima iz popisa stanovništva iz 2011. godine Hrvatska ima 4.284.889 stanovnika. Površina Republike Hrvatske iznosi 56 594 km² te je Hrvatska 19. zemlja po veličini u Europskoj uniji. Glavni je grad Zagreb koji je ujedno gospodarsko, kulturno i političko središte zemlje.

Osnovna upravno-teritorijalna jedinica u Hrvatskoj jest županija. Hrvatska broji 20 županija i Grad Zagreb. Hijerarhijski niže upravne jedinice jesu gradovi i općine. Hrvatska ima 129 gradova i 428 općina. Županije su ujedno ekvivalent NUTS 3 regijama koje su predmet daljnje empirijske analize.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, Bruto domaći proizvod u 2017. godini iznosio je 49,18 milijardi eura što, prema podacima s Eurostata, svrstava Hrvatsku na 22. mjesto od tadašnjih EU-28. Što se tiče BDP-a po stanovniku u 2017. godini Hrvatska je na samom začelju EU-28 na 26. mjestu, ispred Rumunjske i Bugarske s razinom BDP-a po stanovniku od 11 600 eura (Eurostat, 2020i). U vanjskotrgovinskim odnosima uvoz dominira nad izvozom, što je detaljnije prikazano na razini NUTS 3 regija u nastavku. Glavni su vanjsko-trgovinski partneri iz kojih Hrvatska uvozi zemlje Europske unije (Italija, Njemačka, Austrija), Rusija, Kina, Bosna i Hercegovina i Azerbajdžan. Izvozi prema susjednim zemljama BiH i Srbiji, Rusiji, Austriji, Italiji, Njemačkoj i Sloveniji (Središnji državni portal, 2020). Gospodarstvo Hrvatske počiva na uslužnim djelatnostima, gdje dominira turizam. Bruto dodana vrijednost turizma u 2016. godini iznosila je 31,7 milijuna kuna i činila je 10,9 posto izravne ukupne bruto dodane vrijednosti u Hrvatskoj. Navedeni podatci stavljaju Hrvatsku na sam vrh zemalja članica Europske unije kad je u pitanju udio turizma u gospodarstvu, ispred Portugala s udjelom od 6,7 posto, Španjolske sa 6,6 posto te Italije s udjelom od 6 posto (Rašić, 2019).

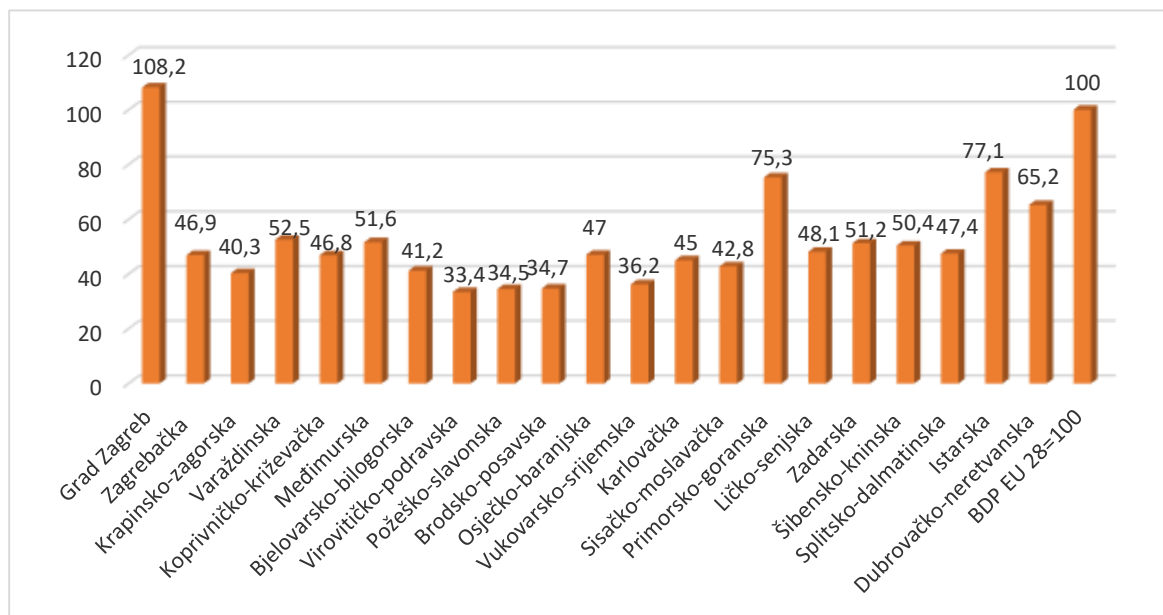
U nastavku poglavlja napravljena je grafička usporedba pokazatelja koji predstavljaju gospodarska obilježja županija i Grada Zagreba, odnosno NUTS 3 regija.

Grafikon 8. BDP po stanovniku u NUTS 3 regijama Republike Hrvatske od 2008. do 2017. godine u kunama

Izvor: Obrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2020a)

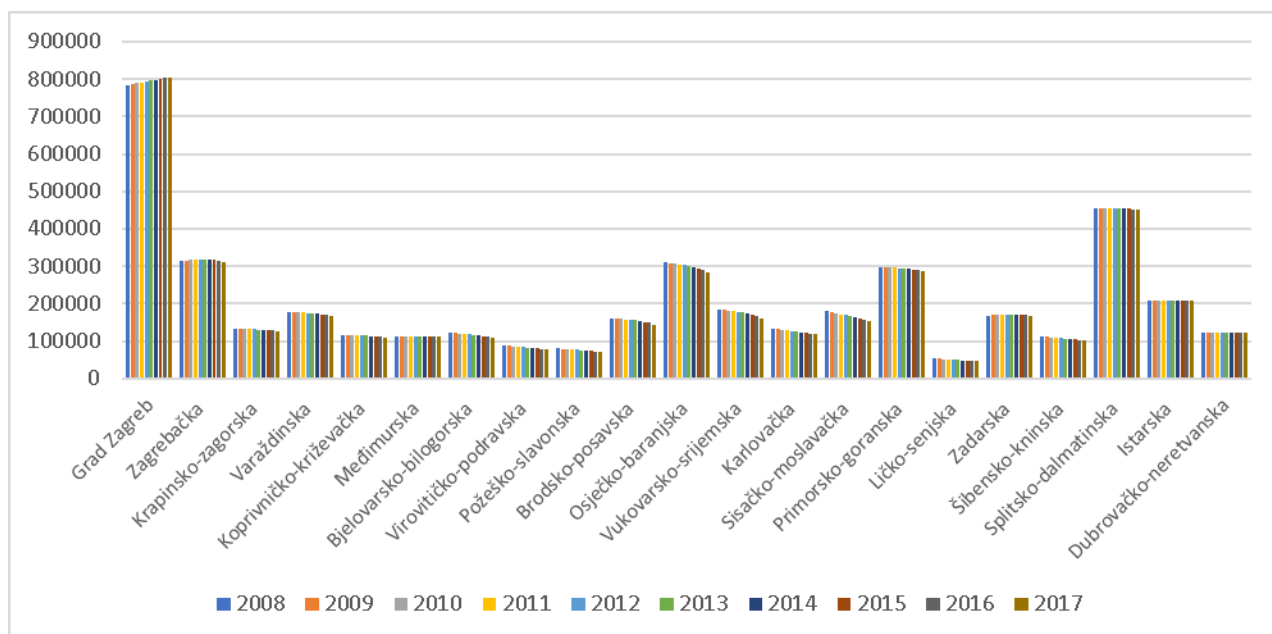
Grafikon 9. Odnos BDP-a NUTS 3 regija Republike Hrvatske prema EU 28=100 u 2017. godini

Izvor: Obrada autora prema podacima DZS-a (2020a) i Eurostat (2020k)

Najveći prosjek BDP-a po stanovniku u promatranom razdoblju ima Grad Zagreb u iznosu od 143 896 kuna. Slijedi Istarska županija s prosječnim BDP-om po stanovniku od 99 781 kune. Najniži prosječni BDP zabilježen je u Brodsko-posavskoj županiji, 44 296 kuna. Slijedi Virovitičko-podravska županija s prosjekom BDP-a od 45 761 kune. Prema podacima DZS-a (2020) u gotovo svim NUTS 3 regijama primjetan je rast BDP-a po stanovniku nakon 2013. godine, odnosno nakon što je Republika Hrvatska postala članica Europske unije. Ako promatramo grafikon 9., tada se uočava da su sve NUTS 3 regije, osim Grada Zagreba, ispod razine prosjeka BDP-a po stanovniku EU-28, a isto tako većina županija ima BDP *per capita* i ispod razine od 75 % BDP-a *per capita* EU-a, što je vrlo često kriterij za mogućnost prijavljivanja projekata koji trebaju doprinijeti konvergenciji.

Grafikon 10. Kretanje broja stanovnika u NUTS 3 regijama Republike Hrvatske od 2008. do 2017. godine

Izvor: Obrada autora prema podacima DZS-a (2020b)

Prema broju stanovnika daleko ispred ostalih županija prednjači Grad Zagreb gdje se u promatranom razdoblju bilježi i porast broja stanovnika. Slijedi Splitsko-dalmatinska županija. Najmanje stanovnika u promatranom razdoblju bilježi Ličko-senjska županija.

U cijeloj Hrvatskoj, osim u Gradu Zagrebu i Istarskoj županiji, zabilježen je trend pada broja stanovnika. Promatrajući prosjek broja stanovnika po županijama u promatranom razdoblju uočavamo da je 29,4 % stanovništva živjelo u Gradu Zagrebu i Splitsko-dalmatinskoj županiji. Prema podacima DZS-a iz 2018. godine u 2017. godini prosječna dob sveukupnog stanovništva iznosila je 43,1 godinu (muškarci 41,3 godine a žene 44,8 godina), što Hrvatsku svrstava među najstarije europske nacije. Udio mladog stanovništva na razini države 2017. godine iznosio je 19,8 %, dok je na županijskoj razini najmanji bio u Primorsko-goranskoj županiji (16,6 %), a najveći u Međimurskoj županiji (22,1 %) (DZS, 2018a).

Tablica 31. Neto izvoz NUTS 3 regija od 2008. do 2017. godine izraženo u milijunima kuna

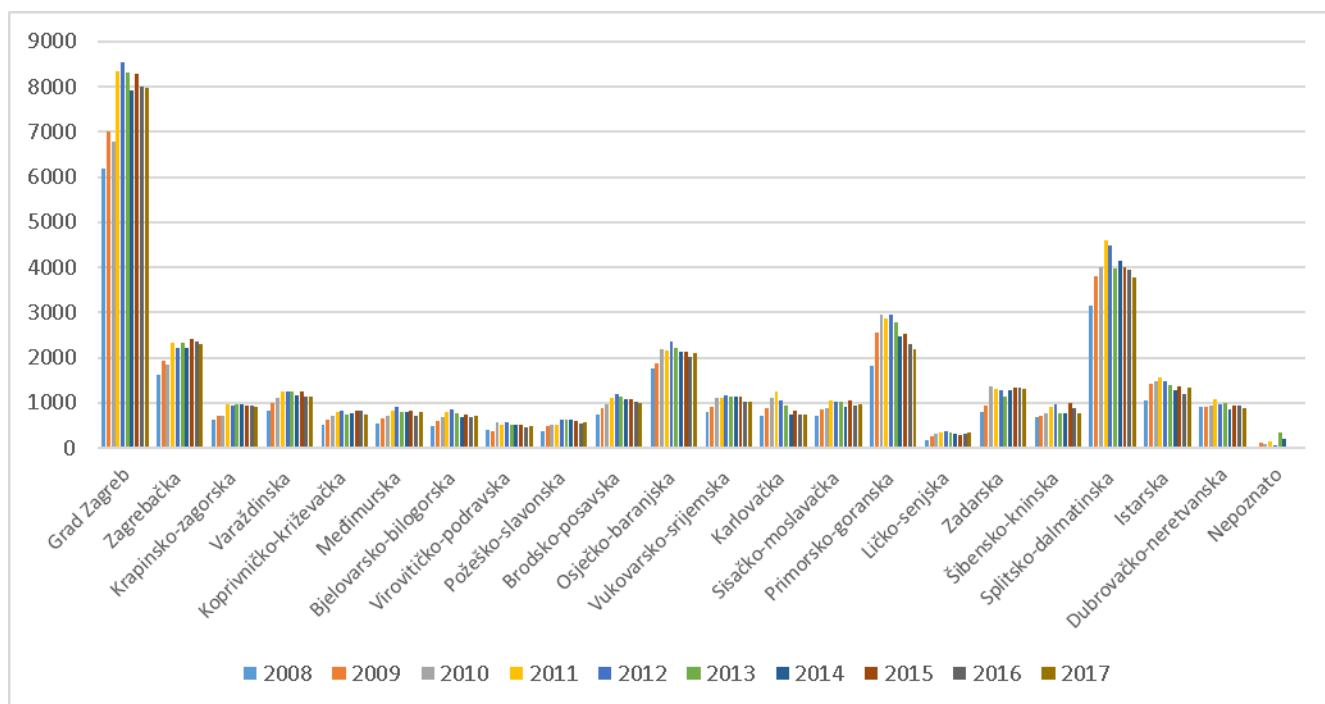
	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
<i>Grad Zagreb</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Zagrebačka</i>	63,58	46,33	42,14	46,98	45,16	45,70	42,06	43,92	43,46	46,85
<i>Krapinsko-zagorska</i>	-8,09	-5,71	-4,95	-7,07	-6,40	-6,88	-7,80	-8,42	-9,35	-10,66
<i>Varaždinska</i>	-0,16	0,28	0,46	0,43	0,32	0,58	0,51	0,65	0,79	0,71
<i>Koprivničko-križevačka</i>	0,56	0,83	1,22	1,25	4,67	0,72	-0,10	-0,53	-0,16	-0,23
<i>Međimurska</i>	-0,05	0,09	0,36	0,46	0,55	0,67	0,55	0,45	0,45	0,60
<i>Bjelovarsko-bilogorska</i>	-0,07	0,18	0,41	0,58	0,73	0,69	0,50	0,59	0,73	0,77
<i>Bjelovarsko-bilogorska</i>	-0,12	-0,35	-0,11	-0,14	-0,16	-0,19	-0,12	-0,19	-0,33	-0,37
<i>Virovitičko-podravska</i>	0,31	0,29	0,46	0,17	0,36	0,39	0,48	0,45	0,48	0,58
<i>Požeško-slavonska</i>	0,20	0,17	0,15	0,20	0,25	0,26	0,27	0,23	0,27	0,22
<i>Brodsko-posavska</i>	0,13	0,13	0,14	-0,42	-0,18	0,30	0,29	0,61	0,56	0,87
<i>Osječko-baranjska</i>	-0,36	-0,18	0,01	0,32	0,22	-0,10	0,39	0,43	0,34	0,74
<i>Vukovarsko-srijemska</i>	-0,44	-0,60	0,46	-0,19	-0,43	-0,87	-1,81	-1,60	-1,27	-1,56
<i>Karlovačka</i>	0,14	0,24	0,23	0,23	0,41	0,30	0,50	0,63	0,56	0,11
<i>Sisačko-moslavačka</i>	0,35	0,60	0,79	1,80	1,49	1,51	1,74	1,88	1,22	1,21
<i>Primorsko-goranska</i>	-3,49	-2,30	-2,30	-1,35	-1,29	-2,15	-2,95	-2,25	-3,05	-2,97
<i>Ličko-senjska</i>	-0,01	-0,01	-0,02	-0,02	0,04	0,10	0,13	0,14	0,12	0,20
<i>Zadarska</i>	0,96	0,06	0,04	0,23	0,19	0,09	0,02	0,03	0,02	-0,03
<i>Šibensko-kninska</i>	-0,10	0,04	-0,14	-0,11	0,01	-0,06	0,01	-0,04	-0,09	-0,09

<i>Splitsko-dalmatinska</i>	-2,80	-1,64	-0,73	-0,11	-1,51	-2,06	-1,89	-1,26	-1,46	-1,88
<i>Istarska</i>	-1,12	-0,86	1,24	1,68	0,12	-0,03	-0,37	-0,17	-1,08	-1,61
<i>Dubrovačko-neretvanska</i>	-0,52	-0,29	-0,17	-0,15	-0,35	-0,18	-0,13	-0,30	-0,35	-0,29

Izvor: Obrada autora prema DZS-a (2020c)

Promatrajući podatke iz tablice 31. uočava se vanjsko-trgovinski suficit u cijelom promatranom razdoblju u četirima županijama: Požeško-slavonskoj, Karlovačkoj, Sisačko-moslavačkoj i Virovitičko-podravskoj županiji. Najveći deficit zabilježen je u Gradu Zagrebu, slijede Zagrebačka županija i Primorsko-goranska županija.

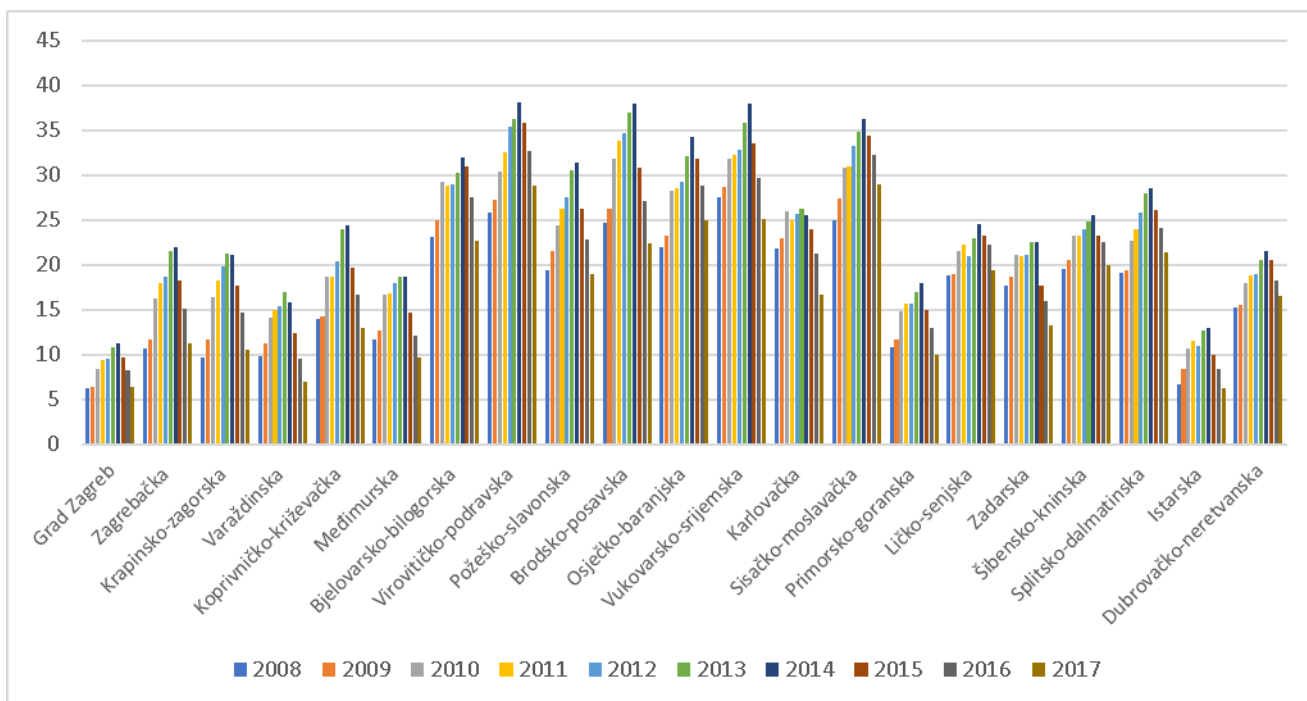
Grafikon 11. Broj studenata koji su diplomirali/završili stručni sveučilišni studij po NUTS 3 regijama u razdoblju od 2008. do 2017. godine

Izvor: Obrada autora prema podacima DZS-a (2020d)

Najveći broj diplomiranih bilježi Grad Zagreb, slijedi Splitsko-dalmatinska županija. Najmanje diplomiranih u prosjeku godišnje bilježi Ličko-senjska županija. Logično je da je najveći broj onih koji završe studij u Zagrebu jer je to najveći hrvatski sveučilišni grad.

Grafikon 12. Stopa registrirane nezaposlenosti u aktivnom stanovništvu po NUTS 3 regijama od 2008. do 2017. godine u %

Izvor: Obrada autora prema podacima DZS-a (2020e)

Najveću stopu nezaposlenosti u promatranom razdoblju bilježile su Vukovarsko-srijemska i Sisačko-moslavačka županija u prosjeku malo više od 31 %. Najmanju nezaposlenost u promatranom razdoblju bilježi Grad Zagreb, prosječno 8,6 % te Istarska županija, prosječno 9,8 %. U gotovo svim županijama stopa nezaposlenosti dosegla je vrhunac u 2014. godini, nakon čega kreće padati.

4.2. Put i članstvo Republike Hrvatske u Europskoj uniji

Proces pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji bio je dugotrajan. U nastavku su prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Ministarstva pravosuđa i uprave i Hrvatskog sabora opisani ključni koraci i radnje koje su tomu prethodile (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2020c; Hrvatski sabor, 2020; Gelo, 2014).

Međunarodno priznanje Republike Hrvatske, 15. siječnja 1992. godine, smatra se početkom odnosa s Europskom unijom. Osnivanje „Zajedničke savjetodavne radne skupine“ za izradu „Studije izvodljivosti“ početkom 2000. godine bio je preduvjet za izradu „Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju“ (SSP), čime je Hrvatska dobila status potencijalne kandidatkinje. SSP, kao i Privremeni sporazum, koji je regulirao vanjsku trgovinu i srodna pitanja između Hrvatske i Europske unije prije stupanja na snagu SSP-a, potpisani su 29. listopada 2001. godine. SSP je usvojio Hrvatski sabor 4. prosinca 2001. godine, a stupio je na snagu 1. svibnja 2005. godine nakon što su ga usvojile tadašnje zemlje članice Unije.

Dana 18. prosinca 2002. godine, Hrvatski sabor usvojio je Rezoluciju o pristupanju Hrvatske Uniji. Ovim je postalo jasno da je put Hrvatske ka punopravnom članstvu u Uniji novi strateški razvojni cilj. Za vrijeme grčkog predsjedanja Vijećem, 21. veljače 2003., Hrvatska je podnijela zahtjev za članstvom. Vijeće je već u travnju 2003. godine dalo zadatak Europskoj komisiji da izradi mišljenje o tom zahtjevu. Komisija je tako poslala Upitnik koji je sadržavao 4560 pitanja iz raznih područja funkcioniranja države, a radi propitivanja ispunjavanja kriterija iz Kopenhagena. Odgovori na pitanja poslani su 9. listopada 2003. godine. Nakon nešto više od 7 mjeseci, 20. travnja 2004., Europska komisija izdala je pozitivno mišljenje (Avis) na zahtjev Hrvatske i sukladno tomu predložila Europskom vijeću da donese odluku o otvaranju pristupnih pregovora s Hrvatskom (Gelo, 2014).

Na sastanku Europskog vijeća u Bruxellesu, 18. lipnja 2004., Hrvatska je službeno postala zemlja kandidatkinja. U siječnju 2005. godine usvojena je Odluka o osnivanju Nacionalnog odbora kao radnog tijela Hrvatskog sabora za praćenje pregovora o pristupanju. Svečano otvaranje pregovora održano je 3. listopada 2005. Pristupni pregovori načelno se odnose na primjenu i provedbu propisa Unije. Nakon uspješnih pregovora potpisuje se Ugovor o pristupanju, te tako država postaje zemlja pristupnica.

Pregovori su vođeni od strane Državnog izaslanstva za pregovore o pristupanju na čelu s ministrom vanjskih poslova i europskih integracija uz Pregovaračku skupinu za vođenje pregovora. Po formalnom otvaranju pregovora slijedila je faza *screeninga* koja je označavala analitički pregled kompatibilnosti nacionalnog zakonodavstva i pravne stečevine Unije. *Screening* je završen u očekivanom roku od jedne godine, 18. listopada 2006. Pregovori su se vodili, uz poglavlja Institucije i Ostala pitanja, u okvirima 33 poglavlja pravne stečevine Unije, što je prikazano u tablici 32. u nastavku.

Tablica 32. Poglavlja pregovora pravne stečevine između RH i EU-a

<i>Poglavlje</i>	<i>Poglavlje otvoreno</i>	<i>Poglavlje zatvoreno</i>
1. Sloboda kretanja roba	25. 7. 2008.	19. 4. 2010.
2. Sloboda kretanja radnika	17. 6. 2008.	2. 10. 2009.
3. Pravo poslovnog nastana i sloboda pružanja usluga	26. 6. 2007.	21. 12. 2009.
4. Sloboda kretanja kapitala	2. 10. 2009.	5. 11. 2010.
5. Javne nabave	19. 12. 2008.	30. 6. 2010.
6. Pravo trgovačkih društava	26. 6. 2007.	2. 10. 2009.
7. Pravo intelektualnog vlasništva	29. 3. 2007.	19. 12. 2008.
8. Tržišno natjecanje	30. 6. 2010.	30. 6. 2011.
9. Financijske usluge	26. 6. 2007.	27. 11. 2009.
10. Informacijsko društvo i mediji	26. 7. 2007.	19. 12. 2008.
11. Poljoprivreda i ruralni razvitak	2. 10. 2009.	19. 4. 2011.
12. Sigurnost hrane, veterinarstvo i fitosanitarni nadzor	2. 10. 2009.	27. 7. 2010.
13. Ribarstvo	19. 2. 2010.	6. 6. 2011.
14. Prometna politika	21. 4. 2008.	5. 11. 2010.
15. Energetika	21. 4. 2008.	27. 11. 2009.
16. Porezi	2. 10. 2009.	30. 6. 2010.
17. Ekonomska i monetarna unija	21. 12. 2006.	19. 12. 2008.
18. Statistika	26. 6. 2007.	2. 10. 2009.
19. Socijalna politika i zapošljavanje	17. 6. 2008.	21. 12. 2009.
20. Poduzetništvo i industrijska politika	21. 12. 2006.	25. 7. 2008.
21. Trans-europske mreže	19. 12. 2007.	2. 10. 2009.
22. Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata	2. 10. 2009.	19. 4. 2011.
23. Pravosuđe i temeljna ljudska prava	30. 6. 2010.	30. 6. 2011.
24. Pravda, sloboda i sigurnost	2. 10. 2009.	22. 12. 2010.
25. Znanost i istraživanje	12. 6. 2006.	12. 6. 2006.
26. Obrazovanje i kultura	11. 12. 2006.	11. 12. 2006.
27. Okoliš	19. 2. 2010.	22. 12. 2010.
28. Zaštita potrošača i zdravlja	12. 10. 2007.	27. 11. 2009.
29. Carinska unija	21. 12. 2006.	2. 10. 2009.
30. Vanjski odnosi	12. 10. 2007.	30. 10. 2008.
31. Vanjska, sigurnosna i obrambena politika	30. 6. 2010.	22. 12. 2010.
32. Financijski nadzor	26. 6. 2007.	27. 7. 2010.
33. Financijske i proračunske odredbe	19. 12. 2007.	30. 6. 2011.

Izvor: obrada autora prema Kesner-Škreb (2009a) i prema Ministarstvu vanjskih i europskih poslova (2021)

Tehnički pregovori s Republikom Hrvatskom završeni su 10. lipnja 2011. godine nakon čega se 23. i 24. lipnja Europsko vijeće sastalo u Bruxellesu. Tada je donesena odluka da se pristupni pregovori RH završe do kraja lipnja 2011. godine te da se pristupni ugovor potpiše do konca 2011. godine. Hrvatska je službeno zatvorila pregovore 30. lipnja 2011. nakon zatvaranja posljednjih četiriju poglavlja: Tržišno natjecanje, Pravosuđe i temeljna prava, Financijske i proračunske obveze i Ostala pitanja.

Ugovor o pristupanju potpisan je 9. prosinca 2011. godine. Ugovor su trebale ratificirati sve zemlje članice. Prije pristupanja u Europsku uniju obveza je zemlje pristupnice provesti referendum na kojem građani odlučuju o pristupanju. Referendum u Hrvatskoj održan je 22. siječnja, te je 66,27 % glasova bilo za ulazak Hrvatske u Europsku uniju. Hrvatski je sabor 9. ožujka 2012. usvojio Zakon o potvrđivanju Ugovora o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji.

Sukladno Ugovoru o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji, utvrđeni datum stupanja na snagu bio je 1. srpnja 2013. godine. Uvjet koji tomu treba prethoditi jest ratifikacija od strane svih zemalja članica, ali i Hrvatske do 30. lipnja 2013. Nakon uspješno završenog procesa ratifikacije Republika Hrvatska je 1. srpnja 2013. postala članica Europske unije (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, 2012).

Pristupanjem Uniji Hrvatska je dobila mogućnost korištenja EU fondova o čemu će biti rasprave u nastavku poglavlja. Hrvatska ima 12 zastupnika u Europskom parlamentu te po 9 predstavnika u Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i u Europskom odboru regija. Nije članica ni Schengena ni Eurozone.

4.2.1. Pretpristupni programi pomoći u Republici Hrvatskoj

S ciljem zadovoljavanja svih neophodnih uvjeta za pristupanje Europskoj uniji zemlja se koristi pretpristupnim programima i instrumentima pomoći u obliku bespovratnih sredstava. Dobivanjem statusa potencijalne kandidatkinje Republika Hrvatska već se 2001. godine koristila programom *pomoći zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju* (CARDS), a stjecanjem statusa kandidatkinje, 2004. godine, Hrvatskoj su na raspolaganju bila sredstva iz

programa²¹ ISPA, PHARE i SAPARD (Burić Pejčinović, 2010). U nastavku slijedi tablica 33. u kojoj su prikazani iznosi pomoći navedenih programa od 2001. do 2006. godine.

Tablica 33. Pomoć Europske unije kroz CARDS, PHARE, ISPA i SAPARD od 2001. do 2006. u Republici Hrvatskoj (u milijunima eura)

PROGRAMI	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	Ukupno
CARDS- Nacionalni	58,00	59,00	62,00	81,00	-	-	260,00
Pretpristupni:	-	-	-	-	105,00	140,00	245,00
PHARE	-	-	-	-	80,00	80,00	160,00
ISPA	-	-	-	-	25,00	35,00	60,00
SAPARD	-	-	-	-	0,00	25,00	25,00
UKUPNO	58,00	59,00	62,00	81,00	105,00	140,00	505,00

Izvor: preuzeto iz Priručnika o financijskoj suradnji i programima koje u Hrvatskoj podupire Europska unija: *Europski fondovi za hrvatske projekte.*, p. 19

Temeljem Uredbe vijeća 2666/2000 Hrvatska je dobila mogućnost korištenja sredstava iz programa *CARDS - Pomoć zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju*. Vlada Republike Hrvatske u ožujku 2002. godine potpisala je Okvirni sporazum s Europskom komisijom vezan za sudjelovanje Hrvatske u programima pomoći.

Nakon potpisivanja Okvirnog sporazuma Vlada je s Komisijom sklopila sporazume o sufinanciranju projekata koji su vrijedili 260 milijuna eura za razdoblje od 2001. do 2004. godine (tablica 34.). Pomoć iz ovog programa bila je fokusirana na izgradnju i poboljšanje institucionalne, zakonodavne, socijalne i gospodarske infrastrukture u Hrvatskoj. Da bi se ostvarilo pravo na ovu bespovratnu pomoć moralo se osigurati poštivanje demokratskih načela, vladavina prava i poštivanje temeljnih ljudskih sloboda, posebno nacionalnih manjina.

²¹ Iako je riječ o instrumentima pretpristupne pomoći, u literaturi je korišten izraz „programi“.

Tablica 34. Pomoć EU-a kroz nacionalnu komponentu programa CARDS u Hrvatskoj od 2001. do 2004. godine (u milijunima eura)

PRIORITET	MJERE	Sredstva alocirana po godinama (u milijunima eura)				
		2001.	2002.	2003.	2004.	Ukupno
1. Demokratska stabilizacija	1.1. Povratak izbjeglica i prognanika	23,2	14,0	15,0	14,0	66,2
	1.2. Civilno društvo	1,0	2,0	2,0	3,5	8,5
2. Gospodarski i socijalni razvoj	2.1. Trgovina	3,0	3,0	2,5	4,75	13,25
	2.2. Poticanje ulaganja	3,3	9,0	6,15	6,0	24,45
	2.3. Socijalna kohezija (uključuje i Tempus)	7,6	6,0	8,85	7,0	29,45
3. Pravosuđe i unutrašnji poslovi	3.1. Modernizacija pravosudnog sustava	1,5	4,0	4,0	4,5	14,0
	3.2. Policija i organizirani kriminal	-	2,0	3,0	3,4	8,4
	3.3. Integrirano upravljanje granicama	12,6	4,0	5,0	18,95	40,55
4. Izgradnja administrativnih kapaciteta	4.1. Reforma državne uprave	2,5	6,0	6,0	9,1	23,6
	4.2. Nacionalni, regionalni i lokalni razvoj	1,5	2,0	3,0	3,0	9,5
	4.3. Javne financije		4,0	2,8	3,0	9,8
5. Zaštita okoliša i prirodnih resursa		1,8	3,0	3,7	3,8	12,3
UKUPNO		58,0	59,0	62,0	81,0	260,0

Izvor: preuzeto iz Priručnika o financijskoj suradnji i programima koje u Hrvatskoj podupire Europska unija: *Europski fondovi za hrvatske projekte*, p. 15

Za procese pripreme i provedbe projekata do listopada 2004. godine u Hrvatskoj je bila zaslužna delegacija Europske komisije. Otvaranjem pregovora dolazi do potpune decentralizacije upravljanja sredstvima na način da se cjelokupno upravljanje prenijelo na tijela hrvatske državne uprave. Izuzetak je bio ex-ante kontrola Europske komisije natječajnih i ugovornih postupaka PHARE i ISPA programa, te ex-post kontrola za SAPARD. Sredstva iz programa bila su bespovratna, te se nisu trebala osiguravati nacionalna sredstva za sufinanciranje pojedinih projekata. Postojale su također dvije komponente programa CARDS, to su nacionalna i regionalna komponenta. Regionalna komponenta odnosila se na provedbu zajedničkih projekata u zemljama obuhvaćenim programom CARDS (Hrvatska, Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Srbija).

Priprema i provedba Regionalnog CARDS programa temeljila se na centraliziranom modelu upravljanja središnjih tijela Europske komisije u Bruxellesu (Mintas Hodak i sur., 2004).

Sljedeći pretpristupni instrument koji je Hrvatskoj bio na raspolaganju u pretpristupnom razdoblju bio je program PHARE (*Pologne et Hongrie – Aide á Restructuration Economique*). Glavni cilj ovog programa bio je jačanje institucionalne sposobnosti za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom Europske unije. U pravilu su se projekti jačanja spomenute institucionalne sposobnosti provodili modelom *twinninga*. Ovaj model usmjeren je na suradnju između djelatnika istovjetnih ili srodnih tijela države kandidatkinje i države članice. Također, kroz ovaj model mogla se zatražiti i pomoć konzultanata u slučaju da je Komisija predložila surađivanje s privatnim sektorom. Cilj provedbe projekata iz ovog programa bio je jačanje gospodarske i socijalne kohezije unutar zemlje kandidatkinje te promicanje tržišnog gospodarstva, a sve s ciljem pripreme za korištenje strukturnih fondova. Projekti su se sufinancirali sredstvima iz nacionalnog proračuna u iznosu od 25 %. Ovaj program podupirao je osam prioriteta: „1) demokratizacija i vladavina prava, 2) ljudska prava i prava manjina, 3) gospodarski kriteriji, 4) unutarnje tržište i trgovina, 5) sektorska politika, 6) suradnja na području pravosuđa i unutarnjih poslova, 7) programi potpore, i 8) gospodarsko-socijalna kohezija“ (Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova Europske unije-SDURF, 2009b, p. 22).

S ciljem kvalitetne provedbe država je također izradila Nacionalni razvojni plan gdje su jasno definirani nacionalni razvojni prioriteti i financijska konstrukcija provedbe mjera.

Uz navedene mjere koje su se provodile na nacionalnoj razini, iz PHARE-a se financiralo više horizontalnih programa za više država kandidatkinja istodobno. Primjeri su takvih programa bili: “povezivanje malih i srednjih poduzeća, programi nuklearne sigurnosti, suzbijanje korupcije, zaštita okoliša, prekogranična suradnja ili podrška nevladinim organizacijama“ (SDURF, 2009b, p. 22).

Još jedan program na koji je Hrvatska imala pravo bio je ISPA (*International Society for the Performing Arts*). Svrha ovog programa bila je pomoć kandidatkinjama u utvrđivanju i usklađivanju politika na području zaštite okoliša i infrastrukture. Cilj je bio pripremiti zemlju za sredstva iz Kohezijskog fonda. U siječnju 2005. godine Hrvatska je dobila mogućnost korištenja i ovog programa. Ovaj program pridonosio je razvoju željeznice, cesta, pomorskih luka i zračnih luka uzimajući u obzir i zahtjev za održivim razvojem (SDURF, 2009b, p. 23).

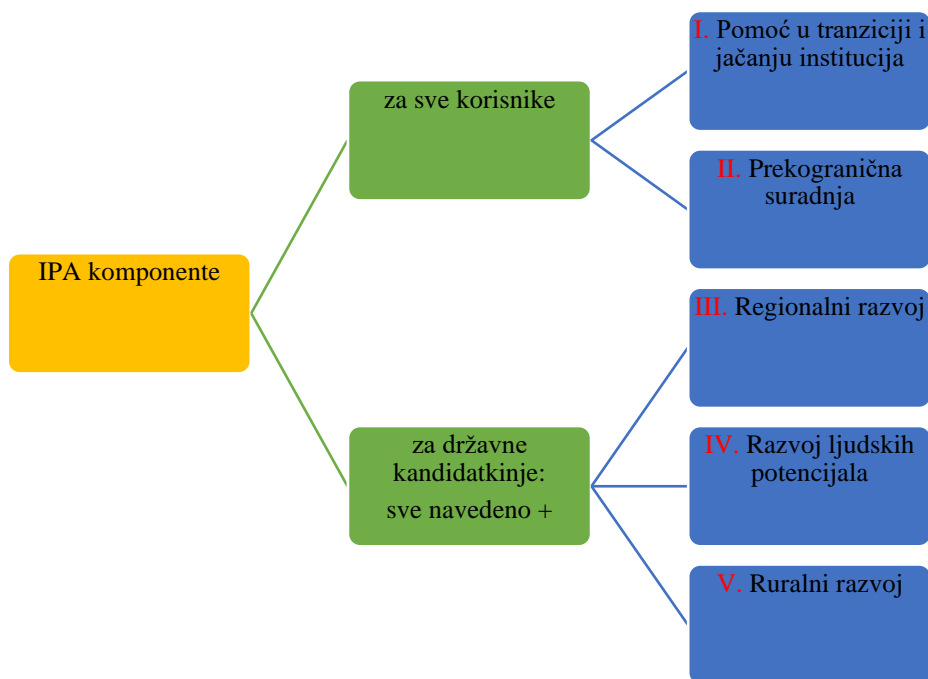
I treći instrument pretpristupne pomoći bio je SAPARD (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*). Ovim instrumentom podupirala su se ulaganja u poljoprivredu i ribarstvo. Ovim programom sufinanciralo se do 75 % troškova projekata, a iznimno čak i 100 %. Fokus je stavljen na izazove oko procesa privatizacije i općenito restrukturiranja poljoprivrednog sektora. Provodile su se također mjere koje su usklađivale mjere ruralnog razvoja i pravne stečevine Unije koje su bile određene Zajedničkom poljoprivrednom politikom. Program se provodio po principu decentraliziranosti, gdje je cjelokupna odgovornost prenesena na nacionalna tijela. Tijelo odgovorno za provedbu ovog programa bilo je Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja (SDURF, 2009b, p. 26).

4.2.2. Pretpristupni instrument IPA u Republici Hrvatskoj

Pretpristupni instrument IPA (*Instrument for Pre-Accession Assistance*) instrument je koji je na raspolaganju Republici Hrvatskoj bio od 2007. do 2013. zamjenjujući tako prethodno spomenute programe pomoći CARDS, PHARE, ISPA i SAPARD. Svrha IPA programa bila je poticanje institucionalne izgradnje, implementacije politika za nediskriminaciju i poticanje vladavine prava kao i poticanje regionalne i prekogranične suradnje kako bi se države kandidatkinje i potencijalne kandidatkinje mogle pripremiti za ulazak u Europsku uniju.

U tom razdoblju države su se dijelile na skupinu kandidatkinja i potencijalnih kandidatkinja za članstvo. Države kandidatkinje bile su Hrvatska, Sjeverna Makedonija i Turska, a potencijalne kandidatkinje Srbija, Albanija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora. U nastavku slijedi prikaz pet komponenti IPA pretpristupnog instrumenta u Republici Hrvatskoj.

Shema 5. Prikaz IPA komponenti u razdoblju od 2007. do 2013. godine

Izvor: Obrada autora prema SDURF (2009a)

Sve aktivnosti koje su bile poduzete unutar pet komponenti bile su maksimalno koordinirane i usklađene. Unutar I. komponente, mjere izgradnje institucija predstavljale su izravnu pomoć. Ova komponenta nadovezala se na aktivnosti programa PHARE, posebice dijela koji se odnosio na gospodarstvo i socijalnu koheziju. Komponenta II. odnosila se na prekograničnu suradnju, a komponenta III. na regionalni razvoj, zamjenjujući tako i dijelove programa ISPA i PHARE koji su se odnosili na gospodarsku i socijalnu koheziju. U sklopu ove komponente financirali su se veliki infrastrukturni projekti iz područja prometa i zaštite okoliša.

Komponenta IV. bila je preteča Europskog socijalnog fonda financirajući tako projekte iz područja obrazovanja, zapošljavanja i socijalne kohezije i posljednja, V. komponenta, naslijedila je program SAPARD te je preteča Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Hrvatska je, dakle, kao zemlja kandidatkinja, imala pravo korištenja svih pet komponenti. Sredstva su uglavnom bila namijenjena javnim tijelima i neprofitnim organizacijama. Privatni sektor imao je pravo na sudjelovanje u sklopu pete komponente te indirektno na način da je mogao sudjelovati u procesima nabava za usluge i radove u drugim komponentama (Bilas i sur., 2011).

Struktura upravljanja IPA instrumentima temeljila se na dvjema razinama odgovornosti: Središnjem državnom uredu za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova Europske unije (SDURF) i Ministarstvu financija. Različitim komponentama IPA-e upravljala su nadležna ministarstva i različita državna tijela u čijoj je ingerenciji bilo upravljanje i provedba različitih IPA komponenti. U nastavku slijedi tablica u kojoj su prikazane nadležne institucije po komponentama kao i programski instrumenti za korištenje IPA-e.

Tablica 35. Programski dokumenti i nadležne institucije za provođenje IPA komponenata

IPA KOMPONENTA	PROGRAMSKI DOKUMENTI	INSTITUCIJE NADLEŽNE ZA KOORDINACIJU I UPRAVLJANJE PROGRAMIMA
I	<i>Nacionalni program 2007.</i>	<i>Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova EU-a</i>
II	<i>Jadranski prekogranični program Prekogranični program s Mađarskom Prekogranični program sa Slovenijom Prekogranični program sa Srbijom Prekogranični program s Crnom Gorom Prekogranični program s Bosnom i Hercegovinom Transnacionalni program Jugoistočni Europski program Transnacionalni program Mediteran</i>	<i>Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka</i>
III	<i>Operativni program za regionalnu konkurentnost Operativni program za promet Operativni program zaštite okoliša</i>	<i>Ministarstvo zaštite okoliša, rada i poduzetništva Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka Ministarstvo zaštite okoliša, graditeljstva i prostornog uređenja</i>
IV	<i>Operativni program za razvoj ljudskih potencijala</i>	<i>Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva</i>
III i IV	<i>Okvir za usklađenost strategija (OUS)</i>	<i>Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova EU-a</i>
V	<i>Operativni program za ruralni razvoj</i>	<i>Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva</i>

Izvor: preuzeto iz Središnjeg državnog ureda za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova Europske unije, Zagreb, 2008, p. 6

Ukupna financijska težina programa IPA u razdoblju od 2007. do 2013. godine iznosila je 11,468 milijardi eura za sve obuhvaćene zemlje kandidatkinje. Raspodjelu financijskih sredstava usvojila je Europska komisija putem Višegodišnjeg indikativnog financijskog okvira za IPA-u.

Ovim dokumentom načelno su definirani financijski iznosi koje je Komisija namijenila državama korisnicama sredstava iz IPA programa. Promatrajući financijsku alokaciju u tablici 36. u nastavku jasno je da je Republika Hrvatska raspolagala iznosom od 997,6 milijuna eura.

Tablica 36. Višegodišnji indikativni financijski okvir za IPA-u za Hrvatsku od 2007. do 2013. godine (u milijunima eura)

<i>Višegodišnji indikativni financijski okvir za IPA u Hrvatskoj</i>	<i>2007.</i>	<i>2008.</i>	<i>2009.</i>	<i>2010.</i>	<i>2011.</i>	<i>2012.</i>	<i>2013.</i>	<i>Ukupno</i>
<i>1. Pomoć u tranziciji i izgradnja institucija</i>	<i>49,61</i>	<i>45,37</i>	<i>45,60</i>	<i>39,48</i>	<i>39,96</i>	<i>39,87</i>	<i>17,44</i>	<i>277,43</i>
<i>2. Prekogranična suradnja</i>	<i>9,69</i>	<i>14,73</i>	<i>15,90</i>	<i>15,60</i>	<i>15,87</i>	<i>16,44</i>	<i>9,75</i>	<i>97,98</i>
<i>3. Regionalni razvoj</i>	<i>45,05</i>	<i>47,60</i>	<i>49,70</i>	<i>56,80</i>	<i>58,20</i>	<i>57,45</i>	<i>30,09</i>	<i>344,89</i>
<i>4. Razvoj ljudskih potencijala</i>	<i>11,38</i>	<i>12,70</i>	<i>14,20</i>	<i>15,70</i>	<i>16,00</i>	<i>15,90</i>	<i>8,55</i>	<i>94,43</i>
<i>5. Ruralni razvoj</i>	<i>25,50</i>	<i>25,60</i>	<i>25,80</i>	<i>26,00</i>	<i>26,50</i>	<i>25,82</i>	<i>27,70</i>	<i>182,92</i>
<i>Ukupno</i>	<i>141,23</i>	<i>146,00</i>	<i>151,20</i>	<i>153,58</i>	<i>156,53</i>	<i>155,69</i>	<i>93,52</i>	<i>997,65</i>

Izvor: preuzeto sa [Strukturalni fondovi.hr](http://Strukturalni.fondovi.hr) (2020b)

U nastavku slijedi prikaz nekih od projekata koji su se financirali IPA sredstvima u Republici Hrvatskoj.

Tablica 37. Primjer projekata u Republici Hrvatskoj financiranih iz IPA pretpripravnog instrumenta

	<i>Naziv projekta</i>	<i>Opis projekta</i>
IPA I	„Javna nabava: Nadzor plave granice – faza II“	Europska komisija (EK) financirala je nabavu patrolnih plovila s ciljem jačanja operativnih kapaciteta hrvatske granične policije. Ugovorom su nabavljena dva patrolna plovila u svrhu jačanja operativnih kapaciteta hrvatske granične policije za obavljanje kontrole i nadzora morskih granica, kao i cijelog teritorijalnog mora RH radi sprječavanja prekogranične kriminalne aktivnosti. Vrijednost projekta iznosila je 4,28 milijuna eura.
	„Bespovratna sredstva: Aktivno civilno društvo – garancija stvarnih reformi“	Cilj projekta bio je doprinosi borbi protiv korupcije i jačanje sveukupne transparentnosti, otvorenosti i odgovornosti tijela javne vlasti kroz jačanje aktivnije uloge građana i organizacija civilnog društva u pitanjima koja se tiču korupcije. Korisnik projekta bila je udruga Cenzura plus iz Splita, a partneri su bili Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Partnerstvo za društveni razvoj, institut STINE(Institut Saveza za tranzicijska istraživanja i nacionalnu edukaciju), H-alter, GONG(Građani organizirano nadgledaju glasanje) i Centar za mirovne studije, dok je vrijednost projekta 199.940 eura.
IPA II –Prekogranična suradnja	„KAČA II 'Nadogradnja kulturne i turističke ponude u prekograničnom području“	Cilj projekta bilo je promicanje kulturnih vrijednosti i turističke ponude područja uz granicu Međimurske županije i Zala regije u Mađarskoj. Korisnik je bila Razvojna agencija Grada Čakovca, a partneri su bili Turistička zajednica Grada Čakovca, Centar za kulturu Čakovec, Grad Nagykanizsa, Samouprava Hrvatske manjine Nagykanizsa, Centar za kulturu Kanizsa i TZ Nagykanizsa. Vrijednost projekta iznosila je 100.000 eura.
IPA IIIa - Promet	„Tehnička pomoć Operativnoj strukturi za promet za upravljanje Operativnim programom i provedbu projekata“	Cilj projekta bilo je povećanje kapaciteta tijela Operativne strukture za bolju apsorpciju IPA fondova dostupnih Hrvatskoj, posebno u infrastrukturnim projektima koji obuhvaćaju željeznice i unutarnje vodene puteve. Korisnik je bilo Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture, a partneri su bili Hrvatske željeznice (HŽ)Infrastruktura i Središnja agencija za financiranje i ugovaranje, dok je vrijednost projekta iznosila 353.400 eura.
IPA IIIb – Zaštita okoliša	„Regionalni centar za gospodarenje otpadom Marišćina“	Cilj projekta bio je smanjiti količine otpada na najmanju moguću mjeru i poboljšati kvalitetu života građana Primorsko-goranske županije. Korisnik sredstava vijeći je Ekoplus, a partneri su bili grčka tvrtka Helector i domaća Građevinarstvo i proizvodnja.
IPA IIIc – Regionalni razvoj	„Posjetiteljski centar Srijem“	Glavni output ovog projekta izgradnja je Posjetiteljskog centra Srijem od 700 četvornih metara u sklopu Kurije Brnjaković u trima glavnim prostorima: prostor za posjetitelje u kojem će biti smještene suvenirnica i izložbeni prostor, prostor za obrazovanje i osposobljavanje za trideset sudionika te poslovni prostori za Turistička zajednica (TZ) Grada Iloka i Vinski klaster Srijem. Korisnik je projekta Grad Ilok, a partneri su Turistička zajednica Grada Iloka, Vukovarsko-srijemska županija, TZ VSŽ-a (Turistička zajednica Vukovarsko-srijemske županije) i Vinski klaster Srijem. Vrijednost projekta iznosi 475.497 eura.
IPA IV – Razvoj ljudskih potencijala	„Umrežavanje za bolji sustav cjeloživotnog učenja“	Cilj projekta bio je povećanje zapošljavanja dugotrajno nezaposlenih osoba kroz unaprjeđenje sustava cjeloživotnog učenja u Koprivničko-križevačkoj županiji stvaranjem klastera za zapošljavanje čiji će članovi biti navedene institucije kao projektni partneri. Korisnik je bila područna služba HZZ-a u Križevcima, a partneri su bili PORA Razvojna agencija Podravine i Prigorja, Pučko otvoreno učilište (POU) Koprivnica i Udruženje obrtnika Koprivnica. Vrijednost projekta iznosila je nešto više od 76 tisuća eura.

Izvor: preuzeto s EU-projekti info (2020f)

4.2.3. Regionalni razvoj u Republici Hrvatskoj

Regionalni razvoj u Republici Hrvatskoj reguliran je Zakonom o regionalnom razvoju (Narodne novine (NN), 2019c), a temelji se na Strategiji regionalnog razvoja do 2020. godine. Ključna institucija koja koordinira regionalni razvoj u Republici Hrvatskoj jest Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije (MRRFEU). Ono je osnovano 2011. godine nakon Ministarstva regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva s ciljem smanjenja regionalnih dispariteta u Republici Hrvatskoj.

Jedinice područne (regionalne) i lokalne samouprave (NUTS 3 regije) nositelji su razvoja na svom području. U svrhu učinkovitijeg upravljanja i poticanja regionalnog razvoja u skladu s odredbama Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14, 123/17, 118/18, 2019c) 2018. godine regionalne razvojne agencije postale su regionalni koordinatori. Uz regionalnog koordinatora na području NUTS 3 regija, uspostavljena je mreža institucija i tijela u svrhu poticanja regionalnog razvoja, a ona obuhvaća regionalne razvojne agencije, lokalne razvojne agencije, lokalne akcijske grupe te partnerska vijeća. Zbog važne uloge samih regionalnih koordinatora za procese programiranja i implementacije kohezijske politike, stvorena je nužnost da se ojača njihova uloga kroz unaprjeđenje ljudskih kapaciteta na lokalnoj i regionalnoj razini s ciljem kvalitetnije pripreme i provedbe razvojnih projekata prihvatljivih za financiranje EU fondovima. Iz tog razloga MRRFEU pokrenuo je program „Jačanje ljudskih potencijala na lokalnoj i područnoj (regionalnoj) razini za učinkovitu pripremu i korištenje fondova Europske unije“ (Vlada Republike Hrvatske, 2017a). Strateško planiranje koje se temelji na Zakonu o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske (NN 123/2017) ključ je regionalnog razvoja čiji se akcijski planovi temelje na uspješnoj apsorpciji EU fondova (Narodne novine, 2017a).

Strategija regionalnog razvoja do 2020. usvojena je na sjednici Hrvatskog sabora 14. srpnja 2017. godine nakon više od tri godine temeljite pripreme. Priprema je uključivala izradu analitičke podloge, provedbu SWOT radionica, niz partnerskih konzultacija, provedbu strateške procjene utjecaja na okoliš, proces prethodnog vrednovanja i javnu raspravu. Vizija implementirana u ovu strategiju glasi „Hrvatska 2020.: Zemlja regija blagostanja i sretnih ljudi“ (Vlada Republike Hrvatske, 2017a).

Ključni ciljevi definirani ovom Strategijom jesu:

- Povećanje kvalitete života poticanjem održivog teritorijalnog razvoja
- Povećanje konkurentnosti regionalnog gospodarstva i zaposlenost
- Sustavno upravljanje regionalnim razvojem.

Tijekom provedbe napredak u svim trima strateškim ciljevima prati se kroz posebno definirani indeks:

- Strateški cilj 1: Indeks razvijenosti županija
- Strateški cilj 2: Regionalni indeks konkurentnosti na razini županija
- Strateški cilj 3: Indeks kvalitete regionalnog razvojnog upravljanja na razini županija.

Prema Akcijskom planu, financijska vrijednost provedbe aktivnosti predviđenih ovom Strategijom u tri godine iznosi oko 32 milijarde kuna, od čega se nešto manje od pola iznosa planira financirati iz EU sredstava (MRRFEU, 2017) . Prema indeksu razvijenosti NUTS 3 regije dijele se u četiri skupine, a jedinice lokalne samouprave podijeljene su u osam skupina (Tablica 38.).

Tablica 38. Indeks razvijenosti jedinica područne (regionalne) i lokalne samouprave

<i>Jedinice područne (regionalne) samouprave</i>	
I. SKUPINA	Druga polovina ispodprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave
II. SKUPINA	Prva polovina ispodprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave
III. SKUPINA	Druga polovina iznadprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave
IV. SKUPINA	Prva polovina iznadprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave.
<i>Jedinice lokalne samouprave</i>	
I. SKUPINA	Zadnja četvrtina ispodprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave
II. SKUPINA	Treća četvrtina ispodprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave
III. SKUPINA	Druga četvrtina ispodprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave
IV. SKUPINA	Treća četvrtina iznadprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave
V. SKUPINA	Zadnja četvrtina iznadprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave
VI. SKUPINA	Treća četvrtina iznadprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave
VII. SKUPINA	Druga četvrtina iznadprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave
VIII. SKUPINA	Prva četvrtina iznadprosječno rangiranih jedinica lokalne samouprave

Izvor: obrada autora prema Narodnim novinama (2017)

Indeks razvijenosti temelji se na izračunu koji uključuje sljedeće pokazatelje prema Uredbi o indeksu razvijenosti, Narodne novine, br. 131/17 (Narodne novine, 2017):

- „prosječni dohodak po stanovniku
- prosječni izvorni prihodi po stanovniku
- prosječna stopa nezaposlenosti
- opće kretanje stanovništva
- stupanj obrazovanosti stanovništva (tercijarno obrazovanje)
- indeks starenja.“

Sukladno članku 36. Zakona o regionalnom razvoju (ZRR) status potpomognutog područja stječu jedinice lokalne samouprave koje se prema indeksu razvijenosti nalaze ispod prosjeka Republike Hrvatske, odnosno one koje su razvrstane u I., II., III. ili IV. razvojnu skupinu. Kao zaseban dio opće politike regionalnog razvoja Republike Hrvatske ističu se brdsko-planinska područja te otoci kao područja s razvojnim posebnostima te urbana područja. Vlada Republike Hrvatske u svibnju 2017. godine u sklopu MRRFEU-a osnovala je Upravu za otoke i Upravu za potpomognuta područja (Vlada Republike Hrvatske, 2017b).

Zakonom o regionalnom razvoju kao zasebna razvojna kategorija istaknute su urbane aglomeracije te veća i manja urbana područja. Urbane aglomeracije jesu područja s više od 100 000 stanovnika u središnjim naseljima, odnosno Zagreb, Split, Rijeka i Osijek. Veća urbana područja jesu područja koja prema aktualnom popisu stanovništva prelaze 35 000 stanovnika, a manja urbana područja jesu ona koja broje više od 10 000 stanovnika. Urbane aglomeracije i područja u sebi obuhvaćaju jedinice lokalne samouprave koje zajedno stvaraju jedinstvenu prostorno-funkcionalnu cjelinu te za svoje usmjeravanje razvoja izrađuju strategiju. Izmjenama i dopunama Zakona utvrđeno je da se postupak ocjenjivanja provodi svake tri godine (Narodne novine, 2017).

4.2.4. Strukturni instrumenti u Republici Hrvatskoj u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine

Iako je u naslovu potpoglavlja navedeno razdoblje od 2007. do 2013. godine, ovdje će se objasniti dostupnost strukturnih instrumenata nakon ulaska Hrvatske u EU, a to znači za razdoblje od 1. srpnja 2013. do 31. prosinca 2013. godine.

Punopravnim članstvom dobivene su brojne opcije povlačenja većih iznosa iz proračuna EU-a kroz fondove. Uz to, države članice u prvim godinama članstva imaju pravo dobivanja sredstava iz Prijelaznog instrumenta (*Transition Facility*). Ovim instrumentom financiraju se mjere za osnaživanje svih institucija ključnih u implementaciji zakonodavstva Europske unije. U članku 30. Ugovora o pristupanju Republika Hrvatska definirala je svoja prava na prijelazni instrument. Koordinacijsko tijelo za ovaj instrument jest Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije (MRRFEU), a provedbeno tijelo bila je Središnja agencija za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije (SAFU). Odluku o tehničkim odredbama za provedbu Prijelaznog instrumenta u Hrvatskoj donijela je 13. lipnja 2013. godine Europska komisija. Ova odluka stupila je na snagu 01. srpnja 2013. godine ulaskom Hrvatske u Europsku uniju. Rok za ugovaranje definiran je 22. studenog 2016. godine, a rok za provedbu 22. studenog 2019. godine. Hrvatska je u okviru ovog instrumenta imala na raspolaganju 29 milijuna eura. Ukupno je Hrvatskoj u sklopu četiriju operativnih programa bilo na raspolaganju 1,012 milijardi eura, od čega je bespovratno bilo 8,582 milijardi eura, što je prikazano u tablici 39. To je dosta mali iznos, ali treba uzeti u obzir da je Hrvatska pristupila Uniji 1. srpnja 2013. godine te da je u razdoblju od 2007. do 2013. najvećim dijelom koristila sredstva putem IPA-e, a tek posljednjih 6 mjeseci navedenog razdoblja sredstva iz strukturnih fondova i Kohezijskog fonda u sklopu četiriju operativnih programa (OP). To su: „Operativni program Promet, Operativni program Okoliš, Operativni program Regionalna konkurentnost i Operativni program Razvoj ljudskih potencijala“ (SAFU, 2020b).

Tablica 39. Ukupna alokacija sredstava po operativnim programima za financijsku perspektivu od 2007. do 2013. godine u milijunima eura

<i>Operativni program</i>	<i>Ukupna alokacija</i>	<i>EU doprinos</i>
<i>OP Promet</i>	278,80	236,98
<i>OP Okoliš</i>	330,70	281,10
<i>OP Regionalna konkurentnost</i>	223,62	187,78
<i>OP Razvoj ljudskih potencijala</i>	179,31	152,41
<i>Ukupno</i>	1.012,43	858,28

Izvor: obrada autora prema Strukturni fondovi.hr (2020b)

U nastavku detaljnije su opisani operativni programi za spomenuto razdoblje.

Operativni program Regionalna konkurentnost (OPRK)

Glavni cilj ovog Operativnog programa bio je potaknuti porast konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva te poduprijeti razvoj gospodarstva temeljenog na znanju. Posebni ciljevi bili su povećanje regionalnog apsorpcijskog kapaciteta gospodarskog rasta, razvoja poduzetništva i razvoj inovacija i istraživanja.

Za ovaj Operativni program bilo je predviđeno ukupno 223,62 milijuna eura, od čega je 187,78 milijuna eura predviđeno da se financira iz Europskog fonda za regionalni razvoj.

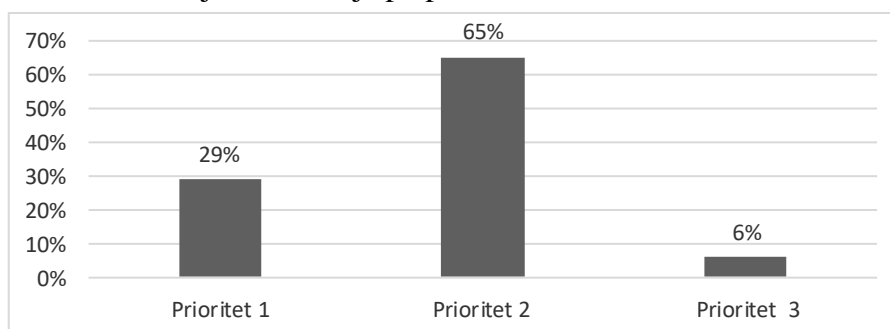
Shema 6. Prikaz prioriteta iz Operativnog programa Regionalna konkurentnost

<p>Prioritet 1 Razvoj i unaprjeđenje regionalne infrastrukture i jačanje atraktivnosti regija</p>	<p>„Cilj je uspostaviti i razviti javnu infrastrukturu, posebice poslovnu i turističku, s ciljem povećanja privlačnosti hrvatskih regija za ulaganja i život te stimuliranje gospodarskog rasta i stvaranja radnih mjesta.“</p>
<p>Prioritet 2 Jačanje konkurentnosti hrvatskog gospodarstva</p>	<p>„Cilj je osigurati učinkovitu poslovnu podršku na svim razinama kako bi se stvorila pozitivna klima za ulaganja. To će se postići jačanjem nacionalne administrativne učinkovitosti, pružanjem besplatne savjetodavne pomoći malim i srednjim poduzećima, bespovratnim potporama za poduzetnike, razvojem klastera, poboljšanjem informiranosti poslovne zajednice kao i osnivanjem e-poslovnih centara koji će poduzetnicima pružiti besplatnu edukaciju o e-poslovanju. Drugi je cilj poticanje transfera tehnologije i stvaranje infrastrukture koji će omogućiti komercijalizaciju inovacija kako bi se poboljšala konkurentnost sektora s visokom dodanom vrijednošću.“</p>
<p>Prioritet 3 Tehnička pomoć</p>	<p>„Cilj je osigurati učinkovito i efikasno upravljanje OP-om i razviti sposobnost institucija unutar OP-a za upravljanje EU fondovima i što veću apsorpciju sredstava iz EU fondova.“</p>

Izvor: preuzeto sa Strukturni fondovi.hr (2020g)

Upravljačko tijelo u ovom Operativnom programu jest MRRFEU. Također MRRFEU bio je odgovoran za pripremu projektnih poziva za Prioritet 1 i unutar Prioriteta 2. Za razvoj malog i srednjeg poduzetništva i poslovnog okruženja bilo je odgovorno Ministarstvo poduzetništva i obrta. Unutar istog prioriteta za područje istraživanja i razvoja pozive je pripremalo Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa. Pozivi unutar prioriteta 3 bili su u nadležnosti Ministarstva gospodarstva. Provedbu svih projekata iz ovog Operativnog programa pratila je Središnja agencija za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije (SAFU).

Grafikon 13. Prikaz financijske alokacije po prioritetima

Izvor: obrada autora prema Strukturni fondovi.hr (2020g)

U nastavku slijedi popis projekata primjera dobre prakse koji su financirani iz ovog operativnog programa.

Tablica 40. Primjeri projekata financiranih iz Operativnog programa Regionalna konkurentnost

<i>Naziv projekta</i>	<i>Fond</i>	<i>Korisnik</i>	<i>Opis projekta</i>	<i>Datum ugovaranja</i>	<i>Bespovratna sredstva</i>
„Centar za posjetitelje Krasno“	ERDF	Javna ustanova Nacionalni park Sjeverni Velebit	Projektom se izgradio Centar za posjetitelje u Krasnom s ciljem povećanja broja dolazaka turista.	23. 10. 2014.	29.567.355,59 kn
„Uvođenje nove tehnologije za proizvodnju e-tekućina za elektronske cigarete“	ERDF	ELDA d.o.o. za proizvodnju i trgovinu	Prijavitelj je društvo Elda d.o.o. iz Nove Gradiške, jedini proizvođač tekućina za elektronske cigarete (e-tekućina) u Hrvatskoj te vodeći dobavljač tog proizvoda u EU-u i jedan od osnivača EUECA-e (European Electronic Cigarette Association).	1. 8. 2014.	6.263.504,54 kn
„Modernizacija i proširenje znanstveno-istraživačke djelatnosti Kliničkog zavoda za kemiju pri Kliničkom bolničkom centru (KBC-u) Sestre milosrdnice“	ERDF	Klinički bolnički centar Sestre milosrdnice	Projekt je namijenjen izgradnji administrativnih kapaciteta i pripremi projekata za korištenje sredstava iz strukturalnih i investicijskih fondova kako bi se potaknula znanstvena izvrsnost istraživača Kliničkog zavoda za kemiju te povećala konkurentnost gospodarstva temeljenog na znanju.	5. 4. 2016.	463.650,00 kn
„Razvojno-edukacijski centar za metalsku industriju - Metalska jezgra“	ERDF	Međimurska županija	Metalska jezgra predstavlja jednu od komponenti Centra znanja Međimurske županije u Čakovcu kojom se nastoji uspostaviti središnje mjesto za podršku tehnološkom razvoju metalske industrije temeljenom na transferu znanja te istraživanju i razvoju i primjeni inovacija.	17. 7. 2015.	609.475,50 kn
„Povećanje konkurentnosti kroz optimalizaciju razvojno-proizvodnih i poslovnih procesa – Rimac Automobili“	ERDF	Rimac Automobili	Rimac Automobili proveli su projekt analize i optimalizacije svih procesa, razvoja i provedbe IKT(Informacijska i komunikacijska tehnologija) rješenja za informatizaciju analiziranih poslovnih procesa (ERP), uvođenje pojedinačnih IKT rješenja za pojedine poslovne procese (CRM sustav za upravljanje prodajnim procesima), uvođenje holističkog IKT rješenja za integraciju cijelog poduzeća (Business Intelligence sustava i integracija s ERP i CRM razvojnim alatima) te edukaciju zaposlenika za rad s novim IKT tehnologijama.	17. 8. 2015.	358.820,00 kn
„Obnova i turistička valorizacija kulturno-povijesnog kompleksa Kneževe palače“	ERDF	Grad Zadar	Ovaj projekt stvorio je prepoznatljiv novi integrirani kulturno-turistički proizvod Zadra kroz obnovu i turističku valorizaciju Kneževe palače.	1. 10. 2014.	35.679.090,57 kn

Izvor: preuzeto sa Strukturni fondovi.hr (2020f)

Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije bilo je korisnik sredstava tehničke pomoći kroz projekt „Tehnička pomoć Upravljačkom tijelu za upravljanje Operativnim programom i jačanje kapaciteta“. MRRFEU ojačao je svoje kapacitete kao upravljačko tijelo Operativnog programa Regionalna konkurentnost od 2007. do 2013.

Ukupna vrijednost projekta iznosila je 15,01 milijuna kuna, od čega je 12,76 milijuna kuna bilo sufinancirano iz Europskog fonda za regionalni razvoj. Projekt je trajao od 01. srpnja 2013. do 30. rujna 2016. godine. Na kraju 2016. godine nakon n+3 razdoblja iznos isplaćenih sredstava iz ovog Operativnog programa iznosio je 159,58 milijuna eura u odnosu na 187,79 milijuna alociranih sredstava, što upućuje na stopu apsorpcije od 84,98 %.

Operativni program Promet

Cilj ovog programa bio je razvoj prometne infrastrukture kroz poticanje razvoja modernih prometnih mreža i povećanje dostupnosti regija. Ovim operativnim programom poticala se bolja integracija Hrvatske u europsku prometnu mrežu u riječnom i željezničkom sektoru kroz razvoj prometnih mreža na TEN-T koridorima, ali i jačanje regionalnih veza.

Shema 7. Prioritetne osi Operativnog programa Promet

Prioritet 1 - Modernizacija željezničkog sustava u Hrvatskoj i priprema projekata u prometnom sektoru

Cilj - poboljšanje hrvatske željezničke mreže na TEN-T koridorima, regionalne i prigradske željezničke mreže te izrada potrebnih studija i priprema infrastrukturnih projekata za sljedeće programsko razdoblje.

Prioritet 2 - Unaprjeđenje sustava unutarnje plovidbe u Republici Hrvatskoj

Cilj - poboljšanje hrvatskog sustava unutarnjih plovnih putova stvaranjem uvjeta za sigurnu i pouzdanu unutarnju plovidbu te usklađivanje s minimalnim plovidbenim zahtjevima te poboljšanje lučke infrastrukture.

Prioritet 3 - Tehnička pomoć

Cilj - pomoć operativnoj strukturi u upravljanju Operativnim programom te jačanju kapaciteta upravljačkog tijela i drugih tijela uključenih u provedbu ovog operativnog programa i potencijalnih korisnika kao i priprema strateških dokumenata za područje prometa.

Prioritet 4 - Razvoj cesta i zračne luke

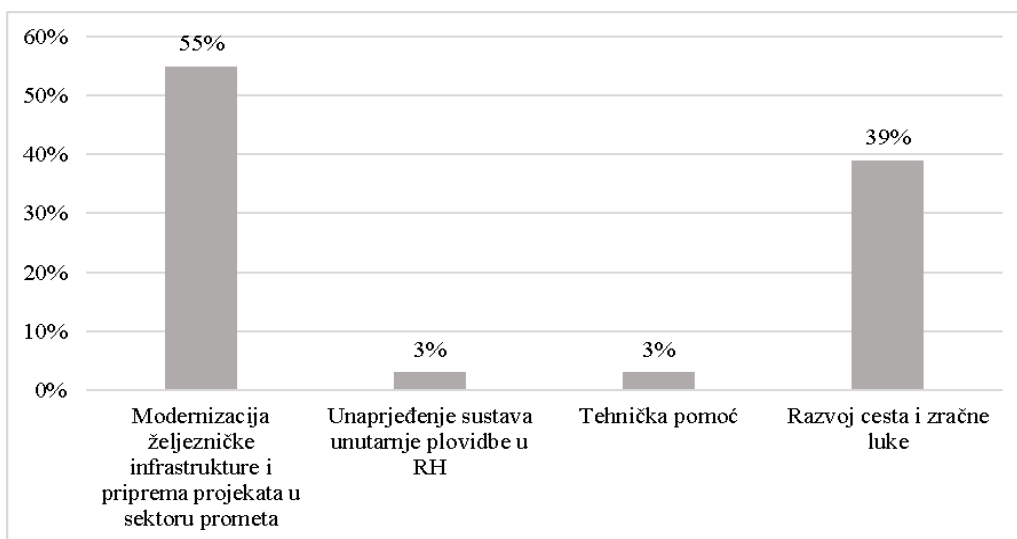
Cilj - prometna ulaganja u cestovni i zračni sektor gdje značajan doprinos može biti napravljen za regionalnu pristupačnost i povezanost; međunarodnu mobilnost i putovanja izvan i unutar Hrvatske i konačno za projekte od regionalnog značaja koji imaju pozitivan utjecaj na gospodarski razvoj i održivost te zaštitu okoliša, krajolika i baštine Hrvatske.

Izvor: obrada autora prema Strukturni fondovi.hr (2020h)

Operativni program Promet vrijedio je ukupno 278,8 milijuna eura, od čega je 236,98 milijuna eura sufinancirano iz ERDF-a, a 41,82 milijuna eura iz nacionalnih sredstava.

U nastavku slijedi prikaz raspodjele sredstava po prioritetnim osima.

Grafikon 14. Prikaz raspodjele sredstava po prioritetnim osima u Operativnom programu Promet

Izvor: obrada autora prema Strukturni fondovi.hr (2020h)

Upravljačko tijelo ovog operativnog programa bilo je Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture, Sektor za fondove EU-a, koje je ujedno raspisivalo pozive na dostavu projektnih prijedloga i bilo odgovorno za praćenje provedbe projekata iz prioriteta 1 i 4. Praćenje provedbe iz prioriteta 2 i 3 bilo je u nadležnosti Središnje agencije za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije (SAFU).

U nastavku slijedi prikaz projekata koji su se provodili u sklopu Operativnog programa Promet.

Tablica 41. Prikaz projekata koji su se financirali iz Operativnog programa Promet

Naziv projekta	Fond	Korisnik	Opis projekta	Datum ugovaranja	Bespovratna sredstva
„Studija opravdanosti otklanjanja uskih grla na cestovnom pravcu Ploče – Pelješki most – Dubrovnik“	ERDF	Hrvatske ceste	Kompletiranje cestovne mreže Južne Dalmacije i valorizacija prometnog pravca s ciljem boljeg ispunjavanja stvarnih i budućih prometnih potreba uz promicanje okolišne i socijalne politike.	4. 2. 2016.	807.330,00 kn
„Studija izvodljivosti s analizom troškova i koristi za brodske linije – projekt UrbEco“	ERDF	Grad Šibenik	Ovim projektom želi se podignuti razina pripremljenosti za financiranje i implementaciju sustava javnog brodske prijevoza na šibenskom području.	18. 5. 2016.	213.775,00 kn
„Master plan održive mobilnosti zadarske regije“	ERDF	Grad Zadar	Master plan omogućit će planiranje održivog prometnog sustava u skladu s europskim i nacionalnim strategijama i planovima. Plan će posebno istaknuti podršku javnom prijevozu (kopnenom i morskom) i alternativnim vidovima prijevoza. Kroz projekt izradit će se plan poboljšanja usluga prijevoza u obalnom linijskom prijevozu i pristupačnosti luci javnim prijevozom. Ciljne skupine: stanovništvo grada Zadra i regije, turisti grada Zadra i regije, pružatelji usluga u javnom prijevozu.	20. 5. 2015.	2.447.830,00 kn
„Master plan grada Vinkovaca za promet“	ERDF	Grad Vinkovci	Cilj je projekta izrada Master plana grada Vinkovaca za promet u svrhu osiguranja održivog prometnog razvoja Vinkovaca u skladu s europskim i nacionalnim strategijama i planovima.	13. 5. 2015.	428.776,55 kn
„Rekonstrukcija postojećeg i izgradnja drugog kolosijeka željezničke pruge na dionici Dugo selo – Križevci“	ERDF	HŽ INFRASTRUKTURA d.o.o.	Projekt obnove pruge Dugo Selo – Križevci i dogradnje drugog kolosijeka obuhvaća obnovu postojećih 35,75 km jednokolosiječne elektrificirane pruge Dugo Selo – Križevci uz manje izmjene trase i izgradnju drugog kolosijeka te obnovu kolodvora“	8. 6. 2015.	176.939.344,00 kn
„Izrada studije izvedivosti s analizom troškova i koristi vezano za nabavu novih putničkih vlakova“	ERDF	HŽ Putnički prijevoz d.o.o.	„Svrha i opravdanost projekta izrade studije izvedivosti s analizom troškova i koristi vezano za nabavu novih putničkih vlakova zasniva se na potrebi za osuvremenjivanjem voznog parka HŽ-a.“	26. 4. 2016.	850.000,00 kn

Izvor: preuzeto sa [Strukturalni fondovi.hr](http://Strukturalni.fondovi.hr) (2020f)

Nakon razdoblja n+3, na koncu 2016. godine iznos isplaćenih sredstava Operativnog programa Promet iznosio je 135,22 milijuna eura u odnosu na 236,98 milijuna alociranih sredstava, što upućuje na stopu apsorpcije od 88,72 %.

Operativni program Razvoj ljudskih potencijala

Glavni cilj ovog Operativnog programa bio je jačanje i razvijanje ljudskih potencijala unaprjeđenjem učinkovitosti radne snage, razvojem ljudskih kapitala i jačanjem socijalne uključenosti. U nastavku slijedi prikaz glavnih prioriteta i ciljeva unutar Operativnog programa.

Shema 8. Prikaz prioriteta unutar operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali

Prioritet 1 - Podrška pristupu održivom zapošljavanju i prilagodljivost radne snage

Cilj - osigurati potpore u osmišljavanju i provedbi aktivne i preventivne politike na tržištu rada te potpora učinkovitosti i kvaliteti hrvatskih javnih službi nadležnih za zapošljavanje.

Prioritet 2 - Jačanje socijalnog uključivanja i integracije osoba u nepovoljnom položaju

Cilj - osigurati potpore skupinama koje se nalaze u nepovoljnom položaju prilikom pristupa zapošljavanju, skupinama koje se nalaze u nepovoljnom položaju prilikom pristupa obrazovanju te razvoj socijalnih usluga za poboljšanje mogućnosti zapošljavanja.

Prioritet 3 - Jačanje ljudskog kapitala u obrazovanju, istraživanju i razvoju

Cilj - osigurati potpore daljnjem razvoju hrvatskoga kvalifikacijskog okvira, jačanje sustava obrazovanja odraslih i jačanje institucija odgovornih za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih te njihovih partnera.

Prioritet 4 - Tehnička pomoć

Cilj - osigurati učinkovito i efikasno upravljanje Operativnim programom i razviti sposobnost institucija unutar Operativne strukture za upravljanje EU fondovima i što veću apsorpciju sredstava iz EU fondova.

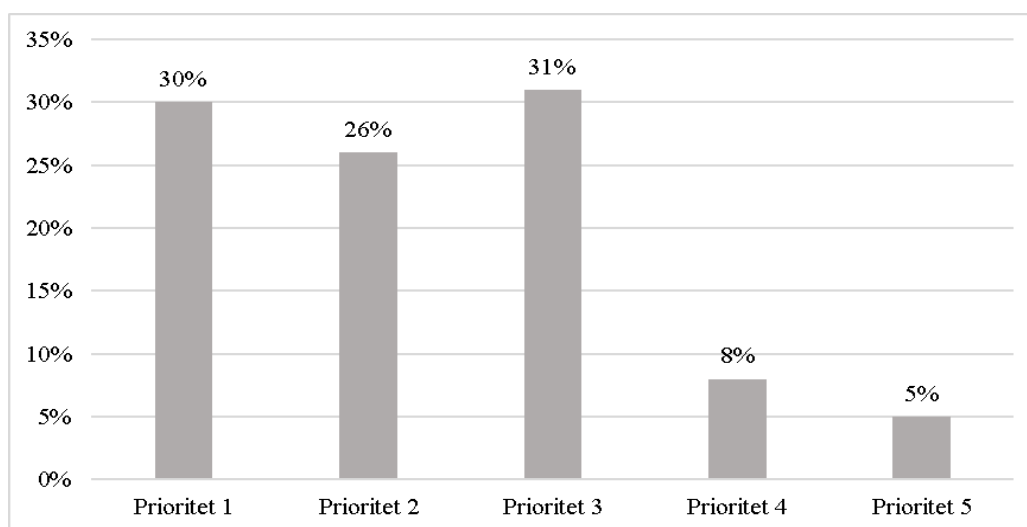
Prioritet 5 - Jačanje uloge civilnog društva za bolje upravljanje

Cilj - promicanje socijalnog dijaloga i jačanje uloge organizacija civilnoga društva za društveno-ekonomski rast i demokratski razvoj.

Izvor: obrada autora prema Strukturni fondovi.hr (2019c)

Kroz ovaj Operativni program Republici Hrvatskoj bilo je namijenjeno ukupno 179,31 milijun eura, od čega je 152,41 milijun sufinanciran iz Europskog socijalnog fonda. U nastavku slijedi prikaz raspodjele sredstava po prioritetima.

Grafikon 15. Prikaz raspodjele sredstava prema prioritetima unutar OP-a Razvoj ljudskih potencijala

Izvor: obrada autora prema Strukturni fondovi.hr (2019c)

Programom je upravljalo Ministarstvo rada i mirovinskog sustava koje je također bilo odgovorno i za pripremu poziva za dostavu projektnih prijedloga unutar Prioriteta 1. Ministarstvo socijalne politike i mladih bilo je odgovorno za pripremu poziva za dostavu projektnih prijedloga za područje socijalnog uključivanja unutar Prioriteta 2, a Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa za pripremu poziva unutar prioriteta 2 za područje obrazovanja. Za pozive unutar 5. prioriteta bio je odgovoran Ured za udruge. Provedbu projekata vezanih za socijalno uključivanje i socijalni dijalog pratio je Hrvatski zavod za zapošljavanje. Projekte vezane za područje obrazovanja Agencija za strukovno obrazovanje odraslih, a iz područja razvoja civilnog društva Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva. U nastavku slijedi prikaz nekih od projekata koji su financirani u sklopu ovog operativnog programa.

Tablica 42. Prikaz projekata koji su financirani iz OP-a Razvoj ljudskih potencijala

Naziv projekta	Fond	Korisnik	Opis projekta	Datum ugovaranja	Bespovratna sredstva
„Grad Korčula prijatelj poduzetnika“	ESF	Grad Korčula	Bitni su elementi projekta sajmovi lokalnih poduzetnika, predstavljanje poduzetnika u srednjoj školi i završnim razredima osnovne škole te uvođenje usluge "Petak za poduzetnike" u agenciji KORA.	20. 7. 2015.	296.961,00 kn
„S nama na zelenu granu“	ESF	Pučko otvoreno učilište "Ante Babić" Umag - Università popolare aperta "Ante Babić" Umago	S nama na zelenu granu identificira i rješava probleme nedovoljne osposobljenosti radnika komunalnih poduzeća za rad s otpadom, dostupnosti programa za osposobljavanje radnika za rad s otpadom te neinformiranosti građana kako pravilno odvajati otpad.	30. 11. 2015.	686.373,07 kn
„Adria wellness turizam“	ESF	Narodno učilište ustanova za obrazovanje i kulturu u Rijeci	Projekt Adria wellness turizam provode dva partnera iz Primorsko-goranske i Zadarske županije. Svrha je projekta unaprjeđenje obrazovanja odraslih kroz niz aktivnosti što će ustanove svrstati među najmodernije ustanove za obrazovanje u Hrvatskoj.	30. 11. 2015.	1.344.097,89 kn
„Malom kavom do velikog posla“	ESF	Grad Split	Temeljni je cilj projekta unaprijeđena poduzetnička kultura i poboljšana umreženost postojećih poduzetnika i onih koji to žele postati kroz organizirano druženje u Business Caffeu Split. Ciljne su skupine: Mala i srednja poduzeća (MSP-i) s područja Dalmacije te njihovi vlasnici i zaposlenici, potencijalni poduzetnici i mladi (15 – 29 g.).	20. 7. 2015.	297.715,08 kn
„Korak po korak do samostalnosti“	ESF	Grad Šibenik	Opći je cilj projekta povećati socijalnu uključenost i integraciju učenika s teškoćama u redovnim školama. Svrha je projekta osigurati pomoćnika svim učenicima s teškoćama u školama partnerima. Ciljane skupine jesu: 1) učenici s teškoćama uključeni u redovne i posebne programe škola partnera; 2) nezaposlene osobe registrirane na tržištu rada.	6. 11. 2014.	716.060,00 kn

Izvor: preuzeto sa Strukturni fondovi.hr (2020f)

Nakon razdoblja n+3, na koncu 2016. godine iznos isplaćenih sredstava iz ovog Operativnog programa iznosio je 135,22 milijuna eura u odnosu na 152,41 milijuna alociranih sredstva, što upućuje na stopu apsorpcije od 88,72 %.

Operativni program Zaštita okoliša

Svrha projekata financiranih sredstvima iz ovog programa bila je razvoj okolišne infrastrukture i kvalitete povezanih usluga kroz smanjenje otpada te uspostavljanje odgovarajuće zbrinjavajuće infrastrukture. Također, ovim su se programom financirali projekti usmjereni na opskrbu kvalitetnom pitkom vodom kroz unaprjeđenje odvodne mreže te priključaka na odvodnu mrežu. Zbog ograničenog programskog razdoblja, ostali sektori kao što su zaštita zraka i atmosfere, zaštita prirode i energetika, nisu bili direktno obuhvaćeni ovim Programom, ali ojačali su se kapaciteti i stekla potrebna iskustva za nova područja u narednim programskim razdobljima. U nastavku slijedi prikaz prioriteta OP-a Zaštita okoliša.

Shema 9. Prikaz prioriteta OP-a Zaštita okoliša

Prioritet 1 -Razvoj infrastrukture za gospodarenje otpadom radi uspostave cjelovitog sustava gospodarenja otpadom u Republici Hrvatskoj

- Cilj: izgradnja infrastrukture za gospodarenje otpadom usmjerene na zamjenu postojećih odlagališta centrima za gospodarenje otpadom sa postrojenjem za mehaničko-biološku obradu otpada.*

Prioritet 2 -Zaštita vodnih resursa Hrvatske kroz poboljšanje sustava vodopskrbe te integriranog sustava upravljanja otpadnim vodama

- Cilj: izgradnja uređaja za pročišćavanje otpadnih voda te uspostava modernih vodoopskrbnih i odvodnih mreža.*

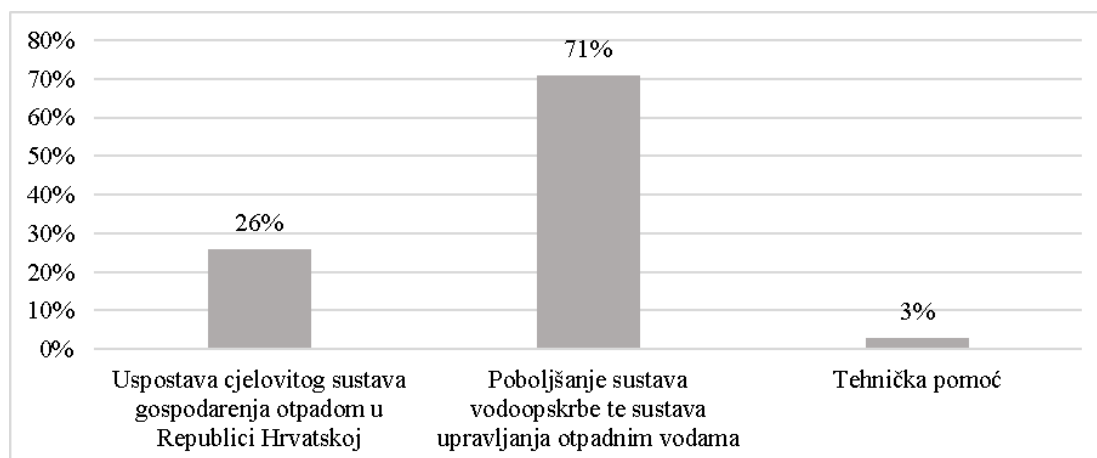
Prioritet 3 - Tehnička pomoć

- Cilj: pomoć operativnoj strukturi u upravljanju operativnim programom te jačanje kapaciteta tijela uključenih u provedbu programa.*

Izvor: preuzeto sa [Strukturalni fondovi.hr](http://Strukturalni.fondovi.hr) (2020e)

Financijska omotnica ovog programa vrijedila je 330,7 milijuna eura od čega je 281,09 milijuna sufinancirano iz Kohezijskog fonda. U nastavku slijedi prikaz raspodjele sredstava po prioritetima.

Grafikon 16. Raspodjela sredstava OP-a Okoliš po prioritetima

Izvor: obrada autora prema Strukturni fondovi.hr (2020e)

Programom je upravljalo Ministarstvo zaštite okoliša i prirode koje je također bilo odgovorno za pripremu poziva na dostavu projektnih prijedloga unutar prioriteta 1 i prioriteta 3. Ministarstvo poljoprivrede bilo je odgovorno za pozive unutar prioriteta 2. Praćenje provedbe unutar prioriteta 1 bilo je u nadležnosti Fonda za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost, Hrvatskih voda za prioritet 2 i SAFU-a za 3. prioritet. U nastavku slijedi prikaz nekih od projekata koji su se sufinancirali iz Operativnog programa Okoliš.

Tablica 43. Prikaz nekih od projekata koji su se sufinancirali sredstvima iz Operativnog programa Okoliš

Naziv projekta	Fond	Korisnik	Opis projekta	Datum ugovaranja	Bespovratna sredstva
„Izgradnja vodoopskrbnog sustava Orašca“	KF	Vodovod Dubrovnik d.o.o.	Projekt čine izgradnja vodoopskrbne mreže te pripadajućih crpnih stanica i vodosprema, čime se u skladu s programskim, strateškim i prostornim dokumentima EU-a, RH, Županije i Grada Dubrovnika na održiv način učinkovito rješavaju sadašnji problemi nekvalitetne i nedostatne vodoopskrbe stanovništva vodoopskrbnog područja Dubrovnik.	5. 9. 2016.	13.916.400,77 kn
„Vodno-komunalni objekti aglomeracije Benkovac“	KF	Vodovod i odvodnja d.o.o. - Benkovac	Projekt čine vodno-komunalni zahvati u izgradnji mjesne vodovodne mreže naselja Smilčić i rekonstrukcija crpnih stanica s njihovim uključivanjem u postojeći nadzorno-upravljački sustav Prijavitelja, čime se u skladu s programskim, strateškim i prostornim dokumentima EU-a, RH, Županije i Grada Benkovca te Općine Polača na održiv način učinkovito rješavaju sadašnji problemi nekvalitetne i nedostatne vodoopskrbe stanovništva područja aglomeracije Benkovac.	5. 9. 2016.	16.751.596,23 kn
„Sanacija odlagališta opasnog otpada „Lemić Brdo“ kraj Karlovca“	KF	Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost	Provođenjem sanacije i zatvaranjem odlagališta opasnog otpada „Lemić Brdo“ kod Karlovca trajno će se riješiti najveći ekološki problem na području Karlovačke županije i Grada Karlovca. Postizanjem bolje kvalitete zraka, voda i tla, smanjenjem opasnosti od požara te uklanjanjem negativnog utjecaja na floru i faunu, doprinjet će se smanjenju sveobuhvatnog negativnog utjecaja koji odloženi otpad trenutno ima na okoliš i zdravlje ljudi u neposrednoj blizini, a ujedno i ukupnom poboljšanju stanja okoliša u Karlovačkoj županiji.	24. 8. 2015.	13.370.100,19 kn
„Filtarsko postrojenje Kutjevo“	KF	Tekija d.o.o. za obavljanje vodnih usluga	Svrha izgradnje Filtarskog postrojenja Kutjevo bilo je uklanjanje mutnoće i suspendiranih tvari te dezinfekcija vode za ljudsku upotrebu maksimalnog kapaciteta 20 l/s. Cilj je bio sniziti mutnoću s maksimalno 30 NTU-a (Nephelometric Turbidity Unts) na ispod propisanih 4 NTU-a, dezinfekcija, povećanje tlaka i distribucija prema vodospremi Kutjevo odnosno potrošačima.	25. 3. 2016.	2.006.456,24 kn
„Sanacija odlagališta otpada „Trebež““	KF	Grad Samobor	Svrha je projekta eliminiranje negativnih učinaka odloženog otpada sanacijom odlagališta otpada "Trebež" u Samoboru.	1. 10. 2014.	81.330.975,00 kn

Izvor: preuzeto sa [Strukturalni fondovi.hr](http://Strukturalni.fondovi.hr) (2020f)

Nakon završenog razdoblja n+3 (31. 12. 2016.) iznos isplaćenih sredstava iz Operativnog programa Okoliš iznosio je 305,76 milijuna eura u odnosu na 281,09 milijuna alociranih sredstava, što upućuje na stopu apsorpcije od 108,77 %.

Osim navedenih strukturnih instrumenata u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine Hrvatska je na raspolaganju imala ukupno 8,7 milijuna eura iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo u sklopu Operativnog programa za ribarstvo. Hrvatskoj je isplaćeno ukupno 7,84 milijuna eura što ukazuje na stopu apsorpcije od 90,11 % (Ministarstvo poljoprivrede, 2013b).

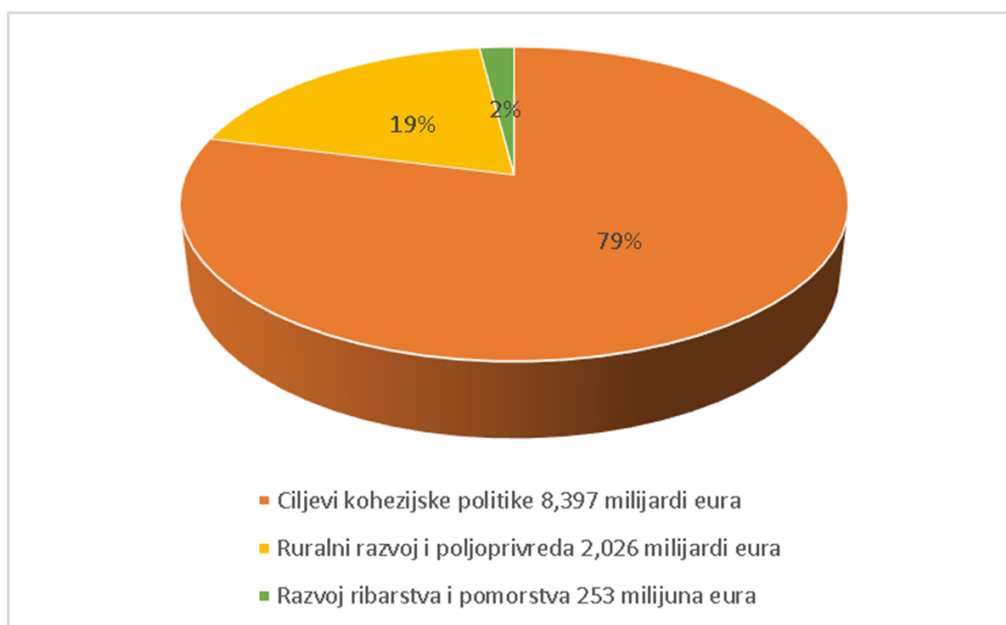
4.2.5. Europski strukturni i investicijski fondovi na primjeru Republike Hrvatske u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine

Europska komisija usvojila je Partnerski sporazum s Hrvatskom 30. listopada 2014. za financijsku perspektivu od 2014. do 2020. godine. U dogovoru s Europskom komisijom u proces izrade Partnerskog sporazuma odnosno proces programiranja bili su uključeni pripadnici jedinica lokalne i regionalne samouprave, gospodarski i socijalni partneri te organizacije civilnog društva. Utvrđeno je šest strateških područja za Hrvatsku u kojima se treba dogoditi promjena pomoću financijskih sredstava ESI fondova.

To su: „konkurentnost i inovativnost poduzeća, zeleno življenje, povezanost i održivost modernih prometnica, zapošljavanje te poboljšanje dostupnosti i kvalitete obrazovanja, smanjenje siromaštva i jača socijalna uključenost te jačanje učinkovitosti javne uprave i pravosuđa“ (MRRFEU, 2019a).

U proračunskom razdoblju od 2014. do 2020. godine Hrvatskoj je bilo raspoloživo ukupno 10,7 milijardi eura. Više od 80 % sredstava namijenjeno je ciljevima kohezijske politike kojom se potiče rast i zapošljavanje i na taj način potiče poboljšanje kvalitete života stanovnika. Središnje koordinacijsko tijelo u Republici Hrvatskoj za upravljanje ESI fondovima u ovoj financijskoj perspektivi jest Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Nakon kohezijske politike, slijedi financiranje ruralnog i poljoprivrednog razvoja te na kraju ulaganje u razvoj pomorstva i ribarstva. Grafikon 17. prikazuje udio financiranja pojedinih ciljeva Europskim strukturnim i investicijskim fondovima u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine.

Grafikon 17. Udio financiranja pojedinih ciljeva iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova

Izvor: obrada autora prema Strukturni fondovi.hr (2019a)

Ključni strateški okvir za korištenje sredstava iz ESI fondova u Republici Hrvatskoj činili su: Partnerski sporazum, Operativni programi, zajednička nacionalna pravila i Pravilnik o prihvatljivosti izdataka tj. ostali okviri za uspostavu uvjeta za korištenje ESI fondova (Vela, 2015).

Nacionalni program reformi izrađuje Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, a Program konvergencije Ministarstvo financija, pri čemu oni međusobno surađuju. Operativni programi (u nastavku OP) u Republici Hrvatskoj koji su definirani za razdoblje od 2014. do 2020. jesu (Strukturni fondovi.hr, 2019a):

- „OP Konkurentnost i kohezija (odobrila Europska komisija u prosincu 2014. godine),
- OP Učinkovitost ljudskih potencijala (odobrila Europska komisija u prosincu 2014. godine),
- Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske od 2014. do 2020. (odobrila Europska komisija u svibnju 2015. godine),
- OP za pomorstvo i ribarstvo (odobrila Europska komisija u studenom 2015. godine)“.

Operativni program Konkurentnost i kohezija

Operativni program konkurentnost i kohezija (OPKK) izrađen je temeljem suradnje različitih dionika: tijela državne uprave, predstavnika jedinica lokalne i regionalne samouprave, socijalnih partnera te civilnog društva. Cilj je ovog operativnog programa provedba kohezijske politike Europske unije i doprinos cilju ulaganja za rast i radna mjesta. Kako bi se to postiglo OPKK potiče ulaganja u infrastrukturne investicije i pruža potporu za razvoj poduzetništva i istraživačkih djelatnosti (Maletić i sur., 2016).

Upravljačka struktura programa sastoji se od:

- „Upravljačkog tijela koje odgovara za cjelokupnu provedbu
- Posredničkog tijela razine 1 koje planira sredstva, provodi mjere informiranja i vidljivosti te sudjeluje u izboru projekata koji će se financirati
- Posredničkog tijela razine 2 koje sudjeluje u pripremi natječajne dokumentacije i izboru projekata, zaključuje ugovor o dodjeli sredstava s korisnikom i kasnije provjerava izvršenje ugovornih obveza“ (Strukturni fondovi.hr, 2019b)

OPKK sufinancira se sredstvima iz Europskog fonda za regionalni razvoj i Kohezijskog fonda. U okviru ovog programa, Hrvatskoj je na raspolaganju 6,881 milijarda eura.

U nastavku je u tablici 44. prikazana raspodjela sredstava po prioritetnim osima.

Tablica 44. Raspodjela sredstava OPKK-a od 2014. do 2020. po prioritetnim osima u milijunima eura

<i>Prioritetna os</i>	<i>Alokacija (EUR)</i>
<i>Jačanje gospodarstva primjenom istraživanja i inovacija</i>	664,79
<i>Korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije</i>	307,95
<i>Poslovna konkurentnost</i>	970,00
<i>Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije</i>	531,81
<i>Klimatske promjene i upravljanje rizicima</i>	245,40
<i>Zaštita okoliša i održivost resursa</i>	1.987,36
<i>Povezanost i mobilnost</i>	1.260,42
<i>Socijalno uključivanje i zdravlje</i>	356,50
<i>Obrazovanje, vještine i cjeloživotno učenje</i>	270,91
<i>Tehnička pomoć</i>	236,11
<i>Ukupno</i>	6.831,26

Izvor: preuzeto sa Strukturalni fondovi.hr (2019b)

Navedeni iznosi u tablici prikazuju 85 % ukupnog iznosa za pojedinu os, ostalih 15 % do punog iznosa izdvaja se iz Proračuna Republike Hrvatske.

Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali

Glavna svrha Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali (OPULJP) jest doprinos porastu zapošljavanja i ostvarenju bolje socijalne kohezije u Hrvatskoj. Za postizanje navedenog cilja razrađena su četiri temeljna područja. To su: „potpora pristupu održivom i kvalitetnom zapošljavanju, osiguravanje adekvatno usklađenih znanja i vještina s potrebama tržišta rada, aktivnosti vezane za socijalno uključivanje te potpora javnoj upravi kroz razvoj elektroničkog sustava javne uprave i slično“ (Strukturalni fondovi.hr, 2019c).

Kroz OPULJP Republici Hrvatskoj na raspolaganju su sredstva od 1,85 milijardi eura, od čega je 1,58 milijardi iz Europskog socijalnog fonda, a ostatak iz Inicijative za zapošljavanje mladih. Tablica 44. prikazuje preraspodjelu sredstava prema prioritetnim osima operativnog programa (Strukturalni fondovi.hr, 2019c).

Upravljačko tijelo ovog operativnog programa jest Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava, a posrednička tijela razna su ministarstva, ovisno o aktivnosti, Hrvatski zavod za zapošljavanje i Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih (Maletić i sur., 2016).

Tablica 45. Raspodjela sredstava OP-a Učinkoviti ljudski potencijali od 2014. do 2020. po prioritetnim osima u milijunima eura

<i>Prioritetna os</i>	<i>Alokacija (EUR)</i>
<i>Visoka zapošljivost i mobilnost radne snage</i>	<i>532,93</i>
<i>Socijalno uključivanje</i>	<i>328,00</i>
<i>Obrazovanje i cjeloživotno učenje</i>	<i>450,00</i>
<i>Pametna administracija</i>	<i>191,28</i>
<i>Tehnička pomoć</i>	<i>80,00</i>
<i>Ukupno</i>	<i>1.582,21</i>

Izvor: preuzeto sa [Strukturalni fondovi.hr](http://Strukturalni.fondovi.hr) (2019c)

Navedeni iznosi u tablici prikazuju 85 % ukupnog iznosa za pojedinu os, ostalih 15 % do punog iznosa izdvaja se iz Proračuna Republike Hrvatske.

Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske od 2014. do 2020.

Prehrambena i poljoprivredna industrija veoma su važne za Republiku Hrvatsku. Kontinuirano unaprjeđenje proizvodnje nužno je za bolju implementaciju hrvatskog poljoprivrednog sektora u tržište Unije. Program ruralnog razvoja nastavlja se na program IPARD (Instrument pretprijetne pomoći za ruralni razvoj) i IPA IV komponente – ruralni razvoj. Cilj je ovog programa smanjenje ruralne depopulacije kroz povećanje kvalitete života u ruralnim sredinama. Tablica 46. prikazuje šest prioriteta programa kao i alokaciju financijskih sredstava. Upravljačko tijelo ovog programa jest Ministarstvo poljoprivrede. Tijelo za ovjeravanje programa jest Agencija za reviziju sustava provedbe programa Europske unije (ARPA).

Akreditirana agencija za plaćanje jest Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR) koja je odgovorna za izvršenje plaćanja za potporu mjerama unutar Zajedničke poljoprivredne politike. Osim što izdaje odobrenje i izvršava plaćanja, vodi kontrolu nad preuzetim i izvršenim obvezama te ima odgovornost za upravljanje i kontrolu izdataka.

Ukupna vrijednost Programa ruralnog razvoja u perspektivi od 2014. do 2020. iznosi 2,383 milijarde eura, od čega je 2,026 milijardi osigurano iz Europskog fonda za ruralni razvoj, a drugi dio iznosa iz nacionalnog proračuna Republike Hrvatske. Tablica 46. prikazuje preraspodjelu sredstava prema prioritetima operativnog programa (Program ruralnog razvoja, 2018).

Tablica 46. Raspodjela sredstava Programa ruralnog razvoja od 2014. do 2020. prema prioritetima u milijunima eura

PRIORITET 1	<i>Promicanje znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima.</i>	<i>Sredstva za postizanje ciljeva u okviru Prioriteta 1 raspoređena su unutar prioriteta 2 – 6</i>
PRIORITET 2	<i>Povećanje održivosti poljoprivrednih gospodarstava te konkurentnosti svih vrsta poljoprivrednih djelatnosti u svim regijama, promovirajući pri tomu i inovacijske poljoprivredne tehnologije, kao i održivo upravljanje šumama.</i>	600,55
PRIORITET 3	<i>Promicanje organiziranja lanca prehrane, uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda, dobrobit životinja te upravljanje rizicima u poljoprivredi.</i>	237,63
PRIORITET 4	<i>Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava vezanih za poljoprivredu i šumarstvo.</i>	561,12
PRIORITET 5	<i>Promicanje učinkovitosti resursa i pomaka prema klimatski elastičnom gospodarstvu s niskom razinom ugljika u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru.</i>	170,51
PRIORITET 6	<i>Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim područjima.</i>	401,38
TEHNIČKA POMOĆ		55,03
UKUPNO		2.026,22

Izvor: preuzeto sa Strukturni fondovi.hr (2020i)

Navedeni iznosi u tablici prikazuju 85 % ukupnog iznosa za pojedinu os, ostalih 15 % do punog iznosa izdvaja se iz Proračuna Republike Hrvatske.

Operativni program za pomorstvo i ribarstvo

Operativni program za pomorstvo i ribarstvo djeluje s ciljem poticanja konkurentnosti i održivosti ribarstva i akvakulture, potičući tako provedbu Zajedničke ribarske politike (Europski fond za pomorstvo i ribarstvo, 2019).

Ukupna sredstva koja su alocirana Hrvatskoj u sklopu ovog Operativnog programa iznose 252,6 milijuna eura. Tablica 47. prikazuje preraspodjelu sredstava prema prioritetima Operativnog programa.

Tablica 47. Raspodjela sredstava Operativnog programa za pomorstvo i ribarstvo po prioritetnim osima u milijunima eura

<i>Prioritetna os</i>	<i>Alokacija (EUR)</i>
<i>Poticanje okolišno održivog, resursno učinkovitog, inovativnog, konkurentnog i na znanju utemeljenog ribarstva</i>	86,83
<i>Poticanje okolišno održive, resursno učinkovite, inovativne, konkurentne i na znanju utemeljene akvakulture</i>	55,26
<i>Poticanje provedbe ZRP-a</i>	34,82
<i>Povećanje zaposlenosti i teritorijalne kohezije</i>	18,95
<i>Poticanje stavljanja na tržište i prerade</i>	40,62
<i>Poticanje provedbe integrirane pomorske politike</i>	1,00
<i>TEHNIČKA POMOĆ</i>	15,16
UKUPNO	252,64

Izvor: preuzeto s Europski fond za pomorstvo i ribarstvo (2019)

Sustav koji upravlja i kontrolira Program čine (Operativni program za pomorstvo i ribarstvo, 2018):

- „Upravljačko tijelo (Ministarstvo poljoprivrede - Uprava ribarstva)
- Tijelo za potvrđivanje (Ministarstvo poljoprivrede - Samostalna služba za akreditaciju Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju)
- Tijelo za reviziju (Agencija za reviziju sustava provedbe programa Europske unije (ARPA).“

4.2.6. NUTS klasifikacija Republike Hrvatske

Jedno od pregovaračkih poglavlja Republike Hrvatske pri pristupanju Uniji bilo je Poglavlje 22. To poglavlje odnosilo se na regionalnu politiku i koordinaciju strukturnih instrumenata. U 22. poglavlju predmet pregovora, između ostaloga, bila je uspostava NUTS klasifikacije hrvatskog teritorija (Institut za razvoj i međunarodne odnose-IRMO, 2019).

Državni zavod za statistiku (DZS) prvi je put predložio Eurostatu jednu NUTS 1 regiju koja odgovara prostoru cijele Hrvatske te NUTS 3 regije koje bi bile ekvivalent županijama. Ovaj je prijedlog Eurostat prihvatio. Budući da Hrvatska nema administrativne jedinice koje odgovaraju NUTS 2 razini, krenula je izrada prijedloga uspostave neadministrativnih (statističkih) NUTS 2 regija (IRMO, 2019).

Prvi službeni prijedlog DZS-a iz 2003. godine sastojao se od pet neadministrativnih NUTS 2 regija:

- „Sjeverna Hrvatska (Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Koprivničko-križevačka i Međimurska županija);
- Zapadna Hrvatska (Primorsko-goranska, Ličko-senjska i Istarska županija);
- Središnja Hrvatska (Zagrebačka, Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Bjelovarsko-bilogorska županija i Grad Zagreb);
- Istočna Hrvatska (Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija);

- Južna Hrvatska (Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija)“ (IRMO, 2019).

Eurostat odbio je tu opciju zbog toga što su dvije od pet regija imale manje od donje granice NUTS 2 (800 000 stanovnika). Prema tadašnjoj Uredbi o NUTS-ovima nije bilo mogućnosti za odstupanje od zadanih granica broja stanovnika za neadministrativne regije (Bošnjak i Tolušić, 2012).

Drugi službeni prijedlog je iz 2005. godine, kada je DZS predložio četiri NUTS 2 regije (IRMO, 2019):

- „Središnja Hrvatska (Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Međimurska, Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska, Sisačko-moslavačka i Karlovačka županija);
- Zagrebačka regija (Grad Zagreb i Zagrebačka županija);
- Jadranska Hrvatska (Istarska, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija);
- Istočna Hrvatska (Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija).“

Unatoč odobrenju Eurostata, Vlada Republike Hrvatske nije ju potvrdila. Sukladno tomu, odlučeno je da se treba pristupiti izradi nove studije na temelju koje će se predložiti nova NUTS 2 podjela. Vodeći se novom studijom iste godine od strane Vlade i Sabora predloženo je da Hrvatska bude podijeljena na tri NUTS 2 regije, od kojih je jedna Grad Zagreb. Eurostat odbio je taj prijedlog jer je Grad Zagreb tada imao manje od 800 000 stanovnika (IRMO, 2019).

Tek je iduću varijantu konačno prihvatio Eurostat, a prema njoj Hrvatska je bila podijeljena na tri NUTS 2 regije (MRRFEU, 2012):

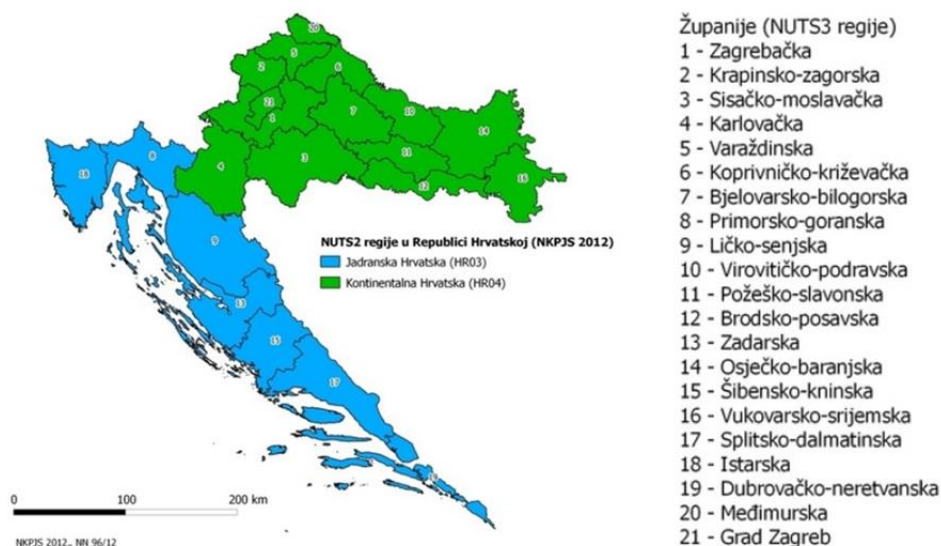
- „HR01 Sjeverozapadna Hrvatska koja se sastojala od šest županija (odnosno šest NUTS 3 regija): HR011 Grada Zagreba, HR012 Zagrebačke, HR013 Krapinsko-zagorske, HR014 Varaždinske, HR015 Koprivničko-križevačke i HR016 Međimurske županije. NUTS 2 regija

- HR02 Središnja i Panonska Hrvatska koja se sastojala od osam županija (osam NUTS 3 regija): HR021 Bjelovarsko-bilogorske, HR022 Virovitičko-podravske, HR023 Požeško-slavonske, HR024 Brodsko-posavske, HR025 Osječko-baranjske, HR026 Vukovarsko-srijemske, HR027 Karlovačke i HR028 Sisačko-moslavačke županije. NUTS 2 regija
- HR03 Jadranska Hrvatska sastojala se od sedam NUTS 3 regija, odnosno od sedam županija: HR031 Primorsko-goranske, HR032 Ličko-senjske, HR033 Zadarske, HR034 Šibensko-kninske, HR035 Splitsko-dalmatinske, HR036 Istarske i HR037 Dubrovačko-neretvanske županije.“

Ova je klasifikacija bila važeća od 2007. do rujna 2012. godine.

Glavni problem ove klasifikacije bio je u tomu što je BDP po stanovniku Sjeverozapadne Hrvatske iznosio 78,3 % prosjeka Unije, što je kao posljedicu imalo lošije uvjete korištenja sredstava iz Europskog fonda za regionalni razvoj (ERDF) i Europskog socijalnog fonda (ESF), s naglaskom na vlastito učešće u projektima (sufinanciranje). Budući da je punopravnim članstvom Republike Hrvatske u Uniji otvorena mogućnost izvanrednog mijenjanja važeće klasifikacije, započela je izrada novog prijedloga NUTS 2 podjele. Svrha je nove podjele davanje najslabije razvijene regije teritoriju cijele Hrvatske u okviru Kohezijske politike. Prijedlog klasifikacije bio je da se Hrvatska sastoji od dvije NUTS 2 regije, Jadranske i Kontinentalne Hrvatske (slika 3.). Prijedlog ove revidirane klasifikacije odobrio je Eurostat te je ona službeno stupila na snagu u rujnu 2012. godine (Maldini, 2014).

Slika 3. Podjela Republike Hrvatske na dvije NUTS 2 regije (NUTS 2012)

Izvor: preuzeto sa Statistički izvori, Regionalni razvoj (2018)

Jadransku Hrvatsku obuhvaća sedam županija: Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska, Istarska i Dubrovačko-neretvanska. Regija graniči sa Slovenijom na sjeverozapadu, Bosnom i Hercegovinom na istoku, Crnom Gorom na jugu, dok s Italijom ima morsku granicu na zapadu. Granica Bosne i Hercegovine dijeli ovu regiju od južnog dijela Jadranske Hrvatske. Ova regija ima 1 387 363 stanovnika odnosno 33,39 % ukupnog stanovništva Hrvatske. BDP po stanovniku u 2017. godini u ovoj regiji iznosio je 61 % prosjeka BDP-a po stanovniku Europske unije. U razdoblju od 2009. do 2015. godine, uslijed svjetske ekonomske krize, nezaposlenost je bilježila trend rasta. U razdoblju od 2016. do 2018. godine nezaposlenost se vidno smanjuje. Sezonski čimbenici utječu na kretanje broja nezaposlenih svake godine pa su tako i u navedenom razdoblju utjecali na kretanje broja nezaposlenih. Nezaposlenost uobičajeno raste do veljače, a potom dolazi do značajnog pada uslijed ljetne turističke sezone.

Najveća je potreba za radnicima u ugostiteljstvu i trgovini tijekom ljetne sezone. Izuzetno povoljan geoprometni položaj regije koja se nalazi na razmeđi važnih europskih kopnenih i morskih putova utjecao je na to da je stanovništvo tradicionalno vezano za pomorstvo i djelatnosti vezane za more.

Upravo zbog navedenog ovo područje ima razvijenu pomorsko-prometnu, brodograđevnu, lučku i turističku djelatnost koje su od velikog značaja za cijelu Hrvatsku, a Gorski kotar tradicionalno je jako šumarsko i drvoprerađivačko gospodarsko područje (Europska komisija, 2019e).

Kontinentalna Hrvatska sastoji se od Istočne (Panonske) i Sjeverozapadne regije Hrvatske. Obuhvaća 14 županija: Grad Zagreb, Zagrebačku, Krapinsko-zagorsku, Varaždinsku, Koprivničko-križevačku, Međimursku, Bjelovarsko-bilogorsku, Virovitičko-podravsku, Požeško-slavonsku, Brodsko-posavsku, Osječko-baranjsku, Vukovarsko-srijemsku, Karlovačku te Sisačko-moslavačku županiju. Graniči s Mađarskom na sjeveru, Slovenijom na sjeverozapadu, Srbijom na istoku te Bosnom i Hercegovinom na jugu.

Kontinentalna Hrvatska ima 2 912 692 stanovnika odnosno 66,61 % ukupnog stanovništva Hrvatske. BDP po stanovniku ove regije u 2017. godini iznosio je 64 % prosjeka BDP-a po stanovniku Europske unije. U razdoblju od 2009. do 2015. godine, uslijed gospodarske krize koja je zahvatila cijelu Europu, nezaposlenost je bila u porastu. Od početka gospodarske krize pa do danas ugašena je polovica industrijskih tvrtki, posebno u Slavoniji. Nestale su tako tvornice iz metaloprerađivače i drvoprerađivačke industrije koje su zapošljavale više od 1000 ljudi. Došlo je do smanjenja broja zaposlenih i u sektoru trgovine i graditeljstva. Nakon 2016. godine dolazi do smanjenja nezaposlenosti, ali također valja napomenuti da se Kontinentalna Hrvatska, posebno Slavonija, suočava s velikim iseljavanjem stanovništva u zemlje Zapadne i Srednje Europe, što svakako utječe na statističku sliku kad je smanjenje nezaposlenosti u pitanju (Europska komisija, 2019e).

Prema BDP-u po stanovniku po PPS hrvatske NUTS 2 regije zaostaju u usporedbi sa ostalim NUTS 2 regijama EU-28. One su se našle među 15 % najslabije rangiranih NUTS 2 regija Unije. Konkretno, u 2017. godini Kontinentalna Hrvatska nalazila se na 63 % prosječne razvijenosti EU-a, a Jadranska Hrvatska bila je nešto lošije pozicionirana i nalazila se na 61 % prosječne razvijenosti EU-a (mjereno BDP-om po stanovniku).

Tablica 48. BDP po stanovniku po PPS u 2017. godini, EU 28=100

Rang	Zemlja	NUTS 2 regija	Indeks
1.	UK	Inner London-West	629
2.	LU	Luxemburg	264
3.	IE	Southern, Ireland	222
4.	BE	Region de Bruxelles-Capitale	207
5.	DE	Hamburg	200
6.	IE	Eastern and Midland	195
7.	CZ	Praha	188
8.	DE	Oberbayern	181
9.	FR	Ile de France	176
10.	SK	Bratislavski kraj	174
236.	HR	Kontinentalna Hrvatska	63
240.	HR	Jadranska Hrvatska	61
272.	EL	Anatoliki Makedonia Tharki	47
273.	HU	Del-Dunantul	47
274.	RO	Sud-Vest Oltenia	47
274.	BG	Yugoistoochen	44
275.	HU	Eszak-Alfold	44
276.	RO	Nord-Est	40
277.	BG	Severoiztochen	40
278.	FR	Mayotte	35
279.	BG	Yuzhen tsentralen	35
280.	BG	Severen tsentralen	34
281.	BG	Severozapaden	31

Izvor: obrada autora prema podacima s Eurostat (2020h) i Hrvatske gospodarske komore-HGK (2019)

Prema tablici 48. uočljivo je postojanje vrlo izraženih razlika u razvijenosti NUTS 2 regija Unije. Tako je prema podacima za 2017. godinu najmanje razvijena NUTS 2 regija (Severozapaden) bila na razini 31 % prosjeka EU-a, dok je najrazvijenija NUTS 2 regija (Inner London – West) bila na razini od 629 % prosjeka EU-a.

Između NUTS 2 regija nema velikih dispariteta u razvijenosti (samo dva postotna poena).

Međutim, to ne daje stvarnu sliku situacije zbog velikog utjecaja Grada Zagreba na BDP po glavi stanovnika Kontinentalne Hrvatske. Posljedica navedenog znatno je lošija mogućnost korištenja regionalnih potpora za cijelu Kontinentalnu Hrvatsku, posebno u Slavoniji i Baranji. Referentni pragovi za određivanje razina korištenja regionalnih potpora jesu 45 %, 60 %, 75 % i 100 % prosjeka BDP-a po stanovniku Europske unije. Razvidno je da NUTS 3 regije Kontinentalne Hrvatske koje bilježe iznimno niske razine BDP-a po stanovniku nemaju mogućnost „konzumiranja“ najpovoljnijih razina regionalnih potpora jer, zbog utjecaja Grada Zagreba, BDP po stanovniku cijele regije prelazi granicu od 60 %. Grad Zagreb gotovo je 3 puta razvijeniji od nekih županija iz Slavonije, ali zbog nalaženja u istoj NUTS 2 regiji imaju identične intenzitete regionalnih potpora. Maksimalan iznos potpora iznosio je do 45 % za male i mikropoduzetnike, do 35 % za srednje poduzetnike i do 25 % za velike poduzetnike. Od usvajanja aktualne NUTS 2 klasifikacije do danas dogodilo se da je stanovništvo Grada Zagreba prešlo 800 000 stanovnika što znači da se Grad Zagreb može izdvojiti kao zasebna NUTS 2 regija (IRMO, 2019).

Sveobuhvatna studija IRMO-a iz 2019. predlaže konačnu podjelu Republike Hrvatske na 4 NUTS 2 regije:

- „Panonska Hrvatska koja obuhvaća: Bjelovarsko-bilogorsku, Virovitičko-podravsku, Požeško-slavonsku, Brodsko-posavsku, Osječko-baranjsku, Vukovarsko-srijemsku, Sisačko-moslavačku i Karlovačku županiju;
- Sjeverna Hrvatska koju čine: Zagrebačka, Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Međimurska, Koprivničko-križevačka županija;
- Jadranska Hrvatska koju čine: Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska, Istarska i Dubrovačko-neretvanska županija i
- Grad Zagreb.“

Ovaj prijedlog je usvojen na 139. sjednici Vlade 23. siječnja 2019. godine na prijedlog Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske Unije. Nova klasifikacija HR_NUTS 2021 treba započeti sa primjenom 1. siječnja 2023. godine (Vlada Republike Hrvatske, 2019a). Novu NUTS 2 klasifikaciju, dakle, čine Panonska Hrvatska, Jadranska Hrvatska, Sjeverna Hrvatska i Grad Zagreb, dok razina NUTS 1 i NUTS 3 ostaju nepromijenjene (Narodne novine, 2019).

Novom kartom regionalnih potpora investicije poduzetnika iz slabije razvijenih područja financirat će se većim intenzitetom potpore. Tako će poduzetnici u Panonskoj Hrvatskoj moći ostvariti mogućnost potpore u iznosu od 50 % (veliki); 60 % (srednji) i 70 % (mali mikropoduzetnici), u Jadranskoj Hrvatskoj 35 % (veliki); 45 % (srednji) i 55 % (mali mikropoduzetnici) potpore, u Sjevernoj Hrvatskoj 35 % (veliki); 45 % (srednji) i 55 % (mali mikropoduzetnici) potpore te u Gradu Zagrebu 20 % (veliki); 30 % (srednji) i 40 % (mali mikropoduzetnici) potpore za svoje investicijske projekte (Ministarstvo regionalnog razvoja i Europske unije, 2019b).

4.3. Empirijska analiza utjecaja ESI fondova na razvoj NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj

Kao i kod analize utjecaja isplaćenih ESI fondova na gospodarstvo NUTS 2 regija novih zemalja članica, što je obrađeno u prethodnom poglavlju, tako i u slučaju Republike Hrvatske ekonometrijski model oslanja se na neoklasični model rasta u sljedećoj formi:

$$\ln(y_{i,t}) = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \varphi_{1,k} \ln(x_{i,t,k}) + \delta_t + \mu_{i,t} \quad (1)$$

gdje je popis $i = 1, \dots, 21$ označava NUTS 3 regiju, a t označava razdoblje promatranog uzorka u rasponu od 2013. do 2017. godine.

Zavisna varijabla stvarni je BDP po stanovniku županije (NUTS 3 regije) i u vremenu t .

Varijable na desnoj strani jednadžbe (vektor x) uključuju broj prijavljenih patenata kao mjeru inovacijskog potencijala regije. Također, *otvorenost* predstavlja udio ukupne vanjske trgovine u BDP-u. Koliko je poznato, na razini županija u Republici Hrvatskoj nema kvalitetnih podataka o obrazovanju poput onih koje su na državnoj razini predložili De La Fuente i Domenech (2006), Barro i Lee (2001).

Stoga, kao aproksimacija kvalitete ljudskog kapitala, koristi se broj diplomiranih studenata. Osim ljudskog kapitala i broja prijave patenata, u modelu još su se kontrolirale varijable za udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama (*HTzap*) i stopa zaposlenosti (*zaposlenost*) te udio visokoobrazovanih u ukupnom stanovništvu. Potonja varijabla koristi se u modelima u kojima broj diplomiranih studenata nije uključen te služi kao jedna od mjera jakosti (robustnosti) modela.

Glavna varijabla od interesa za model ugovorena su sredstva iz Europskih strukturalnih i investicijskih fondova (*EU ugovorena sredstva*)²² koja su izražena po glavi stanovnika. U trenutku prikupljanja podataka za izradu empirijskog modela, na razini županija (NUTS 3 regija) nisu postojali dostupni podaci za isplaćena sredstva, već samo za ugovorena na razini županija, odnosno NUTS 3 regija.

Konačno, upotrebom regionalnih fiksnih efekata ovaj model uklanja učinak onih vremenski nepromjenjivih karakteristika koje mogu dovesti do pristranosti parametara (α_t). Ti efekti kontroliraju sve razlike između NUTS 3 regija (županija) koje se s vremenom ne mijenjaju, tako da procijenjeni koeficijenti modela fiksnih učinaka ne mogu biti pristrani zbog izostavljenih vremenski nepromjenjivih karakteristika. Model također uključuje vremenski fiksne efekte (δ_t) kako bi se kontroliralo za neočekivana događanja u vremenu koja mogu utjecati na varijablu ishoda (BDP po stanovniku).

Potrebno je naglasiti da su neke varijable u modelu izražene kao prirodni logaritam. To se uglavnom odnosi na varijable koje nisu izražene kao odnos dviju ili više varijabli. S druge strane, sve varijable koje su izražene kao odnos dviju ili više varijabli nisu logaritmirane, već se interpretacija njihovih parametara izražava kao promjena postotnih poena.

4.3.1. Izvori podataka

Promatrani uzorak sadrži podatke za 21 NUTS 3 regiju Republike Hrvatske. Uzorak podataka obuhvaća godišnje podatke za razdoblje od 2013. do 2017. Podatci za sve varijable dobiveni su od Državnog zavoda za statistiku, osim podataka za ugovorena ESI sredstva i broj патената koji je dobiven od Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo Republike Hrvatske.

Podatci za vrijednost ugovorenih projekata u razdoblju od 2013. do 2016. godine dobiveni su s mrežne stranice *Strukturalni fondovi.hr* tako da su zbrojene vrijednosti projekata po županijama koji su financirani iz strukturalnih i Kohezijskog fonda. Promatrani projekti

²² Podatci o isplaćenim sredstvima iz ESI fondova za promatrano razdoblje nisu raspoloživi.

ugovarali su se u sklopu Operativnih programa financijske perspektive od 2007. do 2013. godine.

Vrijednosti projekata koji su se provodili u više županija prikazane su u onoj županiji koja je bila nositelj projekta, osim onih projekata čiji su nositelji bili na nacionalnoj razini, tada se vrijednost prikazala u svim županijama. Projekti za 2017. godinu preuzeti su s mrežnih stranica Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije gdje su dostupni podatci za ugovorena sredstva po županijama (NUTS 3 regijama) iz svih operativnih programa za financijsku perspektivu od 2014. do 2020. godine, odnosno svih pet ESI fondova. Varijable koje će se koristiti u empirijskoj analizi opisane su u tablici 49. u nastavku poglavlja.

Tablica 49. Opis varijabli na NUTS 3 razini Republike Hrvatske

Varijabla	Opis indikatora
BDPpc	BDP po stanovniku
Zaposlenost	Udio zaposlenih u radnoj snazi
EU ugovorena sredstva po stanovniku	Ugovorena sredstva iz ESI fondova po stanovniku
VSS	Postotak visokoobrazovanih u populaciji
HTzap	Udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama
Prijavljeni patenti	Broj prijavljenih patenata
Diplomirani studenti	Broj diplomiranih studenata
Stope nezaposlenosti	Godišnja stopa nezaposlenosti
Otvorenost	Udio vanjskotrgovinske razmjene u ukupnom BDP-u

Izvor: obrada autora

4.3.2. Deskriptivna statistika

U nastavku je prikazana deskriptivna statistika empirijskog modela utjecaja ugovorenih ESI fondova na gospodarstvo NUTS 3 regija odnosno županija u Republici Hrvatskoj. U tablici u nastavku prikazane su minimalne, maksimalne, srednje vrijednosti i pripadajuće standardne devijacije varijabli uključenih u model.

Tablica 50. Deskriptivna statistika empirijskog modela utjecaja ugovorenih ESI fondova na gospodarstvo NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj

Varijabla	Broj opažanja	Srednja vrijednost	Standardna devijacija	Minimum	Maksimum
BDPpc	105	67,994.50	23,608.24	42,280.00	155,541.00
EU ugovorena sredstva pc	105	1,767.35	4,089.02	39.05	35,441.07
Patenti prijave	89	14.54	23.43	1.00	99.00
Diplomirani studenti	105	1,573.88	1,683.76	298.00	8,329.00
Stopa nezaposlenosti	105	22.06	8.35	6.20	38.10
Zaposlenost	105	0.29	0.06	0.21	0.51
VSS	105	0.01	0.00	0.01	0.01
HTzap	105	0.0274966	0,0131322	0.009847	0.0760936
Otvorenost	105	0.5081749	0.2838056	0.0525961	1.248748

Izvor: obrada autora

U promatranom razdoblju, prosječni BDP po stanovniku u Republici Hrvatskoj iznosio je 67,995 kuna. Maksimalna vrijednost ostvarena je u Gradu Zagrebu koja iznosi 155,541 kunu, dok je minimalna vrijednost ostvarena u Virovitičkoj-podravskoj županiji u iznosu od 42,280 kuna.

Također, glavni grad prednjači po broju prijave patenata koji indiciraju rezultat inovacijskog procesa unutar poduzeća. Tako je Grad Zagreb u prosjeku prijavio 77 patenata godišnje, dok je prosjek na razini Republike Hrvatske bio svega 15 patenata. I u ovom slučaju, najmanje razvijene županije imaju i najmanji broj prijavljenih patenata, te tako Ličko-senjska i Virovitičko-podravska imaju samo jedan prijavljen patent na godišnjoj razini. Međutim, ni županije koje imaju BDP po stanovniku iznad prosjeka nisu posebno usmjerene na inovacije, tako da Dubrovačko-neretvanska županija ima svega 2 prijavljena patenta (Državni zavod za intelektualno vlasništvo, 2020).

Nadalje, broj diplomiranih studenata godišnje u prosjeku iznosi 1574, no i tu postoje značajne varijacije. I u ovom slučaju najmanji je broj diplomiranih studenata u Virovitičkoj-podravskoj, dok je najveći broj u sveučilišnim centrima (Zagreb, Split, Osijek i Rijeka).

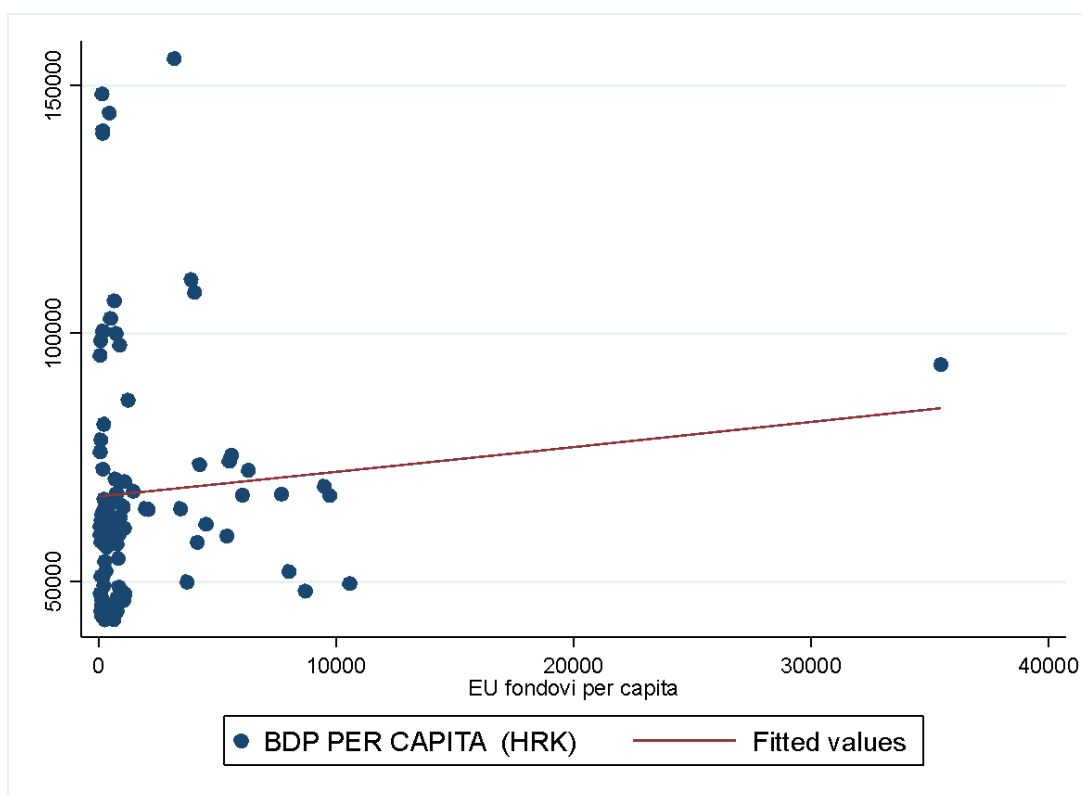
Nadalje, maksimalna stopa nezaposlenosti zabilježena je u Virovitičkoj-podravskoj, dok je najmanja zabilježena u Gradu Zagrebu i Istarskoj županiji. Kad se govori o otvorenosti²³, pritom se misli na udio ukupne vanjskotrgovinske razmjene u BDP-u, najveći udio zabilježen je u Varaždinskoj, dok je najmanji u Dubrovačko-neretvanskoj županiji.

Kod ugovorenih sredstava iz ESI fondova, daleko najviše sredstava povlači Dubrovačko-neretvanska županija, 7,391 kunu po stanovniku, što je daleko iznad prosjeka Republike Hrvatske, dok najmanje sredstava povlači Splitsko-dalmatinska županija i to svega 430 kuna po stanovniku. Može se primijetiti da od slabije razvijenih županija najviše povlače Ličko-senjska županija s 2,574 kune i Požeško-slavonska županija s 2,425 kuna po glavi stanovnika. Prosječan iznos ugovorenih sredstava iznosi 1,767 kuna po stanovniku te sedam županija ima iznos ugovorenih sredstava iznad navedenog prosjeka. Grad Zagreb povlači ispod prosjeka, 799,45 kuna po glavi stanovnika što je očekivano jer se radi o najrazvijenijoj regiji po svim mjerilima.

Često korišteni, vizualni način provjere odnosa između dviju varijabli jest dijagram rasipanja. Na grafikonu 18. prikazan je dijagram rasipanja NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj. Kao što se može vidjeti, linearni odnos između BDP-a po stanovniku u RH i EU-u ugovorenih sredstava upućuje na pozitivnu korelaciju. Međutim, taj pozitivan odnos rezultat je jednog opažanja jer je u 2017. godini Dubrovačko-neretvanska županija uspjela povući povelik iznos tako da je u toj godini iznos EU ugovorenih sredstava iznosio visokih 35,441 HRK po stanovniku, te bi bez toga pozitivan odnos između BDP-a po stanovniku i EU ugovorenih sredstava bio anuliran.

²³ odnosi se na robnu razmjenu s inozemstvom

Grafikon 18. Odnos BDP-a po stanovniku i EU ugovorenih sredstva po stanovniku za NUTS 3 regije RH

Izvor: obrada autora

4.3.3. Statički model za NUTS 3 regije Republike Hrvatske

Kao i u slučaju procjene učinaka isplaćenih ESI fondova na BDP po stanovniku za nove zemlje članice Europske unije, tako se i u slučaju Republike Hrvatske izradilo šest empirijskih modela zbog mogućeg problema multikolineranosti. Naime, na osnovi korelacijske matrice ustanovljeno je da nekoliko parova varijabli ima visoke koeficijente korelacije. Tako na primjer, broj diplomiranih studenata i broj prijave patenata imaju korelaciju od 0.80. Također, broj diplomiranih studenata i udio visokoobrazovanih u ukupnoj zaposlenosti ima koeficijent korelacije od 0.83. Zbog navedenih razloga procijenjeno je više modela kako bismo izbjegli moguću pogrešnu procjenu statističke značajnosti parametara uslijed pogrešne procjene njihove varijance. Takav pristup također omogućava i testiranje stabilnosti parametara, odnosno njihovu robusnost na promjenu varijabli u modelu.

Tablica 51. Korelacijska matrica za Empirijski model za Republiku Hrvatsku

	ln BDPpc	ln prijavljeni _patenti	ln diplomirani _studenti	stopa nezaposlenosti	otvorenost	zaposlenost	HTzap	VSS	ln EU fondovi
lnBDPpc	1.00								
lnprijavljeni_patenti	0.51	1.00							
ln diplomirani_studenti	0.61	0.80	1.00						
stopa nezaposlenosti	-0.76	-0.36	-0.32	1.00					
otvorenost	0.13	0.36	0.18	-0.45	1.00				
zaposlenost	0.92	0.51	0.60	-0.74	0.35	1.00			
HTzap	0.83	0.63	0.83	-0.53	0.16	0.84	1.00		
VSS	0.52	0.50	0.73	-0.31	-0.04	0.53	0.68	1.00	
ln EU fondovi	0.13	-0.17	-0.16	-0.27	0.05	0.05	0.03	-0.20	1.00

Izvor: obrada autora

I u ovom slučaju provedeni su dijagnostički testovi (tablica 52.) kako bi se odredilo koji je od statičkih panel-modela prikladan za estimaciju i interpretaciju dobivenih parametara.

Testovi su prikazani u tablici u nastavku.

Tablica 52. Dijagnostika statičkog modela za model utjecaja ugovorenih sredstava iz ESI fondova na gospodarstvo NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj

Model	1		2		3	
	Hi-kvadrat	p-vrijednost	Hi-kvadrat	p-vrijednost	Hi-kvadrat	p-vrijednost
Heteroskedasticnost	181	0.000	3102.48	0.000	1.30E+27	0.000
Autokorelacija	32.307	0.000	27.514	0.000	41.599	0.000
F-test (Pooled OLS vs Fixed)	180.31	0.000	70.89	0.000	75.99	0.000
LM-test (Random vs Pooled OLS)	107.17	0.000	121.13	0.000	110.92	0.000
Hausman (Fixed vs Random)	17.77	0.023	34.59	0.000	18.4	0.031
Model	4		5		6	
	Hi-kvadrat	p-vrijednost	Hi-kvadrat	p-vrijednost	Hi-kvadrat	p-vrijednost
Heteroskedasticnost	8.90E+27	0.000	2605.09	0.00000	3.20E+28	0.00000
Autokorelacija	41.298	0.000	28.316	0.00000	28.261	0.00000
F-test (Pooled OLS vs Fixed)	68.79	0.000	77.73	0.00000	69.72	0.00000
LM-test (Random vs Pooled OLS)	120.59	0.000	109.64	0.00000	118.86	0.00000
Hausman (Fixed vs Random)	20.62	0.024	16.97	0.07510	19.55	0.05190

Izvor: obrada autora

Za osnovni model prikazan u stupcu 1 tablice 52. može se vidjeti da je na osnovi rezultata F-testa (180.31; p-vrijednost: 0.000) model s fiksnim efektima prikladniji u odnosu na združeni OLS model najmanjih kvadrata. Isto tako, usporedbom modela sa slučajnim efektima s OLS združenim modelom utvrdili smo da LM test (107.17; p-vrijednost: 0.000) preferira model sa slučajnim efektima. Naposljetku, upotrebom Hausmanova testa (17.77; p-vrijednost: 0.023) utvrđeno je da je model s fiksnim efektima prikladan za procjenu i interpretaciju dobivenih parametara.²⁴

²⁴ Nažalost, zbog malog broja opažanja u slučaju RH, dinamički model nije se mogao procijeniti. Stoga, rezultate statičkog modela treba uzeti s dozom rezerve jer nisu u stanju u cijelosti kontrolirati za moguću endogenost. S druge strane, problem endogenosti izražen je samo kod EU fondova čija se sredstva dodjeljuju na osnovi razine BDP-a, ne i kod ostalih te se upotrebom vremenskih i regionalnih efekata uvelike smanjuje problem endogenosti. Razlog tomu jest što regionalni fiksni efekti i vremenski efekti nisu više dio kompozitne

Nakon utvrđivanja prikladnog modela za procjenu parametara, pristupilo se dodatnim dijagnostičkim testovima. Za otkrivanje moguće heteroskedastičnosti proveden je Wald test koji sugerira na postojanje iste s obzirom na to da je test statistički značajan (p-vrijednost jednaka nuli). Osim heteroskedastičnosti, testiralo se prisustvo autokorelacije u modelu. Wooldridgeov test autokorelacije prvog reda (Wooldridge, 2002) ukazuje na prisustvo autokorelacije u ocijenjenom modelu. S obzirom na navedene probleme, upotrijebljene su Driscoll i Kray standardne greške koje su robusne za opće oblike vremenske i prostorne korelacije te heteroskedastičnost. Za razliku od log-log modela koji je upotrijebljen kod analize za nove zemlje članice Europske unije, u slučaju ovog modela upotrijebili smo log-linearni model u kojem je zavisna varijabla i dalje izražena u logaritmima, dok su neke nezavisne varijable (HTzap, VSS, otvorenost i zaposlenost) koje su izražene kao odnos dviju varijabli zadržane u svojem izvornom obliku, odnosno nisu logaritmirane. Razlog tomu je što takav model daje bolje rezultate. Interpretacija parametara regresije u ovom slučaju nije izražena kao postotna promjena, već kao promjena postotnih poena jer su navedene varijable izražene kao odnos koji ima minimalnu vrijednost nula i maksimalnu vrijednost 1²⁵.

Dobiveni rezultati za različite specifikacije modela prikazani su u Tablici 53. Za ocjenu parametara korišten je model s regionalnim i vremenskim fiksnim efektima.

Tablica 53. Rezultati statičkog modela za utjecaj ugovorenih sredstava iz ESI fondova na gospodarstvo NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj

Model	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Zavisna varijabla	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc	lnbdppc
lnfondovi_pc	0.00919* (0.00473)	0.00997* (0.00484)	0.00972* (0.00512)	0.00952* (0.00535)	0.0102** (0.00460)	0.0100* (0.00484)
lnprijavljeni_patenti	0.0130* (0.00643)	0.0105* (0.00536)	0.00929* (0.00530)	0.00970* (0.00530)	0.0104* (0.00503)	0.0108** (0.00505)

greške modela, već su direktno uključene u sam model te na taj način kontroliramo za razlike između regija kao i za faktore koji su zajednički za sve regije, ali variraju kroz vrijeme.

²⁵ Jedini je izuzetak od ovog pravila varijabla otvorenost čija maksimalna vrijednost može biti i veća od 1 jer se izračunava kao odnos zbroja ukupnog izvoza i uvoza i ukupnog BDP-a.

Indiplomirani_studenti	-0.0325 (0.0561)	-0.0559 (0.0703)				
stopa nezaposlenosti	-0.00312 (0.00230)	-0.00422 (0.00262)	-0.00439 (0.00258)	-0.00410 (0.00261)	-0.00466* (0.00255)	-0.00437 (0.00262)
otvorenost		-0.146* (0.0729)	-0.141* (0.0755)	-0.140* (0.0734)	-0.152** (0.0721)	-0.151** (0.0704)
zaposlenost		1.541** (0.733)	1.453* (0.748)	1.464* (0.770)	1.541** (0.735)	1.551* (0.752)
HTzap				0.587 (1.433)		0.575 (1.304)
VSS					-9.751 (9.471)	-9.730 (9.555)
Konstanta	11.31*** (0.387)	11.13*** (0.543)	10.76*** (0.256)	10.73*** (0.283)	10.82*** (0.266)	10.79*** (0.288)
Broj opažanja	89	89	89	89	89	89
Koeficijent determinacije	0.881	0.903	0.901	0.901	0.904	0.905
Broj grupa	21	21	21	21	21	21
Vremenski efekti	da	da	da	da	da	da

Napomena: Robusne standardne greške u zagradama.

Statistička značajnost: $P < 0.01$ ***; $P < 0.05$ **; $P < 0.10$ *

Izvor: obrada autora u programu Stata 15

U tablici 53. prikazani su rezultati za sve modele. S obzirom na postojanje multikolinearnosti, neke su varijable naizmjenično uvrštene u model. Osnovni model (stupac 1) sugerira da povećanje EU ugovorenih sredstava za 1 % povećava BDP za skromnih 0.009 %. Ako promatramo istu varijablu kroz sve modele, može se vidjeti da EU ugovorena sredstva imaju najveći utjecaj na BDP u modelima 5 i 6 gdje povećanje te varijable za 1 % dovodi do povećanja BDP-a od 0.01 %.

Od kontrolnih varijabli, utjecaj *patentnih prijava* kao mjera inovativnosti hrvatskih regija ima pozitivan i statistički značajan utjecaj na BDP u svim modelima. Naime, povećanje rezultata inovacija mjereno patentima povećava BDP za otprilike 0.01 %. Čak i kad se isključi varijabla *broj diplomiranih studenata* koja je visoko korelirana s brojem prijavljenih patenata, utjecaj potonje ne jenjava te i dalje ima pozitivan i statistički značajan utjecaj na BDP.

Od ostalih varijabli, valja istaknuti negativan i statistički značajan utjecaj *otvorenosti* na BDP NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj što se može objasniti vanjskom nekonkurentnošću hrvatskih regija gdje u većini regija prevladava uvoz nad izvozom, te tako negativno utječe na BDP. Tako povećanje otvorenosti za jedan postotni poen dovodi do smanjenja BDP-a za otprilike 0.15 %.

Isto tako, povećanje *zaposlenosti* za jedan postotni poen dovodi do povećanja BDP-a za 1.5 % u prosjeku. S obzirom na to da utjecaj visokoobrazovanih osoba u ukupnoj zaposlenosti nema statistički značajan utjecaj na BDP po stanovniku, može se indirektno zaključiti da jedino zaposlenost manje kvalificiranih ljudi dovodi do povećanja BDP-a. To nije ni iznenađujuće s obzirom na to da prema podacima Državnog zavoda za statistiku većina zaposlenih u Republici Hrvatskoj radi u industrijama niže i srednje tehnološke sofisticiranosti.

Kao i u slučaju analize novih zemalja članica Europske unije, utjecaj visoko kvalificiranih u ukupnom stanovništvu (VSS) ima negativan, iako statistički neznačajan efekt na BDP po stanovniku.

Rezultati istraživanja statičkog modela pokazali su da ESI fondovi imaju jako mali, pozitivan utjecaj na BDP *per capita* NUTS 3 regija u najmlađoj članici Europske unije. Slijedom toga, prihvaća se ***Hipoteza 2 (H2): Povlačenje ESI fondova pozitivno je utjecalo na razvoj NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj***

5. ZAKLJUČAK

Proširenje Europske unije 2004., 2007. i 2013. godine, zbog ulaska slabije razvijenih zemalja, stavilo je u fokus konvergenciju, odnosno smanjenje regionalnih dispariteta Unije. Upravo iz tog razloga gotovo trećina proračuna EU-a (bila) je namijenjena provedbi kohezijske politike. Nove zemlje članice time su dobile priliku za napredak kroz korištenje sredstava iz instrumenata kohezijske politike. Njima se podupiru projekti koji su bili usmjereni na izgradnju infrastrukture, jačanje socijalne kohezije, stvaranje novih radnih mjesta, razvoj teritorijalne suradnje među državama i regijama, jačanje malog i srednjeg poduzetništva, jačanje poljoprivrede i komplementarnih djelatnosti kao i razvoj ribarstva i akvakulture.

U financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine čak je 35,7 % europskog proračuna bilo namijenjeno kohezijskoj politici. Financijska omotnica za poticanje regionalne politike iznosila je približno 350 milijardi eura, a nove su zemlje članice na raspolaganju imale 51 % od ukupnih sredstava kohezijske politike. Analizirajući brzinu kojom su se isplaćivala alocirana sredstva jasno je da su nove zemlje članice sporije apsorbirale sredstva iz instrumenata kohezijske politike odnosno ESI fondova, što je dijelom uzrokovano uvođenjem „n+3“ pravila. To je pravilo značilo da su se sredstva isplaćivala kroz tri umjesto kroz dvije godine nakon odobravanja za određenu godinu u programskom razdoblju. Najbolju apsorpciju sredstava imale su Poljska, Slovenija, Latvija, Estonija, Malta i Cipar, dok je najlošija bila Hrvatska.

Analizirajući apsorpcijske sposobnosti zemalja članica Unije u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. prosječan omjer isplaćenih i alociranih sredstava iznosi 53,94 % (siječanj 2021.). Uzimajući u obzir sve zemlje članice, ispod prosjeka nalazi se 15 zemalja, od čega je 9 novih zemalja članica. Dakle, od novih zemalja članica samo Estonija, Latvija, Litva i Mađarska nalaze se iznad prosjeka. To ukazuje na slabiju sposobnost apsorpcije ESI fondova novih zemalja članica u odnosu na stare (EU-15). Više je razloga koji determiniraju navedeno, a prema literaturi najistaknutiji je faktor institucionalni sustav zemlje članice (Ederveen, de Groot i Nahuis (2002); Kersan-Škabić i Tijanić (2017)). Da bi se ubrzala apsorpcija sredstava iz EU fondova potrebno je jačati njezine preduvjete, a to su institucije koje počivaju na kvalitetnom ljudskom kapitalu koji posjeduje iskustvo, znanja i vještine koje su potrebne za dobro upravljanje pripremom i provedbom projekata koji su sufinancirani EU fondovima.

Osim ljudskih resursa jedan od razloga nedovoljnog korištenja ESI fondova jest sporost i nekonzistentnost administrativnog aparata za upravljanje ESI fondovima što se očituje u kašnjenju s alokacijama i ugovornim procedurama, čestim izmjenama natječajne dokumentacije i slično. Što se tiče same projektne razine najveći izazovi očituju se u dugim procedurama rješavanja vlasničkih prava i postupku eksproprijacije (Malenović i sur., 2018).

Osim navedenog uzrok slabije iskoristivosti može se opservirati s razine nedovoljne upoznatosti samih korisnika s mogućnostima koje pružaju ESI fondovi. To otvara prostor za dodatne edukacije i za simplifikaciju samog procesa prijave na natječaje za sufinanciranje projekata bespovratnim sredstvima.

Unatoč navedenom, temeljem izvještaja novih zemalja članica, broj projekata sufinanciranih iz ESI fondova linearno je rastao svake godine, što ukazuje na napredak u procesu iskorištavanja ESI fondova, postizanju konkretnih rezultata i, u konačnici, izjednačavanju životnog standarda stanovnika Unije.

Empirijska analiza za nove zemlje članice EU-a, osim Republike Hrvatske, obuhvatila je provođenje ekonometrijske analize panel-podataka gdje se primjenom statičkog i dinamičkog modela mjerio utjecaj isplaćenih sredstava iz ESI fondova u razdoblju od 2008. do 2016. godine na BDP po stanovniku NUTS 2 regija novih zemalja članica Europske unije.

Osim utjecaja ESI fondova, empirijska analiza obuhvatila je i mjerenje utjecaja ostalih dostupnih makroekonomskih varijabli na BDP po stanovniku NUTS 2 regija novih zemalja članica. To su: udio zaposlenih u radnoj snazi, bruto investicije u fiksni kapital, ulaganja u istraživanje i razvoj po stanovniku, postotak visokoobrazovanih osoba u populaciji, udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama te *dummy* varijabla za 2008. i 2009. godinu zbog svjetske ekonomske krize. Rezultati statičkog i dinamičkog modela ukazuju da varijable bruto investicije u fiksni kapital i zaposlenost imaju veoma sličan ekonomski i statistički značaj što je bilo očekivano i u skladu s ekonomskim načelima i logikom. Naime, ocijenjeni koeficijenti uz ove varijable pozitivni su i statistički značajni. Također, *dummy* varijabla za razdoblje ekonomske krize, ima očekivano negativan predznak i veoma je statistički značajna. U statičkom modelu ostale kontrolne varijable nisu statistički značajne niti u jednoj specifikaciji.

Točnije, ulaganja u istraživanje i razvoj, udio visokoobrazovanih u populaciji i udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama ne daju doprinos povećanju BDP-a po stanovniku u promatranom razdoblju, što je u skladu sa Sterlacchini (2008), Hanushek (2016) i Holmes (2013). Suprotno navedenom, rezultati dinamičkog modela ukazuju na očekivani pozitivan i značajan utjecaj ulaganja u istraživanje i razvoj na razvoj NUTS 2 regija.

Rezultat u obje analize pokazao je da su ESI fondovi statistički značajni i da pozitivno utječu na gospodarski razvoj NUTS 2 regija. No, njihov je utjecaj dosta malen što ukazuje da se nove zemlje članice ne smiju previše oslanjati na ESI fondove kao jedine pokretače razvoja, odnosno kao najvažnije investicije u svojim gospodarstvima. ESI fondovi stvaraju temelj za gospodarski rast, ali nisu samodostatni, što je u skladu s rezultatima istraživanja Nakić i Lovrinović (2016), Becker, Egger i von Ehrlich (2018) i Soukiazis i Antunes (2006).

Jedan od uzroka slabog utjecaja isplaćenih sredstava može biti u tomu da su se sredstva ugovarala po principu $n+3$ godine, umjesto $n+2$, pa su sukladno tomu kasnile isplate. Upravo zbog toga i zbog činjenice da je financijsko razdoblje još u tijeku te da podatci koji se odnose na tekuću financijsku perspektivu nisu potpuni (finalni), bilo bi zanimljivo proširiti vremenski niz s ažuriranim podacima nakon 2016. godine, kao i s podacima za cijelu financijsku perspektivu od 2014. do 2020. godine. Osim navedenog, ključ za uspješnu apsorpciju su ljudski resursi na svim operativnim razinama upravljanja EU fondovima. Stoga pronalazak kvalitetnog modela upravljanja i razvoja ljudskih resursa otvara mogućnost novih znanstvenih i stručnih istraživanja.

Druga empirijska analiza utvrđuje utjecaj ugovorenih sredstava iz ESI fondova na razvoj NUTS 3 regija (20 županija i Grad Zagreb) Republike Hrvatske u razdoblju od 2013. do 2017. godine. Provedena je samo statička ekonometrijska analiza panel-podataka s obzirom na kratak vremenski niz. Osim ključne varijable, ugovorenih ESI fondova po stanovniku, u model su uzete i ostale varijable od značaja za BDP po stanovniku. To su: udio zaposlenih u radnoj snazi, postotak visokoobrazovanih u populaciji, udio zaposlenih u visokotehnološkim industrijama, broj prijavljenih patenata, broj diplomiranih studenata, godišnja stopa nezaposlenosti te udio vanjskotrgovinske razmjene u ukupnom BDP-u (otvorenost). Od nabrojanih varijabli utjecaj *patentnih prijava* kao mjera inovativnosti hrvatskih regija ima pozitivan i statistički značajan utjecaj na BDP po stanovniku.

Od ostalih varijabli, valja istaknuti negativan i statistički značajan utjecaj *otvorenosti* na BDP NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj, što je u skladu s vanjskom nekonkurentnošću hrvatskih regija gdje u većini regija prevladava uvoz nad izvozom, te tako negativno utječe na BDP po stanovniku. Također, povećanje *zaposlenosti* za jedan postotni poen dovodi do povećanja BDP-a u prosjeku za 1.5 %. Budući da utjecaj visokoobrazovanih osoba u ukupnoj zaposlenosti nema statistički značajan utjecaj na BDP po stanovniku, može se indirektno zaključiti da jedino zaposlenost manje kvalificiranih ljudi dovodi do povećanja BDP-a. To je očekivano s obzirom na to da prema podacima Državnog zavoda za statistiku većina zaposlenih u Republici Hrvatskoj radi u industrijama niže i srednje tehnološke sofisticiranosti, koje su dominantne u gospodarstvu. Kao i u slučaju statičke analize novih zemalja članica Europske unije, utjecaj visoko kvalificiranih u ukupnom stanovništvu (VSS) ima negativan, iako doduše statistički neznačajan efekt na BDP po stanovniku.

Pristupanjem Europskoj uniji 1. srpnja 2013. godine Republika Hrvatska dobila je pravo na korištenje sredstava iz EU fondova koji su zamijenili pretpristupne programe i instrumente. Prema pravilu n+3 za financijsku perspektivu od 2007. do 2013. godine Republika Hrvatska imala je pravo na povlačenje sredstava do kraja 2016. godine. U empirijsku analizu tako su uzeti podaci za ugovorena sredstva iz strukturnih fondova i Kohezijskog fonda za financijsku perspektivu od 2007. do 2013. godine na razini NUTS 3 regija te podaci za ugovorena sredstva u 2017. godini koja se odnose na financijsku perspektivu od 2014. do 2020. godine, koja obuhvaćaju svih pet ESI fondova. Zbog kratkog vremenskog niza, a time i malog broja opažanja, radila se samo statička analiza koja je dala očekivani rezultat, a to je da su ESI fondovi bili statistički signifikantni i da su pozitivno utjecali na BDP po stanovniku županija, odnosno NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj. No, potrebno je istaknuti da je utjecaj ESI fondova na BDP po stanovniku vrlo skroman, što je u skladu s dobivenim rezultatima kod ostalih novih zemalja članica.

Razlozi navedenom mogu ležati u tomu da se Republika Hrvatska kao najmlađa članica u promatranom razdoblju učila na koji način povlačiti sredstva te je tek uspostavljala učinkovitu administrativnu i institucionalnu strukturu za pripremu i provedbu programa i projekata financiranih iz EU fondova. U korist navedenog govori činjenica da je vrijednost ugovorenih projekata linearno rasla svake godine.

Glavni izazov istraživanja bio je u nepostojanju kvalitetne sveobuhvatne evidencije ugovorenih i isplaćenih sredstava iz ESI fondova na razini NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj.

Ovaj problem posebno se odnosi na podatke iz financijske perspektive od 2007. do 2013. godine, za koje jedino postoji baza ugovorenih projekata prema korisniku, te se sukladno tomu moralo ručno popisivati projekte po NUTS 3 regijama (i zbrajati njihove vrijednosti), što zasigurno otvara prostor za pogreške prilikom obuhvata učinka projekata. Također valja istaknuti da će se pravi učinak znati tek kada budu dostupni podatci za isplaćena sredstva na razini NUTS 3 regija.

Podatci za ugovorena sredstva iz financijske perspektive od 2014. do 2020. sustavno su prikazani po NUTS 3 regijama od 2017. do 2019. godine. Razlog zašto je u empirijsku analizu uzeta samo vrijednost ugovorenih projekata po NUTS 3 regijama u 2017. godini jest taj da u trenutku izrade disertacije (posljednji kvartal 2020. godine) nisu postojali podatci za BDP po stanovniku NUTS 3 regija za 2018. i 2019. godinu. Bolja evidencija ugovorenih projekata po NUTS 3 regijama može se povezati s osnivanjem regionalnih koordinatora, razvojnih agencija na NUTS 3 razinama. Regionalni koordinatori evidentiraju, ažuriraju i šalju podatke o provedbi projekata središnjem koordinacijskom tijelu – Ministarstvu regionalnog razvoja i fondova Europske unije.

Istraživanje ove disertacije u dijelu koji se tiče Republike Hrvatske pionirsko je, te je zbog svih navedenih razloga dijelom i manjkavo, ali može poslužiti kao dobar temelj za daljnja istraživanja. Moći će se proširiti novim podacima, pogotovo iz financijske perspektive od 2014. do 2020., ali i za buduću perspektivu u kojoj Republiku Hrvatsku čeka puno više sredstava na raspolaganju. U budućnosti se očekuje veći utjecaj, ali i mogućnost izrade dinamičkog ekonometrijskog modela, što će dati mogućnost dobivanja preciznijih rezultata utjecaja ESI fondova na regionalni razvoj Hrvatske.

Najvažniji poučak koji Hrvatska treba primijeniti iz dobivenih rezultata isti je kao i kod ostalih novih zemalja članica EU-a, a to je da se ne smije oslanjati isključivo na ESI fondove kao jedine izvore investicija i pokretače razvoja. Oni mogu poslužiti kao kvalitetan temelj za rast i razvoj, kao komplement domaćim investicijama, ali oni sami neće dovesti do regionalne konvergencije niti unutar Hrvatske niti na regionalnoj razini EU-a.

POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURE

1. Abreu, M., de Groot, H., Florax, R., (2005) Space and growth: A survey of empirical evidence and methods. *Region et Developpement*, 21(21), pp. 12–43.
2. Acemoglu, D., (2009) Introduction to modern economic growth. *Princeton University Press*, Princeton.
3. Afhüppe, S., (2001) Euro – stabilizacijsko obećanje., *Politička misao*, 30(3), pp. 82–87
4. Albulescu, C., Goyeau, D., (2013) EU Funds Absorption Rate and the Economic Growth. *Timisoara Journal of Economics and business*, Timișoara, Rumunjska, 6(20), pp.153-170.
5. Anderson, T.W., Hsiao, C., (1981) Estimation of Dynamic Models with Error Components, *Journal of American Statistical Association*, 76(375), pp. 598-606.
6. Arellano, M., Bond, S., (1991) Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. *The Review of Economic Studies*, 58 (2), pp. 277–297.
7. Arellano, M., Bover, O., (1995) Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Component Models. *Journal of Econometrics*, 68(1), pp. 29-51.
8. Aschauer, D. A. (1989) Is Public Infrastructure Productive?, *Journal of Monetary Economics*, 23, pp. 177-200
9. Bahr, C. (2008) How does Sub-National Autonomy Affect the Effectiveness of Structural Funds?, *Kyklos*, International review for social sciences, 61(1), 3-18.
10. Bajo, A., Ljepović, S. (2014) Profiliranje hrvatskih razvojnih strateških prioriteta. Zagreb: Institut za javne financije Newsletter 89/2014. <raspoloživo na: <https://www.ijf.hr/upload/files/file/newsletter/89.pdf>>, [pristupljeno 29. 04. 2019.].
11. Baltagi, B. H. (2005) Econometric analysis of panel data. England: John Wiley & Sons Ltd.
12. Barro, R. J. (1990) Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. *Journal of Political Economy*, 98(5), pp. 103-125.
13. Barro, R., Lee, J.-W. (2001) International comparisons of educational attainment. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), pp. 363–394.
14. Barro, R. J. i Sala-i-Martin X. (1991) Convergence Across States and Regions. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, pp. 107-182.

15. Becker, S., Egger, P. H., von Ehrlich, M. (2010) Going NUTS: The effect of EU Structural Funds on regional performance. *Journal of Public Economics*, Elsevier, 94(9-10), pp. 578- 590.
16. Becker, S. O., Egger, P. H., von Ehrlich, M. (2012) Too much of a good thing? On the growth effects of the EU's regional policy. *European Economic Review*, 56(4), pp. 648-668.
17. Becker, S. O., Egger, P. H., von Ehrlich, M. (2018) Effects of EU regional policy: 1989-2013. *Regional Science and Urban Economics*, 69, pp. 143-152.
18. Beugelsdijk, M. i Eijffinger, S. C. (2005) The effectiveness of structural policy in the European Union: An empirical analysis for the EU-15 in 1995–2001. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 43(1), 37-51.
19. Bilas, V., Franc, S. i Cota, A. (2011) Predpristupni fondovi Europske unije i Republika Hrvatska, *Ekonomska misao i praksa*, (1), pp. 289-309. <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/69723> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
20. Bilušić, P., Brigljević, K., Brnčić, A., Eterović Goreta, R., Gotovac, I., Mošnja, I., Očuršćak, M. (2004) Peto proširenje Europske unije: 2004. Ministarstvo europskih integracija, Zagreb.
21. Blundell, R., Bond, S. (1998) Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of Econometrics*, 87(1), pp. 115–143.
22. Borić, I. (2018) Regionalni razvojni dispariteti u Europskoj uniji, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, (1-2/2018), pp. 91-106. <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/198545> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
23. Borozan, Đ. (2006) Makroekonomija, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku.
24. Bošnjak, S. i Tolušić, E. (2012) NUTS II regije kao dio kohezijske politike Europske unije. *Praktični menadžment*, 3(2), pp. 79-84
25. Bouvet, F. (2005) European Union regional policy: allocation determinants and effects on regional economic growth. Working Paper, Department of Economics, University of California, Davis.

26. Breidenbach, P., Mitze, T., Schmidt, C. M. (2016) EU Structural Funds and Regional Income Convergence – A sobering experience. *Ruhr Economic Papers* br. 608.
27. Burić Pejčinović, M. (2010) Učinkovitost korištenja prepristupnim fondovima Europske unije u Hrvatskoj. *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 10(3), pp. 651-663.
28. COM/2018/039 (2018) PRILOZI Prijedlogu uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo i stavljanju izvan snage Uredbe (EU) br. 508/2014 Europskog parlamenta i Vijeća
29. Ćosić, K. i Fabac, R. (2001) Gospodarski rast, tehnološki razvitak i suvremeno obrazovanje. *Ekonomski pregled*, 52 (5-6), pp. 516-544.
30. Dall’erba, S., de Groot, H. L. (2006) A meta-analysis of EU regional policy evaluation. *53rd Annual North American Meetings of the RSAI*, Toronto.
31. De La Fuente, A., Domenech, R. (2006) Human capital in growth regressions: How much difference does data quality make?, *Journal of the European Economic Association*, 4(1), pp. 1–36.
32. Državni zavod za intelektualno vlasništvo- DZIV (2020) <raspoloživo na: <https://www.dziv.hr/>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.]
33. Državni zavod za statistiku- DZS (2018a) Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2017. *Priopćenje*. 7.1.3 <raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-03_01_2018.htm>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
34. Državni zavod za statistiku (2018b) Indeksi potrošačkih cijena u siječnju 2018. *Priopćenje*. 13.1.1/1. . <raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/13-01-01_01_2018.htm>, [pristupljeno 05. 02. 2021.]
35. Državni zavod za statistiku- DZS (2020) <raspoloživo na: <https://www.dzs.hr/>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.]
36. Državni zavod za statistiku (2020a) Bruto domaći proizvod- godišnji obračun <raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/Bruto%20domaci%20proizvod%20Godisnji.xls>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
37. Državni zavod za statistiku (2020b) Stanovništvo- pregled po županijama. <raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/Stanovnistvo%20-%20pregled%20po%20zupanijama.xlsx>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].

38. Državni zavod za statistiku (2020c) Robna razmjena s inozemstvom- pregled po županijama <raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/Robna%20razmjena%20s%20inozemstvom%20-%20pregled%20po%20zupanijama.xlsx >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
39. Državni zavod za statistiku (2020d) Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu, popis 2011. <raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_32/h01_01_32.html>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
40. Državni zavod za statistiku (2020e) Zaposlenost- administrativni izvori. <raspoloživo na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/Pokazatelji/Zaposlenost%20i%20place/Zaposlenost%20-%20Administrativni%20izvori.xlsx >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
41. Durlauf, S., Johnson, P., Temple, J. (2005) Growth Econometrics. Chapter 08 in *Handbook of Economic Growth*, 1(A), pp. 555-677
42. Ederveen, S., de Groot, H. i Nahuis, R. (2002) Fertile Soil for Structural Funds? A panel data analysis of the conditional effectiveness of European cohesion policy. Tinbergen Institute. Discussion Paper No. 096/3.
43. Ederveen, S., de Groot, H. i Nahuis, R. (2006) Fertile soil for structural funds? A panel data analysis of the conditional effectiveness of European cohesion policy, *Kyklos*, 59(1), pp. 17–42.
44. Eggert, W., Von Ehrlich, M., Fenge, R., König, G. (2007) Konvergenz- und Wachstumseffekte der europäischen Regionalpolitik in Deutschland. *Perspektiven der Wirtschaftspolitik, Verein für Socialpolitik*, 8(2), pp. 130-146.
45. ESF.hr (2020) Učinkoviti ljudski potencijali, Internet stranica Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike <raspoloživo na: <http://www.esf.hr/>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
46. EU-projekti.info (2020a) Portal o EU fondovima. Primjeri projekata- strukturni fondovi, Kohezijski fond. <raspoloživo na: <http://www.eu-projekti.info/portal/kohezijski-fond-2> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
47. EU-projekti.info (2020b) Portal o EU fondovima. Primjeri projekata- strukturni fondovi, Europski fond za regionalni razvoj. <raspoloživo na: <http://www.eu-projekti.info/portal/europski-fond-za-regionalni-razvoj-2> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].

48. EU-projekti.info (2020c) Portal o EU fondovima. Primjeri projekata- strukturni fondovi, Europski socijalni fond. <raspoloživo na: <http://www.eu-projekti.info/portal/europski-socijalni-fond-2>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
49. EU-projekti.info (2020d) Portal o EU fondovima, Primjeri projekata- strukturni fondovi. Europski fond za pomorstvo i ribarstvo. <raspoloživo na: <http://www.eu-projekti.info/portal/pogledajte-primjere-projekata-koji-su-financirani-iz-europskog-fonda-za-ribarstvo>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
50. EU-projekti.info (2020e) Portal o EU fondovima, Primjeri projekata- strukturni fondovi. Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj. <raspoloživo na: <http://www.eu-projekti.info/portal/europski-poljoprivredni-fond-za-ruralni-razvoj-eafrd-2>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
51. EU-projekti.info (2020f) Portal o EU fondovima. Primjeri projekata- IPA <raspoloživo na: <http://www.eu-projekti.info/portal/category/primjeri-projekata-ipa>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
52. Europa.eu (2020a) O Europskoj uniji- Cipar. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/cyprus_hr>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
53. Europa.eu (2020b) O Europskoj uniji- Malta. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/malta_hr>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
54. Europa.eu (2020c) O Europskoj uniji- Mađarska. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/hungary_hr>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
55. Europa.eu (2020d) O Europskoj uniji- Poljska. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/poland_hr>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
56. Europa.eu (2020e) O Europskoj uniji- Rumunjska. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/romania_hr>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
57. Europa.eu (2020f) O Europskoj uniji- Slovačka. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/slovakia_hr>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].

58. Europa.eu (2020g) O Europskoj uniji- Latvija. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/latvia_hr >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
59. Europa.eu (2020h) O Europskoj uniji- Estonija. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/estonia_hr >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
60. Europa.eu (2020i) O Europskoj uniji- Litva. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/lithuania_hr >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
61. Europa.eu (2020j) O Europskoj uniji- Bugarska. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/bulgaria_hr >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
62. Europa.eu (2020k) O Europskoj uniji- Češka. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/czechia_hr >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
63. Europa.eu (2020l) O Europskoj uniji- Slovenija. Službene stranice Europske unije. <raspoloživo na: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/slovenia_hr >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
64. European Commision (2020) European Structural & Investment Funds: Annual EU budget payments (EUR) made by programme period. <raspoloživo na: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/EU-Level/Annual-EU-budget-payments-EUR-made-by-programme-pe/h85u-sjcv> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
65. Europska komisija (2010) Strategija za pametan, održiv i uključiv rast- Europa 2020, Priopćenje komisije, Bruxelles. <raspoloživo na: <https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2017/03/Strategija-EUROPA-2020.-hr.pdf> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
66. Europska komisija (2014a) Collection, planning and management documents: Partnership agreements on the European structural and investment funds. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/info/publications/partnership-agreements-european-structural-and-investment-funds_en >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
67. Europska komisija (2014b) Politika Europske unije. Regionalna politika. Jačanje konkurentnosti europskih regija i gradova, poticanje rasta i otvaranje radnih mjesta.

- <raspoloživo na:
<http://arhiva.strukturnifondovi.hr/UserDocsImages/Publikacije/EU%20slu%C5%BEbene%20publikacije/Regionalna%20politika.pdf>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
68. Europska komisija (2016) Publications.
<raspoloživo na:
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/evaluations?title=Work+Package+1+&themeId=0&tObjectiveId=ALL&typeId=4&countryId=0&periodId=2&fundId=0&policyId=5&languageCode=en&search=1 >, [pristupljeno: 05.02.2021.]
69. Europska komisija (2017a) Europa u 12 lekcija, Bruxelles <raspoloživo na:
http://publications.europa.eu/resource/cellar/009305e8-2a43-11e7-ab65-01aa75ed71a1.0019.01/DOC_1>, [pristupljeno 18. 11. 2020.]
70. Europska komisija (2017b) Moja regija, moja Europa, naša budućnost: Sedmo izvješće o gospodarskoj, socijalnoj i teritorijalnoj koheziji. <raspoloživo na:
https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/information/publications/communications/2017/my-region-my-europe-our-future-the-seventh-report-on-economic-social-and-territorial-cohesion >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
71. Europska komisija (2019a) Operativni programi. <raspoloživo na:
https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/glossary/o/operational-programme>, [pristupljeno 29. 04. 2019.].
72. Europska komisija (2019b) Europski fond za regionalni razvoj. <raspoloživo na:
https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/funding/erdf/>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
73. Europska komisija (2019c) Kohezijski fond. <raspoloživo na:
https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/funding/cohesion-fund/>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
74. Europska komisija (2019d) Povijest politike. <raspoloživo na:
https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/history/>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
75. Europska komisija (2019e), EURES, Podaci o tržištu rada, Jadranska Hrvatska (Adriatic Croatia). <raspoloživo na:
<https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=10563&acro=lmi&lang=hr&countryId=HR®ionId=HR0&nuts2Code=HR03&nuts3Code=null> >, [pristupljeno 01. 05. 2019.].

76. Europska komisija (2020a), Prioriteti za razdoblje 2014. – 2020. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/how/priorities>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
77. Europska komisija (2020b) Pojmovnik- NUTS. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/glossary/n/nuts/>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
78. Europska komisija (2020c) Fact check on the EU budget. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/transparency/fact-check_en>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
79. Europska komisija (2020d) Kohezijski fond. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/funding/cohesion-fund/>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
80. Europska komisija (2020e) Historic EU payments - regionalised and modelled. <raspoloživo na: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/Other/Historic-EU-payments-regionalised-and-modelled/tc55-7ysv/data>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
81. Europska komisija (2020f) Cohesian data. <raspoloživo na: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/cf>>, [pristupljeno 15. 10. 2020.].
82. Europska komisija (2020g) European Regional Development Fund. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
83. Europska komisija (2020h) Europski socijalni fond. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/esf/home.jsp?langId=hr>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
84. Europska komisija (2020i) Ukratko o zajedničkoj poljoprivrednoj politici. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_hr>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
85. Europska komisija (2020j) Ruralni razvoj, Zaštita budućnosti ruralnih zajednica. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development_hr>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
86. Europska komisija (2020k) Europe 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. <raspoloživo na: http://publications.europa.eu/resource/cellar/6a915e39-0aab-491c-8881-147ec91fe88a.0004.02/DOC_1>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].

87. Europska komisija (2020l) Regional policy, Partnership Agreement (PA). <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/p/partnership-agreement>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
88. Europska komisija (2020m) Pojmovnik, Operativni program. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/glossary/o/operational-programme>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
89. Europska komisija (2020n) Je li moja regija obuhvaćena nekim ciljem?. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/how/is-my-region-covered/>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
90. Europska komisija (2020o) EU Overview. <raspoloživo na: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/overview>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
91. Europska komisija (2020p) Nacionalni programi reformi i programi stabilizacije ili konvergencije. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/european-semester-timeline/national-reform-programmes-and-stability-or-convergence-programmes_hr>, [pristupljeno 05. 02. 2021.]
92. Europska unija (2020) Statistical regions in the European Union partner countries, NUTS and statistiacl regions 2021. Manuals and Guidlines, Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2020 Edition.
<raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/10967554/KS-GQ-20-092-EN-N.pdf/9d57ae79-3ee7-3c14-da3e-34726da385cf?t=1591285035000>>, [pristupljeno 05. 02. 2021.].
93. Europski fond za pomorstvo i ribarstvo (2019) Operativni program za ribarstvo i pomorstvo, EU Ribarstvo 2014-2020. <raspoloživo na: <https://euribarstvo.hr/files/Operativni-program-za-pomorstvo-i-ribarstvo-RH-za-2014.-2020.-verzija-2020.-godina.pdf>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
94. Europski parlament (2020a) Informativni članci o Europskoj uniji. <raspoloživo na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/home>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
95. Europski parlament (2020b) European Regional Development Fund (ERDF). <raspoloživo na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/95/el-fondo-europeo-de-desarrollo-regional-feder->>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].

96. Europski parlament (2020c) Zajednička ribarstvena politika: nastanak i razvoj. <raspoloživo na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/114/zajednicka-ribarstvena-politika-nastanak-i-razvoj>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
97. Europski parlament (2020d) Zajedničko razvrstavanje prostornih jedinica za statistiku (NUTS). <raspoloživo na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/99/zajednicko-razvrstavanje-prostornih-jedinica-za-statistiku-nuts->>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
98. Europski revizorski sud (2018) Mjere koje su Komisija i države članice poduzele tijekom posljednjih godina programskog razdoblja 2007. – 2013. doprinijele su povećanju niskih stopa iskorištenosti sredstava, ali nisu bile dovoljno usmjerene na rezultate. *Tematsko izvješće*, br. 17. <raspoloživo na: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/absorbition-17-2018/hr/>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
99. Europski-fondovi.eu (2013) Pojam konvergencije - primjer iz prakse, <raspoloživo na: <http://www.europski-fondovi.eu/vijesti/pojam-konvergencije-primjer-iz-prakse>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
100. Europski-fondovi.eu (2019a) Europski fond za regionalni razvoj. <raspoloživo na: <http://europski-fondovi.eu/program/europski-fond-za-regionalni-razvoj>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
101. Europski-fondovi.eu (2019b) Kohezijski fond. <raspoloživo na: <http://europski-fondovi.eu/program/kohezijski-fond>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
102. Europski-fondovi.eu (2020) Europski socijalni fond (European Social Fond, ESF) <raspoloživo na: http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/Europski%20socijalni%20fond_0.pdf>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
103. Europsko vijeće i Vijeće Europske unije (2020) European Semester. <raspoloživo na: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-semester/>>, [pristupljeno 05. 02. 2021.]
104. Eurostat (2021) NUTS- nomenclature of territorial units for statistics- NUTS maps. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>>, [pristupljeno 05. 02. 2021.].

105. Eurostat (2021b) NUTS - nomenclature of territorial units for statistics- Background. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background> >, [pristupljeno 05. 02. 2021.].
106. Eurostat (2020a). GDP per capita in EU regions Regional GDP per capita ranged from 30% to 263% of the EU average in 2018. News release. 38/2020 <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10474907/1-05032020-AP-EN.pdf/81807e19-e4c8-2e53-c98a-933f5bf30f58> >, [pristupljeno 20. 12. 2020.]
107. Eurostat (2020b) Gross domestic product at market prices. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00001/default/table?lang=en>>, [pristupljeno 23. 8. 2020.].
108. Eurostat (2020c) Total unemployment rate. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00203/default/table?lang=en>>, [pristupljeno 23. 8. 2020.].
109. Eurostat (2020d), HICP - inflation rate. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00118/default/table?lang=en>>, [pristupljeno 23. 8. 2020.].
110. Eurostat (2020e) General government gross debt - annual data. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipsgo10/default/table?lang=en>>, [pristupljeno 23. 8. 2020.].
111. Eurostat (2020f) General government deficit/surplus. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00127/default/table?lang=en>>, [pristupljeno 23. 8. 2020.].
112. Eurostat (2020g) Goods and services, imports and exports. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00110/default/table?lang=en>>, [pristupljeno 23. 8. 2020.].
113. Eurostat (2020h) Regional gross domestic product (PPS per inhabitant) by NUTS 2 regions. <raspoloživo na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00005/default/table?lang=en>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
114. Eurostat (2020i) GDP and main components (output, expenditure and income). <raspoloživo na:

- https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp/default/table?lang=en >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
115. Eurostat (2020j) Population on 1 January by age, sex and NUTS 2 region. <raspoloživo na: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_r_d2jan&lang=en>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
116. Eurostat (2020k) Real GDP per capita. <raspoloživo na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/table?lang=en>, [pristupljeno 06. 02. 2021.]
117. Falk, M. i Sinabell, F. (2008) The Effectiveness of Objective 1 Structural Funds in the EU-15: New Empirical Evidence from NUTS 3 Regions, *WIFO Working Papers*, 310
118. Fujita, M., Krugman, P. i Venables A.J. (1999) The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade, *MIT Press*, Cambridge.
119. Garcia-Milà, T. i McGuire, T. (2007) Fiscal decentralization in Spain: an asymmetric transition to democracy. *Fiscal Fragmentation in Decentralized Countries*, 208-223.
120. Gelo, R. (2014) Proces pristupanja Hrvatske Europskoj uniji i pristup strukturnim i Kohezijskom fondu, *Civitas Crisiensis*, 1(1), pp. 177-205.
121. Glen, S. (2017) Self-Selection Bias. From StatisticsHowTo.com: Elementary Statistics for the rest of us! <raspoloživo na: <https://www.statisticshowto.com/self-selection-bias/>>, [pristupljeno 05. 02. 2021.]
122. Glibo, M. (2017) Utjecaj stupnja zaduženosti država na ekonomski i ukupni razvoj. *Pravnik*, 51(102), pp. 99-126. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/192606> [pristupljeno 05. 02. 2021.]
123. Greene, W.H. (2002) *Econometric Analysis*. 5th Edition, *Prentice Hall*, Upper Saddle River, 802.
124. Gripaios, P., Bishop, P., Hart, T., McVittie, E. (2008) Analysing the Impact of Objective 1 Funding in Europe: A Review. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26(3), pp. 499–524.
125. Hanushek, E. A. (2016) Will more higher education improve economic growth? *Oxford Review of Economic Policy*, 32(4), pp. 538-552.

126. Hoechle, D. (2007) Robust standard errors for panel regressions with cross-sectional dependence, *Stata Journal*, 7(3), pp. 281-312.
127. Holmes, C. (2013) Has the Expansion of Higher Education Led to Greater Economic Growth?. *National Institute Economic Review*. 224(1), pp. 29-47.
128. Holmes, T. (2010) Structural, Experimentalist, and Descriptive Approaches to Empirical Work in Regional Economics. *Journal of Regional Science*, 50(1), pp. 5-22.
129. Hrvatska gospodarska komora, HGK (2013) Ususret fondovima kohezijske politike u Hrvatskoj. Kohezijska politika, Strukturni fondovi, Kohezijski fond i primjeri. Drugo dopunjeno izdanje. Zagreb. <raspoloživo na: https://www.safu.hr/datastore/filestore/10/Ususret_fondovima_Kohezijske_politike_HGK.pdf>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
130. Hrvatska gospodarska komora, HGK (2019) Razvijenost statističkih regija NUTS 3 razine u Europskoj uniji. Zagreb. <raspoloživo na: <https://www.hgk.hr/documents/gospodarska-razvijenost-nuts-3-regija5c49bd13e22f8.pdf>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
131. Hrvatska.eu (2020) Zemljopis i stanovništvo. <raspoloživo na: <https://www.croatia.eu/index.php?view=category&lang=1&id=12>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
132. Hrvatski sabor (2020) Hrvatski put u Europsku uniju <raspoloživo na: <https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/inline-files/PDF7.pdf>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
133. Hsiao, C. (2014) Analysis of Panel Data, Third Edition, *Cambridge University Press*.
134. IRMO- Institut za razvoj i međunarodne odnose (2019) Studija: Izrada prijedloga nove NUTS 2 klasifikacije u Republici Hrvatskoj. Institut za razvoj i međunarodne odnose. <raspoloživo na: <https://irmo.hr/wp-content/uploads/2019/01/NUTS2-fin-6-2.pdf>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
135. Islam, N. (1995) Growth empirics: A panel data approach. *Quarterly Journal of Economics*, 110(4), pp. 1127–1170.
136. Islam, N. (2003) What have we learned from the convergence debate?, *Journal of Economic Surveys*, 17(3), pp. 309–362.
137. Jovančević, R. (2005) Ekonomski učinci globalizacije i Europska unija. Zagreb: Mekron promet d.o.o., p. 252

138. Jovančević, R. (2012) Izazovi kohezijske politike Europske unije, 2014-2020. Razvojna strategija malog nacionalnog gospodarstva u globaliziranom svijetu. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. pp.179-207 <raspoloživo na: <http://web.efzg.hr/repec/Chapters/chapter12-05.pdf>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
139. Kandžija, V. (2003) Gospodarski sustav Europske unije. Rijeka. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci. p. 352.
140. Kandžija, V., Cvečić, I., i Zaninović, V. (2014) Europska unija i njene regije- perspektiva razvoja Dubrovačko-neretvanske županije. Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku, (1), pp. 107-124.
141. Kersan-Škabić, I. (2015) Ekonomija Europske unije. Drugo izdanje. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, p. 471.
142. Kersan-Škabić, I. i Tijanić, L. (2017) Regional absorption capacity of EU funds, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 30(1), pp. 1191-1208.
143. Kesner-Škreb, M. (2007) Lisabonska strategija, *Financijska teorija i praksa*, 31(4), pp.441-443. <raspoloživo na: <http://www.ijf.hr/pojmovnik/lisabon.htm>>, [pristupljeno 29. 04. 2019.].
144. Kesner-Škreb, M. (2009a) Pravna stečevina Europske unije. *Financijska teorija i praksa*, 32(3), pp. 409-412.
145. Kesner-Škreb, M. (2009b) Regionalna politika Europske unije. *Financijska teorija i praksa*, 33(1), pp. 103-105.
146. Kołodziejcki, M. (2020) Zajedničko razvrstavanje prostornih jedinica za statistiku (NUTS). <raspoloživo na: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/99/zajednicko-razvrstavanje-prostornih-jedinica-za-statistiku-nuts>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
147. Křístková, Z. (2012) Impact of R&D Investment on Economic Growth of the Czech Republic - A Recursively Dynamic CGE Approach. *Prague Economic Papers*, 21(4), pp. 412-433.
148. Křístková, Z. (2013) Analysis of Private R&D Effects in a CGE Model with Capital Varieties: The Case of the Czech Republic. *Czech Journal of Economics and Finance*, 63(3), pp. 262-287.

149. Krugman, P. (1991) Increasing Returns and Economic Geography University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship, <raspoloživo na: <https://ssrn.com/abstract=1505245>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
150. Nakić, M. i Lovrinović T. (2016) The impact of EU funds on the development of transition economies, *Economic and Social Development Book of Proceedings*, pp. 142-151, Sveučilište Sjever, Koprivnica, Hrvatska.
151. Maldini, P. (2014) Politički i administrativni aspekti regije: regionalizam, regionalizacija i regionalna politika. Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku, (1), pp. 125-153.
152. Malenković, S., Puljiz, J., Keser, I. (2018) Utjecaj kohezijske politike na regionalnu politiku i razvoj Hrvatske, IRMO, Zagreb. <raspoloživo na: <https://polocro28.irmo.hr/wp-content/uploads/2018/07/PP-Utjecaj-Kohezijske-politike-na-regionalnu-politiku-i-razvoj-Hrvatske.pdf>>, [pristupljeno 06. 02. 2021.].
153. Maletić, I., Kosor, K., Copic, M., Ivanković Knežević, K., Zrinušić, N., Bešlić, B., Bukovac, S., Kulakowski, N., Karačić, M., Rajaković, M., Tufekčić, M., Petričko, I., Valić, S. (2016) EU PROJEKTI od ideje do realizacije, TIM4PIN d.o.o za savjetovanje, Zagreb.
154. Maletić, I., Kosor, K., Japunčić, T., Žagar, D., Čakanić, T. (2020) Vodič kroz programe i fondove EU-a 2021-2027. - mogućnosti financiranja projekata u Hrvatskoj. Vašiček, D. (ur.). Zagreb, TIM4PIN, d.o.o Zagreb.
155. Mamić, H. (2015) Panel analiza značaja visokog obrazovanja u zemljama srednje i istočne Europe. Diplomski rad. Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.
156. Mervar, A. (2003) Esej o novijim doprinosima teoriji ekonomskog. *Ekonomski pregled*, 54(3-4), pp. 369-392. <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/25440>>, [pristupljeno 9. 11. 2020.].
157. Ministarstvo poljoprivrede (2013a) Uprava ribarstva, Sustav upravljanja i kontrole. <raspoloživo na: <https://ribarstvo.mps.hr/default.aspx?id=481>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
158. Ministarstvo poljoprivrede (2013b) Europski fond za ribarstvo 2007.-2013. (EFR). Službene stranice Ministarstva poljoprivrede. <raspoloživo na: <https://ribarstvo.mps.hr/default.aspx?id=426>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].

159. Ministarstvo poljoprivrede (2020) Uprava ribarstva, Službena stranica ministarstva. <raspoloživo na <https://ribarstvo.mps.hr/>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
160. Ministarstvo pravosuđa i uprave (2020a) Koji su uvjeti za članstvo u Europskoj uniji?. <raspoloživo na : <https://mpu.gov.hr/istaknute-teme/primjeri-pitanja-i-odgovora-za-provjeru-znanja/primjeri-pitanja-i-odgovora-za-srednju-strucnu-spremu/osnove-sustava-europske-unije/31-koji-su-uvjeti-za-clanstvo-u-europskoj-uniji/23099> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
161. Ministarstvo pravosuđa i uprave (2020b) Navedite kronologiju proširenja Europske unije? <raspoloživo na : <https://mpu.gov.hr/istaknute-teme/drzavni-strucni-ispit-22550/primjeri-pitanja-i-odgovora-za-provjeru-znanja/osnove-sustava-europske-unije-23905/52-navedite-kronologiju-prosirenja-europske-unije/24046> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
162. Ministarstvo pravosuđa i uprave (2020c) Kako je izgledao put Republike Hrvatske ka punopravnom članstvu u Europskoj uniji? <raspoloživo na: <https://mpu.gov.hr/istaknute-teme/drzavni-strucni-ispit-22550/primjeri-pitanja-i-odgovora-za-provjeru-znanja/primjeri-pitanja-i-odgovora-za-srednju-strucnu-spremu/osnove-sustava-europske-unije/23044>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
163. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, MRRFEU (2012) Nova statistička klasifikacija prostornih jedinica RH - NUTS 2, Zagreb, 29. kolovoza 20. <raspoloživo na: <https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/Nova%20statisti%C4%8Dka%20klasifikacija%20prostornih%20jedinica%20RH%20-%20NUTS%202.pdf>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
164. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, MRRFEU (2017) Tablice izvori sredstava. <raspoloživo na: https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/razvojne%20strategije//Tablica%20Izvori%20sredstava_27_11_2017.pdf >, [pristupljeno 06. 03. 2021.].
165. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, MRRFEU (2019a) Sporazum o partnerstvu. <raspoloživo na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug->

- [1939/eu-fondovi/financijsko-razdoblje-eu-2014-2020/sporazum-o-partnerstvu/323](https://www.mvep.hr/hr/eu-fondovi/financijsko-razdoblje-eu-2014-2020/sporazum-o-partnerstvu/323)>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
166. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, MRRFEU (2019b) Prijedlog nove podjele prostornih jedinica NUTS 2 razine. <raspoloživo na: <https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti%20-%20dokumenti/Prezentacija%20NUTS%202%20za%2014012019%20FINAL.pdf>>, [pristupljeno 06. 02. 2021.].
167. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, MRRFEU (2019c) Predstavljena studija o izradi prijedloga nove NUTS 2 klasifikacije. <raspoloživo na: <https://razvoj.gov.hr/vijesti/predstavljena-studija-o-izradi-prijedloga-nove-nuts-2-klasifikacije/3945>>, [pristupljeno: 04.03.2021.].
168. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, MRRFEU (2020) Sustav upravljanja EU fondovima u RH i uloge koje ima SAFU. <raspoloživo na: <https://www.safu.hr/datastore/filestore/10/Prilog-2-Tijela-u-sustavu-upravljanja-i-kontrole-ESI-fondova.pdf>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
169. Ministarstvo turizma (2019) Satelitski račun turizma (TSA) za 2016. godinu. <raspoloživo na: <https://mint.gov.hr/vijesti/predstavljani-rezultati-satelitskog-racuna-turizma-tsa-u-2016-godini-unutarinja-turisticka-potrosnja-inozemna-i-domaca-dosegla-je-10-4-milijardi-aura/17802>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
170. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova (2012) Ugovor o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji. <raspoloživo na: http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/120522_Ugovor_o_pristupanju.pdf>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
171. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova (2019) Hrvatska i Europska unija. <raspoloživo na: <http://www.mvep.hr/hr/hrvatska-i-europska-unija/pregovori/>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
172. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova (2020) Multilateralni odnosi. <raspoloživo na: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-starog-ijvhj/europska-unija-eu/prosirenje-eu/>>, [pristupljeno 05. 02. 2021.]
173. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova (2021) Pregled dokumenata iz pregovaračkog procesa. <raspoloživo na : <http://www.mvep.hr/hr/vanjska->

[politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/europska-unija-\(eu\)/pregled-dokumenata-iz-pregovarackog-procesa/](#) > [pristupljeno 06. 03. 2021.].

174. Ministarstvo zaštite okoliša i prirode (2012) Operativni program „Okoliš“ 2007.-2013. <raspoloživo na: http://arhiva.strukturnifondovi.hr/UserDocsImages/Documents/Strukturni%20fondovi%202007.%20-%202013/OP%20Okoli%C5%A1/operativniprogramokoli_2007-2013-hrvatskijezik-1383574708.pdf>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
175. Mintas Hodak, L. (ur.) (2004) Uvod u Europsku uniju. Zagreb, Mate : Zagrebačka škola ekonomije i managementa.
176. Mitze, T. (2014) Does regional science need an experimentalist buzz? *Regional Studies, Regional Science*, 1(1), pp. 51-59.
177. Mitze, T., Paloyo, A., Alecke, B. (2015) Is There a Purchase Limit on Regional Growth? A Quasiexperimental Evaluation of Investment Grants Using Matching Techniques. *International Regional Science Review*, 38(4), pp. 388-412.
178. Mohl, P. i Hagen, T. (2010) Do EU structural funds promote regional growth? New evidence from various panel data approaches. *Regional Science and Urban Economics*, 40(5), pp. 353–365.
179. Mohl, P., Hagen, T. (2009) Econometric evaluation of EU Cohesion Policy: a survey. *ZEW Discussion Papers*, 09-052.
180. Narodne novine (2012) *Zakon o potvrđivanju Ugovora između Kraljevine Belgije, Republike Bugarske, Češke Republike, Kraljevine Danske, Savezne Republike Njemačke, Republike Estonije, Irske, Helenske Republike, Kraljevine Španjolske, Francuske Republike, Talijanske Republike, Republike Cipra, Republike Latvije, Republike Litve, Velikog Vojvodstva Luksemburga, Republike Mađarske, Republike Malte, Kraljevine Nizozemske, Republike Austrije, Republike Poljske, Portugalske Republike, Rumunjske, Republike Slovenije, Slovačke Republike, Republike Finske, Kraljevine Švedske, Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije i Sjeverne Irske (države članice Europske unije) i Republike Hrvatske o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji*. Zagreb: Narodne novine d.d., NN 2/12 <raspoloživo na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2012_03_2_25.html>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].

181. Narodne novine (2017) Uredba o indeksu razvijenosti, Zagreb: Narodne novine d.d., NN 131/2017-3014 <raspoloživo na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_131_3014.html >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
182. Narodne novine (2017) Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske, Zagreb: Narodne novine d.d., NN 123/2017 <raspoloživo na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_123_2798.html >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
183. Narodne novine (2019a) *Nacionalna klasifikacija statističkih regija 2021. (HR_NUTS 2021.)*. Zagreb: Narodne novine d.d., NN 125/2019 <raspoloživo na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_12_125_2507.html>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
184. Narodne novine (2019b) Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine. Zagreb: Narodne novine d.d., NN 75/2017 <raspoloživo na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_75_1832.html >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
185. Narodne novine (2019c) Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske. Zagreb: Narodne novine d.d., NN 147/14, 123/17, 118/18 <raspoloživo na: <https://www.zakon.hr/z/239/Zakon-o-regionalnom-razvoju-Republike-Hrvatske>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
186. Ninić, N. (2019) *Primena panel modela u identifikovanju prediktora stope nezaposlenosti mladih u zemljama Istočne Evrope*. Master rad. Univerzitet u Novom Sadu.
187. Operativni program učinkoviti ljudski potencijali (2014) Operativni program u okviru cilja ulaganja za rast i radna mjesta. <raspoloživo na: <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/OPULJP%20hr%2020150213%20%282%29.pdf> >, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
188. Operativni program za pomorstvo i ribarstvo (2018) Operativni program za pomorstvo i ribarstvo RH za programsko razdoblje 2014. – 2020. verzija 2.0. <raspoloživo na: <https://euribarstvo.hr/files/Operativni-program-za-pomorstvo-i-ribarstvo-RH-za-2014.-2020.-verzija-2018.-godina-3.pdf>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].

189. Operativni program za pomorstvo i ribarstvo (2019) Operativni program za pomorstvo i ribarstvo RH za programsko razdoblje 2014. – 2020. <raspoloživo na: <https://euribarstvo.hr/operativni-program-za-pomorstvo-i-ribarstvo-rh-za-programsko-razdoblje-2014-2020/>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
190. Operativni program za pomorstvo i ribarstvo (2020) EU ribarstvo 2017-2020, Europski fond za pomorstvo i ribarstvo 2014. – 2020. (EFPR). <raspoloživo na: <https://euribarstvo.hr/europski-fond-za-pomorstvo-i-ribarstvo-2014-2020-epfr/>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
191. Pavić, M. (2019) Analiza panel podataka. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu Prirodoslovno–matematički fakultet, Matematički odsjek.
192. Persson, M., Ruparel, R., Howarth, C. (2012) Off Target: The case for bringing regional policy back home. Open Europe.
193. Prilog 1. Zajedničke uredbe EU br. 1303/2013 (2013). UREDBA (EU) br. 1303/2013 Europskog parlamenta i vijeća. *Službeni list Europske unije*, L 347/320.
194. Program ruralnog razvoja (2018) Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020. verzija 5.3. <raspoloživo na: <https://ruralnirazvoj.hr/files/documents/Program-ruralnog-razvoja-Republike-Hrvatske-za-razdoblje-2014.-2020.-ver.-5.3.pdf>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
195. Program ruralnog razvoja (2019) Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj, Europa ulaže u ruralna područja. Službena stranica programa. <raspoloživo na: <https://ruralnirazvoj.hr/>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
196. Puigcerver-Peñalver, M. C. (2007) The impact of structural funds policy on European regions growth. A theoretical and empirical approach. *The European Journal of Comparative Economics*, 4(2), 179-208.
197. Rašić, I. (2019) Sektorske analize. Turizam. Ekonomski institut, Zagreb, 72(8) <raspoloživo na: https://www.eizg.hr/userdocsimages/publikacije/serijske-publikacije/sektorske-analize/sa_turizam_2019.pdf >, [pristupljeno 05. 02. 2021.]
198. Romer, P. M. (1986) Increasing returns and long-run growth”. *The Journal of Political Economy*, 94(5), pp. 1002-1037.
199. Roodman, D. (2009) How to do xtabond2: An introduction to difference and system GMM in Stata. *Stata Journal*, 9(1), pp. 86–136.

200. SDURF- Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova Europske unije (2009a) Sadašnje i buduće mogućnosti financiranja MSP iz EU fondova, Konferencija „Financiranje i poticanje malog i srednjem poduzetništva u Hrvatskoj, prezentacija. <raspoloživo na: <https://www.slideserve.com/wanda/koordinacijsko-tijelo-za-pretpristupne-programe-eu-programiranje-i-komponente-programa-ipa>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
201. Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova Europske unije-SDURF (2009b) Priručnik o financijskoj suradnji i programima koje u Hrvatskoj podupire Europska unija: Europski fondovi za hrvatske projekte, Zagreb.
202. Solow, R. (1956) A contribution to the theory of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), pp. 65–94.
203. Soukiazis, E., Antunes, M. (2004) The evolution of real disparities in Portugal among the NUTS III regions. An empirical analysis based on the convergence approach., *Estudos Regionais*, 6, pp.165-179
204. Sporazum o partnerstvu (2014) Sporazum o partnerstvu između Republike Hrvatske i Europske komisije za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova za rast i radna mjesta u razdoblju 2014. – 2020. Zagreb. <raspoloživo na: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2017/03/GLAVNI-DOKUMENT-Sporazum_o_partnerstvu_HR.pdf >, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
205. Središnja agencija za financiranje i ugovaranje, SAFU (2020a) „Sustav upravljanja EU fondovima u RH i uloge koje ima SAFU“ <raspoloživo na: <https://www.safu.hr/datastore/filestore/10/Prilog-2-Tijela-u-sustavu-upravljanja-i-kontrole-ESI-fondova.pdf> >, [pristupljeno 22. 11. 2020.].
206. Središnja agencija za financiranje i ugovaranje, SAFU (2020b) „Prijelazni instrument“ <raspoloživo na: <https://www.safu.hr/hr/o-safu/pretpristupni-fondovi/prijelazni-instrument> >, [pristupljeno 22. 11. 2020.].
207. Središnji državni portal (2020), O hrvatskom izvozu, Zašto je izvoz važan za Hrvatsku? <raspoloživo na: <https://izvoz.gov.hr/o-hrvatskom-izvozu/9>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
208. Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova Europske unije (2009) Priručnik o financijskoj suradnji i programima koje u Hrvatskoj podupire Europska unija: *Europski fondovi za hrvatske projekte*, Zagreb, pp. 15, 22-23, 26.

209. Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova EU (2008) Instrument pretprijetne pomoći (IPA), Zagreb, p. 8. <raspoloživo na: http://arhiva.strukturnifondovi.hr/UserDocsImages/Publikacije/Instrument_pretprijetne_pomoci_IPA.pdf>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
210. StataCorp. 2017. Stata Statistical Software: Release 15. College Station, TX: StataCorp LLC.
211. Statistics Lithuania (2020) Službeni statistički portal. < raspoloživo na: <https://www.stat.gov.lt/en>> [pristupljeno 19. 11. 2020.].
212. Statistics Poland (2020) Regional Statistics: Classification of Territorial Units for Statistics (NUTS). <raspoloživo na: <https://stat.gov.pl/en/regional-statistics/classification-of-territorial-units/classification-of-territorial-units-for-statistics-nuts/>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
213. Statistički izvor, Regionalni razvoj (2018) Nacionalna klasifikacija prostornih jedinica za statistiku (NKPJS 2012.) <raspoloživo na: <http://regionalni.weebly.com/statistika.html>>, [pristupljeno 21. 01. 2021.]
214. Sterlacchini, A. (2008) R&D, higher education and regional growth: Uneven linkages among European regions. *Research Policy*, 37(6-7), pp. 1096-1107.
215. Strukturni fondovi.hr (2019a) ESI fondovi 2014. – 2020. službene stranice ESI fondova. <raspoloživo na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
216. Strukturni fondovi.hr (2019b) Operativni program konkurentnost i kohezija 2014. – 2020. <raspoloživo na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/op-konkurentnost-i-kohezija-2014-2020-779>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
217. Strukturni fondovi.hr (2019c) OP Učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020. <raspoloživo na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/op-ucinkoviti-ljudski-potencijali-2014-2020/>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
218. Strukturni fondovi.hr (2020a) Europski strukturni i investicijski fondovi. Europska teritorijalna suradnja. <raspoloživo na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/teritorijalna-suradnja/>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].

219. Strukturni fondovi.hr (2020b) Europski strukturni i investicijski fondovi. EU fondovi 2007. – 2013. <raspoloživo na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/eu-fondovi-2007-2013/>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
220. Strukturni fondovi.hr (2020c) EU fondovi, IPA 2007. – 2013. <raspoloživo na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/ipa-2007-2013>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
221. Strukturni fondovi.hr (2020d) OP Razvoj ljudskih potencijala 2007. – 2013. <raspoloživo na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/op-razvoj-ljudskih-potencijala-2007-2013-38>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
222. Strukturni fondovi.hr (2020e) OP Zaštita okoliša 2007. – 2013. <raspoloživo na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/op-zastita-okolisa-2007-2013-36>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
223. Strukturni fondovi.hr (2020f) Karta projekata. <raspoloživo na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/karte-projekata>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
224. Strukturni fondovi.hr (2020g) OP Regionalna konkurentnost 2007. – 2013. <raspoloživo na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/UserDocsImages/Documents/Strukturni%20fondovi%202007.%20-%20202013/OP%20Regionalna%20konkurentnost/oprk2007-2013hrv.pdf>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
225. Strukturni fondovi.hr (2020h) OP Promet 2007.-2013. <raspoloživo na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/UserDocsImages/Documents/Strukturni%20fondovi%202007.%20-%20202013/OP%20Promet/TOP-2007-2013-modification-FINAL-HRV.pdf>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
226. Strukturni fondovi.hr (2020i) Program ruralnog razvoja 2014-2020. <raspoloživo na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/program-ruralnog-razvoja-2014-2020>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
227. Swan, T. (1956) Economic growth and capital accumulation. *Economic Record*, 32(2), pp.334-361.
228. Škrabić Perić, B. (2012) Utjecaj stranog vlasništva banke na njezin kreditni rizik u zemljama srednje i istočne Europe: dinamički panel modeli, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet, Split.
229. Šostar, M. (2013) Primjena uspješnih modela apsorpcije fondova EU na regionalni razvoj Republike Hrvatske, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet, Osijek, Hrvatska.

230. Tufekčić, M. i Tufekčić, Ž. (2013) EU politike & fondovi 2014 – 2020, drugo izdanje. Zagreb: Plavi partner d.o.o.
231. Ugovor iz Lisabona (2010) Pročišćene inačice Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije 2010/C 83/01, čl. 2-4 i čl. 119. <raspoloživo na: <http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonski-prociscena.pdf>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
232. Ugovor iz Maastrichta (1993) Treaty on European Union – Contents. *Official Journal of the European communities*. 191. pp.1-110. <raspoloživo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT&from=HR>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
233. Uredba (EU) br. 1301/2013 Europskog parlamenta i vijeća (2013) *Službeni list Europske unije*, Bruxelles. 347, <raspoloživo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1301&from=HR>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
234. Uredba (EU) br. 1059/2003 Europskog parlamenta i vijeća (2003) *Službeni list Europske unije*, Bruxelles. 154/1, <raspoloživo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R1059&from=LV>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
235. Uredba (EU) br. 1084/2006 Europskog parlamenta i vijeća (2006), *Službeni list Europske unije*, Bruxelles. 210/79, <raspoloživo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1084&from=HR>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
236. Uredba (EU) br. 1305/2013 Europskog parlamenta i Vijeća (2013) Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj. *Službeni list Europske unije*, Bruxelles. 347, pp. 487-548. <raspoloživo na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:0301_1>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
237. Uredba (EU) br. 1379/2013 Europskog parlamenta i Vijeća (2013) Zajednička organizacija tržišta proizvoda ribarstva i akvakulture. *Službeni list Europske unije*, Strasbourg. 354, pp. 1-21. <raspoloživo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1379&from=LV>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].

238. Uredba (EU) br. 1380/2013 Europskog parlamenta i vijeća (2013) Zajednička ribarstvena politika. *Službeni list Europske unije*, Strasbourg. 354, pp. 22-61 <raspoloživo na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1380&from=EN> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
239. Uredba (EU) br. 508/2014 Europskog parlamenta i Vijeća (2014) Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo. *Službeni list Europske unije*, Bruxelles. 149, pp. 1-66. <raspoloživo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0508&from=hr>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
240. Uredba vijeća (EU) br. 2666/2000 (2000) Službeni list Europske unije, Bruxelles. 306, pp. 1-6. <raspoloživo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000R2666&from=HR>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
241. Uredba vijeća (EU) br. 1303/2013 (2013) *Službeni list Europske unije*, Bruxelles. pp. 347-320. <raspoloživo na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&from=DA> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.].
242. Vela, A. (2015) Menadžment ESI fondova - Priručnik o pripremi i provedbi EU projekata, Zagreb: Školska knjiga.
243. Vlada Republike Hrvatske (2017a) Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine, Zagreb. <raspoloživo na: https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/razvojne%20strategije/Strategija%20regionalnog%20razvoja%20Republike%20Hrvatske%20za%20razdoblje%20do%20kraja%202020._HS.pdf >, [pristupljeno 19. 11. 2020.]
244. Vlada Republike Hrvatske (2017b) Vlada osnovala uprave za otoke i potpomognuta područja. Službene stranice Vlade Republike Hrvatske. <raspoloživo na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/vlada-osnovala-uprave-za-otoke-i-za-potpomognuta-podrucja/20603> >, [pristupljeno 19. 11. 2020.]

245. Vlada Republike Hrvatske (2019) Nacionalni program reformi 2019. <raspoloživo na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2019/Travanj/153%20sjednica%20VRH/Nacionalni%20program%20reformi%202019..pdf>>, [pristupljeno 01. 05. 2019.].
246. Vlada Republike Hrvatske (2019) Nove četiri statističke regije omogućit će više potpore gospodarstvu i ravnomjerniji razvoj svih dijelova Hrvatske <raspoloživo na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/nove-cetiri-statisticke-regije-omogucit-ce-vise-potpore-gospodarstvu-i-ravnomjerniji-razvoj-svih-djelova-hrvatske/25170> >, [pristupljeno 05. 02. 2021.].
247. WMD- Web hosting, Marketing i Dizajn (2020) Rječnik financijskih pojmova, SWOT analiza. <raspoloživo na: <https://webhosting-wmd.hr/rjecnik-pojmovi-s/web/swot-analiza>>, [pristupljeno 19. 11. 2020.]
248. Wooldridge, J. M. (2002) Econometric analysis of cross section and panel data. The MIT Press, Cambridge, MA.
249. Wooldridge, J. M. (2012) Introductory econometrics: A modern approach. Mason, USA: South-Western, Cengage Learning.

SAŽETAK

U ovom doktorskom radu analizira se utjecaj instrumenata kohezijske politike na regionalni razvoj novih zemalja članica Europske unije. Istraživanje se sastojalo od teorijske i empirijske analize. Teorijski dio rada obuhvaća analizu apsorpcije i mogućnosti novih zemalja članica u korištenju financijskih instrumenata kohezijske politike. Analizirajući apsorpciju sredstava iz instrumenata kohezijske politike, nove zemlje članice (EU-13) sporije apsorbiraju sredstva u odnosu na starije zemlje članice (EU-15). Prema literaturi najistaknutiji faktor u uspješnoj apsorpciji EU fondova institucionalni je sustav zemlje članice. Sukladno tomu ključ za uspješno korištenje EU fondova jest jačanje ljudskih resursa i potpornih institucija. Empirijski dio rada obuhvaća dvije analize panel-podataka. Prva analiza usmjerena je na utvrđivanje utjecaja isplaćenih sredstava iz ESI fondova na razvoj NUTS 2 regija novih zemalja članica mjereno kao BDP po stanovniku. U panel analizi su se uzeli pokazatelji za 57 NUTS 2 regija novih zemalja članica u razdoblju od 2008. do 2016. godine. Nakon provedene statičke i dinamičke panel-analize zaključilo se da su isplaćena sredstva iz ESI fondova ostvarila pozitivan, ali malen utjecaj na BDP po stanovniku. Druga empirijska analiza utvrđuje utjecaj ugovorenih sredstava iz ESI fondova na razvoj NUTS 3 regija Republike Hrvatske u razdoblju od 2013. do 2017. godine. Temeljem provedene statičke analize panel-podataka zaključilo se da ugovorena sredstva imaju malen, ali pozitivan utjecaj na BDP po stanovniku NUTS 3 regija odnosno županija u Republici Hrvatskoj. Najvažniji poučak ovog istraživanja jest da se ne smije oslanjati na instrumente kohezijske politike kao jedine izvore investicija i pokretače razvoja. Oni jesu kvalitetan temelj za rast i razvoj regija novih zemalja članica, ali sami neće dovesti do regionalne konvergencije niti unutar Hrvatske niti unutar Europske unije.

Ključne riječi: regionalni razvoj; Europski strukturni i investicijski fondovi; nove zemlje članice EU-a; kohezijska politika EU-a; analiza panel-podataka

SUMMARY

This doctoral thesis analyses the impact of cohesion policy instruments on the regional development of the new Member States of the European Union. The research consisted of theoretical and empirical analysis. The theoretical part of the doctoral thesis includes absorption analysis and opportunities of new European Union states in the usage of financial instruments of cohesion policy. Analysing fund absorption from cohesion policy instruments, the new EU member states (EU13) are more slowly absorbing resources in comparison with the older EU member states (EU15). According to the literature, the foremost factor in successful adsorption is the institutional system of the Member State, following that the key to the successful usage of EU funds is strengthening of the human resources and supporting institutions. The empirical part of the doctoral thesis includes two-panel data analysis. The first analysis is directed to the determination of disbursement impact from ESI funds on the development of the NUTS 2 regions of the new Member States on GDP per capita. Indicators for 57 NUTS2 regions of the new Member State in the period from 2008. to 2016. were taken into the panel. After conducting statistical and dynamic panel analysis, it was concluded that disbursed funds, from ESI funds, had a small positive impact on GDP per capita. The second empirical analysis determines the impact of contracted funds, from ESI funds, on the development of NUTS 3 regions of the Republic of Croatia in the period from 2013. – 2017.. Based on the conducted statistical analysis of panel data, it was concluded that contracted funds have a small impact, but a positive impact on GDP per capita of NUTS 3 regions or counties in the Republic of Croatia. The most important lesson of this doctoral thesis is that it must not rely only on cohesion policy instruments as the only sources of investment and drivers of development. They can be used as a quality basis for the growth and development of the regions of the new Member States, but only cohesion policy instruments will not lead to regional convergence nor in Croatia or within European Union.

Keywords: Regional Development; European Structural and Investment Funds; New EU Member States; EU Cohesion policy; Data panel analysis

POPIS SLIKA

Slika 1. Prikaz BDP-a po stanovniku mjenog u paritetu kupovne snage (PPS) u NUTS 2 regijama EU-a u 2018. godini mjereno kao % (EU 27 = 100)	15
Slika 2. Regije unutar Europske unije koje su prihvatljive za korištenje Europskih strukturnih i investicijskih fondova u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine	52
Slika 3. Podjela Republike Hrvatske na dvije NUTS 2 regije (NUTS 2012).....	141

POPIS TABLICA

Tablica 1. Popis istraživanja s metodologijom koja se bave analizom učinka instrumenta regionalne politike na gospodarstvo	3
Tablica 2. Alocirana i isplaćena sredstva iz Kohezijskog fonda u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine izraženo u milijardama eura i u %	19
Tablica 3. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz Kohezijskog fonda u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura.	19
Tablica 4. Primjeri projekata financiranih iz Kohezijskog fonda.....	21
Tablica 5. Alocirana i isplaćena sredstva iz ERDF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine izraženo u milijardama eura.....	24
Tablica 6. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz ERDF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura.....	24
Tablica 7. Primjeri projekata financiranih iz Europskog fonda za regionalni razvoj.....	25
Tablica 8. Alocirana i iskorištena sredstva iz ESF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine izražena u milijardama eura	29
Tablica 9. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz ESF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura	29
Tablica 10. Primjeri projekata financiranih iz Europskog socijalnog fonda	30
Tablica 11. Ključna područja predviđena za sufinanciranje iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo	32
Tablica 12. Alocirana i iskorištena sredstva iz EMFF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013.godine u milijardama eura	33

Tablica 13. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz EMFF-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine u milijardama eura	34
Tablica 14. Primjeri projekata financiranih iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo.....	35
Tablica 15. Alocirana i iskorištena sredstva iz EAFRD-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine izraženo u milijardama eura.....	38
Tablica 16. Alocirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz EAFRD-a u novim zemljama članicama u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura	38
Tablica 17. Primjeri projekata financiranih iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj	39
Tablica 18. Sedam predvodničkih inicijativa	43
Tablica 19. Osnovi tematski ciljevi partnerskih sporazuma novih zemalja članica Europske unije	47
Tablica 20. Osnovne informacije o novim zemljama članicama Europske unije koje će se uzeti u analizu.....	57
Tablica 21. Stopa inflacije mjerena kroz HICP u novim zemljama članicama EU-a u razdoblju od 2008. do 2016. godine izražena u %.....	64
Tablica 22. Javni dug u novim zemljama članicama izražen kao % BDP-a u razdoblju od 2008. do 2016. godine	65
Tablica 23. Proračunski deficit (opće države) novih zemalja članica Europske unije u razdoblju od 2008. do 2016. godine izražen kao % BDP-a.....	66
Tablica 24. Neto izvoz u novim zemljama članicama u razdoblju od 2008. do 2016. godine izražen u milijardama eura	67
Tablica 25. Opis varijabli	84
Tablica 26. Deskriptivna statistika	84
Tablica 27. Korelacijska matrica.....	87
Tablica 28. Dijagnostika statičkog modela.....	88
Tablica 29. Utjecaj ESI fondova na regionalni razvoj – rezultati statičkog modela	89
Tablica 30. Utjecaj ESI fondova na regionalni razvoj – rezultati dinamičkog modela.....	93
Tablica 31. Neto izvoz NUTS 3 regija od 2008. do 2017. godine izraženo u milijunima kuna	100
Tablica 32. Poglavlja pregovora pravne stečevine između RH i EU-a	104

Tablica 33. Pomoć Europske unije kroz CARDS, PHARE, ISPA i SAPARD od 2001. do 2006. u Republici Hrvatskoj (u milijunima eura).....	106
Tablica 34. Pomoć EU-a kroz nacionalnu komponentu programa CARDS u Hrvatskoj od 2001. do 2004. godine (u milijunima eura)	107
Tablica 35. Programski dokumenti i nadležne institucije za provođenje IPA komponenata .	111
Tablica 36. Višegodišnji indikativni financijski okvir za IPA-u za Hrvatsku od 2007. do 2013. godine (u milijunima eura)	112
Tablica 37. Primjer projekata u Republici Hrvatskoj financiranih iz IPA pretpristupnog instrumenta	113
Tablica 38. Indeks razvijenosti jedinica područne (regionalne) samouprave i jedinica lokalne samouprave.....	115
Tablica 39. Ukupna alokacija sredstava po operativnim programima za financijsku perspektivu od 2007. do 2013. godine u milijunima eura	118
Tablica 40. Primjeri projekata financiranih iz Operativnog programa Regionalna konkurentnost	120
Tablica 41. Prikaz projekata koji su se financirali iz Operativnog programa Promet.....	124
Tablica 42. Prikaz projekata koji su financirani iz OP-a Razvoj ljudskih potencijala	127
Tablica 43. Prikaz nekih od projekata koji su se sufinancirali sredstvima iz Operativnog programa Okoliš	130
Tablica 44. Raspodjela sredstava OPKK-a od 2014. do 2020. po prioritetnim osima u milijunima eura.....	134
Tablica 45. Raspodjela sredstava OP-a Učinkoviti ljudski potencijali od 2014. do 2020. po prioritetnim osima u milijunima eura	135
Tablica 46. Raspodjela sredstava Programa ruralnog razvoja od 2014. do 2020. prema prioritetima u milijunima eura.....	136
Tablica 47. Raspodjela sredstava Operativnog programa za pomorstvo i ribarstvo po prioritetnim osima u milijunima eura	137
Tablica 48. BDP po stanovniku po PPS u 2017. godini, EU 28=100	143
Tablica 49. Opis varijabli na NUTS 3 razini Republike Hrvatske	147
Tablica 50. Deskriptivna statistika empirijskog modela utjecaja ugovorenih ESI fondova na gospodarstvo NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj	148
Tablica 51. Korelacijska matrica za Empirijski model za Republiku Hrvatsku.....	151

Tablica 52. Dijagnostika statičkog modela za model utjecaja ugovorenih sredstava iz ESI fondova na gospodarstvo NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj	152
Tablica 53. Rezultati statičkog modela za utjecaj ugovorenih sredstava iz ESI fondova na gospodarstvo NUTS 3 regija u Republici Hrvatskoj	153

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Alocirana i isplaćena sredstva iz instrumenata kohezijske politike za EU-13 u financijskoj perspektivi od 2007. do 2013. godine u milijardama eura	50
Grafikon 2. Vrijednost ključnih područja predviđenih za financiranje sadržanih u strateškom dokumentu Europa 2020 u milijardama eura	53
Grafikon 3. Planirana, ugovorena i isplaćena sredstva iz ESI fondova po zemljama članicama EU-a u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine izraženo u milijardama eura	54
Grafikon 4. Kretanje BDP-a po stanovniku novih zemalja članica u razdoblju od 2008. do 2016. godine u eurima	62
Grafikon 5. Stope nezaposlenosti (u populaciji od 15 do 74 godine) u novim zemljama članicama izraženo kao %	63
Grafikon 6. Iskorištenost sredstava iz ESI fondova u zemljama članicama EU-a za financijsku perspektivu od 2014. do 2020. izraženo u %.....	68
Grafikon 7. Odnos BDP-a per capita i isplaćenih sredstava iz ESI fondova u novim zemljama članicama (EU-12).....	86
Grafikon 8. BDP po stanovniku u NUTS 3 regijama Republike Hrvatske od 2008. do 2017. godine u kunama.....	98
Grafikon 9. Odnos BDP-a NUTS 3 regija Republike Hrvatske prema EU 28=100 u 2017. godini.....	98
Grafikon 10. Kretanje broja stanovnika u NUTS 3 regijama Republike Hrvatske od 2008. do 2017. godine	99
Grafikon 11. Broj studenata koji su diplomirali/završili stručni sveučilišni studij po NUTS 3 regijama u razdoblju od 2008. do 2017. godine	101
Grafikon 12. Stopa registrirane nezaposlenosti u aktivnom stanovništvu po NUTS 3 regijama od 2008. do 2017. godine u %	102
Grafikon 13. Prikaz financijske alokacije po prioritetima.....	119

Grafikon 14. Prikaz raspodjele sredstava po prioritetnim osima u Operativnom programu Promet.....	123
Grafikon 15. Prikaz raspodjele sredstava prema prioritetima unutar OP-a Razvoj ljudskih potencijala.....	126
Grafikon 16. Raspodjela sredstava OP-a Okoliš po prioritetima	129
Grafikon 17. Udio financiranja pojedinih ciljeva iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova.....	132
Grafikon 18. Odnos BDP-a po stanovniku i EU ugovorenih sredstva po stanovniku za NUTS 3 regije RH	150

POPIS SHEMA

Shema 1. Prikaz Europskih, strukturnih i investicijskih fondova.....	17
Shema 2. Ključne aktivnosti za sufinanciranje iz Kohezijskog fonda	21
Shema 3. Ključne aktivnosti koje se financiraju iz ESF-a	28
Shema 4. Ključne četiri osi aktivnosti EAFRD-a u financijskoj perspektivi od 2014. do 2020. godine	37
Shema 5. Prikaz IPA komponenti u razdoblju od 2007. do 2013. godine.....	110
Shema 6. Prikaz prioriteta iz Operativnog programa Regionalna konkurentnost.....	119
Shema 7. Prioritetne osi Operativnog programa Promet.....	122
Shema 8. Prikaz prioriteta unutar Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali	125
Shema 9. Prikaz prioriteta OP-a Okoliš	128

POPIS KRATICA

APPRRR – *Paying Agency for Agriculture, Fisheries and Rural Development* – Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju

ARPA – *Agency for the Audit of European Union Programmes Implementation System* – Agencija za reviziju sustava provedbe programa Europske unije

BDP – *Gross Domestic Product (GDP)* – Bruto domaći proizvod

BE – *Kingdom of Belgium* – Belgija

BG – *Republic of Bulgaria* – Bugarska

CARDS – *Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation* – Pomoć zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju

CF – *Cohesion Fund* – Kohezijski fond

CRM – *Customer relationship management* – Upravljanje odnosima s klijentima

CZ – *The Czech Republic* – Češka

DE – *Federal Republic of Germany* – Njemačka

DZS – *Croatian bureau of statistics* – Državni zavod za statistiku

EAFRD – *European Agricultural Fund for Rural Development* – Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj

EaSI – *The Employment and Social Innovation programme* – Program za zapošljavanje i socijalne inovacije

ECU – Europska obračunska jedinica, preteča eura

EEZ – *European Economic Community* – Europska ekonomska zajednica

EFRR – *European Regional Development Fund* – Europski fond za regionalni razvoj

EK – *European Commission* – Europska komisija

EL – *Hellenic Republic* – Grčka

EMFF – *European Maritime and Fisheries Fund* – Europski fond za pomorstvo i ribarstvo

ERDF - *European Regional Development Fund* – Europski fond za regionalni razvoj

ERP – *Enterprise Resource Planning* – Planiranje poslovnih resursa

ESDA – *Cross Exploratory Spatial Data Analysis* – Analiza prostornih podataka

ESF – *European Social Fund* – Europski socijalni fond

ESI – *European Structural and Investment Funds* – Europski strukturni i investicijskih fondovi

EU – *European Union* – Europska unija

EUECA – *European Electronic Cigarette Association* – Europsko udruženje elektroničkih cigareta

EUROATOM – *European Atomic Energy Community* – Europska zajednica za atomsku energiju

EUROSTAT – *Statistical Office of the European Commission* – Europski ured za statistiku

FEAD – *Fund for European Aid to the Most Deprived* – Fond europske pomoći za najpotrebitije

FR – *French Republic* – Francuska

GFCF – *Gross fixed capital formation* – Bruto investicije u osnovni kapital

GLS – *Generalized least squares method* – Generalizirana metoda najmanjih kvadrata

GMM – *Generalized method of moments* – Generalizirana metoda momenata

GONG – *Citizens organized to monitor elections* – Građani organizirano nadgledaju glasanje

HGK – *Croatian chamber of economy* – Hrvatska gospodarska komora

HICP – *Harmonized Indices of Consumer Prices* – Harmonizirani indeks potrošačkih cijena

HR – *Republic of Croatia* – Republika Hrvatska

HU – *Hungary* – Mađarska

HZZ – *Croatian Employment Service* – Hrvatski zavod za zapošljavanje

HŽ – *Croatian Railways* – Hrvatske željeznice

IE – *Republic of Ireland* – Irska

IKT – *Information and Communication Technology* – Informacijska i komunikacijska tehnologija

IPA – *Instrument for Pre-Accession Assistance* – Instrument pretpristupne pomoći

IPARD – *Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development* – Instrument pretpristupne pomoći za ruralni razvoj

IRMO – *The Institute for Development and International Relations* – Institut za razvoj i međunarodne odnose

ISPA – *Instrument for Structural Policies for Pre-Accession* – Instrument pretpristupne pomoći za strukturne politike

IT – *Information Technology* – Informatička tehnologija

KBC – *Clinical Hospital Center* – Klinički bolnički centar

LAG – *Local Action Group* – Lokalna akcijska grupa

LAU – *Local administrative unit* – Sustav lokalnih upravnih jedinica

LSDV – *Least squares dummy variable* – Model s pomoćnim varijablama

LU – *Grand Duchy of Luxembourg* – Luksemburg

MRRFEU – *Ministry of Regional Development and EU Funds* – Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije

MSP – *Small and Medium Enterprises* – Mala i srednja poduzeća

NN – Narodne novine

NTU – *Nephelometric Turbidity Units* – jedinice u kojima se izražava zamućenje mjereno nefelometrijski

NUTS – *Nomenclature des unites territoriales statistiques (fran.)* – Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku

NUTS 1 – statističke jedinice od 3 do 7 milijuna stanovnika

NUTS 2 – statističke jedinice od 800 tisuća do 3 milijuna stanovnika

NUTS 3 – statističke jedinice od 150 do 800 tisuća stanovnika

OLS – *Ordinary Least Squares* – Standardna metoda najmanjih kvadrata

OP – *Operational Programmes* – Operativni programi

OPKK – Operativni program Konkurentnost i kohezija

OPRK – Operativni program Regionalna konkurentnost

OPULJP – Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali

OUS – Okvir za usklađenost strategija

PHARE – *Pologne-Hongrie: assistance a la restructuration* – Pomoć Poljskoj i Mađarskoj za restrukturiranje

PORA – *Regional Development agency of Koprivnica Križevci county* – Regionalna razvojna agencija Koprivničko-križevačke županije

POU – *Public Open University* – Pučko otvoreno učilište

PPS – *Purchasing Power Standard* – Paritet kupovne snage

RDD – *Regression discontinuity analysis* –

RH – *Republic of Croatia* – Republika Hrvatska

RO – *Romania* – Rumunjska

SAD – *United States of America* – Sjedinjene Američke Države

SAFU – *Central Finance and Contracting Agency* – Središnja agencija za financiranje i ugovaranje programa Europske unije

SAPARD – *Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development* – Posebni pristupni program za poljoprivredu i ruralni razvoj

SDURF – *Central State Office for the Development Strategy and Coordination of the European Union Funds* – Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova Europske unije

SK – *Slovak Republic* – Slovačka

SSP – *Stabilisation and Association Agreement* – Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

STINE – Institut Saveza za tranzicijska istraživanja i nacionalnu edukaciju

SWOT – *Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats* – Snaga, Slabosti, Prilike, Prijetnje

TENTs – *Trans-European Networks* – Transeuropske mreže

TZ – *Tourist Board* – Turistička zajednica

TZ VSŽ – Turistička zajednica Vukovarsko-srijemske županije

UK – *United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland* – Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske

VSS – Visoka stručna sprema

YEI – *Youth Employment Initiative* – Inicijativa za zapošljavanje mladih

ZPP – *Common Agricultural Policy* – Zajednička poljoprivredna politika

ZRP – Zajednička ribarstvena politika

ZRR – Zakon o regionalnom razvoju

ŽIVOTOPIS

Martina Vukašina rođena je 11. 01. 1990. u Zadru. Nakon završene opće gimnazije u Zadru, upisuje preddiplomski studij na Ekonomskom fakultetu u Rijeci, smjer opća ekonomija. Nakon završenog preddiplomskog studija 2011. godine nastavlja školovanje na diplomskom studiju Gospodarstvo Europske unije, također na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Diplomski studij završava 2013. godine kad se vraća u rodni Zadar. Rad s EU projektima započela je 2014. godine u sklopu mjera stručnog osposobljavanja za rad bez zasnivanja radnog odnosa u Upravnom odjelu za razvoj i europske procese u Zadarskoj županiji. Paralelno, 2014. godine upisuje poslijediplomski specijalistički studij Ekonomika Europske unije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu koji završava 2016. godine. Nakon završenog stručnog osposobljavanja zapošljava se u jednoj od razvojnih agencija Zadarske županije gdje pet godina radi na pripremi i provedbi projekata financiranih iz europskih i nacionalnih fondova. Upisuje združeni doktorski studij Međunarodni odnosi Sveučilišta u Zadru i Libertasa 2018. godine.

Od ožujka 2020. godine dio je tima Razvojne agencije Zadarske županije „Zadra Nova“ koja je ujedno i regionalni koordinator. Radi na poslovima pripreme i provedbe projekata financiranih iz EU fondova i na izradi županijske razvojne strategije (Plana razvoja Zadarske županije 2021. – 2027.). Od rujna 2020. godine postaje dio tima Algebre, gdje drži predavanja u sklopu certificiranog tečaja Voditelj priprema i provedbe EU projekta.

Prošla je brojna usavršavanja iz područja koja se tiču pripreme i provedbe EU projekta, javne nabave, ali i menadžmenta općenito. Posebno se ističe završen tečaj „High impact Leadership development program – Managerial Skill Development Program“ na „Administrative Staff College of India“ u Hyderabadu u Indiji. U slobodno vrijeme voli čitati, bavi se volonterstvom i putuje.